

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ПОСІБНИК

КОМПЛЕКСНОГО ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ІСПИТУ

за спеціальністю «ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНОСТЬ»

Київ
2022

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА	14
1. Предмет і методологія теорії держави та права	14
2. Функції теорії держави та права.....	14
3. Система юридичних наук і місце в ній теорії держави та права	15
4. Значення вивчення теорії держави та права для підготовки правоохоронців	16
5. Поняття та ознаки права і держави.	17
6. Право і держава: аспекти співвідношення.....	18
7. Теорії походження держави.....	19
8. Політична система суспільства: поняття, основні функції та елементи.	21
9. Місце і роль держави в політичній системі України.....	22
10. Поняття та класифікація функцій держави.....	23
11. Внутрішні і зовнішні функції держави: поняття і зміст.....	24
12. Євроінтеграційні аспекти забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності Національної поліції.	25
13. Форми і методи здійснення функцій держави.....	27
14. Поняття та елементи форми держави.....	28
15. Поняття та види форми правління.....	29
16. Поняття та види форми державного устрою.	30
17. Поняття та види державно-правового режиму.	31
18. Механізм держави як система державних організацій.....	32
19. Теорія розподілу влади: історія та основні засади.	33
20. Принципи організації та функціонування апарату держави.	35
21. Поняття та ознаки органів держави.....	36
22. Види органів держави.	36
23. Поняття та ознаки правової, соціальної держави.	38
24. Громадянське суспільство: поняття, ознаки.	41
25. Аспекти взаємодії правової держави та громадянського суспільства.....	41
26. Поняття та види державної дисципліни.....	42
27. Поняття про нульову толерантність в діяльності правоохоронних органів.	43
28. Суб'єктивне право: поняття, структура	45
29. Поняття права та його соціальна цінність	46
30. Принципи права та їх характеристика	46
31. Поняття та види функцій права	47

32. Характеристика спеціально-юридичних функцій права	48
33. Поняття системи права.....	49
34. Основні елементи системи права і їх характеристика.....	50
35. Поняття та зміст системи законодавства.	50
36. Місце та роль Основного Закону в системі законодавства.....	51
37. Поняття та види систематизації нормативно-правових актів.....	51
38. Поняття та види соціальних норм, їх основні властивості.	52
39. Види норм права.....	53
40. Норма права і стаття нормативно нормативно-правового акта.	54
41. Структура норми права	55
42. Суб'єкти та види правотворчості.	55
43. Стадії правотворчості.....	56
44. Принципи правотворчості.....	56
45. Поняття і види форм (джерел) права.....	57
46. Нормативно-правовий акт. Види нормативно-правових актів.	57
47. Закон та його види.....	59
48. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття, види.....	60
49. Дія нормативно-правових актів у просторі та за колом осіб.	60
50. Дія нормативно-правових актів у часі. Зворотна дія закону.....	61
51. Поняття та форми реалізації норм права.	62
52. Колізії в законодавстві: поняття, види.	62
53. Застосування норм права як особлива форма їх реалізації.	63
54. Стадії застосування норм права.....	63
55. Поняття і види тлумачення норм права. Способи тлумачення норм права. .	64
56. Тлумачення норм права за обсягом.....	65
57. Прогалини в законодавстві і шляхи їх усунення.	66
58. Тлумачення норм права, що здійснюється юристами.	66
59. Акти застосування норм права: поняття, ознаки.	67
60. Вимоги правильного застосування норм права.	68
61. Поняття і основні ознаки правовідносин.	69
62. Види правовідносин і критерії їх класифікації.....	69
63. Склад і зміст правовідносин.	71
64. Гендерні аспекти в правових відносинах.....	72
65. Поняття і види об'єктів правовідносин.....	74

66. Поняття та види суб'єктів права.....	74
67. Поняття та елементи правового статусу особи.....	75
68. Правосуб'єктність: поняття, структура.....	76
69. Поняття та класифікація юридичних фактів.....	78
70. Види правової поведінки.	80
71. Зловживання правом як вид правової поведінки.....	81
72. Правова поведінка: поняття та ознаки.	82
73. Поняття та ознаки правомірної поведінки, її види.....	83
74. Правопорушення і проступки: поняття, ознаки, види.....	84
75. Склад правопорушення.....	86
76. Поняття та ознаки юридичної відповідальності. Види юридичної відповідальності.	88
77. Підстави притягнення до юридичної відповідальності.....	89
78. Підстави звільнення від юридичної відповідальності.....	90
79. Принципи та функції юридичної відповідальності.	90
80. Поняття та принципи законності. Гарантії законності.....	92
81. Поняття та співвідношення суспільного порядку і правопорядку.	96
82. Поняття і структура правосвідомості.....	97
83. Правова культура: поняття і структура.....	99
84. Правове регулювання як різновид правового впливу на суспільні відносини.	100
85. Предмет та методи правового регулювання.	101
86. Стадії процесу правового регулювання.	102
87. Поняття механізму правового регулювання та його структура.....	103
88. Порівняльне правознавство: поняття, історія формування, сучасний стан.....	104
89. Правова сім'я: поняття, критерії класифікації, види.....	105
90. Правова система: поняття, структура, співвідношення з системою права.	106
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО	108
1. Бандитизм (ст. 257 КК України). Відмінність цього кримінального правопорушення від створення злочинної організації. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про кримінальні правопорушення, вчиненими стійкими злочинними об'єднаннями».....	108
2. Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збуту підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї,	

марок акцизного збору чи голографічних захисних елементів (ст. 199 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 р. № 6 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів».	109
3. Види складів кримінальних правопорушень.	110
4. Вимагання (ст. 189 КК України). Відмінність вимагання від розбою. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти власності».	110
5. Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2 «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність».....	111
6. Грабіж (ст. 186 КК України). Відмінність грабежу від розбою. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти власності».	113
7. Державна зрада (ст. 111 КК України). Відмінність від шпигунства. Закон України від 19 червня 2003 р. «Про основи національної безпеки України».	114
8. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109 КК України). Конституційні положення щодо основних засад життєдіяльності суспільства, держави й людини в Україні.....	115
9. Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні.	115
10. Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України). Конституційні положення щодо захисту свободи та особистої недоторканості людини.	116
11. Залишення в небезпеці (ст. 135 КК України). Відмінність від ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.	117
12. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.	118
13. Звільнення від кримінальної відповідальності.	118
14. Домашнє насильство (ст. 126-1 КК).	120
15. Згвалтування (ст. 152 КК). Відмінність цього кримінального правопорушення від сексуального насильства. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи».	121
16. Кримінальне правопорушення: поняття, ознаки та їх зміст.	121
17. Зміст поняття «службова особа» у кримінальному праві.	122

18. Катування (ст. 127 КК України). Відмінність від побоїв та мордування. ...	123
19. Кваліфікація кримінальних правопорушень проти власності.	124
20. Класифікація кримінальних правопорушень та її практичне значення.	126
21. Контрабанда (ст. 201 КК України).	126
22. Корупційні кримінальні правопорушення: поняття, види, наслідки їх вчинення та загальна кримінально-правова характеристика.	127
23. Крадіжка (ст. 185 КК України). Відмінність крадіжки від грабежу. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти власності».	129
24. Кримінальна відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень у складі організованої групи та злочинної організації.	129
25. Кримінальна відповідальність за захоплення заручників.	130
26. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя.	131
27. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.	132
28. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.	134
29. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення, що порушують законодавство про працю.	135
30. Кримінальна відповідальність та її гуманізація.	136
31. Кримінальна відповідальність: поняття та види. Співвідношення понять «кримінальна відповідальність» та «покарання».	138
32. Кримінально-правова охорона виборчих прав громадян та права на участь у референдумі.	139
33. Кримінально-правовий захист статевої свободи та статевої недоторканності особи.	139
34. Кримінально-правові санкції.	141
35. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України).	141
36. Множинність кримінальних правопорушень: поняття та види. Відмінність множинності від одиничних кримінальних правопорушень. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки».	143

37. Найманство (ст. 447 КК України). Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців (ратифікована Україною 14 липня 1993 р.). 144
38. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 «Про судову практику в справах про кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів». 146
39. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами». 147
40. Об'єкт кримінального правопорушення: поняття, ознаки. Класифікація об'єктів кримінальних правопорушень..... 149
41. Обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. 150
42. Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів». 152
43. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. . 154
44. Осудність як ознака суб'єкта кримінального правопорушення. 156
45. Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157 КК України). 156
46. Повторність кримінальних правопорушень. Відмінність повторності від рецидиву кримінальних правопорушень. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки». 158
47. Поняття співучасті у кримінальному правопорушенні та її ознаки. 159
48. Поняття та види помилок у кримінальному праві. 159
49. Поняття та види причетності до кримінального правопорушення. Відмінність причетності до кримінального правопорушення від співучасті. .. 160

50. Поняття та мета покарання. Система покарань та її кримінально-правове значення.....	161
51. Поняття, ознаки та значення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.....	162
52. Поняття, ознаки та значення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.....	163
53. Поняття, предмет, метод і джерела кримінального права України.	163
54. Попередня кримінально протиправна діяльність: поняття та види.....	164
55. Порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 7 «Про практику застосування судами України законодавства у справах кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва».....	166
56. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі кримінальні правопорушення проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті».	168
57. Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК). Відмінність цього кримінального правопорушення від перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень». ...	169
58. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК). Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво».	172
59. Примусові заходи виховного характеру: поняття та види, порядок застосування. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру».	175
60. Примушування давати показання (ст. 373 КК України). Конституційні положення щодо забезпечення доведеності вини у вчиненні кримінального правопорушення.....	175
61. Примушування до виконання чи не виконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355 КК України). Відмінність від вимагання. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності».	176
62. Принципи кримінального права.	178

63. Примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК України).	180
64. Розбій (ст. 187 КК). Відмінність розбою від вимагання та бандитизму. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти власності».	181
65. Розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України). Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р.	182
66. Склад кримінального правопорушення: поняття, елементи та ознаки. Співвідношення понять «кримінальне правопорушення» та «склад кримінального правопорушення».	183
67. Специфічні прояви співучасті у кримінальному правопорушенні.	186
68. Спеціальна конфіскація у кримінальному праві. Випадки застосування спеціальної конфіскації.	188
69. Суб'єкт кримінального правопорушення.	188
70. Сукупність кримінальних правопорушень. Правові наслідки сукупності кримінальних правопорушень. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив кримінальних правопорушень та їх правові наслідки».	189
71. Терористичний акт (ст. 258 КК України). Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р.	190
72. Тлумачення закону про кримінальну відповідальність: поняття та види. ..	191
73. Торгівля людьми (ст. 149 КК України). Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 21 березня 1949 р.	192
74. Умисне вбивство (ст. 115 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочинів проти життя та здоров'я особи».	193
75. Умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України).	195
76. Умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України). Відмінність умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, від умисного вбивства. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи».	196
77. Умисні вбивства при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи».	199
78. Умови правомірності затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення.	202

79. Умови правомірності крайньої необхідності у кримінальному праві. Відмінність крайньої необхідності від необхідної оборони.	202
80. Умови правомірності необхідної оборони у кримінальному праві. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 «Про судову практику в справах про необхідну оборону».....	203
81. Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15 «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів».	204
82. Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК України).....	206
83. Форми співучасті у кримінальному правопорушенні. Вчинення кримінального правопорушення групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою, злочинною організацією.	207
84. Функції кримінального права.	207
85. Функції складу кримінального правопорушення.	209
86. Хуліганство (ст. 296 КК України). Відмінність від групового порушення громадського порядку та від масових заворушень. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 10 «Про судову практику в справах про хуліганство».....	209
87. Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі.	210
88. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі. Указ Президента України № 503/97 від 10 червня 1997 року «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності».....	212
89. Шахрайство (ст. 190 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти власності».	213
90. Шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності».....	214
91. Найманство (ст. 447 КК). Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців (ратифікована Україною 14.07.1993 р.).	215
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС	218
1. Адміністративна відповідальність іноземців та осіб без громадянства.	218
2. Адміністративна відповідальність неповнолітніх.	219
3. Адміністративний арешт.....	219

4. Адміністративний договір в публічному адмініструванні.....	220
5. Адміністративний нагляд.....	221
6. Адміністративні послуги в публічному адмініструванні. Порядок їх надання.	222
7. Адміністративно-правовий статус біженців.	223
8. Адміністративно-правовий статус громадських об'єднань.	224
9. Адміністративно-правовий статус державних агентств	226
10. Адміністративно-правовий статус державних інспекцій.....	227
11. Адміністративно-правовий статус державних служб	227
12. Адміністративно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства	228
13. Адміністративно-правовий статус осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту.	229
14. Арешт з утриманням на гауптвахті.	230
15. Види адміністративних проваджень.	230
16. Види заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві.	231
17. Види органів виконавчої влади.	231
18. Види постанов у справі про адміністративний проступок.....	232
19. Види примусових заходів в публічному адмініструванні.....	232
20. Вимоги до позовної заяви.	232
21. Випадки, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається.	234
22. Виправні роботи.	235
23. Відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів.	235
24. Відповідальність за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі.	237
25. Відсторонення водіїв від керування транспортними засобами та огляд на стан сп'яніння.....	237
26. Вступ на державну службу.	239
27. Громадські роботи.	240
28. Громадські роботи та суспільно корисні роботи як адміністративні стягнення.	240
29. Докази в адміністративному судочинстві.	241
30. Докази в справах про адміністративні правопорушення.	242
31. Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх.....	242
32. Заходи попередження в публічному адмініструванні	243

33. Заходи припинення в публічному адмініструванні.....	243
34. Звернення громадян у системі способів забезпеченні законності.	244
35. Зміст протоколу про адміністративне правопорушення.....	244
36. Суб'єктивна сторона адміністративного проступку	245
37. Інстанційна юрисдикція адміністративних судів.	245
38. Кабінет Міністрів України і публічна адміністрація.....	246
39. Категорії справ про адміністративні проступки, що розглядаються лише судами.	246
40. Контроль в публічному адмініструванні.....	247
41. Конфіскація та оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення.	251
42. Метод адміністративного права.	252
43. Методи публічного адміністрування.....	253
44. Міністерства в публічній адміністрації.....	256
45. Місце розгляду справ про адміністративні проступки.....	262
46. Місцеві органи виконавчої влади як суб'єкти адміністративного права. ...	262
47. Об'єкт адміністративного проступку.	267
48. Обмеження при проходженні публічної служби.	267
49. Обставини, що виключають провадження в справах про адміністративні проступки.....	268
50. Обставини, що обтяжують адміністративну відповідальність.	269
51. Обставини, що пом'якшують адміністративну відповідальність.	270
52. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти адміністративного права. .	270
53. Оскарження постанови по справі про адміністративне правопорушення. .	271
54. Основні та додаткові ознаки об'єктивної сторони адміністративного проступку.....	271
55. Особливості здійснення виконавчої влади в місті Києві.	272
56. Підстави адміністративної відповідальності.	272
57. Підсудність адміністративних справ апеляційним судам.	273
58. Підсудність адміністративних справ Верховному Суду.	273
59. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.	274
60. Позбавлення спеціального права, наданого громадянину.	274
61. Поняття державної служби та публічної служби.	275

62. Поняття і види стягнень за Кодексом України про адміністративні правопорушення.....	275
63. Поняття та види суб'єктів адміністративного проступку.	276
64. Поняття та ознаки адміністративного права.....	277
65. Поняття та ознаки адміністративного проступку.....	278
66. Поняття та особливості адміністративної відповідальності.	279
67. Поняття та структура публічної адміністрації.....	280
68. Порядок і підстави проведення особистого огляду та огляду речей.	282
69. Порядок і підстави тимчасового вилучення посвідчення водія.	283
70. Порядок і підстави тимчасового затримання транспортних засобів.	284
71. Порядок оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення.....	286
72. Права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.....	286
73. Правові акти публічної адміністрації.	287
74. Предмет адміністративного права.	288
75. Президент України і публічна адміністрація.....	289
76. Принципи адміністративного судочинства.....	290
77. Принципи адміністративної відповідальності.	290
78. Припинення державної служби.	291
79. Система адміністративних судів.	291
80. Справи, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів.....	292
81. Справи, що підсудні місцевим адміністративним судам.	293
82. Справи, що підсудні окружним адміністративним судам.....	294
83. Сторони в адміністративному судочинстві.	295
84. Строки накладення адміністративного стягнення.....	296
85. Суд апеляційної інстанції в адміністративних справах.	296
86. Територіальна юрисдикція (підсудність) адміністративних судів.	297
87. Формальний та матеріальний склад адміністративного проступку.	298
88. Форми публічного адміністрування.	298
89. Центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом в системі органів публічної адміністрації.	301
90. Штраф як адміністративне стягнення.	301

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

1. ПРЕДМЕТ І МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Теорія держави та права – це загальнотеоретична, фундаментальна юридична наука, що вивчає істотні властивості, найбільш загальні закономірності, тенденції та випадковості виникнення, розвитку та функціонування правових і державних явищ, інших пов'язаних з ними суспільних феноменів, а також здійснює інтеграцію юридичних наук у єдину систему та їх методологічне забезпечення.

У сучасній юридичній літературі має місце плюралізм наукових уявлень про предмет теорії держави та права. На підставі опрацювання наявних позицій з цього приводу є всі підстави стверджувати, що **предмет теорії держави та права** – це істотні властивості, найбільш загальні закономірності, тенденції та випадковості виникнення, розвитку та функціонування правових і державних явищ, а також інших пов'язаних з ними суспільних феноменів.

У **структурі предмета теорії держави та права** можна виокремити такі дві змістові складові: по-перше, істотні властивості (природа, сутність) правових і державних явищ, а також інших пов'язаних з ними суспільних феноменів (наприклад, моралі, влади, громадянського суспільства, глобалізації тощо); по-друге, найбільш загальні закономірності, тенденції та випадковості виникнення, розвитку і функціонування праводержавних явищ та інших пов'язаних з ними суспільних феноменів.

Методологія теорії держави та права – це багаторівнева система принципів, підходів, методів та інших пізнавальних інструментів осмислення предмета загальнотеоретичного правознавства, а також вчення про цю систему. Методологія сучасної теорії держави та права становить складне і багатопланове утворення, що охоплює: проблеми структури наукового знання взагалі й наукових правових теорій зокрема; закони виникнення, функціонування та зміни правових теорій; поняттєво-категоріальний апарат теорії держави та права; систему методів і принципів пізнання предмета теорії держави та права; аналіз її наукової мови, формальних і формалізованих методів дослідження (методики і процедури дослідницької діяльності), типології систем наукового загальнотеоретичного юридичного знання тощо.

Основною структурною одиницею методології загальнотеоретичного правознавства є **метод теорії держави та права** – це сукупність прийомів, способів і засобів дослідження та практичного засвоєння правової реальності, за допомогою яких пізнаються правові та державні явища у процесі їх виникнення, розвитку та функціонування.

Система методів теорії держави та права включає такі складові: 1) загальні методи мислення – аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція; 2) філософські методи – діалектичний, метафізичний; 3) загальнонаукові методи – історичний, системний, функціональний, синергетичний, структурний; 4) конкретнонаукові (неюридичні – соціологічний, статистичний, кібернетичний і власне юридичні – формально-юридичний, теоретико-юридичний, порівняльно-правовий) методи.

2. ФУНКЦІЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Сутність і зміст теорії держави та права, її особливості, місце і роль у

системі суспільних та юридичних наук найбільш повно, рельєфно і конкретизовано розкриваються через поняття та види функцій цієї юридичної науки, які вона виконує, впливаючи на правову реальність.

Функції теорії держави та права – це основні напрями її наукової та навчальної дії на правову реальність, що визначають і характеризують сутність, зміст, соціальне призначення, мету і завдання теорії держави та права в системі юридичних наук. До **функцій теорії держави та права** як фундаментальної юридичної науки належать такі:

– *онтологічна* (від лат. ontos – суще, logos – вчення) – виявлення, фіксація сутності явищ і процесів правового життя суспільства, об'єктивних умов їх існування. Теорія держави та права не лише вивчає в узагальненій формі природу праводержавних явищ, а й пояснює об'єктивні процеси їх розвитку, з'ясовує, які юридичні закономірності, тенденції знаходяться в основі цих процесів;

– *гносеологічна* (від лат. gnoseos – знання, logos – вчення) – теоретичне пізнання, відображення права та держави на рівні їх закономірностей, тенденцій і випадковостей виникнення, розвитку та функціонування, формування загальних уявлень про окремі правові та державні інститути, констатація сучасного стану генезису правової реальності;

– *евристична* (від лат. heurisko – знаходжу; евристика – мистецтво знаходження істини, нових відкриттів) – виражається в тому, що теорії держави та права притаманна певна система логічних прийомів і методологічних правил дослідження, які дозволяють їй не тільки пізнавати «наявність» буття, його тенденції, але й відкривати нові закономірності в розвитку права та держави;

– *прогностична* (від лат. prognosis – передбачення) – наукове передбачення подальшого розвитку правових і державних явищ на основі відображення їх об'єктивних закономірностей, визначення перспектив генезису правової реальності шляхом висунення гіпотез і прогнозів, аналізу альтернатив;

– *аксіологічна* (від лат. axia – цінність, logos – вчення) – оцінювання фактів (явищ і процесів) правового життя суспільства, співвідношення права і моралі, міри гуманності. Ця функція теорії держави та права зводиться до виявлення цінності права як міри справедливості, свободи, рівності, правової оцінки чинного законодавства, діяльності держави;

– *методологічна* (від лат. metodos – шлях дослідження, logos – вчення) – виражається у формуванні поняттєво-категоріального апарату системи юридичних наук, створенні універсальної юридичної мови, що забезпечує одноманітність у класифікації та оцінці явищ фахівцями різних галузей права. Особливості методологічної функції полягають також у тому, що теорія держави та права надає юридичного змісту загальнонауковим методам, створює систему спеціальних методів, використовує галузеві методи, сприяє обміну інформацією між юридичними науками щодо методологічних знань.

3. СИСТЕМА ЮРИДИЧНИХ НАУК І МІСЦЕ В НІЙ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Юридична наука (правознавство, юриспруденція) – це спеціалізована галузь наукових знань у сфері суспільних наук, наукова діяльність, спрямована на вивчення права в теоретичному і прикладному аспектах, правових форм організації та функціонування держави, суспільства, їх окремих інститутів.

Сучасна система юриспруденції включає такі **види (групи, цикли) юридичних наук**:

– *загальнотеоретичні та історичні (теоретико-історичні) юридичні науки* (теорія держави та права, історія держави та права України і зарубіжних країн, історія вчень про державу та право, юридична деонтологія, філософія права та інші). Ці юридичні науки досліджують основні поняття і категорії правознавства, найбільш важливі закономірності виникнення, розвитку та функціонування правових і державних явищ, сутність, форми і типологію останніх, характеризують історичний шлях їх формування, а також погляди мислителів, державних діячів та юристів-практиків на зміст праводержавних явищ;

– *галузеві юридичні науки* (конституційне право, цивільне право, адміністративне право, кримінальне право, цивільний процес, адміністративний процес, кримінальний процес та інші), що вивчають відповідні галузі права, особливості їх предмета та методу правового регулювання;

– *міжгалузеві (комплексні) юридичні науки* (житлове право, банківське право, комерційне право, повітряне право, митне право, екологічне право та інші галузі наук). Ці юридичні науки опановують однорідні суспільні відносини, що виникають у сфері правового регулювання різних галузей права;

– *спеціальні (організаційні) юридичні науки* (судові та правоохоронні органи, адвокатура, нотаріат, поліцейська діяльність та інші галузі наук), що безпосередньо досліджують організацію, повноваження, структуру, завдання, функції державних органів і деяких недержавних організацій;

– *прикладні юридичні науки* (криміналістика, кримінологія, судова медицина, оперативно-розшукова діяльність, юридичне документознавство та інші). Ці юридичні науки осмислюють суспільні відносини, що виникають у сфері правової реальності та потребують спеціальних знань з інших наук;

– *юридичні науки, що вивчають зарубіжні право та державу*. До цієї групи юридичних наук належать такі: конституційне право зарубіжних країн, римське право, порівняльне правознавство (юридична компаративістика);

– *міжнародно-правові науки* (міжнародне публічне право, дипломатичне і консульське право, міжнародне приватне право, європейське право та інші).

Теорія держави та права в системі юридичних наук посідає ключове, центральне місце і відіграє провідну роль. Вона є світоглядною, фундаментальною та методологічною юридичною наукою, окреслює закономірності, тенденції і випадковості виникнення, розвитку та функціонування правових і державних явищ, генерує загальноправові принципи, методіку осмислення окремих сфер правової реальності, розробляє юридичну термінологію загальнонаукового використання.

4. ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ

Теорія держави та права як навчальна дисципліна – це фундаментальна, методологічна навчальна юридична дисципліна в системі вищої освіти, що має за мету підготувати правоохоронців високої кваліфікації, сформувані в них гуманістичне правове мислення, здатність професійно забезпечувати реалізацію, охорону та захист прав і свобод людини, проявляти активність в утвердженні в Україні принципу верховенства права, розбудові демократичної, соціальної та правової держави.

Теорія держави та права супроводжує майбутнього правоохоронця протягом усього терміну його підготовки і майбутньої практичної діяльності.

Саме з вивчення загальнотеоретичного правознавства розпочинається закладання фундаменту індивідуальної правової культури працівника правоохоронної діяльності, формування в нього наукової основи правового світогляду та поваги до права як соціокультурної цінності. ***Роль теорії держави та права у фаховій підготовці правоохоронців полягає в такому:***

– виступає в якості загальнотеоретичної юридичної науки та навчальної дисципліни, що знайомить курсантів (слухачів) закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання з вихідними поняттями та категоріями юридичної науки, навчаючи їх аргументованого, системного та критичного мислення, «мислення охоронця права»;

– сприяє правовому вихованню працівників правоохоронної діяльності, формуванню їх високої правосвідомості та правової культури, стимулюванню активної правомірної поведінки. Адже лише ерудований правоохоронець, який має глибокі правові та інші професійні знання, зорієнтований на утвердження верховенства права та забезпечення прав і свобод людини;

– формує у здобувачів вищої освіти основи методологічного осмислення природи правових і державних явищ, прищеплює їм навички використання юридичних конструкцій, теоретичних моделей і класифікацій праводержавних явищ для інтерпретації та узагальнення фактів правового життя;

– на основі узагальнення історичного позитивного досвіду правового розвитку в конкретних країнах формулює науково обґрунтовані рекомендації про напрями подальшого підвищення ефективності правового регулювання і вдосконалення діяльності державних органів, зокрема правоохоронних;

– забезпечує сприйняття права як універсального регулятора суспільних відносин, за допомогою якого потрібно розв'язувати конфлікти, досягати компромісів, притягувати винних осіб до юридичної відповідальності;

– вивчає правоохоронну діяльність і розробляє загальні висновки та практичні пропозиції, рекомендації стосовно вдосконалення законодавства і практики його застосування в цій сфері правового життя;

– виробляє науково обґрунтовані механізми реалізації прав і свобод людини, методичку правового виховання населення, забезпечує правоохоронців цими й іншими засобами зміцнення законності та правового порядку.

5. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРАВА І ДЕРЖАВИ.

Право постає як явище, що виникає разом з соціальними формами життєдіяльності, функціонує в суспільстві, забезпечує його стабільність і розвиток, змінюється разом з тенденціями та напрямими суспільного поступу. У суспільстві з різноманіттям соціальних відносин право набуває значимості універсального, найбільш придатного й ефективного засобу розмежування та узгодження суспільних інтересів, попередження і вирішення конфліктів. Різноманіття підходів до розуміння права зумовлює існування різних його дефініцій, кожна з яких є результатом осмислення певного аспекту права.

Право (об'єктивне право) – це загальнообов'язковий, свідомо-вольовий, формально визначений, нормативний регулятор суспільних відносин, що відповідає визнаній у суспільстві мірі справедливості, свободи та рівності, встановлений чи санкціонований державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості та забезпечується ними, включаючи можливість застосування державного примусу.

Ознаки права: 1) відповідає визнаній у суспільстві мірі справедливості,

свободи та рівності; 2) є регулятором суспільних відносин; 3) має свідомо-вольовий характер; 4) встановлюється чи санкціонується (офіційно схвалюється) державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості в чітко визначеному порядку; 5) має нормативний характер; 6) має загальний характер; 7) є формально визначеним; 8) забезпечується державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості, включаючи можливість застосування примусу; 9) має системний характер.

У свою чергу держава як продукт суспільного розвитку є складним соціальним явищем, тісно пов'язаним і багато в чому залежним від економічної, політичної та культурної сфер суспільства. Держава – це форма організації політичної влади, що покликана впорядкувати суспільні відносини на певній території. Займаючи особливе місце в політичній системі громадянського суспільства, держава має суттєві ознаки, що відрізняють її від інших політичних інститутів влади. Вона виникла на певному етапі генезису людства та зберігається до теперішнього часу.

Держава – це суверенна, політико-територіальна організація влади суспільства, що виражає, узгоджує та забезпечує інтереси населення шляхом встановлення загальнообов'язкових правил поведінки за участю спеціальних органів управління та правового примусу, вирішує загальносуспільні справи і виступає суб'єктом міжнародно-правових відносин.

Основні ознаки держави: 1) наявність території; 2) населення; 3) суверенітет; 4) наявність системи органів та інших організацій, що створюються державою для виконання її завдань і здійснення функцій; 5) здатність встановлювати чи санкціонувати норми права; 6) державна влада.

Факультативні ознаки держави: наявність конституції, державних символів, громадянства (підданства), грошової одиниці, участь держави в міжнародних органах і організаціях тощо.

6. ПРАВО І ДЕРЖАВА: АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ.

Характеристику співвідношення і взаємозв'язку права і держави слід проводити з урахуванням трьох моментів:

1. загальних рис права і держави;
2. відмінності права і держави;
3. взаємодії права і держави.

Право і держава – близькі, тісно пов'язані між собою, «родинні» явища. За історичними мірками вони виникають одночасно і практично в силу одних і тих же соціальних причин. І право, і держава з'являються як продукт суспільства, який досяг певному шаблю розвитку.

Право і держава завжди існують разом: вони разом виникли, разом розвиваються і функціонують.

Об'єднує право і держава і те, що обидва вони являють собою явища політики: виникають як результат політичного розшарування суспільства і є основними інструментами управління політично диференційованим суспільством, в якому потрібно врахувати, узгодити суперечливі інтереси великих соціальних груп.

Обидва вони тісно пов'язані з таким явищем, як влада.

Таким чином, в якості загальних, об'єднуючих право і держава рис можна назвати те, що право і держава:

- виникають одночасно;

- зароджуються в силу одних і тих же соціальних причин;
- функціонують спільно;
- мають політичну природу;
- є головними, основними інструментами управління суспільством у його політичному стані;
- тісно пов'язані з таким явищем, як влада.

При всій спільності права і держави вони являють собою різні явища.

Держава – це особлива організація суспільства: система, що складається з організацій різного роду (владних органів та інших державних установ). Право – це соціальний регулятор: система, що складається з особливих норм, правил поведінки.

Право і держава взаємодіють один з одним, тобто взаємно обумовлюють один одного, допомагають один одному у вирішенні спільних завдань, взаємно залежать один від одного. І тут існують дві лінії такої залежності.

Обидва вони тісно пов'язані з таким явищем, як влада.

1. Перша лінія – залежність держави від права.

Держава потребує права, воно не може обійтися без права у вирішенні своїх завдань. Більше того, саме право конститує державу, робить законним його існування як владної організації всього суспільства. На основі юридичних норм визначаються статус і компетенція державних органів, форми їх діяльності, закріплюються форми державного правління і державного устрою. Без права держава не зможе управляти суспільними процесами, нормативно висловити свою волю, домогтися консенсусу (згоди) в суспільстві. Тому повністю відмовитися від права у своїй діяльності не можуть навіть такі держави, як деспотичні, тоталітарні, поліцейські.

2. Друга лінія – залежність права від держави.

Право в чому залежить від держави. Можна вказати на три види діяльності держави, від яких залежить право:

1) діяльність держави, яку іменують правотворчою. Взагалі-то держава не «творить», не породжує право: ті чи інші норми, правила за своїм змістом зростають в надрах соціального організму і виступають як правові претензії суспільства. Однак правила, що складаються в суспільстві, стають юридичними нормами тільки після їх офіційного оформлення (видання) державою і встановлення санкцій за їх порушення;

2) правовиконавської діяльності держави. Реалізація значної частини правових норм неможлива без владного сприяння державних органів. Державні органи в цих випадках видають спеціальні юридичні акти (акти правозастосування), в яких індивідуально, тобто стосовно до даного випадку, вирішується питання про реалізацію правової норми;

3) діяльність держави з охорони юридичних норм від порушень (так звана правоохоронна діяльність). Для цього державою встановлюється спеціальний апарат охорони законності і правопорядку, визначаються процедури його діяльності.

7. ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ.

За останні три тисячі років науковою думкою було висловлено сотні різноманітних теорій, суперечливих припущень, походження держави. Із цього загалу сучасні науковці виокремлюють найбільш значимі – «класичні», до яких відносять:

Міфологічна теорія походження держави, що виникла в період формування первісного людського суспільства. Її основа – міф (давньогрец. μῦθος), що виступає своєрідним еквівалентом науки, первісною формою суспільної свідомості. У її межах можна виокремити: – *давньоіндійську теорію походження держави*, згідно з якою Бог Індра встановив і підтримує космічний та земний порядки, закон (*дхарму*) і звичай (*риту*); – *давньокитайську теорію походження держави*, відповідно до якої за волею божественного Неба в Піднебесній з'явилися держава, її глава – імператор, син Неба, порядок, влада та правила поведінки; – *давньогрецьку теорію походження держави*, що знайшла своє обґрунтування у працях Платона. Держава з'являється після перемоги Олімпійських богів над титанами. Вони, кинувши жереб, поділили землю.

Теологічна (релігійна) теорія походження держави (Августин Блаженний, Тома Аквінський, Петро Могила, Феофан Прокопович, Стефан Яворський) має своєю основою уявлення про надприродне божественне походження держави, влади, законів. Характерною рисою цієї теорії є відсутність розмежування понять «суспільство» та «держава».

Патріархальна теорія походження держави (Аристотель, Р. Філмер, М. Михайловський) - держава виникла внаслідок розростання патріархальної сім'ї. Правитель держави, виконує на рівні суспільства ту ж роль, що й батько в сім'ї, будучи продовженням патріархальних традицій сім'ї.

Договірна теорія походження держави (Г. Гроцій, Т. Гоббс, Дж. Локк, Б. Спіноза, Ж.-Ж. Руссо) має своєю основою ідею укладання угоди між людьми з метою забезпечення спільної користі – взаємної безпеки. На думку творців даної теорії, держава виникла в результаті укладання суспільного договору про правила спільного проживання.

Теорія насильства виникла в ХІХ ст. (Є. Дюринг, Л. Гумплович, К. Каутський). Прихильники цієї теорії стверджують, що держава виникла в результаті ведення війн, насильницького підкорення одними людьми інших, одного племені іншим. На їх переконання, держава більше необхідна слабким племенам, аніж сильним. Як інструмент організації та управлінського впливу завойовників, держава стає потужним засобом захисту завойованих від можливих посягань з боку інших сильних племен.

Психологічна теорія походження держави (Г. Гард, Л. Петражицький), пояснює появу держави крізь вияв властивостей людської психіки: потребою підкорятися, наслідуванням, психологічною залежністю від еліти первісного суспільства. Прибічники цієї теорії посилаються на історичні приклади залежності людської свідомості від авторитета вождів, релігійних і політичних діячів, царів, королів та інших лідерів. На чолі держави мають стояти особистості, наділені особливою волею і талантом керівництва.

Органічна теорія походження держави (Й.-К. Блюнчлі, Г. Спенсер, Р. Вормс) ґрунтується на уявленні про державу як про живий організм, продукт соціальної еволюції. Держава – це суспільний організм, який складається з окремих людей, подібно до того, як живий організм складається з клітин.

Марксистська (матеріалістична, класова, економічна) теорія походження держави (К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ульянов). Її суть зводиться до того, що держава виникла внаслідок класової боротьби.

Теорія інцесту (Клод Леві-Стросс). Згідно даної теорії, вихідним соціальним чинником у виокремленні людини зі світу природи, структуризації

суспільства і виникнення держави виявилася існуюча в первісному суспільстві заборона інцесту. Для реалізації цієї заборони необхідно було створити спеціальні органи всередині родової общини, котрі здійснювали б контроль за дотриманням заборони, застосовували жорсткі заходи покарання до тих осіб, які її порушили, а також встановлювали б зв'язки з іншими общинами для обміну жінками. Ці контрольні органи з часом і трансформувалися в державний апарат (державу).

Олігархічна теорія (Бернар Шантебу) визначає державу як продукт виділення в первісному суспільстві природної ієрархії. Олігархія з давньогрецької – влада небагатьох. Хід поетапного суспільного поділу праці призвів до виникнення суспільної групи професійних управлінців, які стають елітарною суспільною групою.

Космічна теорія виникнення держави (А.Л. Чижевський, В.І. Вернадський, Тейяр де Шарден). Дана теорія пов'язує створення держави з позаземними цивілізаціями.

8. ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА: ПОНЯТТЯ, ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ЕЛЕМЕНТИ.

Поняття «політична система суспільства» в юридичній літературі визначається по-різному, але всі точки зору з цього приводу можна звести до двох основних напрямів: *широке* і *вузьке* розуміння політичної системи як суспільного явища.

Політична система суспільства (вузьке розуміння) – це сукупність суб'єктів, що беруть участь у реалізації політичної влади, тобто в управлінні справами суспільства.

Політична система суспільства (широке розуміння) – це сукупність матеріальних і нематеріальних компонентів, пов'язаних з відносинами, що виникають з приводу здійснення політичної влади.

Отже, такий підхід до розуміння політичної системи охоплює всю систему функціонуючих в суспільстві інститутів, організацій, установ, громадян (осіб), а також механізми керівництва і управління, за допомогою яких здійснюється політична влада.

Політична система суспільства характеризується властивими їй **ознаками**, які відрізняють її від економічної, соціальної, правової та інших систем суспільства. До них належать:

- *забезпечення формування та здійснення політичної влади;*
- *постійна взаємодія з іншими системами суспільства (соціальна, економічна, культурна тощо);*
- *є найбільш інституціоналізованою системою;*
- *прагнення до стабільності та динамізму.*

Залежно від зазначених ознак, історично складається певний тип політичної системи тієї чи іншої держави.

Функцій політичної системи:

- *інтегративна* – об'єднання всіх соціальних сил для вирішення політичних завдань;
- *мотивувальна* – створення мотивів політичної діяльності, використання заохочувальних засобів, що спонукають до участі у політичному житті суспільства;

- *контрольна* – нагляд за здійсненням політичних завдань, за поведінкою суб'єктів політичної системи, корегування їх дій, оцінка їх діяльності;
- *репресивна* – здійснення примусових заходів відносно окремих соціальних суб'єктів щодо додержання встановленого правом режиму державно-політичного життя, застосування засобів юридичної та політичної відповідальності;
- *стабілізаційна* – забезпечення розвитку суспільних відносин згідно основних ідей політичного режиму, що встановлені переважачою частиною населення.

Для подальшого поглибленого вивчення такого соціального явища як політична система слід розглянути елементний склад системи, тобто вивчити її внутрішню організацію. Сукупність елементів дає можливість зрозуміти, яким чином організована цілісність політичної системи.

Елементами політичної системи суспільства (виходячи із широко розуміння цього терміну) є:

1. суб'єкти (носії) політики;
2. політичні норми та принципи;
3. політичні відносини (стосунки);
4. політична культура, політична свідомість (політична ідеологія та психологія);
5. політична діяльність.

При системному вивченні цих елементів ми можемо зробити висновок, що вони передбачають існування і функціонування п'яти основних аспектів політичної системи:

1. інституціональної (організації, установи);
2. регулятивної (норми та принципи);
3. функціональної (політичні функції, політичний процес та режим);
4. ідеологічної (політичні погляди, політична свідомість та культура);
5. комунікативної (зв'язки, що об'єднують зазначені компоненти політичної системи).

9. МІСЦЕ І РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.

Характер взаємодії держави і політичної системи – це важливий показник стану суспільства в цілому, а також виконання завдань та перспективних планів розвитку, які стосуються сучасного суспільства.

З методологічної точки зору, висвітлення місця держави в системі політичних відносин слід починати з характеристики її основних властивостей, що дозволяють виділити її серед інших соціальних суб'єктів особливим статусом, а саме:

- державна влада володіє ознаками суверенітету, обумовленого наявністю суверенітету народу (нації), який утворює державу. Суверенітет держави як політико-правова характеристика державної влади характеризує її з позицій єдності, неподільності, верховенства, панування стосовно відношення до інших видів соціальної влади, в тому числі і влади окремих політичних чи інших формувань;
- повноваження держави обмежується кордоном на певній території, тобто державна влада має територіальний характер. Це означає, що територія впливу політичної та державної влади співпадають. Необхідно зазначити, що держава серед інших суб'єктів політичної системи наділена державно-

владними (управлінськими) повноваженнями;

- держава – це суверенна, політико-територіальна організація влади, яка використовує засоби правового примусу та заохочення. Правові санкції – є одним із дієвих, але не головним засобом реалізації владних розпоряджень держави. Їх загальний характер має виключне значення для упорядкування діяльності всіх сфер суспільного життя;

- на відміну від інших соціальних суб'єктів держава виступає єдиним представником всього населення країни, який уособлює у своїй діяльності загальнонаціональні інтереси та представляє населення країни у міжнародних відносинах, виступає від його імені;

- держава за своїми ознаками нагадує інші соціальні організації, але вона значно відрізняється від них за масштабами своєї діяльності, розвиненістю організаційної структури. Особливо необхідно звернути увагу на матеріально-технічну, фінансову, кадрову забезпеченість державних структур. Таких можливостей щодо розпорядження матеріальними ресурсами держави не має жодна політична організація;

- держава за допомогою права узгоджує інтереси різноманітних суб'єктів та груп і гарантує взаємну відповідальність громадянина й держави, що визначає громадянина як рівноправного партнера держави.

Роль держави у політичній системі не обмежується характеристикою її можливості владного впливу на систему політичних зв'язків. Між державою і представниками політичної системи суспільства існує зворотній зв'язок:

- громадські об'єднання беруть участь у формуванні корпусу депутатів, представницьких органів державної влади в умовах виборчої системи вони виступають свого роду джерелом кадрового забезпечення апарату держави;

- держава залежить від громадських об'єднань з точки зору ефективності виконання державних функцій. Політичні партії чи об'єднання громадян можуть підтримувати реалізацію державної функції, створювати належні ідеологічні та інші умови в соціальному середовищі, формувати відношення лояльності до влади серед населення, або гальмувати роботу державних інституцій у формі протестів, мітингів, страйків тощо;

- представники цих організацій, об'єднань включаються до певних державних колегіальних органів як їх рівноправні члени і працюють у якості допоміжних, дорадчих структур, які оптимізують роботу органів державної влади;

- за порушення деяких норм держави дозволяє застосовувати заходи громадського впливу;

- у ряді випадків державні органи можуть приймати рішення тільки спільно або за погодженням з громадськими об'єднаннями;

- держава дає змогу певним спільнотам приймати самостійно формально обов'язкові (юридичні) акти;

- окремим представникам з числа громадських та політичних об'єднань держава дозволяє здійснювати контроль за діяльністю деяких державних органів.

10. ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ.

Функції держави – це основні напрями її діяльності з управління суспільством, включаючи механізм державного впливу на розвиток суспільних процесів, в яких знаходить свій прояв її сутність і соціальне призначення.

Стосовно основних критеріїв *класифікації функцій сучасної держави* в юридичній літературі виокремлюють такі:

1) Відповідно до сфер діяльності держави:

- *зовнішні* – це напрями діяльності держави за її межами, що забезпечують здійснення її зовнішньої політики у взаємовідносинах з іншими державами, світовими громадськими організаціями і світовим товариством у цілому, та вирішенням інших цілей і задач, які стоять перед нею на міжнародній арені. Такі функції не можуть бути однаковими для всіх держав і державних утворень. Вони залежать від характеру політичного режиму в державі, взаємовідносин держав одна з одною та інше;

- *внутрішні* – це такі напрями діяльності держави, що здійснюються в межах цієї держави і в яких конкретизується внутрішня політика у сфері економічних, ідеологічних, політичних, екологічних, культурних та інших аспектів життя суспільства, що зумовлені необхідністю вирішення внутрішніх задач, які стоять перед державою.

2) Залежно від часу реалізації або від тривалості в часі функції держави поділяються на:

- *постійні* (наприклад, наповнення Державного бюджету);
- *тимчасові* (наприклад, Державна цільова програма підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу).

11. Внутрішні і зовнішні функції держави: поняття і зміст.

До зовнішніх функцій держави відносяться:

- *оборона країни* – полягає в захисті економічними, дипломатичними та воєнними засобами державного суверенітету та території;
- *економічна* – встановлення та здійснення торгово-економічних відносин з іноземними державами та їх об'єднаннями, інтеграція у світову економіку;
- *підтримка міжнародного миру та світового правопорядку* – запобігання виникненню міжнаціональних і міждержавних конфліктів та участь в їх урегулюванні, боротьба з міжнародним тероризмом;
- *дипломатична* – встановлення і підтримання дипломатичних відносин з іноземними державами;
- *культурна* – встановлення і розвиток культурних зв'язків з іншими державами, участь у збереженні пам'яток світової культури;
- *інформаційна* – участь у розвитку світового інформаційного простору з метою забезпечення вільного обміну інформацією між країнами, народами й окремими громадянами.

Внутрішні функції держави поділяються на: *основні (головні) функції* – це найбільш важливі напрями діяльності держави, які виражають сутнісні риси певного типу держави та охоплюють низку окремих однорідних напрямів державної роботи.

До основних функцій сучасної держави відносять:

- *політичні* – напрями діяльності держави (її органів) пов'язані із створенням умов для формування та функціонування державної влади на засадах демократії;
- *соціальні* – створення належних умов для реалізації громадянам права на працю, достатній життєвий рівень, охорону здоров'я, пенсійне забезпечення тощо;

- *економічні* – це такі напрями діяльності держави (її органів), пов’язані з впливом на сферу економічних відносин шляхом створення сприятливих умов для сучасного виробництва, підтримки і сприяння розвитку всіх форм власності тощо;
- *оподаткування та фінансового контролю* – запровадження і забезпечення функціонування системи оподаткування і контролю за законністю прибутків індивідів та організацій, а також і за використанням податків;
- *екологічна* – охорона і забезпечення раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки суспільства;
- *культурна* – забезпечення консолідації нації, формування загальної для всієї країни культури і водночас сприяння розвитку культури всіх народів, що проживають на території держави, а також заохочення науки, освіти, охорона культурної спадщини;
- *правоохоронна* – контроль за неухильним дотриманням конституції та законів, встановлення і притягнення до юридичної відповідальності винних у їх порушеннях;
- *забезпечення реалізації і захисту прав та свобод людини й громадянина* – створення найсприятливіших умов для реалізації суб’єктивних прав і свобод, а також ефективних засобів їх охорони, захисту та поновлення.

Неосновні (додаткові, похідні) функції держави – характеризуються тим, що діяльність держави стосується лише певної сторони суспільного життя, а тому вона виконується не всією системою державного механізму, а лише окремими її ланками.

Неосновні функції держави є складовими елементами основних функцій, але самі собою не розкривають сутності держави. Вони мають супроводжувальний, допоміжний або обслуговуючий характер (наприклад, функція оподаткування та фінансового контролю щодо економічної та соціальної функції держави).

Отже, *неосновні функції являють собою напрями діяльності держави з виконання її завдань у визначеній, вузькій сфері суспільних відносин*. Їх здійснення забезпечується відповідною діяльністю окремих ланок державного апарату, а не державою в цілому.

12. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.

Права і свободи людини визначаються, як одні з основоположних понять у праві, і водночас, як основні можливості, які людина використовує для гідного та вільного розвитку та існування.

Права і свободи – це гарантований Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами, вид і міра можливої поведінки людини та об’єднань людей.

Права людини й громадянина закріплені в різних міжнародних і національних законодавчих актах країни, в т. ч. в Конституції України. Їхня безмежність, гарантованість та захист показують не тільки фактичне та юридичне положення особи у суспільстві, а й наявність демократії в країні, соціальні можливості в повсякденному житті. Сутність прав та свобод людини і громадянина полягає не у їх декларативному проголошенні, а у реальному забезпеченні.

Найважливішим елементом механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина є гарантування забезпечення прав та свобод, головне призначення якого полягає у створенні необхідних умов для негайного, ефективного й надійного захисту, охорони і надання юридичної допомоги.

Забезпечення прав і свобод людини – це діяльність держави, що ставить своїм завданням сприяння в реалізації прав і свобод людини шляхом позитивного впливу на формування загальносоціальних (економічних, політичних, духовно-ідеологічних) і юридичних гарантій, які передбачають охорону і захист прав та свобод людини.

Забезпечення прав і свобод людини передбачає три елементи (напрями) державної діяльності щодо створення умов для здійснення прав і свобод людини:

1. сприяння реалізації прав і свобод (шляхом позитивного впливу формування їх загальносоціальних гарантій);
2. охорону прав і свобод (шляхом уживання заходів, зокрема юридичних, для профілактики порушень прав і свобод);
3. захист прав і свобод людини (відновлення порушення правомірного стану, притягнення порушників до юридичної відповідальності).

В умовах інтеграції у європейське співтовариство цей напрям особливо значущий, оскільки сьогодні права і свободи є стрижнем державної політики. Особливу роль у гарантуванні, реальному забезпеченні прав і свобод людини та громадянина відіграє держава та її органи, зокрема і Національна поліція України.

Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, котрий служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки.

Забезпечення прав і свобод людини належить до пріоритетних напрямків та є стратегічною метою діяльності Національної поліції України. Поліція поряд з іншими правоохоронними органами покликана забезпечити дію механізму правової охорони й захисту прав і свобод людини.

Аналіз законодавства та практика роботи поліції дозволяють виділити основні напрямки їх діяльності щодо забезпечення реалізації, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, зокрема:

- а) захист людини, її життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів незалежно від віку, статі, національності, расової належності, мови та ін.;
- б) недопущення у своїй діяльності незаконних обмежень і порушень прав, свобод та законних інтересів громадян;
- в) безпосередня охорона задекларованих в Основному Законі прав, свобод і законних інтересів громадян;
- г) забезпечення необхідних умов реалізації громадянами певних прав, свобод та законних інтересів.

Органи поліції, посадові особи при здійсненні правоохоронної діяльності спираються на принципи поліцейської діяльності, які узгоджені з міжнародними актами, що ратифікувала Верховна Рада України (Загальна декларація прав людини 1948 р., Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Декларація про поліцію 1979 р. тощо) і закріплені в національному законодавстві (зокрема, в Конституції України,

законах України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність» тощо).

Відповідно до Розділу II Закону України «Про Національну поліцію», до основних принципів діяльності поліції щодо забезпечення прав і основних свобод людини відносять:

- верховенство права,
- дотримання прав і свобод людини,
- законність,
- відкритість та прозорість,
- політична нейтральність,
- взаємодія з населенням на засадах партнерства,
- безперервність.

Формами їх діяльності у сфері реалізації загальноприйнятих стандартів прав людини є:

- профілактика порушень прав громадян;
- припинення порушення прав громадян;
- поновлення порушених прав громадян;
- притягнення до юридичної відповідальності порушників прав громадян.

Пріоритетністю в роботі Національної поліції є служіння потребам окремих громадян і суспільству в цілому, у тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямування на задоволення їхніх потреб, відповідно до чинного законодавства України.

13. ФОРМИ І МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ.

Функціональна характеристика держави охоплює не лише зміст її функцій, але й форми і методи їх реалізації. Під **формами здійснення функцій держави** потрібно розуміти їх зовнішній прояв.

Здійснення функцій сучасної держави відбувається в процесі її діяльності та виражається в *правових і організаційних (фактичних) формах*.

Правові форми здійснення функцій держави – це управлінська чи регулятивна діяльність державних органів, що полягає у вчиненні юридично значимих дій з виконання державних функцій у порядку, визначеному законом, і має правові наслідки.

До правових форм реалізації функцій держави відносяться *правотворча, правозастосовна, правоохоронна, правореалізаційна* діяльність.

Правотворча діяльність – це діяльність компетентних органів і посадових осіб, спрямована на видання або санкціонування, зміну або скасування норм права, що завершується оприлюдненням нормативно-правових актів, а також їх систематизацією.

Правотворча діяльність є процесом постійної зміни та оновлення чинного права, при цьому сама ця діяльність (її форми, процедури, суб'єкти та їх повноваження) також урегульована правом і вдосконалюється разом із розвитком правової та політичної культури суспільства.

Правозастосовна діяльність – це діяльність компетентних державних органів із виконання законів і підзаконних нормативних-правових актів шляхом прийняття правозастосовного акта. Суб'єкти правозастосовної діяльності – державні органи та посадові особи.

Необхідність цієї форми зумовлена тим, що від неї залежить не тільки

ступінь реалізації правових вимог, але й рівень здійснення самих функцій держави. Від того, наскільки ефективно виконуються правові вимоги, настільки ж ефективно буде і здійснення державних функцій.

Правоохоронна діяльність – це діяльність, сутність якої полягає в забезпеченні безпосереднього реагування на вчиненні правопорушення у сфері здійснення державних функцій, встановлення і притягнення до юридичної відповідальності осіб, які їх вчинили.

Відповідно основний тягар із здійснення цієї форми лягає на систему правоохоронних органів, суди та прокуратуру. Важливим аспектом правоохоронної діяльності є боротьба із правопорушеннями (кримінальними правопорушеннями), здійснення відповідних профілактичних заходів.

Останнім часом, у зв'язку з розвитком ринкових відносин деякі автори виділяють і четверту форму – **договірну форму здійснення державних функцій**.

Використання договірної форми надає можливість широкого залучення до державної діяльності не тільки державних органів та організацій, але й приватних, комерційних фірм і громадських організацій.

Поряд із правовими формами функції держави здійснюються також і в неправових формах.

Організаційні (неправові) форми здійснення функцій держави – це специфічні види організаційної чи іншої діяльності державних органів та організацій, що спрямовані на реалізацію функцій держави, які не тягнуть правових наслідків.

Види організаційних (фактичних) форм здійснення функцій держави:

- *організаційно-регламентуюча форма* – підбір, розміщення, виховання і визначення ефективності діяльності кадрів у сфері здійснення державних функцій (кадрова робота, підготовка документів);
- *організаційно-економічна форма* – це організація матеріально-технічного забезпечення здійснення державних функцій;
- *організаційно-контрольна форма* – це організація недержавного контролю в сфері здійснення державних функцій;
- *організаційно-виховна форма* – це організація виховання, пропаганди, агітації, інформації та іншого забезпечення виховного впливу на населення в сфері здійснення державних функцій.

14. ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ ФОРМИ ДЕРЖАВИ.

Форма держави – це комплексний інститут права, який становить систему норм, що регулюють у своїй сукупності структуру і взаємовідносини основних органів держави, політико-територіальний устрій, головні методи діяльності державного апарату і форми його зворотного зв'язку з населенням.

Складовими елементами форми держави традиційно називають: форму державного правління; форму державного устрою; форму державно-правового режиму.

Форма державного правління – це державно-правова система, яка визначається стійким порядком формування вищих органів державної влади, їх організація та взаємодія, що в органічній єдності зовнішньо відображає сутність держави.

Форма державного правління характеризує формальний (нормативно закріплений) та одночасно фактично діючий порядок організації та здійснення

державної влади щодо: а) формування посади глави держави та інших вищих органів державної влади; б) побудови структури та взаємодії вищих органів державної влади між собою та народом. За відповідними параметрами виокремлюють дві основні *форми державного правління* – *монархію та республіку*.

Державний устрій – внутрішня організація державної влади, принцип поділу країни на певні територіальні частини, їх юридичний статус та принципи взаємодії між собою.

Форма державного устрою держави вказує на порядок організації державної влади з точки зору: нормативно закріпленого та фактично діючого порядку взаємовідносин на території держави центральної, регіональної та місцевої влад; способів (порядку) розподілу території держави на складові частини (адміністративно-територіальні одиниці в унітарній державі або політичні утворення у федерації); особливостей правового статусу складових території держави. За відповідними параметрами, переважно, виокремлюють дві основні *форми державного устрою* – *просту (унітарну) та складну (федеративну)*.

Державно-правовий режим – це форми та методи здійснення державної влади, взаємовідносини між органами державної влади.

Форма державно-правового режиму вказує на те, які застосовуються прийоми, способи та методи реалізації державної влади, що забезпечують здійснення функцій держави та загалом проведення певної державної політики. За відповідними параметрами виокремлюють дві основні *форми державно-правового режиму* – *демократичний та антидемократичний*.

Усі елементи форми держави (форма державного правління, устрою та режиму) мають правову основу – вони фіксуються в Конституції та інших формах (джерелах) права. Однак слід мати на увазі, що зміст відповідних правових документів не завжди відповідає дійсному характеру правових відносин у суспільстві та державі. Тому необхідно розрізняти *формальну (правову) форму держави та фактично існуючу форму в державі*.

15. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ.

Форма державного правління – це спосіб (порядок) організації і здійснення державної влади, що характеризує формальний (нормативний) та одночасно фактично діючий порядок формування та взаємодії вищих органів державної влади (глави держави, парламенту та уряду) між собою та народом.

За відповідними параметрами, виокремлюють дві основні форми державного правління – монархію та республіку.

Монархія – це форма державного правління, при якій глава держави очолює систему вищих органів державної влади та повністю або частково зосереджує в своїх руках державну владу, яка передається у спадок представникам правлячої династії.

Зараз в світі нараховується до трьох десятків країн з цією формою правління. Титул монарха в різних країнах називають по-різному: султан (Бруней, Оман), папа (Ватикан), емір (Кувейт), герцог (Люксембург), імператор (Японія), князь (Монако, Ліхтенштейн).

За обсягом і характером повноважень монарха, всі монархії поділяються на *необмежені та обмежені*.

Необмежена монархія – це така форма правління, де влада монарха не обмежується якимись органами чи законом: монарх відіграє роль єдинодержавного правителя. Її різновидами є: *деспотична* і *абсолютна* монархія.

Обмежена монархія – це така форма правління, де влада монарха обмежена конституцією, або ж традицією та повноваженнями інших державних органів. Має такі різновиди: *станово-представницька* і *конституційна* (дуалістична та парламентська).

Республіка – це форма державного правління, в якій державна влада належить виборним органам, які обираються на певний строк громадянами-виборцями або формуються загальнонаціональними представницькими (виборними) установами. Передбачає завжди колективне правління.

Республіканське правління в сучасному світі поділяється на *парламентські*, *президентські* та *змішані* республіки.

Парламентська республіка – є різновидом республіканської форми правління, де головну роль в організації та функціонуванні вищої державної влади в країні відіграє парламент. Парламент формує уряд і має право в будь-який момент відправити його у відставку. Президент у такій державі не має яких-небудь істотних повноважень (Австрія, Італія, Ізраїль, Греція, ФРН).

Президентська республіка – це форма правління, де президент одноособово або з наступним схваленням парламенту формує уряд, яким сам керує (США, поширена в Латинській Америці: Бразилія, Аргентина, Мексика, Еквадор).

Змішана республіканська форма державного правління – це така форма державного правління, яка поєднує ознаки президентської і парламентської республік (Франція, Фінляндія, Монголія, Україна, Білорусь).

16. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ.

Форма державного устрою є внутрішнім поділом території держави на складові частини – територіальні одиниці, автономні, культурні, політичні утворення чи навіть суверенні держави. Вона також відображає характер співвідношення держави в цілому та окремих її частин.

У літературі, як правило, виділяють дві основні форми державного устрою – *прости* держави (унітарні) та *складні* держави.

Унітарна держава – це держава, територія якої поділяється на територіальні одиниці, які не мають ознак державності. Унітарні держави є найбільш поширеною формою державного устрою.

Унітарними державами в сучасний період є більшість країн світу, зокрема Китай, Норвегія, Польща, Швеція, Франція, Японія та багато інших.

В основу територіального устрою унітарної держави покладені принципи єдності державної території; її неподільності, недоторканності, цілісності, комплексності і керованості її частин; поєднання державних і регіональних інтересів.

Розрізняють два види унітарних держав:

1) *централізовані* – це така унітарна держава, де підпорядкування регіональних органів центру здійснюється за допомогою посадових осіб, яких призначають з центру на засадах централізації (наприклад, Нідерланди, Казахстан тощо);

2) *децентралізовані* – це така унітарна держава, де регіональні органи

утворюються незалежно від центру, на місцях («знизу») і, як правило, шляхом виборів (наприклад, Нова Зеландія, Японія тощо).

Складні держави – це такі держави, які складаються з окремих державних утворень, що мають певні ознаки державності, зокрема і суверенітет, але певну частину своїх суверенних прав, переважно у сфері зовнішньої політики, передали центральним союзним органам держави.

До складних держав належать:

1. *федерація* – це єдина держава, до якої входить кілька територіальних утворень (суб'єктів федерації), що володіють суверенітетом або мають певні ознаки державності. У сучасному світі близько двадцяти федерацій. У цих державах проживає фактично третина населення Землі (Бельгія, Бразилія, Індія, США, ФРН тощо);

2. *конфедерація* – державно-правовий союз суверенних держав, створений для досягнення певних цілей шляхом утворення одного або кількох спільних органів. У всіх інших питаннях союзні держави зберігають повну самостійність (останніх конфедерацій була Сенегамбія (1982 – 1989 рр.), яка розпалась на Сенегал і Гамбію);

3. *імперія* – це велика багатонаціональна держава, створена шляхом насильницького приєднання раніше незалежних держав або частин інших держав;

4. *унія* – це об'єднання декількох монархічних держав, очолюваних єдиним монархом;

5. *протекторат держав* – це засноване на письмових чи інших угодах нерівноправне об'єднання держав, в якому підопічна сторона передає державі-протектору права на здійснення частини своїх суверенних прав (політичної дієздатності) на умовах збереження власної державності (суверенітету) та одержання політичної, воєнної, фінансової допомоги, а також інших послуг.

17. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ.

Форма державно-правового режиму вказує на сукупність прийомів, методів і засобів здійснення державної влади.

У літературі, як правило, виділяють дві основні форми: демократичний та антидемократичний державно-правовий режим.

Демократичний державний режим – це стан політичного життя суспільства, за якого державна влада здійснюється на основі принципів широкої і реальної участі громадян та їх об'єднань у формуванні державної політики, утворенні та діяльності державних органів, дотримання прав і свобод людини.

До основних ознак демократичного державного режиму належать: основне джерело влади в державі – народ (громадяни); законодавча влада здійснюється виборним колегіальним органом – парламентом; рівність громадян перед законом, гарантованість державою їх прав і свобод; виборність представницьких органів влади населенням; юридично визначена строковість повноважень представницьких органів; розвинена система демократичних інститутів; пряма участь громадян у вирішенні загальних справ; реальне здійснення поділу державної влади; політичний плюралізм із врахуванням інтересів меншин.

Антидемократичні державні режими – це режими, за яких державна влада здійснюється шляхом обмеження та порушення формально проголошених прав і свобод людини.

Основними формами антидемократичного державного режиму є:

– *деспотичний державний режим* – тобто режим необмеженої влади і свавілля в управлінні при відсутності його правових і моральних основ, повній безправності підданих. Нерозривно пов'язаний з деспотичними формами монархічного правління. Такий тип державного режиму був характерним переважно для рабовласницьких типів держав;

– *авторитарний державний режим* – інститути демократії існують формально, державні рішення приймаються правлячою елітою, функції якої не обмежуються законом, офіційно визнається пріоритет публічних інтересів над приватними інтересами;

– *тоталітарний державний режим* є крайньою формою авторитарного та характеризується такими ознаками: повним, або тотальним, самодержавством диктатора (царя, тирана, фюрера, вождя); жорстким контролем держави в усіх сферах економічного і політичного життя, а також життя окремого громадянина; повним одержавленням усього громадянського життя; наявністю однопартійної системи, яка є пануючою в суспільстві, та відсутністю легальної опозиції; наявністю однієї пануючої ідеології в усіх сферах життєдіяльності суспільства; ліквідацією або суттєвим обмеженням демократичних і громадянських прав і свобод громадян; приматом держави і каральних органів стосовно різних інститутів суспільства, ліквідацією громадянського суспільства, його інститутів і принципів; мілітаризацією політичної та економічної систем, створенням військово-промислових комплексів, які домінують над усіма іншими сферами суспільного життя.

18. МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ ЯК СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.

Під **механізмом держави** треба розуміти *складну специфічну структуру, що включає в себе державні органи та організації, публічні служби та корпорації, а також такі два важливі елементи як ресурсне забезпечення і процедури прийняття державних рішень.*

Не заперечуючи, що механізм держави характеризує такий *основний елемент* як організацію державної влади (а саме сукупність державних органів), треба визнати, що його невід'ємною частиною є ті інститути, які дозволяють державі взаємодіяти з суспільством, і що найважливіше – брати громадянам та їх об'єднанням участь у державному управлінні.

Окремої аргументації потребують саме *додаткові елементи механізму* держави. Отже, говорячи про публічні служби як один з елементів механізму держави, мають на увазі три групи служб, без яких не може існувати практично жодна сучасна держава.

По-перше, це *спеціальні органи та інститути*, які покликані гарантувати правопорядок, законність, безпеку, обороноздатність країни тощо. Тобто мають на увазі: армія, поліція, прикордонні війська тощо. Діяльність усіх цих органів регулюється законодавством.

По-друге, це *чисельні публічні служби*, які покликані забезпечувати нормальну життєдіяльність суспільства в енергетичній, інформаційній, транспортній, електронній сферах, а також у галузі зв'язку. Вони є в усіх без виключення сучасних державах і, як правило, існують у формі державних

агенцій. Як приклад, можна навести Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності України).

По-третє, це *державні корпорації*, які поєднують у собі функції самостійних господарюючих суб'єктів і державного управління.

Наступним елементом у механізмі держави є *процедура прийняття державних рішень*. Усього виокремлюють п'ять таких процедур, а саме: вибори та референдуми; самостійна процедура прийняття рішень державними органами на основі чинного законодавства; спільне прийняття рішень декількома суб'єктами, що утворюють механізм держави; узгоджене прийняття рішень; прийняття рішень відповідно до норм міжнародного права, або актів міждержавних об'єднань.

І останнім елементом є *система ресурсного забезпечення*, яка включає в себе: управління державною власністю; регулювання бюджетно-фінансових і податкових відносин; використання природних ресурсів; матеріально-технічне забезпечення механізму держави; режим використання людських ресурсів відповідно до законодавства про працю та зайнятість.

19. ТЕОРІЯ РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ: ІСТОРІЯ ТА ОСНОВНІ ЗАСАДИ.

Принцип поділу влади передбачає правове розмежування сфер діяльності гілок державної влади, розподіл владних повноважень між державними органами, їх взаємну підконтрольність, що зменшує ризик узурпації державної влади та її свавілля.

Розподіл влади – одна з основних рис сучасної правової держави, принципова умова та механізм функціонування всіх видів політичної та неполітичної влади. Учення про розподіл влади історично склалося на ранніх етапах формування держави і трансформувалося у спеціалізацію влади різних осіб та інститутів, у якій виявилися дві стійкі тенденції: концентрація влади в одних руках або одному інституті і потреба розподілу влади. Ще в Афінійській і Римській республіках громадяни прагнули не допустити концентрації влади в одних руках. Так, у Греції існувало декілька політичних інститутів, які не повинні були дозволити зосередження влади в одних руках. Контроль за всіма органами влади здійснювали так звані особливі народні збори, які збиралися раз на місяць і займалися перевіркою діяльності владних формувань. Мислителі античності (Сократ, Аристотель, Полібій, Цицерон) намагалися виявити зв'язки та взаємодії між правом і державною владою, які забезпечували гармонійне функціонування суспільства. Наголошувалося, що найрозумніша і справедлива лише та політична форма життя, за якої закон загальнообов'язковий як для громадян, так і для самої держави.

У своїй книзі «Політика» Аристотель (389–328 рр. до н. е.) писав: «Там, де відсутня влада закону, немає місця і формі державного ладу». Щодо демократичного режиму Аристотель висловився так: «Демократії користуються більшою порівняно з олігархіями безпекою, існують більш довговічно...». Цицерон розглядав державу як форму правового спілкування та загального порядку. Становлення державно-правових інститутів у Стародавній Греції та Стародавньому Римі значно вплинуло на формування і розвиток більш пізніх прогресивних навчань у правовій державі. У період панування феодалізму ідеї правової держави розвивалися у творах Нікколо Макіавеллі і Жана Бодена – великих мислителів того часу. У своїх працях вони обстоювали ідею переваги республіки над іншими формами правління держави. Головним завданням

держави вони проголошують забезпечення прав і свобод громадян, захист інтересів особи. Період ранніх буржуазних революцій ознаменувався новим етапом у розвитку теорії правової держави. Могутній внесок у цю концепцію зробили Г. Гроцій, Б. Спіноза, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Л. Монтеск'є, Д. Дідро, Т. Джефферсон. Ідеї правової держави знайшли широке віддзеркалення і в російській політико-правовій думці. Так, подібна проблематика вивчалася у працях Д. Писарєва, О. Герцена, М. Чернишевського, О. Радищева, П. Пестеля, М. Муравйова.

Перший значний розподіл влад відбувався між політичною і релігійною владою, владою держави і церкви. Він супроводжувався тривалою боротьбою, по-перше, за уніфікацію влади, переважання світської влади над релігійною або панування церкви у світському житті суспільства. Суперництво між ними тривало багато сторіч, протягом усього середньовіччя. Спочатку Захід, переважно християнська його частина, вирішив владну суперечку на користь світської моделі, східна ж частина світу та деякі мусульманські країни, наприклад Іран, – на користь значного впливу релігійних засад щодо життя суспільства, його політико-правової системи. Серед названих вище вчених різних періодів і країн приваблює концепція розподілу влад Дж. Локка (1632–1704). Локк у своїх поглядах багато в чому дотримувався позиції Гоббса, прихильника теорії суспільного договору. Проте, виражаючи симпатії монархії, Дж. Локк вважає, що вона повинна бути обмежена народним представництвом і чітко визначена законом, обов'язковим для всіх, зокрема і для монарха. Головна загроза для свободи, вважає Дж. Локк, полягає в нероздільності влади, в її зосередженні в руках абсолютного монарха, який сам установлює закони і примушує до їх виконання. «Абсолютна деспотична влада або управління без установлених постійних законів не можуть жодною мірою відповідати заходам уряду», – констатує Дж. Локк. Окрім того, у своїх працях він говорить про те, що влада для ухвалення законів і влада для їх виконання має бути розділена. Джон Локк висуває законодавчу владу на перше місце. Він пропонує систему стримувань і противаг – розподіл влад на законодавчу, виконавчу та судову «з передачею кожній особливого кола осіб. Тоді, наприклад, у правовій монархічній державі законодавчою владою може бути аристократичний парламент, вищою виконавчою – король, а судову є сенс пропорційно поділити між аристократичним і демократичним станами». Джон Лільберн (сер. XVII ст.) уперше обґрунтував категорію «права людини» та розробив учення про гарантії їх забезпечення. На його думку, свобода слова, совісті, друку, петицій, торгівлі, рівність перед законом і судом, право власності становлять природні права людини. На розвиток сучасного розуміння теорії розподілу влад значний вплив мали погляди французького мислителя Шарля Луї де Монтеск'є (1689–1755). У 1748 р. він публікує свою видатну працю «Про дух законів» (робота над якою тривала близько 20 років), у якій протиставляє абсолютизму республіканське державне правління з розподілом влад. Монтеск'є пропонує розділяти владу на три гілки: законодавчу, виконавчу, судову. За теорією Монтеск'є, всі три гілки влади повинні бути врівноважувати одна одну: не дати здійснювати контрольні дії в рамках своєї компетенції. «Щоб не було можливості зловживати владою, необхідний такий лад, за яким різні влади могли б взаємно стримувати одна одну». Монтеск'є розглядає як неприпустиму ситуацію, коли в одних руках з'єднано не всі, а лише дві гілки влади. На відміну від такої позиції теорія Дж. Локка припускала обов'язкове відособлення лише для законодавчої гілки

влади. На відміну від Монтеस्क'є Руссо вважав, що «законодавча, виконавча і судова влади – особливі прояви єдиної влади народу».

Руссо зазначає, що йдеться не тільки про владу певної соціальної спільноти, навіть якщо це компроміс різних класів, які спільно здійснюють політичне панування, політичне керування суспільством, але і про відомий ступінь організаційної єдності: всі органи держави проводять зрештою загальну політичну лінію, визначену носієм реальної влади, і, як правило, будуються за вертикаллю». Незалежність і самостійність кожної з гілок влади не є самоціллю. Це також не перешкода до їх взаємодії. До того ж ефективність влади недосяжна без співпраці гілок цієї влади. Прикладом втілення такої ідеї є структура взаємодії гілок державної влади у США. Своєрідний механізм практичної реалізації принципу розподілу влади, що склався тут, став відомий **під назвою «системи стримувань і противаг»**. Основне його призначення – *сприяти взаємодії влад, не допускаючи узурпації повноважень однієї з гілок влади на збиток іншій*. Таким чином, теорія правової держави нерозривно пов'язана з ідеєю про розподіл гілок державної влади. Це свідчить про те, що втілення цієї ідеї можливе лише в демократичному суспільстві й державі. Ані в рабовласницькій, ані в феодалній державі втілення цього принципу не можливе, оскільки сам принцип передбачає наявність економічно вільного власника – основного представника суспільства, що володіє також і політичними правами.

Для фактичного здійснення розподілу гілок державної влади необхідні об'єктивні умови – достатній ступінь розвитку продуктивних сил і відносин, а також суб'єктивні – високий рівень політичної свідомості суспільства. Сучасна юридична наука розглядає безліч варіантів і теоретичних моделей втілення в життя концепції правової держави. Ця теорія не перетворилася на догматичне вчення, процес його вдосконалення цього продовжується і сьогодні.

20. ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АПАРАТУ ДЕРЖАВИ.

З метою належного виконання завдань і функцій держави, апарат держави організовано відповідно до системи **принципів**, які визначають основні підходи до його формування та функціонування:

– *принцип пріоритетності прав і свобод людини* – передбачає обов'язок для державних органів і службовців визнавати, реалізовувати та охороняти права та свободи людини;

– *принцип демократизму* – втілюється в широкому залученні громадян до формування та організації діяльності державних органів, він включає в себе: *принцип народовладдя* – передбачає, що джерелом влади в Україні є народ; *принцип поділу влади* – передбачає структурний і функціональний принцип раціональної організації влади; *принцип взаємної відповідальності особи та держави* – передбачає обмеження державної влади правами і свободами людини та громадянина;

– *принцип законності* – передбачає точне і неухильне дотримання та виконання норм права всіма громадянами, державними органами та іншими суб'єктами права;

– *принцип професіоналізму та компетентності* – забезпечує умови для залучення кваліфікованих і професійних кадрів до діяльності в органах державної влади;

– *принцип гласності* – передбачає відкритість діяльності державних

органів, право кожного на отримання інформації, яка стосується його прав і законних інтересів.

21. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ.

Держава, діючи через свої органи, покладає на них певні обов'язки і наділяє відповідними правами. Отже, **орган держави** – це частина державного механізму, його основна ланка, що володіє певними специфічними ознаками:

Державний орган наділений владними повноваженнями. Іншими словами, він наділений юридично закріпленими можливостями здійснювати державну владу, ухвалювати від імені держави юридично значущі рішення і забезпечувати їх реалізацію.

Водночас державно-владне повноваження характеризується тим, що:

а) порядок формування і діяльності органу, його структура і компетенція (має права і обов'язки) закріплюються нормами права;

б) орган держави наділений правом видання юридичних актів, що містять обов'язкові загальні й індивідуальні правові розпорядження;

в) ці розпорядження забезпечуються системою спеціальних заходів і гарантій, насамперед економічного характеру (стимулювання, заохочення), виховного (приклад, переконання) та, крім того, заходами примусу;

г) державний орган спирається на матеріальне забезпечення своїх розпоряджень, завдяки можливості розпоряджатися певною частиною засобів з державного бюджету.

Органу державної влади притаманна певна організаційна та економічна відособленість і самостійність.

22. ВИДИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ.

Органи держави як складові частини державного апарату відрізняються один від одного за порядком утворення, видами діяльності, що ними виконується, характером та обсягом компетенції, особливостями виконання покладених на них повноважень, формами та методами здійснення ними державних функцій. Отже, **класифікувати** їх можна за такими критеріями:

За місцем у системі державного апарату:

– *первинні* – виникають у порядку наслідування (монарх) або формуються безпосередньо народом як джерелом влади і мають представницький характер (президент, парламент);

– *вторинні* – формуються первинними органами, походять від них і підзвітні їм (уряд, центральні органи виконавчої влади).

За порядком утворення:

– *виборні* – органи, що обираються на певний строк населенням чи представницькими органами (наприклад, глава держави переважно у президентських республіках обирається народом, а в парламентських – парламентом);

– *призначувальні* – органи, що призначаються главою держави чи вищим органом за підлеглістю (наприклад, відповідно ст. 106 Конституції України Президент України призначає половину складу Ради Національного банку України; половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення);

– *успадковані* – органи, що успадковуються в Україні відсутні, але як

приклад посада глави держави за монархічної форми правління.

За порядком прийняття рішень:

– *колегіальні* – ті, що приймають рішення після обговорення шляхом голосування (наприклад, відповідно до ст. 84 Конституції України рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування);

– *єдиноначальні* – рішення від імені яких приймаються керівниками особисто.

За часом функціонування:

– *постійні* – створюються на невизначений строк (без обмеження терміну дії), але їх склад оновлюється через законодавчо визначений термін (наприклад, представницькі органи держави, суд);

– *тимчасові* – створені в умовах надзвичайного стану або для виконання певного завдання (наприклад, Верховна Рада України може формувати тимчасові спеціальні комісії для підготовки та попереднього розгляду питань або тимчасові слідчі комісії для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес).

За територією дії:

– *загальнодержавні* – повноваження яких поширюється на всю територію держави (наприклад, глава держави);

– *місцеві* – діють у межах території адміністративно-територіальної одиниці (наприклад, місцеві суди).

За характером та формами реалізації державної влади:

• *Законодавча влада. Парламент* – це повністю або частково виборний вищий законодавчий і колегіальний представницький орган держави. Парламенти відіграють важливу роль в управлінні країною, формуванні її державної політики.

• *Виконавча влада.* Система органів виконавчої влади здійснює в державі виконавчо-розпорядчу діяльність. Систему органів виконавчої влади, наприклад, в Україні становлять: Кабінет Міністрів України (Уряд), міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації.

Залежно від складності завдань і територіального масштабу діяльності органи державного управління поділяються на центральні та місцеві. До центральних відносяться ті органи державного управління, діяльність яких поширюється на всю територію країни чи на територію держав – суб'єктів федерації. *До місцевих органів державного управління* належать органи, діяльність яких обмежується територією однією чи декількох адміністративно-територіальних одиниць. До їх числа входять виконкоми місцевих органів влади, адміністрації підприємств та установ.

За порядком вирішення підвідомчих питань розрізняють колегіальні та одноособові органи. Колегіальні органи – організаційно та юридично об'єднані групи осіб, яким надається перевага при прийнятті рішень з усіх питань компетенції цих органів. У колегіальних органах рішення приймаються більшістю їх членів. *Одноособові органи* – це органи, в яких вирішальна влада з усіх питань їх компетенції належить керівнику, котрий очолює цей орган. Одноособовість забезпечує оперативність керівництва, використання індивідуальних здібностей і досвіду керівника, що підвищує їх індивідуальну відповідальність за результати роботи органу.

- *Глава держави.* Одним з найважливіших елементів державного механізму є глава держави. *Глава держави* – це особа, яка займає формально вище місце в структурі державних інститутів і водночас здійснює функцію представництва самої держави в цілому. З іншого боку, глава держави розглядається як один з її вищих органів.

- *Судова влада.* Термін «судова влада» вживається в різних значеннях. Можна стверджувати, що судова влада – це суд, система відповідних установ, або всі суди. Конституція України містить розділ VIII «Правосуддя», де закріплено норми, що визначають не лише компетенцію різних судів, але й основи побудови судової системи, правове положення суддів, принципи судової діяльності.

Найважливішою функцією судової влади є – здійснення правосуддя. Правосуддя це виключна компетенція судової влади.

- *Органи прокуратури.* Прокуратура України не належить до жодної гілки державної влади. Керується в своїй діяльності Конституцією України та Законом України «Про прокуратуру».

Метою прокурорської діяльності є захист прав і свобод людини, загальних інтересів держави та суспільства, що охоплює різні прояви діяльності в межах покладених на прокуратуру функцій щодо: 1) сприяння в реалізації таких прав і свобод; 2) недопущення їх порушень шляхом попередження останніх і нагляду за додержанням таких прав, свобод та інтересів з боку інших уповноважених органів; 3) відновлення прав та інтересів, порушених неправомірними діями; 4) притягнення до відповідальності винних у порушенні прав, свобод та інтересів.

23. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРАВОВОЇ, СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ.

Правова держава – така держава, в якій на основі чинного права реально забезпечується здійснення прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, окремих груп людей і громадянського суспільства в цілому, де держава і людина несуть взаємну відповідальність згідно з чинним правовим законом.

Правова держава характеризується низкою ознак, що виступають певними критеріями успішності наближення до проголошеного ідеалу. Законодавче закріплення, реальне здійснення, охорона і захист невід’ємних прав і свобод людини Людина визнається найвищою соціальною цінністю. Держава визнає непорушними життя, свободу та гідність людини. Права та свободи людини і громадянина визначають зміст законів, діяльність держави і виступають дієвим інструментом обмеження державної влади, її підпорядкування потребам громадянського суспільства.

Ще в преамбулі французької Декларації прав людини і громадянина 1789 р. проголошувалося, що «невігластво, забуття прав людини або нехтування ними є єдиною причиною суспільних бід та зіпсованості урядів».

У подальшому основні права людини, їх визнання, охорона та захист знайшли своє втілення в Загальній декларації прав людини 1948 р. Сутність правової держави як «знаряддя соціального компромісу» реалізується за допомогою законодавчого закріплення рівних прав та рівних шансів представникам різних соціальних верств; можливості різних соціальних груп брати участь у формуванні органів влади, впливати на політику, а також нести відповідальність за стан справ у державі. Реальність прав і свобод людини

вимагає створення дієвого механізму контролю за дотриманням прав і свобод людини та громадянина. Додатковий захист прав і свобод людини забезпечується міжнародно-правовими інститутами. Наприклад, якщо всі внутрішні можливості правового захисту порушених прав вичерпано, існує право звернутися до Європейського Суду з прав людини. У правовій державі необхідно забезпечувати реалізацію всіх міжнародних норм із прав людини. Принцип верховенства права і правового закону Право вивчають як «міру свободи і справедливості» або «міру справедливої свободи», тому держава не створює право, а за допомогою законів надає праву формальної визначеності. Правовим є лише такий закон, у якому міститься рівна для всіх міра свободи і справедливості. У рішенні № 15-рн/2004 від 2 листопада 2004 р. Конституційний Суд України надав доктринальне тлумачення цього принципу: «Верховенство права вимагає від держави втілення у правотворчу і правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом повинні бути проникнуті, передусім, ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством, як однією з його форм, а охоплює й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і обумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства». Тобто принцип верховенства права передбачає, що правова держава вимагає відповідності норм права стандартам прав людини; правову визначеність, розумність і пропорційність власних законів. Принцип верховенства права вимагає, щоб діяльність держави визначалася на основі правових законів. Саме на такий підхід орієнтує ст. 8 Конституції України, яка закріплює дію принципу верховенства права: 1) найвищу юридичну силу Конституції України, яка передбачає, що закони та інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; 2) пряму дію норм Конституції України, яка передбачає гарантування звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина безпосередньо на підставі Конституції України. За допомогою права і через правові закони правова держава самообмежує себе, і не лише громадян, а насамперед сама держава та державні службовці повинні чинити виключно в межах права. Пов'язаність суб'єктів правовідносин правом свідчить про належний правопорядок у правовій державі. Принцип розподілу влади зарахований до числа основних конституційних принципів усіх сучасних демократичних держав і знаходить віддзеркалення в побудові механізму здійснення влади. Складовими частинами механізму влади визнаються законодавча, виконавча і судова гілки влади, кожна з яких, втілюючи єдність влади, належить народу і залишається самостійною. Ці гілки влади за нормальних умов існують у всіх країнах. У кожній країні державний механізм відрізняється специфікою і численними особливостями. Причому чим вищий ступінь демократизму, тим більше можна спостерігати специфічного й особливого. Деспотії всі однакові, як би не намагалися тирани підкреслити свою самотність.

Принцип взаємної відповідальності особи і держави полягає в тому, що відповідальність особи перед державою, за наявності у неї широкого кола прав і свобод, визначається у дотриманні заборон (наприклад, не створювати незаконних збройних формувань) та виконанні певного кола обов'язків (дотримуватися законів і Конституції держави; сплачувати податки; берегти природне навколишнє середовище; захищати батьківщину). Також

передбачається відповідальне ставлення держави до людини у забезпеченні та охороні її прав, свобод і законних інтересів усіма передбаченими законом засобами. Ця вимога впливає зі змісту ст. 3 Конституції України, за якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Важливе значення у цьому контексті має також припис ст. 56 Конституції України, відповідно до якого кожен має право на відшкодування за рахунок держави та органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями та бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень. У разі порушення державою прав, свобод і законних інтересів людина може подати позов до суду проти держави, навіть у міжнародні судові органи. Взаємовідносини особи і правової держави будуються на основі постійного розширення прав і свобод, гармонійного поєднання інтересів держави й особи, підвищення соціальної активності і відповідальності особистості. Важливого значення у державі та суспільстві набуває наявність незалежного й ефективного суду. У країнах, що орієнтуються у своєму розвитку на побудову правової держави, різними способами забезпечується незалежність судової гілки влади і безсторонність правосуддя. Без незалежного правосуддя існування та функціонування дійсно демократичного державного механізму просто не можливе і не реальне. У країнах із тоталітарними режимами судова система виконує функцію зняття придушення як складова частина репресивного механізму, головне призначення якого – розправа із супротивниками режиму, який існує. В демократичних країнах судова влада розглядається як вартівий особистої свободи і прав громадян. У здійсненні цих функцій і полягає її головне призначення.

Соціальна держава – *правова держава розвинутого громадянського суспільства із соціально орієнтованим ринковим господарством, яка здатна створити умови для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини, гарантувати соціальну справедливість і соціальну безпеку особи, встановити соціальну згоду в суспільстві.*

Ознаки соціальної держави:

- наявність правової держави і розвинутого громадянського суспільства як умови його функціонування;
- наявність економічної основи – соціально орієнтованого ринкового господарства;
- наявність юридичної основи – соціального законодавства і здійснення на його основі соціальної політики;
- гарантування реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини;
- гарантування соціальної безпеки особи, здатної самостійно забезпечувати необхідний (достатній) рівень матеріального добробуту для себе і членів своєї сім'ї (професійне навчання, перекваліфікація, рівність стартових можливостей для молоді);
- надання державою соціальної допомоги громадянам хоч би на рівні прожиткового мінімуму, які неспроможні нести відповідальність за свій добробут – соціально ураженим шарам населення: старим, непрацездатним (хворим), безробітним з незалежних від них причин;
- проведення соціальної політики держави, спрямованої на зміцнення

соціальної справедливості і соціальної злагоди в суспільстві, зведення до мінімуму надмірного майнового розшарування населення, формування «середнього класу» (розумне обкладання доходів).

24. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ.

Зазвичай поняття «громадянське суспільство» використовується у двох значеннях. У **широкому сенсі громадянське суспільство** – це сукупність *неполітичних відносин (міжособистісних, сімейних, економічних, культурних, релігійних, національних), а також структур, що розвиваються за межами та без безпосереднього втручання держави.* Система незалежних від держави асоціацій та відносин створює умови для самореалізації окремих індивідів та різного роду об'єднань громадян, задоволення їх повсякденних потреб. У **вужькому сенсі громадянське суспільство** є *цивілізаційним становищем суспільства, характерною ознакою якого є рівноправність особистості, співтовариства громадян та держави.*

Ознаками громадянського суспільства є: економічна незалежність громадян; розвинута демократія; рівноправність громадян; забезпеченість прав і свобод громадян; вільне формування громадської думки, ідеологічний і політичний плюралізм; свобода створення та діяльності засобів масової інформації; високий рівень інтелектуального та психологічного розвитку членів суспільства, їх здатність до самодіяльності у складі певного інституту громадянського суспільства.

Функції громадянського суспільства полягають у повному задоволенні матеріальних і духовних потреб людини, захисті приватної сфери життя людей, стримуванні політичної влади від абсолютного свавілля, стабілізації суспільних відносин і процесів.

Засадничим чинником життєдіяльності громадянського суспільства є наявність у кожного його члена власності – фундаментальної умови свободи особистості. Важливим фактором успішного функціонування громадянського суспільства є наявність розвиненої соціальної структури, що відображає всю різноманітність інтересів різних груп та станів. Соціальна структура повинна мати добре розвинені вертикальні й, особливо, горизонтальні зв'язки. За розмитої соціальної структури індивід прямо пов'язаний із державою, а це істотно обмежує можливості реалізації його особистих прав та свобод. Наступною умовою функціонування громадянського суспільства є високий рівень соціального, інтелектуального та психологічного розвитку особи, її внутрішньої свободи. Ця умова досягається і реалізується у результаті тривалих процесів еволюційного та революційного розвитку суспільства.

25. АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.

Поняття «громадянське суспільство», як правило, використовується у зіставленні з поняттям «держава». У сукупності вони відображають різні сторони життя суспільства та протистоять одне одному. Громадянське суспільство становить сферу абсолютної свободи приватних осіб у відносинах одного з одним. Це соціальний, культурний та економічний простір, у якому взаємодіють вільні індивіди, що реалізують приватні інтереси та здійснюють індивідуальний вибір. Держава, навпаки, є простором тотально

регламентованих взаємовідносин політично організованих суб'єктів: державних структур, політичних партій, груп тиску тощо. Громадянське суспільство функціонує в діалектичній, суперечливій єдності з державою. За демократичного режиму воно тісно взаємодіє з державою, за авторитарного й тоталітарного режимів – перебуває у пасивній або активній опозиції з нею. Держава може обмежити життєдіяльність громадянського суспільства, однак знищити його вона не здатна: громадянське суспільство є первинним відносно держави, так би мовити, його фундаментом. Зі свого боку, громадянське суспільство може суттєво обмежити функції держави, однак замінити державу на сучасному етапі воно не здатне. Громадянське суспільство дозволяє розмежувати сфери політичного та неполітичного життя суспільства, але за своєю природою воно є неполітичним суспільством. Про це свідчить історичний досвід його існування. Проте в умовах активної внутрішньої, зовнішньої та міжнародної політики, що проводиться державами, громадянське суспільство вимушене займатися політикою в тому обсязі, якого вимагає об'єктивна реальність. Усередині громадянського суспільства можуть виникати та виникають політичні об'єднання, різною мірою політизуються громадські організації та рухи тощо.

Становленню громадянського суспільства сприяють три фактори: правовий характер держави, культурне становище суспільства та перетворення підданих держави на вільних громадян. Основною перешкодою розвитку громадянського суспільства є домінування держави над суспільством. Першість держави, її верховенство щодо особистості призводить до підкорення та руйнування громадянського суспільства. Домінування держави виявляється у звуженні публічної сфери, громадянських ініціатив та збільшенні обов'язків індивіда перед державою на шкоду правам і свободам громадян. В умовах демократії громадянське суспільство прагне до децентралізації державної влади за рахунок передавання частини владних повноважень органам місцевого самоврядування та намагається здійснювати безконфліктну взаємодію з державою. У своєму розвитку громадянське суспільство впливає на формування та закріплення демократичних інститутів державної влади, сприяє реалізації інституту прав людини та формуванню відкритих політичних систем. Громадянське суспільство та держава взаємодоповнюють одне одного. Без зрілого громадянського суспільства неможлива побудова правової, демократичної держави, адже саме свідомі, вільні громадяни здатні створювати найбільш раціональні форми людського співжиття. З іншого боку, правова держава є чинником, що сприяє перетворенню суспільства на громадянське ціле. Якщо громадянське суспільство виступає міцною опосередкованою ланкою між вільним індивідом та централізованою державною волею, то держава покликана протистояти дезінтеграції, хаосу, кризі та забезпечувати умови для реалізації прав і свобод автономної особи. У реальному житті поділ громадянського суспільства та держави достатньо умовний, однак у науці він необхідний для розуміння механізмів суспільного життя, ступеня свободи та несвободи індивідів, рівня політичного розвитку.

26. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДЕРЖАВНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.

Із категоріями законності та правопорядку тісно пов'язане поняття дисципліни. Дисципліна акцентує увагу на рівні підпорядкування індивіда і колективу вимогам нормативних актів, що регламентують їхню діяльність,

пропонують певні правила поведінки під час виконання службових обов'язків. В основі дисципліни – добросовісне ставлення кожного працівника, незалежно від обійманої посади, до виконуваної роботи. Дисципліна одночасно є і гарантією безпеки. Вимога дотримання дисципліни базується не лише на приписах нормативних актів, але й на життєвому досвіді багатьох поколінь спеціалістів у різних галузях суспільної життєдіяльності.

Дисципліна – це підпорядкування обов'язкам, що містяться у правових актах (нормативних, правозастосовних, інтерпретаційних, договірних) або в інших соціальних і технічних приписах.

Основні ознаки дисципліни:

- дисципліна є формою соціального зв'язку суб'єктів, що створюється і реалізується у процесі тієї або іншої спільної діяльності (службової, трудової, навчальної тощо). Відомо, що спільна діяльність припускає певну узгодженість і організацію, що і досягається за допомогою дисципліни;
- дисципліна пов'язана з відношенням підпорядкування одного суб'єкта іншому, що передбачає певні владні або авторитетні вимоги, установки, орієнтири.

Державна дисципліна – це режим верховенства закону у взаємовідносинах органів держави, посадових осіб, інших уповноважених суб'єктів, заснований на вимогах до кожного суб'єкту виконувати свої обов'язки, не перевищувати свої повноваження, не зазіхати на права інших, проявляти ініціативу та відповідальність за доручену справу.

Забезпечення дисципліни в державному управлінні досягається у процесі повсякденної діяльності державних органів і знаходить своє зовнішнє відображення: у припиненні порушень вимог дисципліни; у здійсненні заходів щодо усунення причин і умов, які їх породжують; у відновленні порушених прав і законних інтересів громадян, громадських організацій; у притягненні до відповідальності осіб, винних у порушенні дисципліни; у створенні атмосфери невідворотності покарання за порушення вимог дисципліни; у вихованні працівників апарату управління в дусі суворого дотримання правил, які існують.

Види державної дисципліни:

- трудова дисципліна – обов'язкове додержання працівниками правил внутрішнього трудового розпорядку;
- військова дисципліна – додержання військовослужбовцями правил, установлених законами, військовими статутами, наказами;
- фінансова дисципліна – додержання суб'єктами права бюджетних, податкових та інших фінансових приписів;
- технологічна дисципліна – додержання технологічних норм у процесі виробничої діяльності;
- договірна дисципліна – додержання суб'єктами права зобов'язань, передбачених укладеними договорами.

27. ПОНЯТТЯ ПРО НУЛЬОВУ ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.

В умовах лібералізації та демократизації сучасного політичного процесу та зростання ролі толерантності, наразі, актуальною стає проблема абсолютності засад толерантності, що створює умови поширення деструктивних ідеологій та недоцільного їх правового захисту. Перед сучасним державами постає

дихотомічне завдання – балансувати, з одного боку реалізуючи принцип плюралізму, тобто захищати право на існування різноманітних поглядів та ідеологій та, водночас, попередженні розвитку крайніх радикальних, небезпечних течій, вчасно виявляти та реагувати за допомогою контролю та легального примусу для захисту державної безпеки.

Пріоритетним напрямком для нової політичної реальності є реалізація прав та свобод людини, що створює сприятливі умови для виникнення небезпечних утворень, які реалізують свою діяльність на гаслах демократії, та захисту прав людини. Це суттєво ускладнює процес виявлення вищезазначених течій, державне регулювання та утримання в межах легального контролю. В процесі розбудови інституту толерантності як фундаментальної засади демократичного розвитку, актуалізується проблема визначення її меж для попередження абсолютизації даного принципу співіснування. В рамках представленого питання, формується досить нова для сучасної наукової думки категорія нульової терпимості.

Нульова толерантність (*англ. zero tolerance*) – це така політика держави, яка передбачає призначення максимально можливих за законом обмежень і санкцій навіть за незначні правопорушення або проступки з метою усунення небажаної поведінки. Політика нульової толерантності забороняє особам правоохоронних органів здійснювати покарання на власний розсуд чи змінювати його. Вони зобов'язані встановити заздалегідь певне покарання, незалежно від індивідуальних особливостей правопорушень, пом'якшувальних обставин.

Нульова толерантність чи близький, але більш локальний принцип «Zero Tolerance Policing», який останнім часом застосовується в правоохоронній та правозастосовній практиці США та деяких європейських країн, все більше набирають поширеності в сучасній державно-політичній практиці. Однак, дослідники та спеціалісти відзначають проблему використання, яка полягає у двозначності його застосування. Автор П. Н. Грабоські відзначає два напрямлення розуміння даного типу толерантності «для деяких це поняття представляє всебічне, агресивне правозастосування «без заборони». Для інших даний принцип відноситься до стратегії поліцейської діяльності, яка існує як частина комплексу розроблених підходів до боротьби з проблемами злочинності у конкретній місцевості» (Grabosky, 1999, p. 1). Автор Ч. Поллард визначає, що нульова толерантність стосується самого рішення подолання злочинності починаючи, для розуміння чого автор використовує формулювання «агресивне, безкомпромісне правозастосування». Досить суттєвим в аналізі представленого дослідника є звернення до концепції «зламаних вікон», яка представляє первинну теорію походження принципу нульової толерантності в діяльності правоохоронців. Дана концепція визначає, що відсутність контролю за незначними видами правопорушень, сприяє розвитку та зростанню злочинності локально. Це відбувається через усвідомлення безконтрольності за легкі правопорушення, такі як, вандалізм, графіти, розбиті вікна, що спричиняє розвиток злочинності (Bratton, Griffiths, Mallon, Orr, Pollard, 1998, p. 46-47). Тому саме концепція нульової толерантності стає засобом пильного контролю, жорсткої, але легальної правозастосовної діяльності органів, своєчасного реагування починаючи з дрібних та незначних правопорушень.

Таким чином, виходячи з вищезазначених ознак, слід підкреслити, що нульова толерантність на більш масштабному рівні, визначає направленість на

боротьбу з небезпечними для суспільства та держави явищами, з її незначними проявами, так само принципово як з цільним явищем.

28. СУБ'ЄКТИВНЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА

У межах предмета загальнотеоретичного правознавства **позитивне (юридичне) право** розглядається у двох значеннях як:

– *об'єктивне право* – це система загальнообов'язкових норм, дотримання та виконання яких забезпечуються державою або іншим уповноваженим суб'єктом. Має ключове значення в регулюванні суспільних відносин, забезпеченні правопорядку на національному та міжнародному рівнях. Слово «об'єктивне» означає, що норми права отримали об'єктивацію у формах (джерелах) права й тому є незалежними від індивідуального інтересу (волі, розсуду) та свідомості суб'єкта права, існують як даність, позитивна реальність;

– *суб'єктивне право* – це міра можливої поведінки суб'єкта суспільних відносин, що передбачена нормами об'єктивного права. Суб'єктивне право інтерпретується як певні юридично визнані можливості (права та свободи) поведінки суб'єкта права з метою задоволення власного інтересу (потреби). Слово «суб'єктивне» означає, що наданими можливостями конкретний суб'єкт права на свій розсуд може скористатися або не скористатися залежно від власної волі та свідомості. Центральною ідеєю суб'єктивного права є визнання за людиною – суб'єктом соціальної активності – сфери індивідуальної свободи шляхом правового закріплення юридичних засобів реалізації її сутнісних потреб, відображених правовими можливостями. Суб'єктивне право утворює той пласт правової матерії, який у природних засадах виступає витоком права як такого.

Суб'єктивне право – це встановлена нормами права міра можливої поведінки уповноваженої особи для задоволення її інтересів (потреб), яка забезпечується юридичними обов'язками інших (зобов'язаних) осіб.

Структура суб'єктивного права:

– *праводія*, тобто право поводити себе відповідним чином (право на свої дії);

– *правовикористання*, тобто можливість користуватися соціальним благом;

– *правовимога*, тобто право вимагати належної поведінки від інших суб'єктів права, які мають юридичні обов'язки (право на чужі дії);

– *праводомагання*, тобто право звертатися до держави та інших уповноважених суб'єктів за захистом свого юридичного права, в тому числі й використання міжнародного захисту конвенційних прав і свобод людини.

Між об'єктивним і суб'єктивним правом існує тісний взаємозв'язок. Об'єктивне право певною мірою відображає «статичку» юридичної форми, а суб'єктивне – «динаміку», оскільки безпосередньо пов'язане з людською поведінкою (діяльністю). Так, мається на увазі об'єктивне право, коли вказується на те, що право щось дозволяє чи забороняє. Про суб'єктивне право йдеться, наприклад, у тому випадку, коли стверджується, що певна людина має право на освіту. Виокремлення права в об'єктивному та суб'єктивному значеннях існує в юридичній науці тривалий період, адже характерне ще римській юриспруденції, а згодом було запозичене більшістю європейських правових систем. Варто підкреслити, що в сучасних умовах призначення об'єктивного права полягає передусім у закріпленні, охороні та захисті суб'єктивного права.

29. ПОНЯТТЯ ПРАВА ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ

Право (об'єктивне право) – це загальнообов'язковий, свідомо-вольовий, формально визначений, нормативний регулятор суспільних відносин, що відповідає визнаній у суспільстві мірі справедливості, свободи та рівності, встановлений чи санкціонований державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості та забезпечується ними, включаючи можливість застосування державного примусу.

Цінність права – це здатність права завдяки притаманним йому змістовим і формальним властивостям задовольняти особисті, суспільні та державні потреби в упорядкованості, безпеці, свободі, справедливості тощо. Цінність права слід сприймати як шкалу виміру самого права, оскільки цінність – це те сутнісне, що дає змогу праву залишатися самим собою. Цінність права зростає з поєднанням у його змісті інтересів особи, суспільства і держави загалом, що характеризує право як унікальний феномен, здатний забезпечити організованість, стабільність і динамічність суспільних відносин.

Основні аспекти цінності права:

– *власна цінність права* – пов'язана з сутнісними характеристиками права, сприйняттям його як правильного регулятора. Право втілює міру справедливості, свободи і рівності, узгоджує права та обов'язки, надає свободу вибору, встановлює взаємну відповідальність особи і держави, поєднує свободу та порядок – долає хаос і забезпечує розвиток й охорону порядку;

– *інструментальна (службова) цінність права* – зумовлена передусім його формальними властивостями. Завдяки своїм перевагам як універсального, обов'язкового, формально визначеного, гарантованого та примусового нормативного регулятора право виступає ефективним інструментом, засобом регламентації різних сфер життя суспільства;

– *історико-культурна цінність права* – полягає в тому, що воно належить до фундаментальних цінностей світової культури, створених людством.

Цінність права має специфіку стосовно різних суб'єктів, що дозволяє розглядати її в таких **вимірах**:

– *загальнолюдський (світовий) вимір* – віддзеркалює цінність права для людства в цілому як необхідної основи міжнародних відносин, засобу, який сприяє універсальному утвердженню прав і свобод людини, розв'язанню глобальних проблем сучасності, а також здатний забезпечити мир і безпеку на загальносвітовому рівні;

– *соціальний вимір* – дає змогу продемонструвати цінність права для конкретного суспільства, яка виявляється в тому, що право захищає його фундаментальні цінності, забезпечує нормальне існування та розвиток, гарантує впорядкованість суспільних відносин, цілісність, солідарність соціуму, сприяє реалізації прав його суб'єктів;

– *особистісний вимір* – визначає цінність права для окремої особи, право виступає надійним та ефективним засобом охорони і захисту життя, гідності, власності людини, а також забезпечує її індивідуальну автономію.

30. ПРИНЦИПИ ПРАВА ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Принципи права – це найбільш загальні та стабільні засади, що сприяють утвердженню і забезпеченню суспільних цінностей, виражають сутність права та визначають напрями його подальшого розвитку.

Ознаки принципів права: 1) спрямовані на утвердження і забезпечення суспільних цінностей; 2) найбільш загальний, абстрактний характер; 3) пріоритетність (примат) над нормами права; 4) підвищена стабільність і стійкість; 5) закріплюються зазвичай у формах (джерелах) права.

У сучасній юридичній науці виокремлюють такі **види принципів права:**

1. За формою нормативного вираження:

– принципи права, що закріплені в *міжнародних і внутрішньодержавних деклараціях, конституціях і чинному законодавстві.*

2. За змістом:

– *загальносоціальні* – відображають систему цінностей, що властиві суспільству та мають чи повинні мати правову форму вираження і забезпечення. Наприклад, *принципи пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими, верховенства громадянського суспільства над державою;*

– *спеціальноюридичні* – узагальнюють засади формування та існування власне права як специфічного соціального явища. Наприклад, *принципи верховенства права, взаємної відповідальності держави та особи, верховенства закону, юридичної рівності перед законом і судом.*

3. За сферою дії:

– *основоположні принципи права* – це найбільш важливі, фундаментальні засади, що зумовлені досягнутим рівнем розвитку людства, на яких ґрунтується право як соціальний регулятор. До **основоположних принципів права** належать принципи: *справедливості, свободи, рівності та гуманізму;*

– *загальні принципи права* – це засади, що притаманні праву в цілому, пронизують усі галузі та інститути права. До **загальних принципів права** належать принципи: *верховенства права, правової визначеності, пропорційності, добросовісності та розумності;*

– *міжгалузеві принципи права* – це засади, що притаманні декільком спорідненим галузям права, визначають їх характер і напрями подальшого розвитку. Наприклад, **процесуальні галузі права** мають такі спільні принципи як *змагальність сторін, гласність судового процесу, незалежність суду;*

– *галузеві принципи права* – це засади, що притаманні певній галузі права, визначають її характер і вектори подальшого розвитку. Наприклад, цивільному праву притаманні такі принципи як *свобода договору, свобода підприємницької діяльності, судовий захист цивільного права та інтересу;*

– *принципи інститутів права* – це засади, що покладені в основу побудови певного інституту права, визначають його особливості. Наприклад, інституту призначення покарання у кримінальному праві відповідає ціла система принципів, зокрема: *визначеність покарання у вироку суду, обґрунтованість і обов'язковість його мотивування у вироку, індивідуалізація покарання тощо.*

31. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ФУНКЦІЙ ПРАВА

Роль права в суспільному житті розкривається через притаманні йому функції. **Функції права** – це основні напрями дії права на суспільні відносини з метою їх упорядкування, що визначаються його сутністю та соціальним призначенням. У суспільстві право виконує найрізноманітніші функції. В юридичній літературі за сферами дії права на суспільні відносини виокремлюють такі **види функцій права:**

– *загальносоціальні функції права* – це напрями взаємодії права та інших

соціальних явищ як поєднання форми і змісту, характеризують соціальну дію права на суспільне життя, не використовуючи спеціальних юридичних засобів;

– *спеціально-юридичні функції права* – це напрями власне правової дії на суспільні відносини, характеризують призначення права як юридичного інструмента стосовно наявних і бажаних моделей поведінки суб'єктів права.

До *загальносоціальних функцій права* відносяться такі:

– *культурна функція права* – право є засобом закріплення та передачі від покоління до покоління важливих соціально-культурних цінностей, зумовлює дії та вчинки членів певного суспільства, визначаючи їх переконання. За допомогою цієї функції відбувається відображення культурних традицій, духовних цінностей народу, дотримання спадкоємності (наступності) у праві;

– *виховна функція права* – зорієнтована на правову свідомість і правову поведінку індивідів та їх груп, реалізується через укорінення в суспільній свідомості певних загальноприйнятних і передбачених правом форм і моделей поведінки, вироблення навичок і знань, які забезпечують правомірну поведінку;

– *ідеологічна функція права* – спрямована на ідеологічні відносини в суспільстві та виражається в дії права на формування правової ідеології, а також на визначення, закріплення й охорону певного типу ідеологічних відносин. У межах цієї функції право виправдовує (легітимує) наявний суспільний порядок, формує у членів суспільства світогляд, правову ідеологію, сприяє визнанню ними цінності та важливості справедливості, свободи, рівності, гуманізму;

– *інформаційна функція права* – сфокусована на інформування суб'єкта права про дозволені та заборонені форми і моделі суспільної поведінки, права та обов'язки, а також пізнання змісту права з метою орієнтування суб'єкта в оточуючій його правовій реальності та включення у правове життя соціуму. Ця функція пов'язана із значенням права як засобу збереження та передавання суспільної інформації, зокрема стосовно стандартів людської поведінки;

– *комунікативна функція права* – право як універсальний засіб комунікації сприяє порозумінню між людьми, зміцненню суспільної довіри, формує повагу до позиції інших. Ця функція права зорієнтована на встановлення зв'язків між учасниками суспільних відносин, забезпечення злагоди в суспільстві, взаєморозуміння між соціальними групами і стабільності соціальної системи.

У свою чергу до *спеціально-юридичних функцій права* належать *регулятивна та охоронна*.

32. ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦІАЛЬНО-ЮРИДИЧНИХ ФУНКЦІЙ ПРАВА

Спеціально-юридичні функції права – це напрями власне правової дії на суспільні відносини, характеризують призначення права як юридичного інструмента стосовно наявних і бажаних моделей поведінки суб'єктів права.

Види спеціально-юридичних функцій права:

– *регулятивна функція права* – це генеральний напрям дії права на суспільні відносини, завдяки якому окреслюються чіткі правила поведінки різних суб'єктів права при однозначному закріпленні меж державного втручання у сферу прав і свобод людини, встановлюються юридичні права та взаємні обов'язки учасників суспільних відносин з метою забезпечення верховенства права, пріоритету прав і свобод людини, забезпечення загальносуспільних потреб та інтересів. Основними механізмами забезпечення регулятивної функції права є інституціоналізація та моделювання суспільних

відносин, які зумовлюють виокремлення в її межах двох *різновидів (підфункцій)*:

- *регулятивна статична функція права* – це напрям регулятивної дії права на суспільні відносини шляхом закріплення в нормах права вже наявних, сталих відносин, гарантуючи в такий спосіб їх стабільність, визначеність. Зміст цього виду регулятивної функції полягає в дії права на суспільні відносини через закріплення порядку утворення і компетенції державних органів та їх посадових осіб, поділу державної влади, форм власності, основних прав і свобод людини;

- *регулятивна динамічна функція права* – це напрям регулятивної дії права на суспільні відносини з метою стимулювання, заохочення їх розвитку шляхом активної поведінки суб'єктів права. Ця функція полягає в окресленні нормами права майбутньої поведінки людей. Правило поведінки спочатку формулюється суб'єктом правотворчості в нормі права, а вже згодом втілюється в життя;

- *охоронна функція права* – це напрям дії права на суспільні відносини, за допомогою якого здійснюється їх охорона, запобігання правопорушенням. Охоронна функція проявляється у встановленні діянь, які є забороненими, застосуванні санкцій за їх вчинення. Необхідність в охороні суспільних відносин була завжди й існуватиме доти, поки буде існувати суспільство. Ця функція розкриває важливий аспект призначення права, пов'язаний з охороною правомірної поведінки. Така охорона здійснюється шляхом забезпечення додержання тих правил, що встановлюються в порядку виконання регулятивної функції права. З цією метою створюються охоронні норми права, в яких закріплюються підстави та заходи юридичної відповідальності.

Поділ функцій права на регулятивну та охоронну є в певній мірі умовним, оскільки між регулюванням та охороною суспільних відносин не можна провести чітку межу. Як регулятивна, так і охоронна функції права покликані реалізувати основне соціальне призначення права – впорядкування суспільних відносин, забезпечення стабільності та правопорядку в суспільстві. Крім того, в юридичній літературі поряд з регулятивною та охоронною виокремлюють додатково інші спеціально-юридичні функції права, зокрема *захисну, компенсаційну, обмежувальну, поновлювальну, стимулюючу* та ін.

33. ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ ПРАВА.

Система права – це об'єктивно зумовлена внутрішня організація права певного суспільства, що полягає в єдності та узгодженості всіх норм права, їх розподілі (диференціації) за галузями, підгалузями та інститутами.

Ознаки системи права:

- *об'єктивна зумовленість* – реально зумовлена історичними особливостями політичного, соціально-економічного, культурного розвитку суспільства; відображає реальний стан суспільних відносин;

- *органічна єдність і узгодженість* – структурна цілісність і взаємозв'язок норм права; їх взаємна узгодженість і цілеспрямованість; відсутність суперечностей усередині системи; система права ґрунтується на єдиних загальнолюдських принципах свободи, рівності та справедливості;

- *структурна різноманітність (внутрішній розподіл)* – складається з неоднакових за змістом та обсягом структурних елементів, що логічно

поєднують і розподіляють нормативний матеріал, відповідно до його функціональної спрямованості;

- *поділ (диференціація) і структурна ієрархічність* – поділ системи права на відносно самостійні структурні елементи та наявність між ними певних рівнів ієрархії, зверху вниз: галузі, підгалузі, інститути, норми права.

34. ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ ПРАВА І ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА.

Основними структурними елементами системи права є *галузь, підгалузь, інститут та норма права.*

Галузь права – *це відносно самостійна сукупність норм права в межах підгалузей та інститутів права, що регулюють якісно однорідну сферу суспільних відносин особливим методом правового регулювання.*

Види галузей права:

- *за фундаментальністю норм права, сконцентрованих у галузях права, їх можна поділити на:* базові (фундаментальні), профілюючі (спеціальні, конкретизуючі), комплексні;

- *за субординацією в правовому регулюванні:* матеріальні, процесуальні.

Підгалузь права – *це система однорідних предметно пов'язаних інститутів певної галузі права, що впорядковують спеціальні види суспільних відносин.*

Інститут права – *це система відносно самостійних норм права в межах певної галузі (підгалузі) права, що регулюють окрему якісно однорідну групу взаємозалежних суспільних відносин.*

Види інститутів права:

- *за галузевою приналежністю:* інститути конституційного права, інститути цивільного права, інститути кримінального права, інститути екологічного права тощо;

- *за функціональним призначенням у механізмі правового регулювання:* регулятивні (правовстановлюючі), охоронні (правоохоронні);

- *залежно від елементного складу:* прості (галузеві), складні (комплексні, міжгалузеві);

- *за характером або за субординацією у правовому регулюванні:* інститути матеріального права, інститути процесуального права.

Норма права – *формально визначене правило загального характеру, що встановлене чи санкціоноване державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості з метою регулювання чи охорони суспільних відносин та забезпечується можливістю застосування примусу.*

35. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА.

Поняття «**система законодавства**» розглядають у таких основних значеннях:

- *у вузькому розумінні* – як цілісна сукупність законів, прийнятих уповноваженими суб'єктами;

- *у широкому розумінні* – як цілісна сукупність усіх упорядкованих певним чином нормативно-правових актів (законів і підзаконних нормативно-правових актів).

Структура системи законодавства – *це зумовлена системою права внутрішня організація нормативно-правових актів, що виражається в їх*

єдності, об'єктивності, визначеності, а також у розподілі законів і підзаконних нормативно-правових актів за галузями та інститутами законодавства.

Види структурної організації законодавства:

1) *субординаційна, або ієрархічна (вертикальна)* – зумовлена різною юридичною силою нормативно-правових актів, що залежить передусім від їх різновиду (закон чи підзаконний нормативно-правовий акт) і від місця правотворчого органу, який приймає відповідні акти, в апараті держави;

2) *галузева (горизонтальна)* – відображає поділ, розташування нормативно-правових актів відповідно до предмета правового регулювання суспільних відносин;

3) *федеративна (державно-організаційна)* – розглядається як організаційний принцип, що впливає з федеративної форми державного устрою, який передбачає наявність двох основних рівнів законодавства: федеративного (загальнодержавного) та законодавства суб'єктів федерації.

36. МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОСНОВНОГО ЗАКОНУ В СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА.

Основним Законом в системі законодавства є **Конституція** як система норм права держави, яка ухвалюється в особливому порядку, має найвищу юридичну силу і регулює найбільш важливі суспільні відносини в сфері організації та функціонування органів державної влади, державно-територіального устрою та правового статусу людини і громадянина.

Конституція є юридичною базою системи законодавства. Вона визначає зміст усіх нормативно-правових актів, що ухвалюються в державі, встановлює види нормативно-правових актів, які ухвалюються на розвиток її положень, а також визначає їх ієрархію. Конституція має особливий зміст та структуру, передбачає спеціальний порядок прийняття та внесення змін до неї, а також характеризується прямою дією норм. Норми Конституції мають пріоритет щодо норм законів та інших нормативно-правових актів.

Основним Законом України є Конституція України, яка має найвищу юридичну силу в системі законодавства згідно з ч. 2 ст. 8 Основного Закону.

37. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТИВ.

Систематизація законодавства – це діяльність з упорядкування та вдосконалення нормативного матеріалу шляхом його зовнішньої чи внутрішньої обробки за відповідними критеріями.

Предметом систематизації законодавства є юридичні нормативні акти, тобто акти, які містять норми права.

В юридичній літературі здебільшого виокремлюються два основні підходи щодо видів (форм) систематизації. Згідно з *першим підходом* виділяють чотири її види: кодифікацію, консолідацію, інкорпорацію та облік. Відповідно до *другого* виокремлюються винятково кодифікацію, інкорпорацію та консолідацію, визначаючи при цьому облік як необхідний етап здійснення кодифікаційної діяльності, технічний засіб, спрямований на полегшення систематизації.

Кодифікація – це діяльність уповноваженого законодавчого органу, що полягає у змістовій переробці норм права, пов'язаних спільним предметом регулювання та їх об'єднання в єдиному акті.

Інкорпорація – це спосіб систематизації нормативно-правових актів, що полягає в об'єднанні їх за певним критерієм без зміни змісту норм права.

Консолідація – це спосіб (форма) систематизації, що полягає в об'єднанні кількох нормативно-правових актів, що діють в одній і тій самій сфері суспільних відносин, в єдиний нормативно-правовий акт, як правило, без зміни змісту.

38. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СОЦІАЛЬНИХ НОРМ, ЇХ ОСНОВНІ ВЛАСТИВОСТІ.

Соціальні норми – це зумовлені об'єктивними закономірностями правила загального характеру, що впорядковують поведінку людей у суспільстві, виражаючи волю певної частини або всього суспільства, та забезпечуються різними засобами соціального впливу.

Види соціальних норм.

1. **За способом утворення (виникнення):** стихійні норми – виникають несвідомо з природної потреби суспільства в упорядкуванні суспільних відносин; свідомі норми – виникають свідомо у зв'язку з необхідністю не лише впорядкування відносин, а й закріплення прав та обов'язків їх учасників.

2. **За способом закріплення (об'єктивації):** усні – існують у свідомості суб'єктів і передаються з покоління в покоління; письмові – мають документальну форму закріплення та визначений ступінь обов'язковості.

3. **За суб'єктом прийняття та охорони:** норми, які приймаються та гарантуються державою (правові, політичні); норми, що розробляються, приймаються та гарантуються громадськими об'єднаннями (корпоративні, релігійні); норми, що розробляються, приймаються та гарантуються суспільством (норми-звичаї, норми-традиції).

4. **За регулятивними особливостями або способом встановлення:** норми-традиції, зумовлені звичкою, природністю формування та утвердження у свідомості людей того чи іншого типу поведінки; норми моралі – регулюють поведінку людей шляхом її оцінки відповідно до категорій добра і зла, справедливості та честі (мораль оцінює поведінку людини за допомогою понять «добрий» і «поганий»). Норми моралі, як правило, не зафіксовані документально, вони існують як ціннісні орієнтири у свідомості людей); норми-звичаї – це правила, що склалися історично та в результаті тривалого, багаторазового повторювання ввійшли у звичку людей і стали внутрішньою потребою їх психічної діяльності; норми права – обов'язкові, формально визначені правила загального характеру, встановлені чи санкціоновані державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості та ними гарантовані, включаючи можливість застосування примусу, з метою ефективного регулювання суспільних відносин; корпоративні норми – встановлюються та забезпечуються об'єднаннями громадян, трудовими колективами, комерційними корпораціями; соціально-технічні – правила необхідного, доцільного поведіння людей з предметами природи, знаряддями праці та іншими технічними засобами.

5. **За сферою дії:** економічні – регулюють відносини, що виникають у процесі суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання вироблених благ; політичні – впорядковують відносини між класам, націями, народностями, пов'язані з їх участю в боротьбі за державну владу та у її здійсненні, з відносинами держави з іншими елементами політичної системи; релігійні – регулюють релігійні відносини, що виникають під час відправлення

релігійних культів, задоволення релігійних потреб, визначають устрій церкви, відносини останньої з іншими організаціями та державою; *естетичні* – містять правила, що регулюють поведінку людей у сфері прекрасного (моди, мистецтва), відповідно до загальних законів творчого пізнання дійсності; *екологічні* – впорядковують відносини у сфері охорони довкілля; *культурні* – соціальні норми, що визначають правила культурної поведінки людей і відображають рівень розвитку цивілізації певного суспільства.

Властивості соціальних норм:

- виступають в якості об'єктивно зумовлених правил, що регулюють можливу та необхідну поведінку суб'єктів суспільних відносин;
- відображають об'єктивні закономірності суспільного розвитку;
- мають особливе значення для суспільства, яке в свою чергу визначає ступінь їх обов'язковості;
- є результатом свідомо-вольової діяльності людей;
- мають загальний характер (нормативність), тобто поширюються на невизначене коло осіб і невизначену кількість випадків;
- гарантуються та забезпечуються певними засобами соціального впливу на поведінку людей (наприклад, звичкою, внутрішнім переконанням, суспільним впливом, державним примусом тощо).

39. ВИДИ НОРМ ПРАВА

1. **За суб'єктами правотворчості:** норми права як результат прямого волевиявлення народу; норми законодавчої влади; норми глави держави; норми органів виконавчої влади; норми органів місцевого самоврядування та ін.

2. **За предметом правового регулювання:** норми конституційного права; норми цивільного права; норми трудового права; норми сімейного права; норми адміністративного права; норми кримінального права; норми екологічного права; норми права соціального забезпечення; норми міжнародного права та ін.

3. **За методом правового регулювання (за способом встановлення диспозиції):**

- *імперативні норми права* – категоричні правила, що чітко та однозначно визначають поведінку суб'єктів суспільних відносин;
- *диспозитивні норми права* – надають можливість суб'єктам права самостійно встановлювати для себе певні взаємні права та обов'язки;
- *рекомендаційні норми права* – встановлюють варіанти бажаної поведінки з позиції суб'єкта правотворчості з метою врегулювання суспільних відносин;
- *заохочувальні норми права* – визначають форму та міру заохочення за схвалюваний державою і суспільством варіант поведінки (навіть в кримінальному законодавстві містяться чимало заохочувальних норм).

4. **За способом правового регулювання або за характером диспозиції регулятивних (правовстановлюючих) норм права:**

- *уповноважуючі (дозвільні) норми права* – вказують на наявність певних можливостей у суб'єктів вчиняти позитивні дії у власних інтересах;
- *зобов'язуючі норми права* – вказують на необхідність здійснювати певні дії, покладають на суб'єктів конкретні обов'язки;
- *забороняючі норми права* – вказують на необхідність утриматися від вчинення дій певного роду, встановлюють заборони.

5. За функціональним призначенням норм права (спеціалізацією) в механізмі правового регулювання:

- *регулятивні (правовстановлюючі) норми права* – спрямовані на впорядкування, гармонізацію різноманітних суспільних відносин, шляхом встановлення прав і обов'язків учасників правовідносин;

- *охоронні (правоохоронні) норми права* – регламентують засоби державнопримусової форми реалізації юридичної відповідальності за недотримання встановлених у регулятивних (правовстановлюючих) нормах права прав і обов'язків учасників правовідносин;

- *спеціалізовані (нетипові) норми права* – це обов'язкові, формально визначені, цілісні, логічно завершені правила підвищеного рівня загальності, що відповідають визнаній у суспільстві мірі свободи, рівності та справедливості, встановлені чи санкціоновані та гарантовані державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості з метою субсидіарного (допоміжного) впорядкування суспільних відносин і забезпечення єдності та одноманітності дії механізму правового регулювання.

6. За рівнем правового регулювання:

- *матеріальні* – норми, які визначають зміст прав і обов'язків суб'єктів права, їх правове становище та безпосередньо спрямовані на регулювання суспільних відносин;

- *процесуальні* – норми, які регламентують порядок, форми й методи реалізації прав і обов'язків, передбачених у нормах матеріального права.

7. За терміном дії в часі:

- *постійні* – норми невизначеної в часі дії;

- *тимчасові* – норми визначеної в часі дії.

8. За сферою територіальної дії (дією в просторі):

- *загальні* – поширюються на територію всієї країни;

- *місцеві* – поширюються на територію певної адміністративно-територіальної одиниці.

9. За колом суб'єктів, на яких норма поширює свою дію:

- *загальні* – поширюються на все населення або на всі органи і організації держави;

- *спеціальні* – поширюються на певне коло осіб;

- *виняткові* – вилучають або усувають дію норми права щодо певних суб'єктів.

40. НОРМА ПРАВА І СТАТТЯ НОРМАТИВНО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА.

Норма права та стаття нормативно-правового акта як первинні елементи системи права та системи законодавства відповідно мають такі варіанти *взаємозв'язку*:

- норма права та стаття нормативно-правового акта збігаються, тобто в межах однієї статті нормативно-правового акта містяться всі структурні елементи норми права: гіпотеза, диспозиція, санкція;

- в одній статті нормативно-правового акта міститься кілька норм права;

- норма права розташовується в різних статтях, тобто структурні елементи однієї норми права містяться в різних статтях нормативно-правового акта.

Основні способи викладення норм права у статтях нормативно-правових актів.

1. Залежно від повноти викладу:

- *повний (прямий, визначений)* – у статті або її частині містяться всі необхідні елементи норми права без відсилань до інших статей нормативно-правового акта;

- *відсильний (відсилочний)* – у статті або її частині містяться не всі елементи норми права, для їх заповнення є посилення до інших статей цього нормативно-правового акта, де містяться відомості, яких не вистачає;

- *бланкетний* – у статті або її частині містяться не всі елементи норми права, для їх об'єднання є посилення не до конкретної статті цього нормативно-правового акта, а до іншого нормативно-правового акта.

2. Залежно від рівня узагальнення:

- *абстрактний* – зміст норми права розкривається загальними, абстрактними, не індивідуалізованими поняттями, через родові особливості;

- *казуїстичний* – зміст норми права розкривається індивідуалізованими поняттями через певні факти, випадки суспільної дійсності.

41. СТРУКТУРА НОРМИ ПРАВА

Структура норми права – це сукупність чітко визначених елементів, що у процесі взаємодії, в межах єдності існуючих між ними зв'язків, забезпечують функціональну самостійність норми права.

Гіпотеза – це структурний елемент норми права, що вказує на конкретні життєві обставини (умови), наявність або відсутність яких надає можливість суб'єктам права реалізувати закріплені в диспозиції права та обов'язки.

Диспозиція – це структурний елемент норми права, що вказує на те, якою повинна бути поведінка суб'єктів при настанні умов, передбачених гіпотезою.

Санкція – це структурний елемент норми права, що встановлює невідгідні (негативні) наслідки на випадок порушення прав і обов'язків, визначених у диспозиції.

42. СУБ'ЄКТИ ТА ВИДИ ПРАВОТВОРЧОСТІ.

Правотворчість, відповідно її су суб'єктів же бути:

- *безпосередню правотворчість народу (суспільства).* Цей вид правотворчості здійснюється в процесі референдуму;

- *делегована правотворчість* – це нормотворча діяльність уповноважених органів держави, яка здійснюється за дорученням вищого представницького органу державної влади:

- *правотворчість найвищого представницького органу (парламенту) держави або суб'єкта федерації.* У більшості країн світу парламент має «монополію» на законотворчу діяльність;

- *правотворчість органів і посадовців виконавчої гілки влади (уряду, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевої адміністрації тощо);*

- *правотворчість глави держави;*

- *судову правотворчість* (характерно для країн англо-американської правової сім'ї);

- *правотворчість громадських організацій* (наприклад, профспілок);

- *локальна правотворчість* (на підприємстві, в установі, організації).

Складність категорії правотворчості зумовлює різноманіття критеріїв її **класифікації:**

За формою створюваного права:

- законотворчість;
- підзаконну правотворчість;
- прецедентну правотворчість;
- договірну правотворчість.

За юридичною силою нормативно-правових актів:

– законотворчість – правотворчість вищого представницького органу, наприклад, парламентом видаються нормативно-правові акти найвищої юридичної сили – закони;

– підзаконна правотворчість – її змістом є видання норм права Президентом, урядом, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, главами адміністрацій, керівниками підприємств.

43. СТАДІЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ.

Розглядаючи процес правотворчості можна вести мову про існування таких її **стадій:**

- аналіз певних суспільних відносин і встановлення потреби в їх правовій регламентації;
- визначення суб'єкта правотворчості, юридичної сили та виду нормативно-правового акта;
- прийняття рішення про підготовку проекту нормативно-правового акта в разі необхідності;
- розробка концепції та основних ідей норм права, що будуть утворювати зміст нормативно-правового акта;
- підготовка змісту проекту нормативно-правового акта (розробником, робочою групою, правотворчим органом);
- попередній розгляд проекту нормативно-правового акта;
- громадське обговорення проекту нормативно-правового акта (провадиться в разі потреби);
- офіційний розгляд проекту нормативно-правового акта відповідним суб'єктом правотворчості з додержанням встановлених процедур;
- прийняття нормативно-правового акта;
- опублікування й оприлюднення нормативно-правового акта;
- набуття нормативно-правовим актом чинності.

44. ПРИНЦИПИ ПРАВОТВОРЧОСТІ.

Правотворчість здійснюється на основі загальновизнаних принципів, які визначають суть цієї діяльності, її характерні риси та основні напрями. Такими **принципами** є:

1. Верховенство права. Принцип верховенства права виникає та існує за умови, що саме право існує паралельно з державою, діяльність якої пов'язується цим правом.

2. Демократизм. Цей принцип виявляється в публічному установленні і здійсненні відкритого порядку підготовки і затвердження нормативно-правових актів. У першу чергу йдеться про доступність і відкритість підготовки законів для українського народу.

3. Гуманізм. Цей принцип передбачає спрямованість нормативно-правових актів на забезпечення і захист прав і свобод людини, на максимально можливе задоволення її духовних і матеріальних потреб. Правотворчість повинна формулювати, захищати загальнолюдські цінності, природні права людини, створювати гарантії, умови і механізми їх втілення в життя.

4. Законність. Цей принцип вимагає, щоб закони і підзаконні акти приймалися лише в межах компетенції відповідного правотворчого органу (уповноваженої особи) і відповідали Конституції, законам та актам більш високої юридичної сили.

5. Професійність. За цим принципом правотворчість покликана максимально повно відповідати назрілим потребам суспільного розвитку, його об'єктивним закономірностям, бути науково-обґрунтованою, враховувати і використовувати досягнення науки і техніки, базуватися на теоретичних розробках проблем, що вимагають нового нормативного рішення.

45. ПОНЯТТЯ І ВИДИ ФОРМ (ДЖЕРЕЛ) ПРАВА.

Форми права – це спосіб вираження зовні юридичних правил поведінки, засіб об'єктивізації норм права.

В юридичній літературі виокремлюють такі основні **форми (джерела) права**:

Нормативно-правовий акт – це юридичний документ компетентного органу держави, в якому закріплено формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, що охороняється державною владою від порушень. Нормативно-правовий акт є основною формою (джерелом) права в Україні, результатом діяльності компетентних суб'єктів держави.

Правовий звичай – це історично зумовлене, неписане правило поведінки загального характеру, яку ввійшло в звичку через багаторазове застосування протягом тривалого часу та санкціоноване державою.

Судовий чи адміністративний прецедент – це рішення компетентного органу держави в конкретній справі, яка розглядалась уперше, і якому надається формальна обов'язковість при розв'язанні всіх наступних аналогічних судових чи адміністративних справ (притаманне для англосаксонської системи права).

Нормативний договір – це об'єктивне, формально обов'язкове правило поведінки загального характеру, яке встановлене за взаємною домовленістю двох і більше суб'єктів суспільних відносин і забезпечується державою (наприклад, колективний договір).

Релігійні тексти – це документи, які містять церковний канон або іншу релігійну норму, що переплетена з нормами моралі та права, санкціонована державою для надання їй загальнообов'язкового значення і забезпечена нею (наприклад, Талмуд, Коран, Сунна тощо).

Правова доктрина – це витоки формування права, його джерела, опубліковані праці юристів, які дістали загального визнання.

Принципи права – це основні ідеї, вихідні положення, які закріплені в законі, мають загальну значущість, вищу імперативність (веління) та відображають суттєві положення права.

46. НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АКТ. ВИДИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ.

Нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ певної форми виразу, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній законодавством формі та за встановленою законодавством процедурою, спрямований на регулювання суспільних відносин визначеної сфери, що містить норми права, має неперсоніфікований характер, розрахований на неодноразове застосування невизначеним колом суб'єктів і забезпечується державою.

Основні ознаки нормативно-правового акта:

– приймається або санкціонується уповноваженими органами держави (правотворчими органами) або народом (через референдум) і носить офіційний характер;

– завжди містить нові норми права або змінює (скасовує) чинні, чітко формулює зміст юридичних прав і обов'язків, містить правила поведінки загального характеру;

– приймається з дотриманням певної процедури;

– має форму письмового акта-документа і точно визначені реквізити, що дозволяють виділити його з багатьох інших правових актів (найменування акта, назву видав органу, дату прийняття, номер, підпис відповідної посадової особи тощо);

– публікується в офіційних спеціальних виданнях з обов'язковою відповідністю автентичності тексту офіційного зразка;

– є обов'язковим для виконання, забезпечується системою державних гарантій, у тому числі й примусовими засобами;

– володіє певною юридичною силою в залежності від місця акта в системі нормативно-правових актів і рівня органу що його видав;

– може бути оперативно виданий і змінений у будь-якій своїй частині, що дозволяє відносно швидко реагувати на соціальні процеси у суспільстві;

– нормативно-правові акти, як правило, відповідним чином систематизовані, що дозволяє легко віднайти потрібний документ для застосування та реалізації;

– має внутрішню структуру – розділи, глави, статті, частини статей, які містять норми права;

– входить в єдину ієрархію нормативно-правових актів, займає в ній своє місце, взаємопов'язаний з іншими нормативно-правовими актами;

– має певний предмет регулювання у відповідній сфері суспільних відносин;

– діє протягом певного терміну (що вказується в самому акті, або безстроково до його скасування компетентним органом), розрахований на багаторазове застосування, його дія не вичерпується одноразовим виконанням;

– охоплює своєю дією конкретну територію (всю країну, її частину, окрему установу тощо).

Види нормативно-правових актів:

За юридичною силою:

– *закони* – нормативно-правові акти вищої юридичної сили;

– *підзаконні акти* – нормативно-правові акти, засновані на законах, що їм не суперечать.

За суб'єктами правотворчості:

– нормативно-правові акти, прийняті *народом, главою держави, органами законодавчої, виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та ін.*

За обсягом і характером дії:

– *нормативно-правові акти загальної дії* – охоплюють цю сукупність відносин певного виду на певній території;

– *нормативно-правові акти обмеженої дії (спеціальні)* – поширюються на частину території, або на певне коло осіб;

– *нормативно-правові акти виняткової дії (надзвичайної)* – регулятивні можливості яких реалізуються за наявності виняткових обставин (воєнних дій, стихійного лиха тощо).

За галузевою належністю:

– *нормативно-правові акти, які містять норми конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального, трудового, сімейного права тощо.*

За зовнішньою формою виразу:

– *закони, укази, постанови, рішення, розпорядження, накази та ін.*

Найбільш значущою, на нашу думку, є класифікація нормативно-правових актів за **юридичною силою**.

За юридичною силою:

– *закони, підзаконні акти.*

47. ЗАКОН ТА ЙОГО ВИДИ.

Традиційно у вітчизняній юридичній науці під **законом** розуміють *нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади (парламенту) або народу, який приймається в особливому порядку, регулює найважливіші суспільні відносини, виражає волю, інтереси більшості населення, має найвищу юридичну силу щодо інших нормативно-правових актів, загальнообов'язковий для всього населення і держави та охороняється державною владою.*

Класифікація законів:**за значенням і місцем у системі законодавства:**

– *конституції (кодифіковані та некодифіковані), конституційні закони, звичайні закони (спеціальні та загальні: кодифіковані та поточні), забезпечувальні (оперативні) закони;*

за строком дії розрізняють закони:

– *постійні, тимчасові, надзвичайні;*

за суб'єктами законотворчості:

– *ухвалені громадянським суспільством, (народом) у результаті референдуму, ухвалені законодавчим органом держави;*

за межами дії:

– *закони України, закони Автономної Республіки Крим;*

за структурною формою:

– *кодифіковані, некодифіковані;*

за галузевою ознакою:

– *конституційно-правові; цивільно-правові, адміністративно-правові тощо;*

за сферами суспільного життя вирізняють:

– *закони в галузі регулювання економіки, закони в галузі регулювання політики, закони в галузі регулювання соціальної сфери, закони в галузі регулювання військової сфери та ін.*

48. ПІДЗАКОННИЙ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АКТ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ.

Підзаконний нормативно-правовий акт – це письмовий документ уповноваженого суб'єкта, прийнятий на підставі та на виконання закону, в якому закріплені правила поведінки загального характеру, що забезпечуються державою.

Підзаконні нормативно-правові акти різняться між собою й утворюють складну ієрархічну систему. Їх можна **класифікувати** за різними критеріями:

за суб'єктами прийняття:

– підзаконні нормативні акти Президента України, уряду, центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів і посадових осіб місцевого самоврядування тощо;

за зовнішньою формою акта:

– укази, постанови, накази, розпорядження, рішення, статuti, правила тощо;

за сферою дії акта:

– загальні, обов'язкові для виконання на всій території держави (нормативні акти Президента України, або Кабінету Міністрів України); *відомчі*, норми яких поширюються на організації та осіб, що перебувають у системі службового підпорядкування відповідного міністерства, відомства (нормативні акти міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади, що мають внутрішнє значення); *місцеві*, дія яких обмежується територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці (нормативні акти голів місцевих державних адміністрацій); *локальні* – ті, які діють тільки в межах конкретного підприємства, установи, організації (нормативні акти керівників підприємств, установ, організацій);

за часом дії:

– постійні, тимчасові;

за характером правотворчої компетенції:

– прийняті в межах власної правотворчої компетенції (нормативні акти уряду), прийняті в порядку реалізації делегованих правотворчих повноважень (окремі нормативні акти органів місцевого самоврядування);

за порядком прийняття:

– видані *одноособово* (наказ керівника державного комітету), прийняті колегіально (постанова правління Національного банку України), *видані спільно двома, або більше відомствами* (наприклад, спільний наказ Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства охорони здоров'я України).

49. ДІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У ПРОСТОРИ ТА ЗА КОЛОМ ОСІБ.

Дія нормативно-правового акта у просторі може бути *територіальною* й *екстериторіальною*.

Територіальна дія нормативно-правового акта окреслена територією держави або окремого регіону і визначається державним суверенітетом. *Екстериторіальна дія нормативно-правового акта* регулюється міжнародними договорами і передбачає поширення законодавства певної держави за межами її території. Вона відома як право екстериторіальності держав – порядок, відповідно до якого установи або фізичні особи, що розташовані або перебувають на території іншої держави, розглядаються як такі, що

розташовані або перебувають на власній національній території і підвладні законам і юрисдикції власної держави. Правом екстериторіальності користуються військові кораблі та літаки, що із дозволу держави перебування знаходяться на її території, але розглядаються як частина території держави прапора або пізнавальних знаків. Право екстериторіальності завжди використовувалося для обґрунтування дипломатичних привілеїв та імунітетів – особливих прав і привілеїв, якими наділяються дипломати і члени їх сімей.

На порядок дії **нормативно-правового акта за колом осіб** поширюється загальне правило: закон діє стосовно всіх осіб, які перебувають на території його дії і є суб'єктами відносин, на які він розрахований.

До таких осіб відносяться:

- громадяни держави;
- іноземці;
- особи без громадянства (апатриди);
- особи з подвійним громадянством (біпатриди);
- мігранти, біженці;
- усі внутрішньодержавні, спільні, іноземні, міжнародні організації, які не користуються правом екстериторіальності.

50. ДІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У ЧАСІ. ЗВОРОТНА ДІЯ ЗАКОНУ.

Початковим і кінцевим моментами дії **нормативно-правового акта в часі** є вступ нормативно-правового акта в дію і припинення дії нормативно-правового акта. Слід відрізнити момент (день) вступу нормативно-правового акта в дію від моменту (дня) набуття ним юридичної сили.

Закони починають діяти:

- з моменту ухвалення (наприклад, Конституція України);
- з моменту опублікування;
- з часу, який позначено в самому законі;
- з часу, який зазначено в постанові про порядок введення закону в дію.

За всіх умов закон вступає в дію не раніше дати опублікування. Відповідно до Конституції України закони, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення в порядку, встановленому законом, є нечинними (ст. 57).

Вступ закону в дію відбувається відповідно до **трьох принципів**:

- негайна дія;
- коли закон із дня вступу в дію поширюється на усі випадки лише «уперед»; усе, що передувало дню вступу закону в дію, під нього не підпадає,
- **зворотна дія (зворотна сила) закону** – коли закон поширюється на всі випадки і «уперед» і «назад», тобто і на випадки, що відбувалися раніш, у минулому, до введення закону в дію.

Загальним є правило: **закон зворотної сили не має**. Це правило надає визначеності та стабільності суспільним відносинам. Громадяни у своїх вчинках орієнтуються на чинні закони. Вони можуть розраховувати на майбутні закони в конкретних вчинках сьогодення. Тому нові закони не повинні поширюватися на старі життєві ситуації: це викликало б хаос у суспільстві.

Винятки з нього правила рідкісні й допускаються:

- за наявності вказівки в законі про надання йому (або окремим статтям) зворотної сили;

– у загальному правилі про неодмінне надання зворотної сили кримінальному закону, який скасовує або пом'якшує кримінальну відповідальність.

Закони втрачають дію:

- після закінчення строку, на який вони були ухвалені;
- у разі прямого скасування (призупинення дії) цього закону іншим законом або спеціально призначеним актом (в Україні закон може бути скасований рішенням Конституційного Суду в разі визнання його невідповідності Конституції України);
- у разі фактичного скасування, коли ухвалений новий закон з того самого питання, а старий формально не скасований.

51. ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА.

Реалізація норм права – це реальне, практичне втілення у життя формально-визначених норм завдяки правомірній поведінці суб'єктів права.

Форми реалізації норм права:

- дотримання;
- виконання;
- використання.

Дотримання – це така форма реалізації забороняючих чи охоронних правових норм, яка полягає в утриманні від дій, заборонених цими нормами, суворому додержанні встановлених заборон. Для реалізації забороняючих норм необхідним є утримання від заборонених дій, тобто пасивна поведінка. Наприклад, в ст. 54 Конституції України закріплено положення про те, що ніхто не може поширювати результати творчої, інтелектуальної діяльності іншого громадянина без його згоди.

Виконання – це така форма реалізації, яка полягає в обов'язковому вчиненні діянь, що передбачаються нормами права та (або) укладеними на їх підставі договорами. Виконання незалежно від того, яким шляхом воно досягається – в результаті активних дій або ж утриманням від них (бездіяльності), завжди пов'язано з втіленням у життя зобов'язуючих норм. Наприклад, виконання правил техніки безпеки під час роботи на верстаті передбачає як активні, так і пасивні діяння.

Використання – це форма реалізації суб'єктивного права, при якій здійснюється втілення в життя уповноважуючих норм. Останні надають суб'єктам право на здійснення передбачених в них позитивних діянь. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 35 Конституції України, кожен має право на свободу світогляду і віросповідання.

52. КОЛІЗІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ.

Юридична колізія – це суперечність між юридичними нормами відповідних нормативно-правових актів, що виявляється у відмінностях у процесі регулювання аналогічних суспільних відносин.

Види юридичних колізій:

– **Колізії праворозуміння.** Це досить важливий елемент, де зароджуються, по суті, колізії в самій правосвідомості, й відповідно, у правових установках, правових оцінках. Наприклад, суперечки, що загострилися, з приводу

розуміння права як виразу загальнолюдських цінностей або як «писаного права».

– *Колізії всередині правової системи*, наприклад, між конституцією та законом.

– *Міжгалузеві колізії* – суперечності між нормами різних галузей законодавства, що виникли внаслідок неузгодженості в законодавчій діяльності. Часто трапляються випадки врегулювання одних і тих же відносин різними нормативно-правовими актами.

– *Колізії між загальноновизнаними нормами міжнародного права, ратифікованими міжнародними договорами та національним законодавством.*

– *Колізії в часі (темпоральні)* – суперечності, що виникають між актами, що мають однакову юридичну силу, проте введені в дію у різний час.

53. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ.

Застосування норм права – це особлива форма реалізації норм права компетентними суб'єктами з вирішення конкретної справи, яка має владний та (або) творчо-організуючий характер, здійснюється у встановленому процедурному порядку і завершується виданням правозастосовного акту.

Ознаки застосування норм права:

– *владний характер.* Це один з видів юридичної діяльності державних органів чи уповноважених на це державою суб'єктів, які є носіями владних повноважень. Наприклад, лише в судовому порядку можливо безперечно списання (стягнення) коштів з рахунків юридичних осіб і фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності;

– *чітка визначеність суб'єктів цієї діяльності.* Якщо реалізацію норм права в безпосередніх формах (дотримання, виконання, використання) здійснюють як державні органи, так і громадяни, то застосуванням права громадяни займатися не можуть;

– *здійснюється в певних процедурних формах, які регламентують цей процес;*

– *здійснюється на підставі норм права, носить творчий, інтелектуальний характер;*

– *завершується виданням правозастосовного акту, в якому фіксується індивідуально-конкретний правовий припис, який має державно-владний характер, відіграє роль юридичного факту, який породжує, змінює або припиняє конкретні правові відносини.*

54. СТАДІЇ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА.

Застосування норм права складається з наступних стадій:

– *встановлення фактичних обставин справи;*

– *вибір і аналіз норми права;*

– *прийняття рішення по справі і документальне оформлення ухваленого рішення;*

– *виконання прийнятого рішення.*

Встановлення фактичних обставин справи. Наприклад, слідчий прибуває на місце вчинення кримінального правопорушення та організує

роботу слідчо-оперативної групи з метою встановлення таких фактичних обставин:

- чи відома особа, яка вчинила кримінальне правопорушення і якщо так, то дані про неї (вік, стать, місце проживання чи можливого перебування, місце роботи чи навчання, коло спілкування, особисті якості, прикмети тощо);
- місце та час вчинення кримінального правопорушення;
- спосіб вчинення кримінального правопорушення;
- можливі мотиви кримінального правопорушення тощо.

Вибір і аналіз норми права. Наприклад, після збору фактичних обставин справи слідчий повинен здійснити юридичну кваліфікацію. Остання представляє собою оцінку обставин справи шляхом співвіднесення конкретного випадку з нормами права.

Прийняття рішення по справі і документальне оформлення ухваленого рішення. В межах даної основної стадії необхідно говорити також і про можливість (але не обов'язковість) оскарження (або опротестування) прийнятого рішення, що в свою чергу ініціює розгляд справи вищою інстанцією чи іншим державним органом і може привести до факультативної стадії – винесення зміненого рішення.

Виконання прийнятого рішення. На цій стадії можна виділити дві факультативні: організація контролю за виконанням прийнятого рішення (є характерною для галузей публічного права) та доведення прийнятого рішення до зацікавлених осіб.

55. ПОНЯТТЯ І ВИДИ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА. СПОСОБИ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА.

Тлумачення норми права – це діяльність різних суб'єктів щодо з'ясування та роз'яснення змісту норми права з метою її правильної реалізації.

За суб'єктами виділяють такі види тлумачення норм права:

- офіційне (нормативне та казуальне);
- неофіційне (компетентне та буденне).

Офіційне тлумачення норм права – це роз'яснення змісту норм права, що здійснюється уповноваженим органом, має юридично обов'язкову силу для всіх, хто застосовує норми, що роз'яснюються і сформульоване у спеціальному акті.

Офіційне тлумачення норм права поділяється на:

- нормативне (авторське та делеговане);
- казуальне (судове та адміністративне).

Нормативне тлумачення норм права – це офіційне роз'яснення, що поширюється на необмежену кількість випадків, передбачених нормою права, що тлумачиться.

Нормативне тлумачення норм права, в свою чергу, **поділяється** на:

- авторське тлумачення норм права – це нормативне тлумачення норм права, що здійснюється органом, який видав відповідну норму права.
- делеговане тлумачення норм права – це нормативне тлумачення норм права, що здійснюється органом, який цю норму не видавав, але уповноважений її тлумачити.

Казуальне тлумачення норм права – це офіційне роз'яснення норм права, обов'язкове лише для конкретного випадку та для осіб, стосовно яких воно здійснюється.

Казуальне тлумачення норм права поділяється на різновиди:

– *судове тлумачення норм права* здійснюють судові органи під час розгляду конкретних справ, воно знаходить свій вираз у вироках чи рішеннях по цих справах.

– *адміністративне тлумачення норм права* здійснюють міністерства, служби, місцева державна адміністрація.

Неофіційне тлумачення норм права – це роз'яснення змісту норм права, що дають особи, які не мають на те офіційних повноважень, а тому, воно не має юридично обов'язкової сили.

Неофіційне тлумачення поділяється на:

– *компетентне (наукове, професійне та службове);*

– *буденне.*

У процесі з'ясування змісту норм права особи, які здійснюють тлумачення використовують різні **способи тлумачення норм права**, тобто сукупність прийомів і засобів, що використовуються для встановлення змісту норм права.

Види способів тлумачення норм права:

– *граматичний;*

– *логічний;*

– *системний;*

– *історичний;*

– *функціональний;*

– *цільовий.*

Грамматичний спосіб тлумачення норм права полягає в граматичному, лексичному, морфологічному та синтаксичному аналізі тексту норми права та з'ясуванні на цій основі її змісту

Логічний спосіб тлумачення норм права полягає в з'ясуванні змісту норми права на основі правил логіки.

Системний спосіб тлумачення норм права полягає в з'ясуванні змісту конкретної норми права шляхом дослідження її зв'язків з іншими нормами.

Історичний спосіб тлумачення норм права полягає в з'ясуванні змісту норми права на підставі історичних умов та обставин її прийняття.

Функціональний спосіб тлумачення норм права ґрунтується на знаннях факторів та умов, в яких функціонує, діє та застосовується норма права, що тлумачиться.

Цільовий спосіб тлумачення норм права полягає в з'ясуванні змісту норми права на основі виявлення її цілей.

56. ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА ЗА ОБСЯГОМ.

За обсягом тлумачення норм права поділяється на:

– *буквальне;*

– *обмежувальне;*

– *розширювальне.*

Буквальне тлумачення норм права має місце тоді, коли зміст норми права збігається з її текстуальним відображенням. Наприклад, ст. 67 КК України чітко визначає обставини, які обтяжують покарання.

Обмежувальне тлумачення норм права здійснюється у випадках, коли текстуальне вираження норми є більш широким за її зміст. Наприклад, у ч. 1 ст. 42 Конституції України зазначено, що кожен має право на підприємницьку діяльність. Разом з тим, малолітні діти займатися підприємницькою діяльністю

не можуть. Тому термін «кожен» необхідно тлумачити звужено і розуміти, що існують й певні винятки.

Розширювальне тлумачення норм права має місце тоді, коли зміст норми є більш широким, ніж її текстуальне вираження. Це означає, що норма права викладена дуже лаконічно та необхідні додаткові засоби, щоб правильно зрозуміти її зміст. Наприклад, у ст. 66 КК України передбачені обставини, які пом'якшують покарання. Водночас при призначенні покарання суд може визнати такими, що його пом'якшують, й інші обставини, не зазначені у вищезгаданій статті.

57. ПРОГАЛИНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ І ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ.

Прогалина в законодавстві – повна або часткова відсутність нормативно-правового регулювання суспільних відносин, що зумовлює прийняття нового нормативно-правового акта або внесення змін до вже існуючого.

Види прогалин у законодавстві:

Залежно від походження:

– *законодавчі прогалини* (відносини, з якихось причин не врегульовані законодавцем); *технічні прогалини* (що виникають у зв'язку з тим, що суб'єкт правозастосування не отримав усіх необхідних вказівок для вирішення конкретного питання).

Залежно від змісту форми права і правосвідомості суб'єкта правозастосування

– *дійсні* (відсутність норми права або її частини, яка регулює конкретні суспільні відносини, що знаходяться у сфері правового регулювання); *уявні* (ситуація, коли певне питання знаходиться поза межами правового регулювання, але, на думку особи, що застосовує норми права, потребує цього).

Прогалина в законодавстві має бути усунута та подолана. Виходячи з цього, в юридичній літературі виділяють способи подолання та усунення прогалин в законодавстві.

Основним способом **усунення** прогалини в законодавстві є видання компетентним правотворчим органом відсутнього нормативно-правового акта чи його складової частини, необхідність яких обумовлена життям. Інакше кажучи, прогалина в законодавстві може бути усунута шляхом правотворчості.

Способами подолання прогалин у сфері цивільних правовідносин:

– *Аналогія закону* означає вирішення справи (за наявності прогалини у законодавстві) на підставі закону, який регулює схожі з неурегульованими суспільні відносини.

– *Міжгалузева аналогія* (субсидіарне застосування законодавства) тобто вирішення ситуації (за наявності прогалини) на підставі норм, які містяться у спорідненій галузі законодавства.

– *Аналогія права* означає вирішення справи (за наявності прогалини у законодавстві та відсутності аналогічної правової норми) на підставі принципів інституту чи галузі права або загальних принципів права.

58. ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА, ЩО ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ЮРИСТАМИ.

Тлумачення норм права, що здійснюється юристами-практиками є компетентним тлумаченням норм права.

Компетентне тлумачення норм права – здійснюється особами, які мають спеціальні знання у сфері права.

Тлумачення норм права, що здійснюється юристами **поділяється** на:

– *наукове тлумачення норм права* передбачає науково обґрунтоване тлумачення норм права вченими і науково-дослідними закладами, що було зроблено у статтях, монографіях, наукових коментарях, усних чи письмових обговореннях проектів нормативних актів;

– *професійне тлумачення норм права* здійснюється юристами-практиками під час здійснення практичної діяльності (в тому числі і правоохоронної). Прикладом як наукового так і професійного тлумачення норм права може бути науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України.

59. АКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ.

Акт застосування норм права – це зовнішній прояв владного рішення, що приймається компетентним суб'єктом у результаті розгляду конкретної справи.

Ознаки актів застосування норм права:

– *владний характер*, тобто правозастосовні акти мають обов'язкове значення (юридичну силу) для всіх, кому вони адресуються. У випадках, коли приписи актів не виконуються, застосовується примусова сила держави;

– *відповідність нормам права*. Якщо правозастосовні акти не відповідають вимогам цих норм, вони повинні бути скасовані;

– *персоніфікований характер* правозастосовних актів означає, що вони адресуються чітко визначеним суб'єктам і стосуються конкретних випадків;

– *видаються у певній формі* та у передбаченому законом порядку;

– *зумовлюють виникнення, зміну або припинення правових відносин*;

– *можуть бути оскаржені чи опротестовані зацікавленими особами*.

Види правозастосовних актів:

За значенням у юридичному процесі:

– *основні акти*, в них міститься розв'язання юридичної справи в цілому (наприклад, вирок суду);

– *допоміжні акти* оформлюються при встановленні фактичних обставин справи, під час судового процесу тощо (наприклад постанова про обрання запобіжного заходу певного виду тощо).

Залежно від суб'єктів, які здійснюють застосування:

– *акти, що видані державними органами* (наприклад, обвинувальний акт слідчого);

– *акти, які видані уповноваженими недержавними організаціями* (наприклад, наказ директора приватного підприємства про прийняття на роботу нового працівника).

Залежно від способу прийняття:

– *одноособові* (таких більшість);

– *колегіальні* (наприклад, рішення Вченої Ради Національної академії внутрішніх справ).

За юридичними наслідками:

– *правовстановлюючі* (про присвоєння звання);

– *правоконстатуючі* (свідоцтво про шлюб; свідоцтво про смерть);

- *правоприпиняючі* (протест прокурора з приводу незаконного виселення громадянина);
- *правозмінюючі* (заміна арешту підслідного на підписку про невіїзд);
- *правоскасовуючі* (винесення судом рішення про ліквідацію акта, про втрату ним юридичної сили).

За характером індивідуальних велінь (розпоряджень):

- *дозвільні* (ліцензія про право займатись певним видом діяльності);
- *зобов'язуючі* (рішення органу місцевого самоврядування про додаткове прибирання території);
- *заборонні* (рішення суду про заборону займатись певним видом діяльності).

За часом дії:

- *одноразової дії* (наприклад, накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу);
- *продовжуваної дії* (наприклад, вирок суду, який встановлює кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк).

Залежно від видів правових відносин:

- *регулятивні* здійснюються з метою встановлення юридичних прав і обов'язків у зв'язку з правомірною поведінкою (наприклад, наказ керівника поліції про призначення на посаду);
- *охоронні* призначені для охорони існуючих норм від можливих порушень. Наприклад, правозастосовні акти слідчих, прокурорів тощо.

Залежно від форми зовнішнього вираження:

- *письмовий акт*: окремий документ (наприклад, вирок суду) чи резолюція за матеріалами справи;
- *усний акт* (запрошення понятих для прийняття участі у здійсненні слідчої дії);
- *жестовий акт* (конклюдентний) – акт дії (наприклад, застосування жестів поліцейським-регулювальником дорожнього руху).

60. ВИМОГИ ПРАВИЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА.

Вимоги до застосування норм права – юридичні правила (умови), за допомогою яких правозастосовний орган (суд, адміністрація державних органів та ін.) втілює в життя принципи права.

Вимоги до застосування норм права:

- *законність*;
- *обґрунтованість*;
- *доцільність*;
- *справедливість*.

Законність означає, що при вирішенні конкретної справи суб'єкт правозастосування повинен діяти точно у відповідності зі змістом норми права, яку він застосовує, в межах своєї компетенції, суворо дотримуватися процедури розгляду справи. Наприклад, слідчий при вирішенні кримінальної справ вивчає обставини в такому вигляді, в якому вони існували фактично, не допускаючи помилкових уявлень і дотримується тим самим вимоги законності.

Обґрунтованість означає, що правозастосовні акти повинні бути мотивованими.

Доцільність визначається як співвідношення між метою, що міститься в нормі права і діяльністю суб'єкта щодо реалізації цієї норми. Правозастосування повинно здійснюватись оптимальним шляхом.

Справедливість передбачає застосування рівної міри за юридично однакові діяння. Необхідно також враховувати індивідуальні особливості особи та конкретні обставини справи. Наприклад, справедливий вирок суду сприяє як виправленню злочинця, так і попередженню кримінальних правопорушень.

61. ПОНЯТТЯ І ОСНОВНІ ОЗНАКИ ПРАВОВІДНОСИН.

Правові відносини – це свідомі вольові суспільні відносини, що виникають і здійснюються на основі норм права, учасники яких пов'язані закріпленими в нормах права взаємними правами та обов'язками, реалізація яких забезпечується можливістю застосування державного примусу.

Правовідносинам притаманні такі суттєві ознаки, а саме:

- є різновидом суспільних відносин. Правовідносини виникають між людьми, їх об'єднаннями та спільнотами як суб'єктами права з приводу соціального блага або забезпечення будь-яких законних інтересів;
- є свідомо-вольовими відносинами, оскільки до свого виникнення вони проходять крізь свідомість людей та для їх виникнення необхідна воля як мінімум одного з учасників. Щоправда, правовідносини можуть виникати та припинятися поза волею (інтересом) їх учасників (наприклад, особа стосовно якої було вчинено протиправне діяння, вимушено, не з власної волі набуває статусу суб'єкта кримінально-правових відносин);
- виникають із приводу соціального блага або забезпечення будь-яких інтересів, які виступають як передумова правовідносин;
- виникають, тривають, змінюються, призупиняються, припиняються або відновлюються на основі норм права;
- учасники правовідносин пов'язані між собою суб'єктивними правами та юридичними обов'язками. Сторони в правовідносинах виступають як уповноважені та зобов'язані особи, де права й інтереси одних осіб можуть бути реалізовані через виконання обов'язків іншими;
- охороняються державою і в разі потреби забезпечуються силою державного примусу.

62. ВИДИ ПРАВОВІДНОСИН І КРИТЕРІЇ ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ.

Правовідносини, залежно від певних ознак та критеріїв поділяють на **види**:
За спеціально-юридичними функціями права:

- **регулятивні**, які виникають у результаті правомірної поведінки суб'єктів і в яких поведінка їх учасників повністю відповідає нормам права, тобто є правомірною;
- **охоронні**, які виникають з факту неправомірної поведінки суб'єктів як негативна реакція держави на таку поведінку. До цього виду відносяться правовідносини, в ході яких відбувається притягнення суб'єкта за вчинене правопорушення до юридичної відповідальності.

За рівнем індивідуалізації суб'єктів:

- **відносні**, в яких точно визначені права й обов'язки всіх учасників (відносно кожного) – як уповноважених, так і зобов'язаних. Наприклад, відносними правовідносинами є договори купівлі-продажу – домовленості, в

межах яких права й обов'язки сторін (продавця і покупця) визначені вичерпно й однозначно;

- *абсолютні*, в яких визначена лише одна уповноважена сторона, що є носієм певного суб'єктивного права, а всі інші суб'єкти (абсолютно кожний) визнаються зобов'язаними не заважати здійсненню уповноваженим своїх прав. Прикладом можуть бути відносини власності, в яких завжди точно визначений власник певних об'єктів, а абсолютно всі інші суб'єкти визнаються зобов'язаними поважати і не перешкоджати здійсненню прав власника.

За предметом правового регулювання:

- *конституційно-правові*. Своєрідність конституційних правовідносин, учасниками яких є правоохоронні органи, зумовлена: особливим юридичним змістом цих відносин; права і обов'язки суб'єктів конституційних правовідносин за участю правоохоронних органів бувають двох видів: перші безпосередньо здійснюються в певних відносинах, інші реалізуються на підставі норм інших галузей права, що конкретизують вказані права та обов'язки; мають особливий склад суб'єктів – учасників цих відносин;

- *адміністративно-правові*. Специфічними рисами адміністративно-правових відносин у діяльності правоохоронних органів є: ці відносини виникають у особливій сфері державного управління; аналіз адміністративно-правових відносин в діяльності правоохоронних органів дозволяє зробити висновок, що їх об'єкт відрізняється від об'єкта інших правових відносин. Його специфіка зумовлена компетенцією правоохоронних органів, а також формами і методами їх діяльності; саме в адміністративно-правових відносинах правоохоронні органи виступають безпосередньо як органи примусу, в той же час тісно пов'язані з населенням, тим самим слугують у ролі інструменту формування ставлення населення до суб'єктів правоохоронної системи; цей вид правовідносин є основним змістом діяльності Національної поліції;

- *кримінально-процесуальні*. Правовідносини пронизують усі стадії кримінального процесу. У кримінальному процесі немає дій, що вчиняються поза правовідносинами, як і немає учасників кримінального процесу, які могли б реалізувати свої права або виконати обов'язки поза правовідносинами. Класифікацію правовідносин за предметом правового регулювання можна продовжувати перераховуючи існуючі галузі права.

За кількістю суб'єктів:

- *прості*, що відбуваються лише між двома суб'єктами (сторонами), наприклад купівля-продаж, де сторонами є продавець і покупець;

- *складні*, учасниками яких є три і більше суб'єктів (сторін), наприклад судові засідання, сторонами якого можуть бути суд, обвинувачений, захисник, обвинувач, свідки, експерти тощо.

За розподілом прав і обов'язків між суб'єктами:

- *односторонні*, в яких кожна сторона відносно іншої має або лише права, або лише обов'язки. До таких відноситься, наприклад, видача довіреності;

- *двосторонні*, в яких кожна із сторін має як права, так і обов'язки. Наприклад, навчання студента у вищому навчальному закладі є правовідношенням, у якому кожна із сторін (студент і вищий навчальний заклад) мають по відношенню один до одного як права, так і обов'язки.

За характером обов'язків:

- *активні*, в яких зобов'язаний суб'єкт повинен вчинити певні дії, наприклад студент своєчасно повинен підготувати дипломну роботу;

- *пасивні*, в яких зобов'язаний суб'єкт повинен утриматись від вчинення певних дій, наприклад студент повинен не вчиняти дій, що порушують дисципліну під час проведення навчальних занять.

За характером волевиявлення сторін:

- *договірні*, для виникнення яких необхідне волевиявлення (згода) як уповноваженої, так і зобов'язаної сторони (наприклад, договір охорони);

- *управлінські*, для виникнення яких досить волевиявлення лише уповноваженої сторони (наприклад, накладення адміністративного стягнення).

За часом тривалості:

- *короткочасні*, що завершуються одноактною реалізацією учасниками правовідносин своїх прав і обов'язків (наприклад, поліцейський поінформував водія про тимчасову заборону проїзду у зв'язку дорожньо-транспортною пригодою);

- *триваючі*, що не завершуються одноактною реалізацією прав і обов'язків (наприклад, пенсійні правовідносини).

За субординацією в правовому регулюванні:

- *матеріально-правові відносини*, що виникають на основі норм матеріального права та є юридично первинними (наприклад, адміністративно-правові, цивільно-правові та інші);

- *процесуально-правові відносини*, що виникають на основі норм процесуального права та є похідними від матеріальних правовідносин (наприклад кримінально-процесуальні, цивільно-процесуальні тощо).

63. СКЛАД І ЗМІСТ ПРАВОВІДНОСИН.

Правові відносини поєднують у собі фактичні відносини між людьми та юридичні норми, що регулюють ці відносини. Таким чином, зміст правовідносин складають права й обов'язки учасників правовідносин, закріплені у правових нормах, а також реальна поведінка учасників з реалізації цих прав і обов'язків та її результати. У зв'язку з цим розрізняють юридичний і фактичний зміст правовідносин.

Юридичний зміст правовідносин утворюють зафіксовані в нормах права суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників (сторін).

Суб'єктивне право – це встановлена нормами права міра можливої поведінки уповноваженої особи для задоволення її інтересів і потреб, яка забезпечується відповідними юридичними обов'язками інших (зобов'язаних) осіб.

Структура суб'єктивного права:

- *праводія*, тобто право поводити себе відповідним чином (право на свої дії);

- *правовикористання*, тобто можливість користуватись відомим соціальним благом;

- *правовимога*, тобто право вимагати відповідної поведінки від інших суб'єктів, як мають юридичні обов'язки (право на чужі дії);

- *праводомагання*, тобто право звертатися до держави за захистом свого юридичного права, в тому числі, і використання міжнародного захисту конвенційних прав і свобод людини.

Види суб'єктивних прав:

- *громадянські (особисті)* (до них належать права: на життя, свободу і особисту недоторканність; недоторканість житла; охорону приватного життя;

таємність листування й телефонних розмов, поштових, телеграфних та інших повідомлень; захист приватного життя особи; визначення національності; користування рідною мовою, а також свобода пересування й вибору місця проживання, свобода совісті (ст. ст. 27, 29–35 Конституції України));

- *політичні* (політичні права, пов'язані з наявністю громадянства України та на відміну від особистих прав, адресованих Конституцією України «кожному», належать тільки громадянам. Реалізація цих прав дає змогу громадянам брати участь у політичному житті суспільства, управлінні державою (ст. ст. 36, 38 – 40 Конституції України));

- *соціально-економічні* (належать до таких важливих сфер життя як власність, трудові відносини, здоров'я, відпочинок, і слугують забезпеченню матеріальних, духовних, фізичних та інших соціально-значущих потреб й інтересів особи (ст. ст. 13, 14, 41, 42 Конституції України – економічні; ст. ст. 43 – 49 Конституції України – соціальні), їх реальність робить державу соціальною, тобто такою, що забезпечує належний рівень життя людини, її вільний розвиток);

- *культурні* (до культурних прав і свобод належать право на освіту, свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. ст. 53, 54 Конституції України));

- *права-гарантії* (гарантії конституційних прав і свобод людини закріплені Конституцією України (ст. ст. 55–57, 59, 64). До них належать права на судовий захист, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, знання кожним своїх прав і обов'язків, правову допомогу, а також неприпустимість обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина).

64. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ В ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ.

Під гендером розуміють організовану модель соціальних відносин між жінками та чоловіками, яка не тільки характеризує їхнє спілкування і взаємодію в сім'ї, а й визначає соціальні взаємостосунки в основних інституціях суспільства. Гендерні відносини постійно переглядаються, а отже, змінюються політичні, економічні, соціальні та культурні умови зовнішнього середовища на локальному, національному та міжнародному рівнях.

Впровадження гендерних аспектів у формуванні законодавства України – це питання соціальної справедливості, вирішення якого необхідне для забезпечення рівноправного та стійкого людського розвитку шляхом застосування найбільш результативних і ефективних методів державного втручання.

Підставами для впровадження гендерного підходу в державне управління є такі фактори:

1. гендерний підхід – це прояв демократії. Ніхто не може бути дискримінований за ознакою своєї статі;

2. оскільки суспільство складається з жінок і чоловіків, не можна досягти сталого розвитку суспільства без проведення гендерного аналізу існуючих умов. Тому для забезпечення розвитку суспільства необхідно, щоб методи гендерного підходу стали складовою всіх частин і напрямків політики.

Новизна терміну «впровадження гендерних аспектів» полягає в тому, що гендерний вимір стає складовою всіх стратегічно важливих напрямків державної політики. Гендерна рівність більше не розглядається як «окреме» питання і стає предметом розгляду в усіх державних програмах і стратегічних

напрямах розвитку суспільства. Крім того, включення гендерного фактору до усіх напрямів державної політики сприяє врахуванню інтересів обох статей як повноправних учасників процесу розвитку. Застосування гендерних аспектів (від підвищення поінформованості в базових гендерних питаннях до всебічних цілеспрямованих гендерних програм) залежатиме від специфічних недоліків і пріоритетів, виявлених у процесі оцінювання ситуації з урахуванням гендерних факторів.

Рівність прав і свобод людини та громадянина незалежно від статі визначається і гарантується Конституцією України, іншими законодавчими актами. Конституція України встановила такі ж стандарти в сфері гендерної рівності, що закріплені в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, інших міжнародних документах. З прийняттям Основного Закону України конституційний процес не завершився, він триває, конкретизується в законах, кодексах, концепціях, програмах, інших нормативних актах.

Відповідно до основних принципів захисту прав людини, закріплених у Конституції України, діють Цивільний та Кримінальний кодекси України, Кодекс законів про працю України та Сімейний кодекс, закони про освіту, пенсійне забезпечення, державну допомогу сім'ям з дітьми, охорону праці, Основи законодавства України про охорону здоров'я, Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок, Концепція державної сімейної політики тощо.

Поширенню ідей гендерної рівності та справедливості велика увага приділяється з боку міжнародної спільноти, Організації Об'єднаних Націй та окремих агентств і регіональних груп. Так, в рамках спільного з Програмою рівних можливостей ПРООН проекту робочою групою з числа працівників Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України, Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, експертів ПРООН та науковців було підготовлено та розроблено декілька нормативно-правових актів, спрямованих на впровадження гендерної політики у систему національного законодавства.

Україною, як членом Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, як європейською державою зроблено впевнений крок до усвідомлення необхідності здійснення гендерних перетворень, входження до системи світових гендерних технологій, визначення певних напрямів утвердження гендерної демократії, прагнення до визначення її місця в системі соціальної демократії, правовідносин. Це і помітна активізація жіночого громадського руху та створення громадських організацій батьків-чоловіків, і стійка тенденція до зниження відсотка безробітних жінок, збільшення кількості жінок-підприємців та інше.

Державна політика дедалі більше орієнтується на створення рівних можливостей для жінок і чоловіків з урахуванням міжнародних договорів, підписаних Україною.

Державні стратегії передбачають створення правової бази для забезпечення фактичної рівноправності жінок і чоловіків, механізму захисту від дискримінаційного ставлення до себе як жінками так і чоловіками.

65. ПОНЯТТЯ І ВИДИ ОБ'ЄКТІВ ПРАВОВІДНОСИН.

Суб'єкти права вступають у правові відносини з метою задоволення своїх інтересів і потреб. Інакше кажучи, для суб'єкта права правовідносини є юридично регламентованим способом досягнення певних соціальних благ. Ці матеріальні, духовні й інші соціальні блага, які слугують задоволенню інтересів і потреб суб'єктів, з приводу яких і заради досягнення яких вони вступають у правовідносини та наділяються взаємними суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, називаються *об'єктами правовідносин*.

Коло можливих об'єктів правовідносин визначається чинними нормативно-правовими актами. Усі можливі об'єкти правовідносин поділяють на такі *види*:

- *засоби виробництва* – об'єкти, за допомогою яких створюється новий продукт. Це можуть бути заводи, окремі верстати, машини, механізми тощо. Для суб'єкта, який займається інтелектуальною діяльністю, засобом виробництва може бути комп'ютер, для художника – пензлі, для письменника – авторучка тощо;

- *предмети споживання* – предмети, призначення яких полягає в задоволенні життєвих потреб людей (продукти харчування, одяг, житло тощо);

- *продукти духовної (інтелектуальної) творчості людини* – твори літератури, образотворчого мистецтва, наукові твори;

- *особисті немайнові блага людини* – здоров'я, ім'я, життя, честь, гідність;

- *поведінка певних суб'єктів* – можливість відвідувати заняття в навчальному закладі, вистави в театрі, визначення в поведінці суб'єкта складу правопорушення;

- *результати поведінки суб'єктів* – ремонт побутової техніки, будівництво будинку;

- *гроші та цінні папери* – облігації, заставні розписки;

- *стан природних об'єктів* – заповідники, екологічна чистота водосховищ тощо.

У сучасній юриспруденції не визнається об'єктом правовідносин людина (яка може бути лише суб'єктом правовідносин). Разом з тим, історія людської цивілізації знає рабовласницькі відносини, при яких раб був об'єктом купівлі-продажу («річчю, що говорить»).

Об'єкт правовідносин необхідно відрізнити від об'єкта права, під яким розуміють предмет правового регулювання, тобто соціальна сфера, що піддається правовому впливу.

66. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА.

Суб'єкти правовідносин – це учасники правових відносин, які виступають носіями взаємних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Види суб'єктів правових відносин:

- *люди (фізичні особи)* – громадяни певної держави, іноземці (громадяни інших держав), біпатриди (громадяни двох чи більшої кількості держав), апатриди (особи без громадянства жодної держави);

- *спільноти* – народ (нація), територіальні громади, трудові й навчальні колективи, інші соціальні групи (демографічні, соціально-економічні, професійні тощо);

- *об'єднання* – державні (держава в цілому, її організації – органи

держави, державні установи, державні підприємства) і громадські (громадські організації, громадські рухи, органи громадської самодіяльності, недержавні підприємства й установи).

67. ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ.

Правовий статус особи – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує своє поведінку в суспільстві.

Ознаками правового статусу особи є: а) має універсальний характер, оскільки поширюється на всіх суб'єктів.; б) виступає як юридична міра соціальної свободи суб'єкта права; в) відображається у правових нормах і принципах, формально закріплених у приписах нормативно-правових актів, нормативно-правових договорів та в інших джерелах (формах) права; г) характеризує правове становище індивіда у державі і суспільстві; д) забезпечується державою і суб'єктами громадянського суспільства.

Структурно правовий статус особи включає в себе:

а) *правосуб'єктність* – полягає в здатності особи бути суб'єктом права. здатність особи бути суб'єктом права. Вона включає в себе правоздатність і дієздатність. Правоздатність – це здатність суб'єкта бути носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Дієздатність – це здатність суб'єкта своїми діями реалізовувати і самостійно здійснювати суб'єктивні права і виконувати юридичні обов'язки.

б) *принципи правового статусу особи* – вихідні, найбільш загальні нормативно урегульовані правила, що визначають становище особи в сучасному суспільстві, демонструють його сутність та соціальне призначення.: До них можна віднести: рівноправність громадян; невичерпність і неможливість скасування прав і свобод; вільний і всебічний розвиток особистості й її прав; єдність прав і обов'язків; неможливість позбавлення громадянства та ін.

в) *громадянство* – стійкий правовий зв'язок особи з державою шляхом встановлення взаємних прав та обов'язків. Громадянство як певний політико-юридичний стан є передумовою набуття індивідом правового статусу громадянина конкретної держави в повному обсязі. Воно визначає формування правового становище особи і особливостей конституційних основ її статусу.

г) *права, свободи та обов'язки* – основа правового статусу особистості, його ядро.

Права особи – це певні юридичні можливості суб'єкта правових відносин, необхідні для задоволення особистих інтересів і потреб, обумовлених рівнем розвитку держави, які мають бути загальними і рівними для всіх людей.

Свободи особи – це спроможність людини діяти відповідно до своїх інтересів і мети; це можливість власного, незалежного вибору того чи іншого рішення.

Права та обов'язки об'єктивно взаємопов'язані між собою через їх взаємообумовленість та рівність. Належне виконання покладеного обов'язку є необхідною умовою та гарантією реалізації прав, свобод і законних інтересів суб'єктів, забезпечує інтереси держави та суспільства.

Юридичні обов'язки особи – це передбачені законодавством вид і міра належної поведінки особи, що забезпечується державою. На відміну від прав і

свобод як можливостей певної поведінки особи для задоволення своїх інтересів обов'язок спонукає людину до необхідності діяти певним чином для забезпечення інтересів суспільства, держави, інших суб'єктів громадянського суспільства

д) *гарантії здійснення правового статусу особи* – система загальних (політичних, економічних, духовних та ін.) і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень..

е) *юридична відповідальність* – це передбачена законом міра його обов'язку зазнавати відповідних негативних наслідків примусового та обмежувального характеру за порушення або неналежне виконання норм адміністративного права, яка накладається визначеними органами чи посадовими особами на підставі та в порядку, встановлених законом. Як елемент правового статусу особи вона має вторинний характер і зазвичай реалізується в результаті вчиненого правопорушення або у зв'язку з невиконанням компетенції чи перевищенням її обсягу.

Усі елементи структури правового статусу є взаємозалежними та взаємодіючими.

68. ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА.

Люди, спільноти та їх об'єднання відповідно до норм права володіють *правосуб'єктністю*, тобто передбаченою нормами права здатністю бути учасниками правовідносин.

Правосуб'єктність – *здатність виступати суб'єктом правовідносин, що складається з правоздатності та дієздатності.*

Правосуб'єктність є соціально-юридичною властивістю особи: вона має дві сторони – *соціальну та юридичну.*

Соціальна сторона правосуб'єктності виражається в тому, що ознаки суб'єктів права законодавець не може обирати довільно – вони визначаються як самим життям, так і інтересами, потребами та закономірностями суспільного розвитку.

Юридична сторона – полягає в тому, що ознаки суб'єктів права обов'язково повинні бути закріплені в нормах права. У теорії права є достатньо обґрунтована точка зору, яка полягає в тому, що правосуб'єктність може розглядатися як свого роду суб'єктивне юридичне право – «право на право».

Правосуб'єктність – це самостійна правова категорія, що існує поряд із правами і обов'язками. Вона свідчить про правову здатність особи бути носієм цих прав і обов'язків, тобто правосуб'єктність – не кількісне вираження прав суб'єкта, а постійний громадянський стан особи; не саме володіння правами, а передумова, здатність здобувати і здійснювати суб'єктивні права.

До *соціально-юридичних властивостей правосуб'єктності* відносять такі характеристики особи:

Правоздатність – *здатність особи мати суб'єктивні юридичні права та юридичні обов'язки.*

Розрізняють такі *види правоздатності*:

- *загальна правоздатність* – загальна здатність суб'єкта мати права й обов'язки, закріплені в нормах права. У людини загальна правоздатність виникає з моменту її народження і припиняється з її смертю;

- *галузева правоздатність* – здатність суб'єкта мати права та обов'язки,

закріплені певною галуззю права. Існування такої правоздатності обумовлено тим, що в різних галузях права строки виникнення правоздатності визначаються по-різному. Слід зауважити, що цивільне право відходить від розуміння правоздатності як статичного явища. Так, ч. 3 ст. 25 ЦК України передбачає, що у встановлених законом випадках, здатність фізичної особи мати окремі права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням нею відповідного віку. Таким чином, правоздатність – це така правова категорія, яка розвивається динамічно. Наприклад, фізична особа, якій виповнилось 14 років, має право вільно обирати місце проживання (ч. 2 ст. 29 ЦК України);

- *спеціальна правоздатність* – здатність суб'єкта мати права та обов'язки, що пов'язана з особливими знаннями, уміннями, навиками, якими повинен володіти суб'єкт права (президента, судді, водія громадського транспорту тощо).

Головним змістом правоздатності фізичних осіб є не реальні права учасників правовідносин, а принципова можливість їх мати. Правоздатність людини невід'ємна від особистості, її неможливо відібрати, вона не може нікому передаватися, але вона у визначених законом випадках може бути обмежена. Юридична особа здатна мати такі права і обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Правоздатність юридичних осіб є завжди спеціальною.

Дієздатність – *здатність особи своїми діями набувати і здійснювати суб'єктивні права та юридичні обов'язки*. Включає в себе *правочиноздатність і деліктоздатність*.

Таким чином, на відміну від правоздатності, дієздатність характеризує можливості індивіда шляхом виконання певних дій оволодівати тими чи іншими правами й обов'язками, а також здатність індивіда своїми діями реалізовувати їх на практиці. Саме наявність дієздатності обумовлює можливість особи, яка досягла певного віку і має закінчену середню освіту, здійснювати певні дії, в результаті яких вона стає студентом вищого навчального закладу.

Рівень дієздатності індивідів залежить від певних факторів:

- *віку*. Повною мірою дієздатність виникає з досягненням повноліття (18 років). До цього часу неповнолітні мають часткову або неповну дієздатність, яка доповнюється дієздатністю їх батьків або осіб, які їх замінюють;

- *стану психічного та фізичного здоров'я*. Особи, визнані в установленому законом порядку душевнохворими, вважаються такими, що не усвідомлюють своїх дій та їхніх наслідків, а тому не можуть бути суб'єктами багатьох правовідносин і не притягаються до юридичної відповідальності, хоча б їх дії мали ознаки правопорушення;

- *рівня і ступеня освіти та низки інших обставин*. Так, слідчим Національної поліції може бути лише особа яка здобула вищу юридичну освіту.

Враховуючи відповідні фактори дієздатності, в ЦК України визначено такі **рівні**: *часткова, неповна, повна, обмежена, недієздатність особи*.

Часткова дієздатність встановлюється для малолітніх осіб (що не досягли 14 років).

Неповна дієздатність встановлюється для фізичних осіб віком від 14 до 18 років (неповнолітніх осіб).

Повна дієздатність настає при досягненні фізичними особами 18 річного

віку (повноліття), а також можливе *набуття* повної цивільної дієздатності в разі реєстрації за рішенням суду шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття. Повна цивільна дієздатність може бути *надана* фізичній особі яка: а) досягла 16 років і працює за трудовим договором; б) є неповнолітньою і яка записана матір'ю або батьком дитини; в) досягла 16 років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю (за наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника та (або) органу опіки та піклування).

Обмежена дієздатність фізичної особи встановлюється судом, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Також суд може обмежити цивільну дієздатність особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Недієздатною фізична особа може бути визнана судом, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Правочиноздатність – здатність суб'єкта правовідносин особисто своїми діями вчиняти правочини.

Деліктоздатність – здатність особи нести юридичну відповідальність за вчинене нею правопорушення. Рівень деліктоздатності залежить від тих самих факторів, що й рівень дієздатності. Деліктоздатність фізичної особи залежить від осудності (здатності віддавати собі звіт у своїх діях і керувати ними) і досягнення певного віку. Вік настання адміністративної відповідальності складає в Україні 16 років, загальний вік настання кримінальної відповідальності встановлений на такому ж рівні, а знижений – на рівні 14 років.

Юридичний обов'язок – це покладена нормами права на зобов'язану особу й забезпечена можливістю застосування засобів державного примусу міра необхідної поведінки, яку вона повинна здійснювати в інтересах уповноваженої особи.

Структура юридичного обов'язку включає:

- зобов'язання дією, тобто здійснювати певні дії;
- зобов'язання необхідною поведінкою, тобто не перешкоджати контрагенту користуватись тим благом, по відношенню до якого він наділений правом;
- зобов'язання виконанням, тобто реагувати на законні вимоги правомочної сторони;
- зобов'язання претерпінням (позбавленням), тобто нести юридичну відповідальність у разі відмови від виконання юридичних обов'язків або несумлінного їх виконання, в тому числі, і необхідність держави-порушниці конвенційних зобов'язань понести встановлену відповідальність.

69. ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ.

Юридичний факт – це конкретні соціальні обставини, які мають значення для суб'єкта права у зв'язку з реалізацією його потреб та інтересу, властивості яких описано в нормі права як знання про умови, що викликають юридичні наслідки.

Критеріями класифікації юридичних фактів є: вольовий; відношення до

права; спрямованість волі на правові наслідки; за складом та ін.

За вольовим критерієм всі юридичні факти поділяються на діяння та події.

Діяння – юридичні факти, настання яких залежить від волі суб'єктів права (вчинки людини, акти державних органів і таке інше). Під діянням в юридичній науці розуміють не тільки активні дії (угоди, адміністративні акти), але і бездіяльність суб'єктів права у тих випадках, коли норма права зобов'язує їх до активних дій (наприклад, надання медичної допомоги).

Юридичні факти-події визначаються як обставини, настання яких не залежить від волі та свідомості людини (наприклад, смерть людини, спливання часу, явища стихійного характеру тощо).

Події як юридичні факти класифікують:

– за походженням: абсолютні події, що виникають повністю незалежно від волі людини; відносні події, причинами зародження яких може частково бути воля людини, але в своєму подальшому розвитку вони виходять з-під контролю;

– за періодичністю виникнення: унікальні і такі, що повторюються (періодичні);

– за часом існування: моментальні (випадки) і протягом певного часу (явища, процеси);

– за кількістю учасників: персональні, колективні, масові (з визначеною і не визначеною кількістю осіб, що приймають участь);

– за наслідками: зворотні та незворотні.

Поширеним різновидом юридичних фактів-подій є строк. **Строки як юридичні факти події** можуть бути **класифіковані:**

– за характером визначення: імперативні (не можуть бути змінені за згодою сторін) та диспозитивні (можуть бути змінені сторонами);

– за ступенем визначеності: абсолютно визначені; відносно визначені і невизначені;

– за ціловим призначенням: породжуючі правові наслідки; припиняючі правові наслідки;

– в залежності від того, в яких галузях застосовуються: профілюючі, процесуальні та спеціальні.

За відношенням до права юридичні факти-діяння прийнято поділяти на **правомірні і протиправні**.

Правомірні діяння як юридичні факти класифікують:

– за суб'єктом: діяння громадян, спільнот, держави;

– за спрямуванням волі на юридичні наслідки: юридичні акти (діяння, що в різному ступені виражають волю учасників і що впливають на їх поведінку), юридичні вчинки (діяння, з якими норма права пов'язує юридичні наслідки в силу самого факту вольової дії незалежно від того чи була спрямована ця дія на такі наслідки, чи ні), **результативні правові дії** (є підвидом юридичних вчинків, що реалізуються в дії, з якою норма права пов'язує правові наслідки в силу досягнення діями відомого практичного результату, що виражається в об'єктивованій формі, наприклад, недієдатна особа створила шедевр мистецтва);

– за галузевою належністю: профілюючі, процесуальні та спеціальні;

– за способом здійснення: особисто, через представника;

– за способом документального закріплення: оформленні, неоформленні;

– за способом вираження: мовчання, жест, дії, бездіяльність.

Протиправні діяння як юридичні факти класифікують за такими ознаками:

– *за ступенем суспільної небезпеки*: кримінальне правопорушення та проступки;

– *за суб'єктом*: діяння індивідів, організацій;

– *за об'єктом*: проти особи, суспільного і державного ладу, в сфері економіки тощо;

– *за галузями права*: кримінальні, адміністративні, трудові та інші;

– *за формою вини*: навмисні, необережні;

– *за мотивом*: хуліганські, корисливі та ін.

За складом юридичні факти поділяються на **прості та складні**.

Прості юридичні факти – це конкретна фактична передумова, що складається з одного елементу – юридичного факту.

Складні являють собою певну сукупність елементів одного юридичного факту або (та) сукупність декількох юридичних фактів необхідних для настання правових наслідків. Складні юридичні факти поділяються на: фактичні системи; складові юридичні факти; факти правовідносини; фактичні склади.

За формою прояву юридичні факти поділяються на **позитивні та негативні**.

Позитивні юридичні факти – це обставини, з наявністю яких норми права пов'язують певні наслідки.

Негативні юридичні факти – це обставини, з відсутністю яких норми права пов'язують певні правові наслідки (наприклад, відсутність у особи хвороби, що перешкоджає вступу до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання).

70. Види правової поведінки.

У юриспруденції виділяють декілька видів правової поведінки, що можна класифікувати за різними критеріями, а саме:

1. У залежності від кількості суб'єктів:

- *індивідуальна* – поведінка однієї особи (виконання функціональних обов'язків працівником поліції);

- *колективна* – поведінка групи осіб (кримінальне правопорушення вважається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовились про спільне його вчинення (ч. 2 ст. 28 КК України)).

2. У відповідності до вимог норм права:

- *правомірна* – застосування працівником поліції спеціальних засобів для припинення масових безпорядків;

- *неправомірна* – застосування працівником поліції вогнепальної зброї при значному скупченні людей.

3. У залежності від характеру діяльності:

- *дія* – крадіжка;

- *бездіяльність* – ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

4. За формою зовнішнього вияву:

- *фізичною (діяльністю)*;

- усною (вербальною);
- письмовою (документальною).

1. З урахуванням соціального змісту та юридичної оцінки вчинку суб'єкта права:

- *правомірна поведінка* – (вид правової поведінки, що характеризується соціальною корисністю або допустимістю, відповідає інтересам суспільств і держави та моделям можливої поведінки, зафіксованим в нормах права, має позитивні юридичні наслідки, гарантується з боку держави);
- *правопорушення* – (винне, протиправне, суспільно небезпечне чи суспільно шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, що тягне юридичну відповідальність);
- *зловживання правом* – (особливий вид правової поведінки, що полягає у використанні суб'єктом права своїх прав у недозволені способи, що суперечать соціальному призначенню права, внаслідок чого завдаються збитки (шкоду) окремій особі, суспільству та державі);
- *об'єктивно протиправне діяння* – (протиправне соціально шкідливе діяння (дія або бездіяльність) особи, що не становить складу правопорушення, але здобуває негативне реагування держави у вигляді примусових заходів).

71. ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ЯК ВИД ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ.

Зловживання правом – це особливий вид правової поведінки, що полягає у використанні суб'єктом права своїх прав у недозволені способи, що суперечать соціальному призначенню права, внаслідок чого завдаються збитки (шкоду) окремій особі, суспільству та державі.

Ознаки зловживання правом:

- наявність в особі суб'єктивного права;
- діяльність, спрямована на здійснення цього права;
- використання цього права не за його соціальним призначенням, а з заподіянням шкоди суспільним або особистим інтересам;
- відсутність порушення конкретних юридичних заборон (тобто їх додержання) або невиконання обов'язків (тобто їх виконання);
- встановлення факту зловживання правом компетентними правозастосовними органами;
- настання юридичних наслідків.

Класифікація видів зловживання правом:

1. За суб'єктами:

- фізичних осіб;
- державних службовців;
- юридичних осіб (включаючи державні органи, об'єднання громадян)
- тощо.

2. За характером суб'єктивного права:

- *зловживання індивідуальним правом* (наприклад, правом на написання індивідуальних скарг);
- *зловживання колективним правом* (наприклад, правом на мітинги, пікетування, страйки).

3. За суб'єктивною стороною:

- *умисне:*
- *необережне* (нанесена шкода не охоплюється умислом суб'єкта).

4. За правовою кваліфікацією на:

- *правомірне (легальне) зловживання правом* – не тягне за собою юридичну відповідальність.

- *протиправне зловживання правом* – це вид правопорушення, яке характеризується такими ознаками, які відрізняють його від інших видів правопорушень

5. За галузевою ознакою:

- *у сфері конституційного права* («чорний піар», що використовується в ході передвиборної агітації);

- *у сфері цивільного права* (зловживання домінуючим становищем на ринку; підкуп службовців конкурентом; несумлінна реклама з метою створення умов для збуту товарів);

- *у сфері сімейного права* (фіктивні шлюби; зловживання батьківськими правами – заподіяння фізичної, психічної, моральної шкоди дитині).

6. За субординацією у правовому регулюванні:

- *зловживання матеріальними правами;*

- *зловживання процесуальними правами* (можливе на будь-якій стадії судового провадження).

72. ПРАВОВА ПОВЕДІНКА: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ.

Правова поведінка – це соціально значима поведінка суб'єктів у формі дії або бездіяльності, яка контролюється їх свідомістю та волею, передбачена нормами права і тягне за собою певні юридичні наслідки гарантовані державою.

Специфіка правової поведінки розкривається в її *ознаках*:

1. *Соціальна значимість* є однією з основних ознак правової поведінки. Вона має дві форми – соціальну корисність (є бажаною або необхідною для функціонування суспільства; проявляється у правовій активності суб'єктів правовідносин, здатності підтримувати конструктивні зв'язки в усіх сферах життя суспільства шляхом укладання договорів, участі громадян у виборах до представницьких органів влади тощо) та соціальну шкідливість (проявляється в гальмуванні розвитку позитивного потенціалу правовідносин, викликає негативні економічні, соціально-політичні, морально-психологічні та інші наслідки у вигляді адміністративних проступків, кримінальних правопорушень, невиконання цивільно-правових зобов'язань).

2. *Виявляється зовні у формі дій чи бездіяльності*. Правова поведінка може впливати на суспільні відносини лише тоді, коли вона виражається зовні, тобто має вплив на інших осіб та суспільні відносини в цілому.

3. *Має свідомо-вольовий характер*. Суб'єкти права повинні адекватно усвідомлювати обставини, характер своєї поведінки, передбачати наслідки та мати можливість здійснювати свою волю, скеровувати свої вчинки, а також нести за них відповідальність.

4. *Правова регламентація* є важливою ознакою правової поведінки. Лише опосередкована нормами права поведінка є правовою. Умови та ознаки правової поведінки описуються в нормах права.

5. *Спричиняє юридичні наслідки*. Як один з видів юридичних фактів, правова поведінка призводить до виникнення, зміни або припинення певних правовідносин.

6. *Гарантованість* правової поведінки з боку держави. Ця ознака полягає в тому, що саме держава виступає гарантом правомірної поведінки і суб'єктом, здатним від імені суспільства привести в дію апарат примусу для притягнення до відповідальності за протиправну поведінку.

73. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ, ЇЇ ВИДИ

Правомірна поведінка – це вид правової поведінки, що характеризується соціальною корисністю або допустимістю, відповідає інтересам суспільств і держави та моделям можливої поведінки, зафіксованим в нормах права, має позитивні юридичні наслідки, гарантується з боку держави.

Основні ознаки правомірної поведінки:

- відповідність поведінки нормам права – тобто людина діє правомірно;
- якщо вона діє у відповідності до норм права;
- соціально корисна – це дії, що відповідають образу життя, корисні (бажані), а інколи й необхідні для нормального функціонування суспільства;
- має свідомо вольовий характер, виражається в усвідомленій мотивації правомірних вчинків для досягнення поставлених цілей;
- зовні виражається у вигляді дії чи бездіяльності, здійснюється у формах реалізації норм права – дотриманні, виконанні, використанні (громадянами), правозастосуванні (посадовими особами);
- спричиняє юридичні наслідки, оскільки виявляється в юридичних фактах (правовстановлюючих, правозмінюючих, правоприпиняючих), що є передумовою правовідносин;
- охороняється державою за допомогою дозвільних, зобов'язуючих і охоронних норм, стимулюється за допомогою рекомендаційних і заохочувальних норм.

Класифікація видів правомірної поведінки:

1. За сферою суспільних відносин:

- економічні;
- політичні;
- соціальні тощо.

2. За зовнішньою формою вираження (об'єктивною стороною):

- дія (діяльність);
- бездіяльність.

3. З точки зору фактичного змісту правовідносин:

- діяння, що спрямовані на використання суб'єктивних прав;
- діяння, що спрямовані на виконання юридичних обов'язків.

4. За причинами вияву:

- поведінка, зумовлена внутрішніми причинами і потребами;
- поведінка, зумовлена зовнішніми обставинами.

5. За ступенем активності процесу залучення особистості у правове регулювання:

• *соціально-правова активність* (активно правова поведінка, правова активність) особистості являє собою найвищий рівень правомірної поведінки. Це насамперед ініціативна поведінка;

• *звична правомірна поведінка*. Слідування засвоєним правовим ідеям і принципам є для людини в багатьох випадках таким, що само собою розуміється. Звичка немов звільняє особистість від багаторазового звертання до своєї свідомості, від побудови нової моделі поведінки;

- *конформістська поведінка*. Конформістську поведінку відрізняє пристосовництво, пасивне прийняття існуючого порядку, відсутність власних позицій, підпорядкування психологічному тиску. Індивід приймає позицію групи, щоб уникнути конфлікту з нею;

- *маргінальна поведінка*. Вона відбиває стан індивіда, який знаходиться на межі антигромадського прояву, що призводить до правопорушення, однак таким не стає в силу певних причин і обставин (загрози можливого покарання, власної вигоди від правомірності, страху осуду з боку колективу, групи, найближчого соціального оточення й інших стримуючих причин).

6. За характером правових приписів:

- *соціально необхідна* (належна) (закріплюється в імперативних нормах як обов'язки та забезпечується державним примусом);

- *соціально допустима* (можлива) (закріплюється в диспозитивних нормах як права суб'єкта, а не як його зобов'язання, реалізується відповідно до його волі (інтересу) та забезпечується державою). Вона у свою чергу поділяється на бажану та небажану.

7. За формально-юридичними ознаками або як форма реалізації права:

- виконання юридичних обов'язків;
- використання суб'єктивних прав;
- застосування норм права уповноваженими суб'єктами;
- додержання заборон.

8. За ставленням до юридичних наслідків, на які розраховує особа:

- *юридичні вчинки* (суб'єкт має намір на реалізацію будь-якого суб'єктивного права);

- *індивідуальні юридичні акти*, коли воля суб'єкта не спрямована на настання позитивних юридичних наслідків для нього.

9. За ставленням держави до правомірної поведінки:

- схвалювальна (наприклад, наявність у особи повної середньої освіти);
- заохочувальна (наприклад, сплата комунальних послуг до встановленою дати є підставою для подальшого заохочення у вигляді тарифної знижки на наступний місяць);

- допустима (наприклад, діяльність численних громадських організацій «за інтересами», відправлення релігійних культів).

74. ПРАВОПОРУШЕННЯ І ПРОСТУПКИ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВИДИ

Правопорушення – це винне, протиправне, суспільно небезпечне чи суспільно шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, що тягне юридичну відповідальність.

Визначення правопорушення вказує на такі його **ознаки**:

- має протиправний, неправомірний характер, тобто суперечить нормам права, чиниться всупереч праву, є свавіллям суб'єкта; являє собою порушення заборон, зазначених у законах і підзаконних актах, невиконання обов'язків, що випливають із нормативно-правового акта, акта застосування норм права або договору, укладеного на основі закону;

- має суспільно шкідливий (наприклад, прогул,) або суспільно небезпечний (посягання на життя людини) характер. Суспільна шкідливість (проступок) і суспільна небезпечність (кримінальне правопорушення) – основна об'єктивна ознака, що відрізняє правомірну поведінку від неправомірної. Юридичний аспект шкідливості виражається в порушенні суб'єктивних юридичних прав і

обов'язків або перешкоді їх виконанню, матеріальний – у заподіянні учаснику правовідносин матеріальних або моральних збитків;

- *виражається в поведінці* – протиправній дії (крадіжка, розбій, наклеп, образа) або бездіяльності (недбалість, прогул, залишення особи в безпомічному стані). Думки, наміри, переконання, які зовні не виявилися, не визнаються чинним законодавством об'єктом переслідування. Практика переслідування за інакомислення є виявом репресивної суті тоталітарного режиму в державі;

- *має свідомо вольовий характер*, тобто в момент вчинення правопорушення залежить від волі та свідомості учасників, перебуває під контролем їх волі та свідомості, здійснюється ними усвідомлено і добровільно. Відсутність свідомості та волі є юридичною умовою, за якою діяння не визнається правопорушенням, навіть якщо воно й мало шкідливі наслідки. Правопорушенням визнається лише неправомірне діяння деліктоздатної особи (малолітні та душевнохворі деліктоздатними не вважаються);

- *є винним*. Правопорушенням визнається лише винне діяння, тобто дія, яка виражає негативне внутрішнє ставлення правопорушника до інтересів людей, завдає своєю дією (чи бездіяльністю) збитки суспільству і державі, містить вину. Вина – це психічне ставлення особи до свого діяння і його наслідків. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (ст. 62 Конституції України);

- *є караним*, тобто спричиняє застосування до правопорушника заходів державного примусу, заходів юридичної відповідальності у вигляді позбавлень особистого, організаційного і матеріального характеру. Застосування державного примусу до правопорушника має на меті захистити правопорядок, права і свободи громадян.

Види правопорушень:

1. За галузями права розрізняють:

- *кримінальні;*
- *адміністративні;*
- *цивільні тощо.*

2. За характером нормативно-правового припису розрізняють:

- *матеріальні;*
- *процесуальні.*

3. За сферою суспільних відносин розрізняють відносини в:

- *економічній;*
- *політичній;*
- *екологічній;*
- *соціально-побутовій;*
- *освітньо-навчальній та інших сферах.*

4. За суб'єктами правопорушення поділяються на:

- *вчинені фізичними особами, які виступають суб'єктами практично всіх видів правопорушень;*

- *вчинені юридичними особами як приватними, так і публічними*
- *вчинені державою.*

5. За об'єктами посягання правопорушення поділяються на:

- *злочини проти життя та здоров'я особи;*
- *злочини проти довкілля; злочини проти довкілля;*
- *злочини проти власності;*

- адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку;
- адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління та ін.

6. За ступенем суспільної небезпеки, що є зовнішнім вираженням неправомірної поведінки правопорушення, поділяються на:

- проступки (шкідливі правопорушення);
- злочини (небезпечні правопорушення).

7. Залежно від характеру цивільно-правового порушення розрізняють:

- договірні правопорушення, які пов'язані з порушенням обов'язків сторін цивільно-правового договору;
- позадоговірні правопорушення, які пов'язані з недотриманням чи невиконанням вимог цивільно-правових норм;
- процесуальні – це правопорушення, які посягають на встановлені законом процедури здійснення правосуддя тощо (нез'явлення свідка до суду).
- міжнародні правопорушення, під якими ми розуміємо дію або бездіяльність суб'єктів міжнародного права, що суперечать нормам і принципам міжнародного права або власним зобов'язанням і заподіюють шкоду іншому суб'єкту, групі суб'єктів міжнародного права або всьому міжнародному співтовариству (міжнародні злочини та міжнародні делікти).

Проступок (провина, делікт) – це правопорушення, яке завдає шкоду особі, суспільству, державі, здійснюється в різних сферах суспільного життя, має різні об'єкти впливу та юридичні наслідки.

Проступок є суспільно шкідливим, але не є небезпечним для суспільства та його членів.

Розрізняють такі **види** проступків:

- конституційні – суспільно шкідливі протиправні вчинки, які завдають шкоду порядку організації та діяльності органів влади та управління, конституційним правам та свободам громадян, але не мають ознак складу злочину;
- адміністративні – це правопорушення, які посягають на громадський або державний порядок, суспільні відносини у сфері державного управління, відносини у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності органів держави (порушення правил протипожежної безпеки, митних правил тощо);
- цивільно-правові – це правопорушення у сфері майнових і пов'язаних з ними особистих немайнових відносин, які виникають між суб'єктами та складають для них матеріальну чи духовну цінність (наприклад, невиконання зобов'язань за цивільно-правовим договором тощо);
- дисциплінарні – суспільно шкідливі вчинки, які завдають шкоду внутрішньому розпорядку діяльності підприємств, установ, організацій (наприклад, невиконання чи неналежне виконання трудових обов'язків працівником тощо).
- кримінальні – передбачене кримінальним кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

75. СКЛАД ПРАВОПОРУШЕННЯ

Правопорушення – винне, протиправне, суспільно небезпечне чи суспільно шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, що тягне юридичну відповідальність.

Юридичний склад правопорушення – це сукупність ознак правопорушення, необхідних і достатніх для застосування заходів юридичної відповідальності.

До юридичного складу правопорушення належать:

1. **Суб'єкт правопорушення** – це деліктоспроможна особа, яка скоїла правопорушення. Нею може бути:

- *індивідуальний суб'єкт* – фізична особа, яка є осудною та досягла певного віку;

- *колективний суб'єкт* правопорушення, ним може бути юридична особа, державний орган, громадська організація тощо, дії кожного з яких пов'язані з колективним винесенням рішень.

1. **Об'єкт правопорушення** – це певні блага чи соціальні цінності, на які посягає правопорушення.

У юридичній літературі розглядають загальний, родовий (видовий) і безпосередній об'єкт:

- *загальний об'єкт* – це ті суспільні відносини, які охороняються правом і яким правопорушення завдає шкоди;

- *родовий (видовий) об'єкт* правопорушення – це певне коло однорідних відносини, яким завдається шкода;

- *безпосередніми об'єктами* є суспільні відносини з приводу конкретних матеріальних (майно, цінні папери тощо) та нематеріальних (життя, здоров'я, честь і гідність фізичної особи, ділова репутація юридичної особи) благ у різних сферах життя суспільства і відповідні їм права та законні інтереси суб'єктів права: майнові, трудові, політичні та ін.

1. **Суб'єктивна сторона правопорушення** – це сукупність ознак, які характеризують суб'єктивне (внутрішнє) ставлення особи до свого діяння та його наслідків.

Ознаками (елементами) суб'єктивної сторони є вина, мотив і мета.

1. **Об'єктивна сторона правопорушення** – це сукупність зовнішніх ознак, що його характеризують.

До об'єктивної сторони правопорушення належить:

- діяння (у вигляді дії чи бездіяльності);
- протиправність (формальний аспект);
- наслідки діяння (змістовий аспект);
- причинний зв'язок між діянням і наслідками, які воно спричиняє;
- місце, час, спосіб, засоби, обставини та ситуація скоєння правопорушення.

У залежності від того, чи пов'язується закінчення правопорушення з настанням суспільно небезпечних (шкідливих) наслідків діяння або ні, розрізняють:

1. правопорушення з *формальним складом*, для якого обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є лише суспільно небезпечне (шкідливе) діяння;

правапорушення з *матеріальним складом*, яке вважається закінченим з моменту настання зазначених у нормі суспільно небезпечних (шкідливих) наслідків.

76. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ. ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

Як єдина категорія, юридична відповідальність включає в себе позитивний (перспективний) та негативний (ретроспективний) аспекти юридичної відповідальності, що у своїй єдності доповнюють одна одну. На цій підставі юридичну відповідальність можна визначити як *нормативну, гарантовану та забезпечену державою міру реагування на дотримання, виконання та порушення норм права.*

Юридична відповідальність є однією із гарантій забезпечення безпеки суспільства загалом і особистої безпеки людини зокрема, засобом підтримання і зміцнення законності та правопорядку в суспільстві.

Ознаки юридичної відповідальності:

- регламентуються нормами права;
- забезпечується компетентними суб'єктами;
- може виступати як засіб примусу або заохочення;
- реалізовується відповідно до нормативно закріпленої процедури;
- має нормативно визначені вид та форму;
- настає за правопорушення (ретроспективна) або сумлінне виконання юридичного обов'язку (перспективна).

Види юридичної відповідальності.

За галузевим критерієм юридична відповідальність поділяється на такі основні різновиди: конституційно-правову, кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, трудову (дисциплінарну та матеріальну), міжнародно-правову.

Поряд із наведеною класифікацією існують також інші варіанти видового розгляду юридичної відповідальності:

- за характером наслідків (особиста, майнова, організаційна);
- за кількістю суб'єктів правопорушення (індивідуальна, колективна);
- за суб'єктами застосування відповідальності (відповідальність, яку застосовують судові, інші юрисдикційні, правоохоронні, органи місцевого самоврядування тощо);
- за обсягом матеріального відшкодування (повна, обмежена, підвищена);
- залежно від розподілу цивільно-правової відповідальності (часткова, солідарна, субсидіарна тощо).

Перспективна юридична відповідальність

Позитивну (перспективну) юридичну відповідальність можна визначити як *сумлінне, відповідальне ставлення особи до виконання своїх юридичних обов'язків, що проявляється у її правомірній (законослухняній) поведінці та може бути підставою для застосування до неї заохочувальних норм права.*

Ознаками позитивної (перспективної) юридичної відповідальності є:

- виникає з юридичного обов'язку, що обумовлюється правовим статусом відповідних суб'єктів права здійснювати позитивні, корисні для суспільства, держави, колективу людей та окремої особи діяння;

– сумлінне, відповідальне ставлення особи до виконання своїх юридичних обов'язків;

– виступає формою реалізації заохочувальної норми права, засобом державного переконання та правового стимулювання і може виражатися в певних позитивних наслідках майнового, організаційного та особистісного характеру.

Позитивна юридична відповідальність є добровільною формою правової діяльності суб'єкта правовідносин, що реалізується через правомірну поведінку.

Ретроспективна юридична відповідальність

Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність – це реакція уповноваженого суб'єкта права на вчинене правопорушення, в результаті чого, на підставі і в передбаченому законом порядку, до правопорушника застосовано примус, що полягає у встановленні обов'язку зазнати наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями відповідних норм права.

До ознак негативної (ретроспективної) юридичної відповідальності відносяться:

– полягає в реакції уповноваженого суб'єкта права на вчинене правопорушення, що проявляється в офіційній негативній оцінці (засудженні) поведінки суб'єкта правопорушення та знаходить свій вираз в офіційному правозастосовному акті;

– настає тільки за скоєне правопорушення. Тобто за протиправне, винне, соціально шкідливе діяння деліктоздатної особи;

– спирається на державний примус. Здійснюється шляхом примусового поновлення порушених прав та покарання винного у вчиненні правопорушення.

77. ПІДСТАВИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

Підстави юридичної відповідальності – це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою та належною.

Підстави негативної юридичної відповідальності – це сукупність обставин, наявність яких дає можливість уповноваженим органам притягнути особу, яка вчинила протиправне діяння, до юридичної відповідальності або за наявності достатніх підстав звільнити її від такої відповідальності.

Підставами притягнення до негативної юридичної відповідальності є:

– юридичний факт (фактично скоєне діяння) – скоєння самого протиправного діяння за наявності всіх ознак, які утворюють склад правопорушення;

– наявність норми права, що передбачає можливість покладання на особу юридичної відповідальності за вчинене нею суспільно небезпечне або шкідливе діяння;

– наявність правозастосовного акта, що винесений уповноваженим на те органом, в якому конкретизується вид і міра юридичної відповідальності щодо окремого юридичного факту та який вступив в законну силу.

78. ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

Звільнення від негативної юридичної відповідальності відбувається за скоєне правопорушення, де вина порушника доведена у встановленому порядку (під час звільнення особи від цивільно-правової відповідальності вину доводити не потрібно).

Найпоширенішою підставою звільнення від юридичної відповідальності є строк давності скоєння правопорушення або строк давності прийняття невиконаного правозастосовного акта щодо відповідальності правопорушника, після настання якого притягнути до юридичної відповідальності особу не можна. На ефекті зменшення ступеня суспільної небезпеки з часом, який минув після правопорушення, базуються й інші підстави звільнення від юридичної відповідальності, такі як: помилування, амністія, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання тощо.

Підстави звільнення від негативної юридичної відповідальності встановлені галузевим законодавством.

Наприклад, у КК України звільнення від кримінальної відповідальності можливе у зв'язку із: дійовим каяттям; примиренням винного з потерпілим; передачею особи на поруки; зміною обстановки; закінченням строків давності.

У КУпАП підставами звільнення від адміністративної відповідальності є: передача матеріалів на розгляд громадської організації або трудового колективу, якщо з урахуванням характеру вчиненого правопорушення і особи правопорушника до неї доцільно застосувати захід громадського впливу; при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення та ін.

У ЦК України передбачено підстави звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо особа доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили та ін.

79. ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

Принципи юридичної відповідальності – це засадничі, фундаментальні положення, що виражають сутність і призначення юридичної відповідальності, а також визначають закономірності її функціонування та порядок реалізації.

До загальних принципів юридичної відповідальності належать:

– *принцип справедливості* – у рішенні від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 Конституційний Суд України підкреслює, що справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності кримінального правопорушення і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення;

– *принцип рівності* – означає, що права і свободи, закріплені в законах, мають бути однаковими для всіх громадян, виходячи з положень ст. 24 Конституції України. У рішенні Конституційного Суду України від 28 вересня 2000 р. № 10-рп/2000 зазначено, що проголошуючи рівність усіх громадян перед законом (ст. 24 Конституції України) таким чином, встановлює і рівну

підлеглість усіх громадян законам України. Зазначений принцип фіксує загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками привілеїв чи обмежень. Водночас є цілком очевидним, що цей принцип, як і будь-який інший, не може бути абсолютним, він може мати винятки;

– *принцип гуманізму* – виражається в людяному, милосердному ставленні до суб'єктів юридичної відповідальності під час її встановлення та реалізації. Основними вимогами принципу гуманізму є: по-перше, заборона застосування насильства та катування, жорсткого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; по-друге, встановлення юридичної відповідальності з урахуванням прав людини та моральних норм; по-третє, функціональне здійснення юридичної відповідальності на основі ставлення до людини як до найвищої цінності; по-четверте, встановлення системи пільг (виключень із принципів невідворотності, рівності) в залежності від особливих характеристик суб'єкта (неповноліття, хвороба, інвалідність та інше) або незалежно від них, що проявляється в актах амністії та помилування;

– *принцип законності* – зводиться до того, що діяльність органів держави здійснюється виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені законами України. Юридична відповідальність настає тільки за діяння, передбачені законом, застосовується на засадах суворої відповідності до визначеного законом порядку, притягнення особи до юридичної відповідальності ініціюється лише передбаченими законом компетентними органами;

– *принцип обґрунтованості* – проявляється в ухваленні компетентним органом держави або посадовою особою рішення про притягнення особи до юридичної відповідальності на підставі об'єктивно з'ясованих всіх юридично значущих обставин справи;

– *принцип доцільності* – виявляється у досягненні мети юридичної відповідальності шляхом встановлення відповідності обраної стосовно правопорушника міри впливу, індивідуалізації засобів покарання залежно від ступеня суспільної небезпеки скоєного діяння, особливостей особи правопорушника та обставин скоєння правопорушення;

– *принцип індивідуалізації* – виражається у диференціації правопорушень і санкцій залежно від суспільної небезпеки правопорушення та особистості правопорушника, встановленні міри та обсягу відповідальності з урахуванням суспільної небезпеки конкретного правопорушення;

– *принцип невідворотності* – виражається в обов'язковому встановленні та настанні негативних наслідків для деліктоздатної особи, що вчинила протиправне, винне, соціально шкідливе діяння (дію чи бездіяльність). Як відомо, не жорстокість покарання стримує від правопорушень, а його невідворотність і миттєвість настання;

– *принцип регламентованості* – виявляється у: чіткому визначенні видів та форм юридичної відповідальності у санкціях матеріальних норм права; закріпленні ознак, складу та різновидів правопорушень нормами галузевого законодавства; нормативному визначенні підстав юридичної відповідальності; визначенні процедури встановлення юридичної відповідальності та виконання прийнятого рішення.

Спеціальні принципи юридичної відповідальності: змагальність сторін, гласність судового процесу, незалежність суду, розумність строків,

визначеність покарання у вирокі суду, обґрунтованість і обов'язковість його мотивування у вирокі та інші.

Функції юридичної відповідальності – це основні напрямки впливу юридичної відповідальності на суспільні відносини, поведінку суб'єктів права, правову культуру, в яких розкриваються її сутність, соціальне призначення і за допомоги яких досягаються цілі юридичної відповідальності.

Види основних функцій юридичної відповідальності:

– *регулятивна* – напрям дії юридичної відповідальності на суб'єктів правовідносин, що полягає в спонуканні останніх не порушувати вимог норм права і виражається в їх правомірній поведінці;

– *превентивна* – застосування міри юридичної відповідальності до особи, яка вчинила правопорушення, попереджає її про неприпустимість здійснення в майбутньому протиправного діяння, формуючи також в інших суб'єктів права небажання вчиняти правопорушення;

– *каральна (штрафна)* – напрям дії юридичної відповідальності на суб'єкта правопорушення, що відповідає принципам юридичної відповідальності і полягає в осуді, позбавленні його (втраті) певних благ особистого, майнового та організаційного характеру;

– *відновлювальна* – напрям дії юридичної відповідальності на поведінку людей, спрямований на приведення правового статусу суб'єктів правовідносин у попередній нормальний стан;

– *виховна* – напрям дії юридичної відповідальності на індивідуальну та суспільну свідомість, внутрішній світ суб'єктів права з метою виховання, ознайомлення з відповідними цінностями, що закріплені в нормах права, формування правосвідомості, правової культури, мотивації правомірної поведінки, зменшення проявів правового нігілізму, антисоціальної поведінки.

Окрім того, в юридичній літературі поряд з розглянутими вище функціями юридичної відповідальності виділяють й інші, наприклад: *охоронну* – спрямована на захист позитивних суспільних відносин шляхом нормативно-встановлених відповідних механізмів притягнення винних осіб до відповідальності в разі порушення норм права; *заохочувальну (стимулюючу)* – сфокусована на позитивне ставлення особи до встановлених правил поведінки і бажання виконувати необхідні вимоги права та отримувати відповідні заохочення, передбачені законодавством; *забезпечувальну* – юридична відповідальність забезпечує нормальну дію механізму правового регулювання, будучи елементом правового регулювання, одним з юридичних засобів впливу на регулювання суспільних відносин.

80. ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ЗАКОННОСТІ. ГАРАНТІЇ ЗАКОННОСТІ.

Термін «законність» є похідним від терміна «закон» і, будучи комплексним поняттям, охоплює всі сторони життя права – від його ролі в створенні закону до реалізації його норм в юридичній практиці. **Законність відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічний зв'язок права та влади, права і держави, права та суспільства.** Вимога законності рівною мірою стосується вищих органів державної влади, інших державних органів, які ухвалюють у межах своєї компетенції підзаконні акти (сфера правотворчості), безпосередніх виконавців законів – посадових осіб, а також громадських організацій, комерційних корпорацій, громадян (сфера правореалізації).

Законність характеризується поєднанням двох ознак: *зовнішньої (формальної)* – обов'язком виконувати розпорядження законів і підзаконних правових актів державними органами, посадовими особами, громадянами і різними об'єднаннями; *внутрішньої (сутнісної)* – наявністю науково обґрунтованих і відповідних праву законів; якістю законів.

Законність – *явище багатоаспектне й може виступати як принцип, метод і режим.* Законність є принципом діяльності державних органів, громадських організацій, комерційних корпорацій, посадових осіб, громадян. Принцип законності притаманний лише демократичним державам, оскільки він є антиподом сваволі та беззаконня, припускає пов'язаність усіх органів держави правовими нормами, дії в їх рамках і в ім'я їх реалізації. Згідно ст. 19 Конституції України законність виступає принципом діяльності органів державної влади.

Разом з тим, з боку діяльності держави законність виступає як певний *метод державного управління суспільством*, тобто воно здійснюється виключно правовими засобами. Як метод державного управління суспільством законність означає, що:

- органи держави і посадові особи при здійсненні своєї діяльності, розробляючи і приймаючи рішення, спираються на принципи і вимоги законності;

- при організації реалізації прийнятих рішень вони не виходять за межі своєї компетенції;

- при здійсненні контролю і нагляду за законністю дій учасників суспільних відносин вони додержуються правових процедур, використовують правові засоби і способи.

Метод законності є основою для застосування інших методів державного управління: організації, примусу, виховання, контролю тощо. Він припускає високий рівень правової культури й одночасно є засобом підвищення рівня загальної та правової культури.

Законність є й режим реально діючого права, стан (атмосфера) відповідності суспільних відносин законам і підзаконним нормативно-правовим актам, які у свою чергу покликані відображати принципи свободи і справедливості, закладені в праві.

Режим законності є неодмінним елементом демократії тому, що без законності демократія може перетворитися на охлократію – владу юрби. Без законності як режиму суспільно-політичного життя суспільство може погрузнути в анархії та хаосі, коли особа стає уразливою для безконтрольних дій з боку державної влади, незахищеною від її сваволі. Без законності немає демократії, без демократії неможливо забезпечити законність. Законність і демократія – фактори побудови правової держави.

У широкому розумінні законність – це режим суспільно-політичного життя, створюваний:

- державою, яка встановлює порядок видання (зміни, скасування) законів і підзаконних нормативно-правових актів, забезпечує їх відповідність потребам суспільного поступу;

- всіма суб'єктами права (державними органами, посадовими особами, громадськими організаціями, комерційними організаціями, громадянами) в результаті однозначного розуміння та неухильного здійснення ними норм законів і підзаконних актів.

При режимі законності створюється правова атмосфера, де панують ідеї права, гуманізму, справедливості, свободи і відповідальності; особа захищена від сваволі влади, суспільство – від анархії, хаосу, безладдя і насильства.

Принципи законності – це *відправні засади, незаперечні засадничі вимоги, які лежать в основі формування норм права і ставляться до поведінки учасників правових відносин*. Принципи законності розкривають її сутність як режиму суспільно-політичного життя в демократичній правовій державі. До них можна віднести:

– *Верховенство закону щодо всіх правових актів*. Цей принцип передбачає виключність закону, тобто підпорядкованість закону всіх юридичних актів (нормативних і застосовних) відповідно до їх субординації. Конституція країни має вищу юридичну силу. Усі закони повинні відповідати Конституції, підзаконні нормативні акти – законам, причому підзаконні акти приймаються і діють лише тоді, коли певні суспільні відносини не врегульовані законом. Правозастосовні акти мають бути піднормативними, тобто відповідати нормативно-правовим актам – законам і підзаконним актам.

– *Загальність законності* означає, що в суспільстві всі державні органи, громадські організації, комерційні об'єднання, посадові особи, громадяни перебувають під дією закону. Не може бути винятку ні для фізичної, ні для юридичної особи, на яку б не поширювалися вимоги законності.

– *Єдність розуміння і застосування законів на всій території їх дії*. Закони є єдиними для всієї держави, всіх її регіонів. Вони висувають однакові вимоги до всіх суб'єктів, які перебувають у сфері їх часової та просторової дії. Єдине розуміння сутності та конкретного змісту законів забезпечує законність правозастосовної діяльності, однаковість застосування юридичних норм до всіх суб'єктів права. Єдність законів не виключає, а навпаки, припускає багатоманітність у правотворчості та правозастосуванні. Кожний орган держави, громадська або комерційна організація конкретизують і застосовують закони з урахуванням свого функціонального призначення і місцевих особливостей. Однак конкретизація і застосування відбуваються в межах закону та відповідно до нього.

– *Недопустимість протиставлення законності та доцільності*. Не можна відкидати закон, не виконувати його, керуючись міркуваннями життєвої доцільності (місцевої, індивідуальної тощо) тому, що такі міркування враховуються в законі. Правові закони самі володіють вищою суспільною доцільністю. Доцільність закону означає необхідність вибору суворо в межах закону найоптимальніших (таких, що відповідають цілям і завданням суспільства) варіантів здійснення правотворчої діяльності та діяльності з реалізації права. Наприклад, при визначенні кримінального покарання суддя, керуючись законом, призначає той захід покарання, який є найдоцільнішим у конкретному випадку, з урахуванням тяжкості злочину, особи злочинця. У кожному окремому випадку закон має додержуватися, однак у рамках закону може прийматися той захід, що є найдоцільнішим у кожному конкретному випадку. Необхідність точного і неухильного виконання норм права незалежно від суб'єктивного ставлення до них окремих осіб обумовлена презумпцією доцільності чинного закону.

– *Невідворотність відповідальності за правопорушення* означає своєчасне розкриття будь-якого протиправного діяння. Правоохоронні органи покликані як запобігати правопорушенням, так і здійснювати ефективну протидію їм. У

цьому полягає реальність законності – досягнення фактичного виконання норм права в усіх видах діяльності та невідворотності відповідальності за будь-яке їх порушення.

– *Обумовленість законності режимом демократії*, який передбачає суворе додержання типів правового регулювання, про які йшлося вище.

Безперечно, на цьому характеристика законності не закінчується. Для повного уявлення про неї варто говорити про вимоги законності, її гарантії, зв'язок законності з іншими правовими явищами

Гарантії законності.

Під гарантіями законності розуміють умови та засоби суспільного життя і заходи, які вживаються державою для забезпечення режиму законності та сприяють руху країни до демократії, правової держави.

Структурно гарантії законності класифікують на *загальні (загальносоціальні)* та *спеціальні (спеціально-юридичні)*.

Загальними гарантіями є об'єктивні умови суспільного співжиття, в межах яких здійснюється правове регулювання та функціонує правова система. Вони визначають атмосферу функціонування та реалізації права, його ефективність і, як наслідок, визначають рівень законності. Вони ж створюють необхідні умови для розвитку і вдосконалення права, а отже, і для підвищення рівня законності.

Об'єктивний характер загальних гарантій та їх взаємозв'язок з функціонуванням суспільства надають можливість *класифікувати* гарантії за основними сферами його життєдіяльності.

Економічні гарантії формуються у процесі функціонування економічної системи суспільства шляхом створення матеріальних умов реалізації норм права. Умовами, що забезпечують законність, є рівень розвинутої економічних відносин, стабільність діяльності суб'єктів господарювання, підвищення рівня економічного достатку населення, підвищення продуктивності праці, зростання обсягу виробництва, ефективна грошова система та економічна політика держави.

Політичні гарантії ґрунтуються на сильній легітимній державній владі, що здатна ефективно здійснювати управлінські функції, в тому числі й правоохоронні. Це влада, що спирається на демократичні інститути, користується підтримкою населення та здатна забезпечити і гарантувати реалізацію прийнятих нею рішень. Легітимна демократична влада є запорукою стабільності суспільства, забезпечення суспільної злагоди і безпеки та ефективної протидії порушенням закону.

Ідеологічні гарантії формуються у процесі духовного розвитку суспільства. Правова ідеологія є важливим елементом суспільної й тому перебуває під впливом політичної, правової та загальної культури населення. Особливого значення має правова культура, що формує повагу до права та переконання в необхідності усвідомленого виконання його норм.

Соціальні гарантії передбачають наявність стабільного громадянського суспільства з високим рівнем життя та соціальної захищеності населення. Вони відображають суспільне значення людини, реальні можливості усвідомленого функціонування як суб'єкта суспільних відносин.

Юридичні гарантії являють собою сукупність умов, засобів, організаційно-правових заходів, безпосередньо спрямованих на забезпечення режиму законності та правопорядку, і є юридичними формами загальних

гарантій. Видами юридичних гарантій є правові умови, правові засоби, організаційно-правові заходи.

Спеціально-юридичні гарантії – це передбачена законом система спеціальних засобів і заходів, за допомогою яких забезпечується створення якісних норм права, їх дотримання і виконання.

До спеціально-юридичних гарантій відносяться:

- *превентивні (попереджуючі)* – які полягають у системі заходів, спрямованих на попередження і недопущення правопорушень: наприклад, запобігання порушенням трудових прав громадян власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом;

- *припиняючі* – спрямовані на припинення вже виявлених правопорушень: затримання, арешт, обшук тощо;

- *відновлюючі* – виражаються в усуненні або відшкодуванні негативних наслідків правопорушень: примусове стягнення аліментів, примусове вилучення майна з чужого незаконного володіння (віндикація), стягнення збитків, завданих неналежним виконанням зобов'язання;

- *каральні або штрафні* – що спрямовані на визначення міри юридичної відповідальності правопорушників: покарання особи, винної у вчиненні правопорушення, застосування до правопорушника штрафних санкцій тощо.

81. ПОНЯТТЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ПОРЯДКУ І ПРАВОПОРЯДКУ.

Для сучасного суспільства характерною є наявність великої кількості зв'язків і взаємодій, що потребують свого узгодження і впорядкування. Стійке функціонування соціуму забезпечується системою норм, що мають різне походження та значні відмінності щодо механізму їх впливу на суспільні відносини, контролю за їх виконанням та забезпеченням санкціями. Внаслідок дії всіх цих соціальних норм – моральних, релігійних, корпоративних, правових, звичаїв і традицій – досягається суспільний (громадський, публічний) порядок.

У широкому значенні **суспільний порядок** – це стан упорядкованості суспільних відносин, що складається внаслідок функціонування всіх існуючих у суспільстві норм. Поняття «громадський порядок», «публічний порядок» використовуються й у вузькому значенні. Так, стаття 2 закону України «Про Національну поліцію» одним з основних завдань поліції визначає «забезпечення публічної безпеки і порядку». Стаття 23 зазначеного Закону, що визначає основні повноваження поліції, у п. 10 ч. 1 наголошує на тому, що поліція відповідно до покладених на неї завдань «вживає заходів для забезпечення публічної безпеки та порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях». У контексті вказаних законодавчих положень можна зробити висновок, що під публічним порядком тут розуміють порядок у місцях загального користування.

На відміну від суспільного порядку **правопорядок** – це результат дії не всіх, а лише правових норм. *Правопорядок – центральна ланка суспільного порядку, оскільки найважливіші сфери людської діяльності врегульовані саме правовими нормами, і від їх належної реалізації залежить упорядкованість і стабільність суспільного життя загалом.* Право є ідеальною моделлю, еталоном взаємодії індивідів та колективних суб'єктів у різних сферах

суспільного життя. Вимоги, які воно висуває до поведінки учасників суспільних відносин, знаходять своє закріплення в законодавстві. Законність, як певний режим суспільно-політичного життя, є процесом утілення вимог законодавства в життя. Правопорядок є результатом цього процесу, тобто реалізованою в суспільних відносинах законністю. В загальносоціальному сенсі його можна вважати кінцевим пунктом реалізації права. Таким чином, **правопорядок** – це стан фактичної впорядкованості врегульованих нормами права суспільних відносин, який є результатом впровадження в життя режиму законності.

Правопорядок має яскраво виражену соціально-правову природу, яка визначається свідомою волевою діяльністю людини, що набуває за допомогою регулюючого впливу юридичних норм рис упорядкованості та характеризується правомірною поведінкою учасників суспільних відносин. Між суспільним і правовим порядком існує тісний взаємозв'язок, який виражається в їх обумовленості закономірностями та цілями суспільного розвитку, єдиною соціальною природою, державною охороною. Водночас між ними є і відмінності. Насамперед у них різна соціально-нормативна основа: якщо для забезпечення суспільного порядку необхідна вся сукупність існуючих у суспільстві правил поведінки, то правопорядок ґрунтується на праві й законності. Вони не збігаються також за своїм генезисом (походженням): правопорядок виник пізніше, разом із державою і правом. Загалом слід констатувати, що правопорядок і суспільний порядок співвідносяться як частина і ціле. Правопорядок, як і законність, нерозривно пов'язаний із демократією. Невірно судити про стан правопорядку лише за ступенем додержання правових норм, у відриві від панівного режиму та стану захисту прав і свобод людини. Тільки за умов існування в суспільстві режиму найбільшого сприяння кожному добропорядному, законслухняному громадянину, реальної участі громадян у державно-правовому житті можливе досягнення стабільного правопорядку. У демократичному суспільстві в основі правопорядку лежить не примус, а впевненість кожного суб'єкта у необхідності дотримання існуючих правил, оскільки закони враховують і охороняють інтереси всіх верств населення. Будучи життєво необхідним державно-правовим явищем, правопорядок забезпечує реальність балансу та гармонії у відносинах громадянського суспільства й держави, усуває протистояння і стан соціальної напруги в окремих аспектах суспільного життя.

82. ПОНЯТТЯ І СТРУКТУРА ПРАВОСВІДОМОСТІ.

Правосвідомість – це форма суспільної свідомості, що включає сукупність емоцій, почуттів, настанов, ідей, теорій, концепцій тощо, на підставі яких відбувається відображення правової дійсності, формування ставлення особи (соціальної групи, суспільства) до права, похідних від нього правових явищ та стану правопорядку в майбутньому.

Ознаки правосвідомості:

- правосвідомість є специфічною формою суспільної свідомості;
- зміст правосвідомості складають правові ідеї, теорії, почуття, настрої, емоції, концепції тощо, на основі яких формується ставлення особи (соціальної групи, суспільства) до права, похідних від нього правових явищ та майбутнього стану правопорядку;

– правосвідомість є визначальним чинником правомірної поведінки під час реалізації норм права.

Основні функції правосвідомості:

– когнітивна – пізнання правової дійсності з подальшим її відображенням у теоріях, доктринах, концепціях, почуттях тощо;

– правоутворююча (правоформуюча) – утворення (формування) соціально-необхідних норм права;

– оціночна – критична оцінка наявної системи норм права, правового регулювання, шляхів оновлення законодавства та інше;

– праворегулююча – забезпечує належну правомірну поведінку особи під час реалізації норм прав.

Під духовним життям суспільства розуміють відносини між людьми, між громадянами та їх об'єднаннями з державою і самим суспільством, а також між суспільством і державою з приводу культури та духовних благ.

У суспільствах із демократичним політичним режимом до різновидів різноманітних сторін духовного життя суспільства відносять ідеологічну та культурну багатоманітність; свободу висловлювання думок; свободу освіти, наукової, художньої та іншої творчої діяльності; свободу віросповідання тощо.

Так, ст. 15 Конституції України містить положення про те, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Наведене вище впливає на формування у людей відповідного рівня загальної, правової, політичної, моральної культури, які зазнають впливу в силу існування різних чинників, зокрема, існуюча в державі форма правління, політичний режим, існуючі в державі цінності, настрої тощо.

Структурно правосвідомість складається з таких елементів:

– правової психіки, що є результатом емпіричного сприйняття правової дійсності, її відображення у правових знаннях, уявленнях, мотивах, переживаннях, почуттях, емоціях, оцінках тощо;

– правової ідеології, основою якої є система правових принципів, ідей, теорій, доктрин, концепцій, що є результатом наукового аналізу закономірностей виникнення, розвитку та функціонування права, його найсуттєвіших характеристик і соціального призначення.

Джерелами виникнення правових ідей та причиною їх розвитку є правова, соціальна, економічна дійсність, практична діяльність людей тощо. Правова ідеологія впливає на всі сторони суспільного життя, зокрема, на правомірну поведінку, вдосконалення правових відносин чи правової системи в цілому.

На відміну від правової ідеології правова психіка пов'язана з чуттєвим пізнанням світу, вона виникає і реалізується в процесі правового спілкування людей.

Правова психіка соціальної групи складається з правової освіченості, правової поінформованості, правового клімату, правового досвіду тощо. Індивідуальна правова психіка особистості характеризується рівнем її загальної культури, професійної компетентності, духовного розвитку, правової соціалізації тощо.

Під впливом правової ідеології формується правова психіка, і навпаки, залежно від певних психіко-правових стереотипів, які склалися на рівні суспільства, соціальної групи чи певного індивіда, формується правова

ідеологія.

83. ПРАВОВА КУЛЬТУРА: ПОНЯТТЯ І СТРУКТУРА.

Правова культура акумулює досягнення суспільства в сфері права, роль правових ідеалів та цінностей суспільства, досягнення держави у сфері прав і свобод людини, їх гарантій та ін. Зв'язок правової культури з правом, правосвідомістю, правомірною поведінкою, юридичною діяльністю відрізняють її від інших форм культури (моральна, політична, етична тощо).

Правова культура суспільства визначається як *система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу і відбивають в правовій формі стан свободи особи, інші найважливіші соціальні цінності.*

Ознаки правової культури суспільства:

- є системою правових цінностей;
- правові цінності відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу;
- правові цінності відбивають в правовій формі стан свободи особи, інші найважливіші соціальні цінності.

Кожне суспільство має свою модель правової культури. Рівень сформованості правової культури залежить від людського фактора та культури особистості, рівня вихованих морально-правових цінностей, правової свідомості, вміння застосовувати правові знання, рівня освіченості, відповідальності під час виконання професійних обов'язків, правових переконань тощо.

Структура та види правової культури.

Правова культура відображає такі зрізи правової реальності (правової системи):

Структурно-функціональний зріз уможливує розкриття статичності (структурного аспекту) і динаміки (функціонального аспекту) правової культури. Структурний аспект (статика) правової культури характеризує її склад, внутрішню будову; функціональний (динаміка) – виникнення, розвиток і взаємодію елементів правової культури між собою і з іншими соціальними явищами, насамперед моральною, політичною та іншими культурами.

Аксіологічний (ціннісний) зріз розкриває систему цінностей, створених у ході розвитку суспільства і накопичених людством в галузі права, тобто все те, що належить до правового прогресу.

Структурними елементами правової культури суспільства є:

- правосвідомість;
- правомірна поведінка;
- юридична практика;
- стан законності та правопорядку.

Правову культуру, в залежності від її носія, *поділяють* на:

- правову культуру суспільства;
- правову культуру соціальної групи;
- правову культуру особи.

За рівнями та глибиною пізнання правових явищ виділяють:

- побутову (характеризується невисоким рівнем узагальнення правових знань, які використовуються особами у повсякденному житті в міру реалізації суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків);

– професійну (притаманна особам, які спеціально займаються правовою діяльністю, мають глибоке знання законодавства, правильне розуміння принципів права і механізму правового регулювання, професійне ставлення до права і практики його застосування);

– наукову правову культуру (відображає наукові знання щодо сутності, характеру і взаємодії правових явищ).

84. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК РІЗНОВИД ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ.

Під **правовим впливом** потрібно розуміти дію права на свідомість і поведінку людей, а через них і на широке коло суспільних відносин за допомогою правових (юридичних) так і не правових (інформаційних, психологічних, ідеологічних, культурологічних, виховних та інших) засобів.

Правовий вплив доречно розглядати в контексті його **основних видів**:

1) *інформаційно-психологічний* полягає у чіткому та зрозумілому доведенню позиції держави про дозволена, необхідна чи заборонена поведінку, правові стимули (заохочення) і правові обмеження (покарання). Інформаційна дія права полягає в тому, що право містить різноманітну інформацію правового змісту. Наприклад, за історичними пам'ятками права ми багато чого дізнаємось про життя наших пращурів. У свою чергу знання вчить і закликає до певних дій;

2) *виховний* – складний і системний процес виховання поваги до права, орієнтування людини на правові цінності, досягнуті людством, на необхідність їх сприйняття і розвитку (поділ влади, народний (національний) суверенітет, демократія, основоположні права і свободи людини, справедливе правосуддя тощо), формування настанов на правомірну поведінку;

3) *соціальний* – забезпечення постійного взаємного зв'язку правових норм і соціального середовища їх дії, відображення в нормах права соціально корисної мети, врахування всіх факторів суспільного життя людини – як правових, так і економічних, політичних, соціально-культурних, моральних тощо.

Правовий вплив може відбуватися в двох формах: *активній і пасивній*.

На відміну від правового впливу, правове регулювання в загальному вигляді є процесом, спрямованим на те, щоб за допомогою правових засобів гарантувати поведінку, необхідну громадянському суспільству, спрямувати розвиток життєвих ситуацій у бажане правомірне русло.

Правове регулювання представляє собою *цілеспрямований результативний вплив права на конкретні суспільні відносини з метою їх впорядкування та вдосконалення за допомогою виключно правовими засобами.*

Йому властиві такі **ознаки**:

1) є різновидом соціального регулювання;

2) здійснюється громадянським суспільством або державою;

3) має *нормативно-результативний характер* – здійснюється за допомогою цілісної системи правових засобів, що забезпечують втілення в життя норм права для досягнення необхідної мети (результату);

4) має *організаційний характер* – за допомогою правового регулювання відносини між суб'єктами набувають певної правової форми (в нормах права закріплюється міра можливої або належної поведінки);

5) має *цілеспрямований вольовий характер* – спрямований на задоволення прав, свобод, законних інтересів суб'єктів права;

б) має конкретний характер – завжди пов'язане з реальними (конкретними) відносинами.

85. ПРЕДМЕТ ТА МЕТОДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.

Предметом правового регулювання виступають конкретні суспільні відносини, що потребують урегулювання саме нормами права, а не іншими соціальними нормами. Йому властиві такі **ознаки**:

– це мають бути соціальні відносини, іншими словами відносини між людьми, оскільки право не регулює наприклад процесів, які можуть протікати в природі;

– це відносини, які мають носити свідомий вольовий характер. Тобто суб'єкти, вступаючи в такі відносини, повинні свідомо розуміти свої дії та керувати ними, а не діяти у стані гіпнозу, фізичного чи психічного примусу;

– це найбільш важливі суспільні відносини для конкретної людини, групи людей чи громадянського суспільства у цілому;

– це відносини, які можуть бути врегульовані саме нормами права, а не іншими соціальними регуляторами, що зайвий раз підкреслює їх важливість і значущість.

Методи правового регулювання визначаються як обумовлені предметом правового регулювання різні прийоми, способи, засоби впливу права на суспільні відносини.

Найбільш розповсюдженою є класифікація методів, що проводиться за ознакою характеру впливу права на суспільні відносини, які ним регулюються. Відповідно до неї виокремлюють *імперативний* та *диспозитивний* методи.

Імперативний метод застосовується для впливу на відносини, які ґрунтуються на основах влади та підпорядкуванні їх суб'єктів. Він є характерним для публічних галузей права, наприклад, для адміністративного, фінансового, конституційного, кримінально-виконавчого права, вбирає в себе метод заборони, метод владних приписів (субординації) і метод зобов'язання.

У свою чергу *диспозитивний метод* – це засіб регулювання відносин між рівноправними учасниками правовідносин. Він надає можливість сторонам самостійно вирішувати питання про форму своїх взаємовідносин, урегульованих нормами права. Цей метод застосовується у сфері дії галузей приватного права (*наприклад, цивільного, сімейного права*).

Отже, *імперативний метод* (він же *метод субординації, або авторитаризму*) відноситься до сфери централізованого (державно-нормативного) регулювання, а *диспозитивний метод* (він же *метод координації, або автономії*) – до децентралізованого (договірного) регулювання.

Важливе значення для регулювання конкретних суспільних відносин мають *способи правового регулювання*. Переважно до них відносять три способи правового регулювання: дозволи, заборони та зобов'язання, що відповідають регулятивно-статичній і регулятивно-динамічній функції права.

Дозвіл – надання суб'єктові права на здійснення певних діянь. Прикладом здійснення правового регулювання за допомогою дозволу може бути будь-яка правова норма, що надає суб'єктові права на одержання тих або інших благ, наприклад, права на отримання пенсії.

Зобов'язання – юридично закріплена необхідність певної поведінки в тих чи інших умовах, обставинах. Наприклад, покладення обов'язку забезпечення

обвинуваченому права на захист, обов'язок своєчасного виконання договірних зобов'язань тощо.

Заборона – юридична необхідність утримуватися від певної поведінки. Прикладом заборони може бути положення норм права про заборону пропаганди війни, національної або расової переваги одних народів над іншими.

Заохочення – встановлення в нормах права можливості одержання певних пільг і переваг за здійснення бажаних або корисних для держави й суспільства діянь. Так, заохоченням є, наприклад, рішення колегії про нагородження почесними грамотами, нагородами, відзнаками; рішення колегії про призначення стипендій Президента України, Кабінету Міністрів України.

Крім основних способів правового регулювання, в юридичній літературі виділяються й додаткові, такі як: стимулююча дія норм права, застосування засобів примусу, попереджувальна дія норм права. Виокремлення названих способів як додаткових, пояснюється тим, що вони розглядаються як певний вид обов'язку.

86. СТАДІЇ ПРОЦЕСУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.

Характеризуючи правове регулювання як складний процес, необхідно зазначити, що він відбувається не спонтанно, а протягом тривалого часу і є не разовим, а безперервним, системним. Зважаючи на це, процес правового регулювання відповідних суспільних відносин має низку самостійних, але тісно пов'язаних між собою стадій, які послідовно змінюють одна одну і спрямовуються на отримання кінцевого результату, що відповідає меті правового регулювання. Такі стадії взаємопов'язані, що проявляється насамперед у тому, що кожна окремо взята стадія правового регулювання є передумовою наступної, оскільки завершення однієї є початком іншої.

До основних стадій правового регулювання відноситься: *правотворчість, правовідносини та правореалізація.*

Перша стадія полягає у введенні в правову систему юридичних норм, які регламентують поведінку учасників суспільного життя. Це стадія загальної абстрактної можливості нормативного регулювання суспільних відносин, що потребують правового впливу. Ця стадія формування та дії юридичних норм характеризується тим, що норми регламентують, скеровують поведінку учасників суспільних відносин, встановлюють для них відповідний правовий режим. У межах означеної стадії визначено певні правові цілі, яких бажано досягнути за допомогою правового регулювання.

Друга стадія полягає в індивідуалізації та деталізації норм права на основі юридичних фактів щодо конкретної ситуації шляхом встановлення певних правових відносин між конкретними суб'єктами права, в яких виникає необхідний набір прав та обов'язків.

Третя стадія реалізації (втілення в життя) прав та обов'язків у межах певних правових відносин, яка здійснюється через свідомо вольову діяльність людей. Соціальні та юридичні цілі, що стоять перед правотворчим органом під час прийняття відповідного нормативно-правового акта, не можуть бути реалізовані інакше, як через втілення в конкретних правовідносинах. Формами реалізації при цьому є виконання, дотримання та використання.

До додаткових стадій правового регулювання можна віднести *стадії тлумачення норм права*, якщо в цьому є необхідність, *та застосування норм*

права як особлива форма реалізації. Необхідність у стадії тлумачення норм права виникає там і тоді, коли є потреба у тлумаченні норм права, якими буде здійснюватися регулювання суспільних відносин. На жаль, з об'єктивних і суб'єктивних причин законодавство має низку недоліків, прогалин і колізій, що гальмують його розуміння та реалізацію. Це зазвичай викликає необхідність додаткового пояснення та інтерпретації норми права, якщо наприклад, зустрічаються норми схожі за змістом або такі, що протирічать одна одній. *Застосування норм права як додаткова стадія правового регулювання* передбачає перехід від загальних форм реалізації норм права до її особливої форми. Її особливість визначається тим, що це конкретна життєва ситуація, суб'єкт якої потребує застосування до нього з боку держави норм права і прийняття правозастосовного акта.

87. ПОНЯТТЯ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЙОГО СТРУКТУРА.

Механізм правового регулювання – це сукупність правових засобів, узятя в єдності, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на конкретні суспільні відносини з метою їх упорядкування та розвитку.

До елементів механізму правового регулювання відносяться: принципи права, норми права, нормативно-правові акти, правові відносини, юридичні факти, акти тлумачення норм права, акти реалізації норм права, законність, правова свідомість, правова культура, правомірна поведінка, протиправна поведінка, юридична відповідальність тощо.

Зупинимося на характеристиці головних з них.

Норма права – являє собою загальне обов'язкове правило (модель) поведінки, яке встановлює для суб'єкта права як можливий варіант поведінки – суб'єктивні юридичні права, так і необхідний варіант поведінки – суб'єктивні юридичні обов'язки.

Якість правового регулювання залежить від того, наскільки норми права правильно враховують закономірності суспільних відносин, що регулюються, наскільки високий рівень загальної і правової культури законодавчого корпусу. Безпосереднім чинником виникнення правових норм є правотворча діяльність держави, що полягає у прийнятті, зміні або відміні певних норм права.

Правові відносини – необхідний елемент механізму правового регулювання, важлива ступінь здійснення програм, закладених у нормах права. У правовідносинах індивідуалізуються положення відповідної правової норми, конкретизуються суб'єктивні юридичні права і обов'язки певних суб'єктів, їх повноваження і юридична відповідальність.

Акти реалізації норм права – це фактична поведінка суб'єктів правовідносин, пов'язана зі здійсненням (реалізацією) своїх прав і обов'язків.

Можливі два результати реагування на правове регулювання:

– *активний* – вчинення дій, що дозволяються (наприклад, брати участь у виборах органів влади);

– *пасивний* – утримування від заборонених дій (наприклад, не завдавати шкоди довкіллю).

У всіх випадках акти безпосередньої або опосередкованої реалізації прав і обов'язків завершують правове регулювання. Саме тут відбувається «переведення» правил норм права (спочатку виражених у правах і обов'язках) у фактичну, реальну поведінку учасників суспільних відносин, на які було спрямовано правове регулювання.

Законність є похідним від терміна «закон» і, будучи комплексним поняттям, охоплює всі сторони життя права – від його ролі в створенні закону до реалізації його норм в юридичній практиці. Законність відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічний зв'язок права та влади, права і держави, права та суспільства. Вимога законності рівною мірою стосується вищих органів державної влади, інших державних органів, які ухвалюють у межах своєї компетенції підзаконні акти (сфера правотворчості), безпосередніх виконавців законів – посадових осіб, а також громадських організацій, комерційних корпорацій, громадян (сфера правореалізації).

Правосвідомість – це система ідей, уявлень, емоцій і почуттів, що виражають відношення індивіда, групи, суспільства до діючого, минулого чи бажаного права, а також до діяльності, пов'язаної з правом.

Правосвідомість є необхідною умовою створення норм права, їх точної і повної реалізації. Вона виступає фактором поваги до права.

88. ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО: ПОНЯТТЯ, ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, СУЧАСНИЙ СТАН.

Порівняльне правознавство (юридична компаративістика) – це юридична наука, сфера та напрям юридичних міждисциплінарних досліджень, що мають своїм предметом загальні та специфічні закономірності виникнення, функціонування та розвитку національних правових систем, їх типологію, сучасні процеси правового розвитку юридичної карти світу.

Етапи виникнення, становлення та розвитку юридичної компаративістики як юридичної науки:

1. етап виникнення порівняльно-правового (юридичного) аналізу як методу дослідження проблем права і держави, їх історії, вчень тощо;

2. етап розвитку (удосконалення і розповсюдження) порівняльно-правового методу, накопичення результатів порівняльно-правового аналізу держави і права;

3. етап виникнення компаративістики як юридичної науки, тобто накопичення та систематизація юридичних знань щодо проблем застосування порівняльно-правового методу, вивчення загальних, особливих і унікальних властивостей різноманітних правових систем світу;

4. етап становлення юридичної компаративістики як самостійної галузі юридичних знань, яка має власний об'єкт досліджень, методологію, результати досліджень, що не можуть бути здобутими іншим шляхом, понятійний апарат тощо;

5. етап розвитку юридичної компаративістики, особливістю якого є активізація та удосконалення вже існуючої сукупності знань, методів, прийомів, засобів компаративістських досліджень у цілісну систему, тобто теорію компаративістики, а також зростання значущості й визнання результатів цих досліджень.

Серед тенденцій розвитку юридичної компаративістики на сучасному етапі слід вказати на такі: 1) предметом дослідження вбачаються загальні риси й особливості не лише норм права різних порівнюваних правових систем, а й інших компонентів правової матерії; 2) дослідження нормативно-правового масиву порівнюваних країн не тільки і не стільки в цілісному вигляді, а соціально диференційовано, залежно від ієрархії норм і їх приналежності до різних галузей та інститутів права; 3) врахування складності, різноманітності

джерел права різних правових систем і виявлення подібності й розбіжності між ними; 4) прийняття до уваги незаперечного факту, що на сучасному етапі розвитку суспільства різні правові сім'ї в силу дедалі зростаючих економічних, політичних, торговельних та інших зв'язків не тільки зближуються одна з одною, а й окремими своїми сторонами взаємно проникають; 5) врахування відносного характеру поділу всього правового масиву на різні складові чи групи правових систем-сімей, виділення різних рівнів порівняльно-правових досліджень.

89. ПРАВОВА СІМ'Я: ПОНЯТТЯ, КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ, ВИДИ.

Правова сім'я – широка сукупність національних правових систем у межах одного типу права, що об'єднані спільністю історичного формування, структури джерел, провідних галузей та правових інститутів, юридичної культури та мислення, а також практикою правозастосування.

Існує декілька критеріїв класифікації правових систем різних держав.

1. *Спільність генезису* (виникнення і подальшого розвитку). Системи зв'язані між собою історично, мають загальні державно-правові корені.

2. *Спільність джерел, форм закріплення і вираження норм права.* Мова йде про зовнішні форми права, про те, де і як фіксуються його норми, про їх роль, значення, співвідношення.

3. *Структурна єдність, схожість.* Правові системи країн, які входять в одну правову сім'ю, повинні володіти схожістю структурної побудови нормативно-правового матеріалу.

4. *Спільність принципів регулювання суспільних відносин.* В одних країнах не ідеї свободи суб'єктів, їх формальної рівності, об'єктивності правосуддя тощо, в інших – теологічні, релігійні засади (наприклад, мусульманські країни), у третіх – соціалістичні, націонал-соціалістичні ідеї та ін.

5. *Єдність правничої термінології, юридичних категорій і понять, а також техніки викладу і систематизації норм права.* Споріднені у правовому відношенні країни, як правило, використовують тотожні за своїм значенням терміни, що пояснюється єдністю їх виникнення.

Виділяють наступні основні види правових сімей:

Романо-германська правова сім'я – це сукупність національних правових систем країн континентальної Європи, що мають схожість історичного генезису на основі давньоримського права та його пристосування (разом з канонічним правом і місцевими звичаями) до нових національних умов, спільні засади правового регулювання, подібні риси структури права з поділом на публічне і приватне право, одноманітне розуміння природи норми права як правила поведінки загального характеру, єдність системи форм (джерел) права, основною з яких є нормативно-правовий акт.

Англо-американська правова сім'я – це сукупність національних правових систем, що мають своїм історичним джерелом англійське загальне право, схожість в основних засадах правового регулювання, подібні риси структури права із превалюванням процесуального права, одноманітне розуміння природи норми права як казуального правила поведінки, створеного судовою практикою, та домінуючої форми права – судового прецеденту.

Мусульманське право – це комплекс соціальних норм, фундаментом і головною складовою частиною якого є релігійні установлення і приписи ісламу, а також органічно пов'язані з ними моральні та юридичні норми, що

регулюють суспільні відносини всередині громади, яка сповідує іслам.

Традиційно-звичаєва правова сім'я – це сукупність правових систем тих суспільств, в яких споконвічно панувало філософсько-моральне уявлення про соціальне життя як частину природного світопорядку, зразком для суспільного устрою виступала соціальна гармонія, забезпечення якої є метою неписаних правил поведінки, освячених традицією.

90. ПРАВОВА СИСТЕМА: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, СПІВВІДНОШЕННЯ З СИСТЕМОЮ ПРАВА.

Правова система – комплекс взаємопов'язаних, взаємоузгоджених та взаємозалежних між собою правових явищ і процесів, що розвиваються системно, циклічно та послідовно, а також правових інститутів, які здійснюють управлінський вплив на суспільні відносини у відповідності з чітко визначеною процедурою.

Структуру правової системи є сенс розглядати з точки зору розподілу на:

– *статичні (постійні) елементи*, які завжди мають місце і складають своєрідний базис правової системи і до яких відносяться: суб'єкти права, система права, система законодавства, правові принципи, правова культура, правова свідомість, юридичні установи, юридична техніка, юридичні терміни, правова політика;

– *динамічні (змінні) елементи*, які об'єднують своєрідні юридичні процеси: правотворчість, правореалізація, правозастосування, правоохоронна діяльність, правовідносини, юридична практика.

Правова система охоплює такі складові, як:

– *нормативна сторона* (юридичні норми, форми права, принципи права, інститути права);

– *організаційна сторона* (сукупність правових установ, судових і правоохоронних органів);

– *ідеологічна сторона* (сукупність правових поглядів, ідей, правова культура);

– *функціональна сторона* (правотворчість, правореалізація, правозастосування, правоохорона).

Рівні правової системи:

– *суб'єктивно-сутнісний*, представлений саме суб'єктами права в якості системно виникаючих матеріальних чинників правової системи;

– *інтелектуально-психологічний*, на якому відбувається формування праворозуміння і правової свідомості особи, групи осіб, суспільства;

– *нормативно-регулятивний*, представлений перш за все, основним регулятором суспільних відносин – нормами права;

– *організаційно-діяльнісний*, що охоплює систему відносин між суб'єктами права як необхідний атрибут їхньої взаємодії, в якому знаходять свій прояв різні види правової поведінки суб'єктів права;

– *соціально-регулятивний*, який розкриває результат цілеспрямованого впливу на суспільство, що здійснюється за допомогою правових і неправових засобів.

Система права, на відміну від правової системи, є сукупністю впорядкованих і взаємоузгоджених між собою норм права, які характеризують його внутрішню будову, складовим елементом правової системи. Правова

система – це більш широке поняття, яке охоплює не лише право, як нормативну систему, його джерела, а й праворозуміння, правоутворення, правозастосування, юридичну науку, юридичну практику тощо. Поняття правової системи дає змогу охопити всі правові явища в їх сукупності, взаємозв'язку та взаємодії.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

1. БАНДИТИЗМ (ст. 257 КК України). Відмінність цього кримінального правопорушення від створення злочинної організації. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про кримінальні правопорушення, вчиненими стійкими злочинними об'єднаннями».

Бандитизм – це окремий різновид спільної злочинної діяльності, специфічними проявами якої є організація озброєної банди та участь у ній або у вчинюваному нею нападі.

Злочинна організація – це внутрішньо й зовнішньо стійке ієрархічне об'єднання трьох і більше осіб або двох і більше організованих груп (структурних частин), метою діяльності якого є вчинення тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень чи тільки одного, що вимагає ретельної довготривалої підготовки, або керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Обов'язковими ознаками банди є: 1) кількісна ознака - наявність у ній кількох (трьох і більше) суб'єктів кримінального правопорушення; 2) стійкість; 3) озброєність; 4) загальна мета учасників угруповання - вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб; 5) спосіб вчинення кримінального правопорушення - напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб.

Для складу бандитизму не вимагається, щоб зброєю було застосовано, пущено в хід при нападі. Достатньо того, що зброя була в розпорядженні банди і могла бути застосована. Так, наприклад, зброя могла призначатися і для вчинення збройного опору, у тому числі представникам влади, однак нападу ніхто не перешкоджав і застосування зброї не знадобилося. Для відповідальності за бандитизм немає значення, законним чи незаконним було володіння зброєю.

Метою бандитизму є здійснення нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян, тоді як метою створення злочинної організації – вчинення тяжких чи особливо тяжких кримінальних правопорушень.

Участь в озброєній банді слід розуміти не тільки як безпосереднє здійснення нападів, а й як сам факт вступу особи до неї чи вчинення будь-яких дій, спрямованих на створення сприятливих умов для її функціонування (надання транспорту, приміщень, здійснення фінансування та матеріально-технічного забезпечення, постачання зброї, підшукування об'єктів для нападу, зберігання зброї, злочинно набутого майна, коштів тощо). Проте в будь-якому разі участь у банді (як форма бандитизму) обов'язково передбачає членство особи в цьому об'єднанні, яке набувається шляхом вступу до останнього. Вчинення зазначених дій особою, яка не є учасником банди, належить розцінювати як пособництво у бандитизмі.

Суб'єкт бандитизму - будь-яка особа, яка досягла 14-річного віку.

2. ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПРИДБАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ, ВВЕЗЕННЯ В УКРАЇНУ З МЕТОЮ ВИКОРИСТАННЯ ПРИ ПРОДАЖУ ТОВАРІВ, ЗБУТУ АБО ЗБУТ ПІДРОБЛЕНИХ ГРОШЕЙ, ДЕРЖАВНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ, БІЛЕТІВ ДЕРЖАВНОЇ ЛОТЕРЕЇ, МАРОК АКЦИЗНОГО ЗБОРУ ЧИ ГОЛОГРАФІЧНИХ ЗАХИСНИХ ЕЛЕМЕНТІВ (СТ. 199 КК УКРАЇНИ). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 12 КВІТНЯ 1996 Р. № 6 «ПРО ПРАКТИКУ РОЗГЛЯДУ СУДАМИ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ ПРО ВИГОТОВЛЕННЯ АБО ЗБУТ ПІДРОБЛЕНИХ ГРОШЕЙ ЧИ ЦІННИХ ПАПЕРІВ».

Законодавством України передбачена кримінальна відповідальність, зокрема, за виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту, а також збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку, голографічних захисних елементів, підробленої національної валюти України у виді банкнот чи металевої монети, іноземної валюти, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї відповідно до ст.199 Кримінального кодексу України.

Відповідно до пункту 2 Постанови Пленуму ВСУ «Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів» від 12 квітня 1996 р. №6 до предметів кримінального правопорушення належать: підроблена національна валюта України у вигляді банкнот чи металевої монети; підроблена іноземна валюта; підроблені державні цінні папери; підроблені білети державних лотерей.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення може виражатися: 1) у виготовленні: а) будь-якого підробленого предмета цього кримінального правопорушення; б) незаконному виготовленні марок акцизного збору або голографічних захисних елементів; 2) зберіганні, придбанні, перевезенні, пересиланні, ввезенні в Україну або збуті будь-якого підробленого предмета цього кримінального правопорушення або незаконно виготовлених чи одержаних марок акцизного збору, голографічних захисних елементів.

Кримінальне правопорушення вважається *закінченим* з моменту виготовлення хоча б одного фальшивого примірника для подальшого збуту, незалежно від того, чи вдалося збути підроблені предмети.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення - прямиї умисел. Особа усвідомлює, що виготовляє, зберігає, отримує, перевозить, пересилає, ввозить в Україну або збуває відповідно підроблений, незаконно виготовлений чи одержаний предмет кримінального правопорушення і бажає вчинити ці дії. При виготовленні підроблених предметів особа розуміє, що якість відтворення справжніх предметів є такою, що у звичайних умовах ускладнює або зовсім виключає виявлення підробки і це робить можливим їх перебування в легальному обігу.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну незаконно

виготовлених, одержаних чи підроблених предметів цього кримінального правопорушення є *мета* використання при продажу товарів або збуту. Відсутність такої мети виключає кримінальну відповідальність за ст. 199 КК.

Суб'єкт кримінального правопорушення - особа, яка досягла 16 років.

3. ВИДИ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.

За ступенем суспільної небезпечності:

1) простий (іноді його називають «основний») склад кримінального правопорушення - він містить основні ознаки кримінального правопорушення і не містить ні обставин, що пом'якшують, ні таких, що обтяжують (кваліфікуючих);

2) з обставинами, що пом'якшують (так званий привілейований склад), що характеризується обставинами, які значною мірою знижують суспільну небезпечність і караність певного виду кримінального правопорушення (наприклад, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання або вбивство при перевищенні меж необхідної оборони);

3) із кваліфікуючими ознаками, тобто з такими, які обтяжують відповідальність і впливають на кваліфікацію (крадіжка, вчинена повторно або за попередньою змовою групою осіб);

4) з особливо обтяжуючими (особливо кваліфікуючими) обставинами, тобто такими, які надають кримінальному правопорушенню особливу суспільну небезпечність (крадіжка, вчинена в особливо великих розмірах або організованою групою).

За характером структури:

1) простий - містить ознаки одного суспільно небезпечного діяння, що посягає на один об'єкт (умисне убивство, грабіж);

2) складний – склад, який обтяжений будь-якими обставинами: з двома об'єктами (розбій), з двома діями (самовільне присвоєння владних повноважень або звання посадової особи, поєднане із вчиненням будь-яких суспільно небезпечних діянь), з двома формами вини (умисне тяжке тілесне ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого).

За особливостями конструкції:

1) з формальним складом - не включають суспільно небезпечні наслідки як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони, а тому кримінального правопорушення вважається закінченим із моменту вчинення зазначеного у законі діяння;

2) з матеріальним складом - обов'язковою ознакою є певні суспільно небезпечні наслідки, за умови настання яких злочин вважається закінченим;

3) з усіченим складом - такі, в яких момент закінчення кримінальному правопорушенню самим законом переноситься на стадію готування або на стадію замаху.

4. ВИМАГАННЯ (СТ. 189 КК УКРАЇНИ). ВІДМІННІСТЬ ВИМАГАННЯ ВІД РОЗБОУ. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 6 ЛИСТОПАДА

2009 р. № 10 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ У СПРАВАХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ».

Предметом вимагання є не тільки майно, але і право на майно, а також дії майнового характеру. Право на майно - документ, що дозволяє отримати у свою власність майно (наприклад, заповіт на квартиру, договір дарування машини, боргова розписка тощо). Дії майнового характеру - це, наприклад, вимога підвищити в посаді, видати безкоштовну путівку на курорт тощо.

Об'єктивна сторона вимагання виражається у незаконній вимозі передачі чужого майна чи права на майно або вчиненні будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці. Таким чином, діяння може виявлятися лише в активній поведінці - у незаконній вимозі: а) чужого майна; б) права на чуже майно; в) вчинення будь-яких дій майнового характеру, на які винний не має права.

При вимаганні *суб'єкт* кримінального правопорушення вимагає передати майно чи право на майно або вчинення дій майнового характеру в майбутньому (через годину, завтра, через тиждень та ін.). При цьому сама погроза також звернена в майбутнє: вона буде реалізована лише після того, як не буде виконана вимога. У потерпілого є час прийняти певне рішення - виконувати чи не виконувати цю вимогу. Якщо винний вимагає негайно передати йому майно під загрозою негайного застосування насильства (або його фактичного застосування), то все вчинене становить грабіж або розбій (залежно від тяжкості насильства).

Вимагання вважається *закінченим* з моменту пред'явлення вимог, пов'язаних з погрозою.

Суб'єктивна сторона - тільки прямий умисел, корисливий мотив та мета, зміст яких розкритий при аналізі крадіжки.

Суб'єкт кримінального правопорушення - будь-яка особа, що досягла до вчинення вимагання 14 років.

При *відмежуванні* розбою від вимагання слід виходити з того, що при розбої насильство або погроза його застосування спрямовані на заволодіння майном у момент їх застосування. При цьому погроза являє собою такі дії чи висловлювання, які виражають намір застосувати фізичне насильство негайно. Дії, що полягають у насильстві або в погрозі його застосування при вчиненні вимагання майна, спрямовані на одержання майна в майбутньому, а також вимога передати майно, поєднана з погрозою застосувати насильство до потерпілого або до потерпілого або до близьких йому родичів у майбутньому, якщо майно не буде передане.

5. ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ (СТ. 304 КК УКРАЇНИ). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 27 ЛЮТОГО

2004 р. № 2 «ПРО ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ЧИ ІНШУ АНТИГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ».

Під *втягненням* неповнолітнього у у протиправну діяльність чи іншу антигромадську діяльність треба розуміти певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього з метою викликати у нього рішучість взяти участь в одному чи декількох кримінальних правопорушень або займатись іншою антигромадською діяльністю. Втягнення завжди передбачає наявність причинного зв'язку між діями дорослої особи і виникненням у неповнолітнього бажання вчинити протиправні дії. Втягнення неповнолітнього в таку діяльність - це певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього з метою схилити його до участі у вчиненні кримінального правопорушення або займатися іншою антигромадською діяльністю. Втягнення, пов'язане з психічним впливом на неповнолітнього, може бути вчинене способом погрози, шантажу, обману, переконання, поради, обіцянки, підкупу тощо.

Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення має місце і при втягненні неповнолітнього у пияцтво, у заняття жебрацтвом або азартними іграми.

Кримінальне правопорушення визнається *закінченим* з моменту вчинення винною особою дії, спрямованої на втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність. Втягнення неповнолітнього у пияцтво, заняття жебрацтвом або в азартні ігри визнається *закінченим* за наявності доведеної систематичності (не менше трьох разів) вчинення відповідних дій.

Суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення характеризується прямим умислом, поєднаним з *метою* втягнення підлітка у протиправну діяльність або інші названі в законі види антигромадської діяльності. Особа знала про неповнолітній вік потерпілого чи за обставинами справи повинна або могла про це знати, усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння і бажала втягнути неповнолітнього у протиправну діяльність або інші види антигромадської діяльності.

Суб'єктом кримінального правопорушення може бути лише особа, яка до моменту втягнення підлітка у протиправну діяльність або до вчинення всіх епізодів, що утворюють систематичність втягнення в інші види антигромадської діяльності, досягла 18-річного віку. Частина 2 ст. 304 КК передбачає відповідальність за дії, передбачені в першій частині статті, вчинені: а) щодо малолітньої особи, тобто такої, якій на час вчинення діяння не виповнилося 14 років, за умови, що винна особа усвідомлювала малолітній вік потерпілої особи або повинна була і могла це передбачити; б) батьком, матір'ю (незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі) або вітчимом, мачухою, опікуном, піклувальником, або іншою особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання чи піклування про потерпілу особу.

6. ГРАБІЖ (СТ. 186 КК УКРАЇНИ). ВІДМІННІСТЬ ГРАБЕЖУ ВІД РОЗБОЮ. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 6 ЛИСТОПАДА 2009 Р. № 10 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ У СПРАВАХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ».

З об'єктивної сторони є відкритим викраденням чужого майна, тобто вилученням майна в присутності власника або інших осіб, які усвідомлюють вчинення викрадення. Одночасно і особа, яка викрадає майно, усвідомлює, що її дії помічені іншими і оцінюються ними як викрадення, але вона ігнорує це.

Якщо винний помиляється і вважає, що його дії помічені сторонніми і оцінюються як викрадення, а фактично цього немає (наприклад, сторонні бачать, що винний бере майно, але не розуміють, що це викрадення), відповідальність повинна наставати за грабіж.

Грабіж матиме місце і в тому випадку, коли викрадення розпочалося таємно, але в процесі вчинення кримінального правопорушення переросло у відкрите і це усвідомлюється винним (наприклад, при вчиненні крадіжки з'явився охоронець, але винний ігнорує це і, схопивши викрадене, втікає).

Грабіж вважається *закінченим*, коли майно вилучене і винний має реальну, хоча б початкову можливість розпорядитися ним як власним (винести, сховати, передати, викинути тощо).

Частина 2 ст. 186 КК передбачає відповідальність за грабіж, поєднаний з *насильством*, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства.

Під таким *насильством* розуміється: фізичне насильство - обмеження волі (зв'язування, замкнення в певному приміщенні тощо), нанесення ударів, побоїв, заподіяння легкого тілесного ушкодження, яке не спричинило короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності. Суспільна небезпечність такого грабежу підвищується у зв'язку з тим, що додатковими об'єктами тут виступають свобода, тілесна недоторканність особи; психічне насильство - реальна погроза застосуванням зазначеного фізичного насильства. Погроза може бути усною, письмовою, вираженою в конклюдентних діях тощо.

Відмінність грабежу від розбою полягає передусім в моменті закінчення кримінальному правопорушенню, способі вчинення кримінальному правопорушенню та в характері й ступені насильства. Зокрема, якщо склад грабежу є матеріальним, то розбою - усіченим. Спосіб вчинення грабежу носить відкритий характер, а спосіб вчинення розбою полягає в нападі (як відкритому, так і прихованому, тобто вчиненого, наприклад, із засідки). Насильство (як фізичне, так і психічне), яке може бути застосоване під час грабежу, не повинно бути небезпечним для життя і здоров'я потерпілого. Навпаки при розбої застосовується насильство, яке є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого. При цьому оцінка небезпечності насильства, яке виявляється в погрозі, а звідси й розмежування грабежу і розбою, повинна проводитися не стільки на суб'єктивному сприйнятті небезпечності потерпілим, скільки на об'єктивних критеріях і з урахуванням дійсності, реальності й характеру можливого насильства. Наприклад, показування винним кулака чи замахування ногою є,

безумовно, погрозою, але реалізація її у вигляді ударів рукою чи ногою в принципі не містить загрози життю і здоров'ю (грабіж), а демонстрація ножа або пістолета ні у кого не викличе сумніву щодо небезпечності цих предметів для життя і здоров'я потерпілого (розбій).

7. ДЕРЖАВНА ЗРАДА (СТ. 111 КК УКРАЇНИ). ВІДМІННІСТЬ ВІД ШПИГУНСТВА. ЗАКОН УКРАЇНИ ВІД 19 ЧЕРВНЯ 2003 Р. «ПРО ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ».

Державна зрада

Об'єктом кримінального правопорушення є державна безпека України у будь-якій її сфері.

Об'єктивна сторона виявляється у таких формах: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту; шпигунство; надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Перехід на бік ворога - означає, що громадянин України надає безпосередню допомогу державі, з якою Україна на той час перебуває у стані війни або збройного конфлікту.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення відповідного діяння, яким особа надала допомогу в проведенні підривної діяльності проти України.

Склад кримінального правопорушення - формальний.

Суб'єкт кримінального правопорушення - загальний, фізична осудна особа, яка досягла 16 років, обов'язково громадянин України.

Суб'єктивна сторона характеризується виною у вигляді прямого умислу.

Шпигунство:

Об'єктом є: державна безпека України в інформаційній, а також політичній, економічній, воєнній і науково-технологічній сферах.

Предметом кримінального правопорушення є відомості, що становлять державну таємницю, які матеріалізовані у відповідному документі чи виробі.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення полягає у таких діях: передача іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю; збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю.

Шпигунство є закінченим, якщо воно вчинене у вигляді передачі певних відомостей - з моменту їх фактичного повідомлення, відправлення адресату чи посереднику, закладення в тайник, передачі предмета, який відкриває доступ до них, відповідно до домовленості з адресатом, а у вигляді збирання - з моменту зосередження в будь-якому місці хоча б частини відповідної інформації за наявності мети передати її відповідній іноземній державі, іноземній організації або їх представникам.

Суб'єктом кримінального правопорушення може бути тільки іноземець або особа без громадянства.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується виною у формі прямого умислу.

Відмінність: шпигунство, вчинене громадянином України, кваліфікується за ст. 111 КК як державна зрада.

8. Дії, СПРЯМОВАНІ НА НАСИЛЬНИЦЬКУ ЗМІНУ ЧИ ПОВАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ АБО ЗАХОПЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ (СТ. 109 КК УКРАЇНИ). КОНСТИТУЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ОСНОВНИХ ЗАСАД ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА, ДЕРЖАВИ Й ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.

Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади - злочин проти основ національної безпеки України, найперший злочин, зазначений в Особливій частині Кримінального кодексу.

Об'єкт кримінального правопорушення: конституційний лад, державна влада.

Факультативний об'єкт даного кримінального правопорушення - встановлений порядок виконання представниками влади своїх службових повноважень.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення: дії, вчиненні з метою насильницької зміни конституційного ладу; дії, вчиненні з метою насильницького повалення конституційного ладу; дії, вчиненні з метою насильницького захоплення державної влади; змова на вчинення таких; публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади; розповсюдження матеріалів із закликами до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади; фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України.

Суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення - прямий умисел. Обов'язковою ознакою є мета - насильницькі зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади в Україні.

Суб'єкт - фізична осудна особа, яка досягла 16-ти років.

9. ДОБРОВІЛЬНА ВІДМОВА ПРИ НЕЗАКІНЧЕНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ.

Це припинення особою готування до кримінального правопорушення або припинення дій (бездіяльності), безпосередньо спрямованих на вчинення кримінального правопорушення, якщо особа усвідомлювала можливість доведення кримінального правопорушення до кінця. Особа не підлягає кримінальній відповідальності за злочин, якщо вона добровільно і остаточно відмовилася від доведення цього кримінального правопорушення до кінця.

Об'єктивною ознакою добровільної відмови є не вчинення особою задуманого їм суспільно небезпечного діяння при наявності у нього можливості такого здійснення.

Добровільна відмова є підставою для звільнення особи за попередню протиправну діяльність (готування до кримінального правопорушення та замаху на вчинення кримінального правопорушення).

Суб'єктивні ознаки: особа повинна відмовитися від здійснення задуманих дій по своїй волі, а не внаслідок примусу або непереборної сили; усвідомлення можливості довести кримінальне правопорушення до кінця. Якщо особа усвідомлює, що внаслідок зміни обстановки його план, швидше за все, буде провальним, відмова не може бути визнана добровільною. Значення при цьому має не об'єктивна можливість реалізації задуму, а суб'єктивне уявлення винного про її можливість; добровільна відмова повинна бути остаточною і безумовною: у особи не має бути наміру повернутися до скоєння протиправного діяння після деякого часу або по настанні певних умов.

10. ЗАВІДОМО НЕЗАКОННІ ЗАТРИМАННЯ, ПРИВІД, ДОМАШНІЙ АРЕШТ АБО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ (СТ. 371 КК УКРАЇНИ). КОНСТИТУЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЗАХИСТУ СВОБОДИ ТА ОСОБИСТОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ЛЮДИНИ.

Якщо говорити про склад кримінального правопорушення, передбаченого статтею 371 ККУ, то обов'язковими є *чотири складові*:

1) спеціальний суб'єкт, а саме службова особа органу дізнання, слідчий, прокурор, а у випадку завідомо незаконного тримання під вартою – також начальник місця попереднього ув'язнення;

2) основний безпосередній об'єкт – правосуддя в частині забезпечення законного затримання, приводу, арешту або тримання під вартою, а також конституційне право людини на свободу і особисту недоторканність. Додатковим факультативним об'єктом можуть виступати честь та гідність особи, життя і здоров'я, майнові блага;

3) суб'єктивна сторона – вина у формі прямого умислу;

4) з об'єктивної сторони кримінальне правопорушення може проявлятися у незаконному затриманні, приводі, арешті, триманні під вартою.

Кваліфікуючими ознаками визначено:

1) спричинення тяжких наслідків;

2) вчинення з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах.

Поняття тяжких наслідків є оціночним. Їх визначення здійснюється судом у кожному конкретному випадку залежно від обставин справи. Такими наслідками можуть визнаватися: самогубство особи чи замах на нього, тяжке захворювання, позбавлення життя підозрюваного чи обвинуваченого іншими затриманими або ув'язненими тощо.

Право на свободу є одним із основних в демократичному суспільстві.

Право на свободу передбачено Конституцією України в статті 29: «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом...».

11. ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ (СТ. 135 КК УКРАЇНИ). ВІДМІННІСТЬ ВІД НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБІ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ В НЕБЕЗПЕЧНОМУ ДЛЯ ЖИТТЯ СТАНІ.

Залишення в небезпеці - це завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан.

З об'єктивної сторони кримінальне правопорушення полягає у суспільно небезпечній бездіяльності, що виражається у залишенні без допомоги вказаної особи.

Залишення без допомоги передбачає невжиття особою заходів, необхідних для відвернення небезпеки для життя потерпілого.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту ухилення від надання допомоги особі, що перебуває в небезпечному для життя стані, незалежно від того, наскільки ефективною могла бути така допомога.

Об'єктом кримінального правопорушення є життя і здоров'я особи.

Суб'єкт кримінального правопорушення спеціальний, ним можуть бути лише дві категорії осіб, а саме ті, які:

1. первісно зобов'язані були піклуватися про потерпілого і мали можливість надати йому допомогу;
2. самі поставили потерпілого в небезпечний для життя стан.

З *суб'єктивної сторони* злочин характеризується прямим умислом: винний усвідомлює суспільне небезпечний характер своєї бездіяльності, а саме те, що він залишає без допомоги особу, яка перебуває у небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження, те, що він зобов'язаний піклуватися про особу і має реальну можливість надати їй допомогу, або що він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан і бажає чинити саме так.

Основні відмінності залишення в небезпеці (стаття 135 КК України) **від ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані** (стаття 136 КК України): за ознаками об'єктивної сторони складу кримінальному правопорушенню, за конструкцією основного складу кримінальному правопорушенню, за формою вини і саме головне - за суб'єктом. **Обов'язок** подавати невідкладну допомогу особам, які перебувають у загрозливому для їх життя і здоров'я стані, закон загалом покладає на всіх громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства. Тож за статтею 136 КК України несуть відповідальність будь-які фізичні, осудні особи з 16-річного віку, крім: 1) медичних працівників; 2) службових осіб, на яких законом чи іншим нормативним актом покладено **Обов'язок** надавати допомогу особам, що перебувають у небезпечному для життя стані; 3) інших осіб, які зобов'язані за законом чи іншим нормативним актом, а також цивільно-правовим договором надавати допомогу вказаним особам.

12. ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб можуть бути застосовані судом до:

- підприємства, установи чи організації, крім державних органів;
- органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів;
- фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- міжнародних організацій.

Види заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб:

Штраф – це грошова сума, що сплачується юридичною особою на підставі судового рішення.

Суд застосовує штраф виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди.

У разі коли неправомірну вигоду не було одержано, або її розмір неможливо обчислити, суд, залежно від ступеня тяжкості кримінального правопорушення, вчиненого уповноваженою особою юридичної особи, застосовує штраф у таких розмірах:

- за злочин невеликої тяжкості - від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- за злочин середньої тяжкості - від десяти до двадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- за тяжкий злочин - від двадцяти до сімдесяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- за особливо тяжкий злочин - від сімдесяти п'яти до ста тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

З урахуванням майнового стану юридичної особи суд може застосувати штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до трьох років.

Ліквідація – це припинення існування юридичної особи шляхом внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Конфіскація майна – це примусове безоплатне вилучення у власність держави майна юридичної особи.

13. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

Звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування обмежень, засудження та покарання до особи, що вчинила злочин, передбачений кримінальним законом, якщо така особа не становить значної суспільної небезпеки, виконала певні нормативні умови та спроможна виправитися без примусу держави через покарання.

Правові підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності:

- у зв'язку з дійовим каяттям;
- у зв'язку з примиренням винного з потерпілим;
- у зв'язку з передачею особи на поруки;
- у зв'язку із зміною обстановки;
- у зв'язку із закінченням строків давності;
- на підставі закону про амністію або акта помилування;
- у зв'язку із застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру;
- спеціальні випадки звільнення від кримінальної відповідальності при вчиненні окремих кримінальних правопорушень.

Способи звільнення:

Звільнення від покарання:

- щодо особи, засудженої за діяння, караність якого законом усунена;
- внаслідок втрати особою суспільної небезпечності;
- у зв'язку із закінченням строків давності;
- за хворобою;
- на підставі закону України про амністію або акта про помилування.

Звільнення від відбування покарання:

- з випробуванням;
- з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років;
- у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку;
- умовно-дострокове;
- вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;
- на підставі закону України про амністію або акта про помилування.

Заміна більш м'яким покаранням:

- невідбутої частини покарання;
- покарання повністю або невідбутої його частини на підставі закону України про амністію або акта про помилування.

Пом'якшення призначеного покарання:

Ч. 2 ст. 74 КК України передбачає негайне звільнення особи від призначеного судом покарання у випадку, якщо новий закон усуває караність (декриміналізує) діяння, за вчинення якого її було засуджено, а ч. 3 ст. 74 КК України - пом'якшення (зниження) призначеного засудженому покарання, що перевищує санкцію нового закону, до максимальної межі покарання, встановленої санкцією нового закону. У вказаних двох випадках звільнення від покарання і зниження покарання провадиться судом за заявою засудженого або за поданням прокурора чи органу, що відає виконанням покарання.

Відповідно до п. 1 розділу II Прикінцевих та перехідних положень КК України підлягають звільненню від покарання (основного і додаткового) на підставі ч. 2 ст. 74 КК України певні категорії осіб, засуджених за КК 1960 р. за діяння, відповідальність за які не передбачена КК України 2001 р. Згідно з п. 4

розділу II Прикінцевих та перехідних положень КК України особи, які відбувають покарання, призначене за сукупністю вироків, у разі звільнення їх від відбування покарання за окремі кримінальні правопорушення на підставі п. 1 вказаного розділу продовжують відбувати покарання, призначене вищою інстанцією за інші кримінальні правопорушення, що входять у сукупність, якщо це покарання ними ще не відбули.

14. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО (СТ. 126-1 КК).

Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Безпосереднім *об'єктом* кримінального правопорушення є здоров'я особи.

Додатковим факультативним його *об'єктом* можуть виступати воля, честь і гідність особи, її психічна недоторканність.

Об'єктивна сторона – фізичне, психологічне або економічне насильство. Окрім того, законодавець вказує, що такі види насильства призводять до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Суб'єкт кримінального правопорушення – спеціальний – член подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, яка перебуває у сімейних або близьких відносинах.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом. Окрім того законодавець підкреслив, що для наявності складу кримінального правопорушення умисел повинен бути систематичним.

Ознака «**систематичність**» характеризує діяння як таке, що було вчинено три і більше разів. Окрім того, всі вчинені діяння повинні бути тотожними та об'єднані спільним умислом.

15. ЗГВАЛТУВАННЯ (СТ. 152 КК). ВІДМІННІСТЬ ЦЬОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 30 ТРАВНЯ 2008 Р. № 5 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ У СПРАВАХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ».

Основний безпосередній *об'єкт* кримінального правопорушення - статевая свобода чи статевая недоторканість особи.

Додатковим об'єктом виступає нормальний фізичний і психічний розвиток неповнолітнього (за наявності відповідного потерпілого) та здоров'я особи (у разі згвалтування, поєданого з фізичним насильством).

З *об'єктивної* сторони згвалтування полягає у статевих зносинах, які поєднуються із: 1) застосуванням фізичного насильства; 2) погрозою його застосування (воля потерпілої особи придушується) або 3) використанням безпорадного стану потерпілої особи (її воля ігнорується).

Суб'єктом кримінального правопорушення є осудна особа чоловічої або жіночої статі, яка досягла 14-річного віку. При цьому стать безпосереднього виконавця кримінального правопорушення має бути протилежна статі потерпілої особи.

Своєрідним винятком із правила про статева належність винного у згвалтуванні є вчинення цього кримінального правопорушення гермафродитом - людиною з ознаками чоловічої та жіночої статі.

Суб'єктивна сторона згвалтування характеризується прямим умислом. Винний усвідомлює, що вчиняє природний статевий акт із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, і бажає це зробити. Мотиви, не впливаючи на кваліфікацію, можуть бути різними (задоволення статевої пристрасті, помста, бажання принизити потерпілу особу, прагнення сексуального самоствердження, хуліганські спонукання тощо).

Кваліфікуючими ознаками згвалтування є вчинення його: повторно; а особливо кваліфікуючими: вчинення його групою осіб; згвалтування неповнолітньої особи; спричинення особливо тяжких наслідків; згвалтування малолітньої особи.

Сексуальне насильство — насильницькі дії сексуального характеру без добровільної згоди потерпілої особи. Зазначені дії, на відміну від згвалтування (у новій редакції), не пов'язані з проникненням у тіло іншої особи.

16. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ЇХ ЗМІСТ.

Кримінальним правопорушенням є передбачене Кримінальним Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

Ознаки кримінального правопорушення: діяння (дія або бездіяльність), суспільно небезпечне, винне, каране, може бути вчинене лише суб'єктом кримінального правопорушення.

Діяння (дія або бездіяльність). Під дією розуміється активна поведінка (вчинок) особи, в якій виражена зовні її воля і яка спрямована на спричинення певних негативних наслідків. *Бездіяльність* - це пасивна поведінка, в якій так само виражена зовні воля особи і яка спрямована на спричинення певних негативних наслідків.

Суспільна небезпечність як ознака кримінального правопорушення означає об'єктивну його особливу шкідливість для особи (фізичної чи юридичної), суспільства, держави, людства.

Винність діяння означає, що воно вчинене умисно або з необережності. Діяння, вчинене за відсутності вини, тобто за відсутності психічного ставлення особи до дії чи бездіяльності, не може визнаватися кримінальним правопорушенням.

Караність, за вчинення кримінального правопорушення в КК завжди передбачене покарання.

Суб'єкт кримінального правопорушення - фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

17. ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «СЛУЖБОВА ОСОБА» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.

Кримінальний кодекс України оперує поняттям «службова особа», зміст якого розкривається в статті 18, згідно з якою службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Службовими особами у статтях 364, 368, 368-5, 369 КК є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним

повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Відповідно до положень п. 1 постанови ПВС від 26 квітня 2004 р. «Про судову практику у справах про хабарництво»:

представники влади – це, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості;

організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідуючі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо);

адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо;

особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою. Працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронник, тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки.

18. Катування (ст. 127 КК України). Відмінність від побоїв та мордування.

Катування, тобто умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні

ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб.

Основним безпосереднім *об'єктом* катування є здоров'я, а додатковим обов'язковим - воля, честь і гідність особи.

З *об'єктивної* сторони цей злочин характеризується: 1) діями - нанесенням побоїв, мученням або іншими насильницькими діями; 2) наслідками у виді заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання; 3) причиновим зв'язком між вказаними діями і наслідками.

Суб'єкт катування загальний. Як правило, це особа, яка здійснює контроль над потерпілим, а останній перебуває від неї у певній залежності.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом і хоча б однією спеціальною метою з чотирьох: 1) примусити потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у т. ч. отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання; 2) покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним чи іншою особою або у скоєнні яких він чи інша особа підозрюється; 3) залякати його чи інших осіб; 4) дискримінувати його чи інших осіб.

Кваліфікуючими ознаками цього кримінального правопорушення є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) службовою особою з використанням свого службового становища.

Основна відмінність «мордування», «побоїв» від «катування» полягає в суб'єктивній стороні, а саме в меті вчинення цих кримінальних правопорушень.

Метою мордування та побоїв є здебільшого заподіяння потерпілому сильного фізичного болю шляхом виточених способів впливу на організм людини. Застосування ж катування до потерпілого (підозрюваного, обвинуваченого, свідка) переслідує основну мету - примусити цю особу вчинити дії, що суперечать її волі, у тому числі отримати від неї або іншої особи відомості чи визнання, покарати за дії, вчинені нею або іншою особою, або у вчиненні яких ця чи інша особа підозрюється, тобто сфальсифікувати докази у кримінальному провадженні.

19. КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ.

Кримінальні правопорушення проти власності є однією з найпоширеніших і найнебезпечніших груп кримінально протиправних діянь, оскільки вони посягають на одне з найцінніших соціальних благ – право власності.

При кваліфікації кримінального правопорушення проти власності слід виходити з того, що ст. 13 Конституції України проголошує рівність усіх суб'єктів права власності перед законом і забезпечення захисту їх прав державою.

Відповідно до ст. 41 Основного Закону, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право власності є непорушним.

У чинному КК відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності закріплено в розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності» його Особливої частини.

Родовим і безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень проти власності є врегульовані законом суспільні відносини власності, передусім, відносини щодо володіння, користування та розпорядження майном. *Додатковими необхідними безпосередніми* об'єктами кримінальних правопорушень, які вчиняються з використанням насильства чи погрози його застосування можуть бути здоров'я, життя, психічна чи фізична недоторканність особи.

Предметом цих кримінальних правопорушень є чуже майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи, а також право на майно та дії майнового характеру, електрична та теплова енергія. Майно - речі матеріального світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру.

Чужим визнається майно, що не перебуває у власності чи законному володінні винного.

Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти власності характеризуються *активними діями*, що спричиняють матеріальну шкоду певній особі, колективу чи державі.

Спосіб вчинення посягання є одним з основних критеріїв для кваліфікації вчиненого та відмежування різних форм викрадення майна й іншого протиправного заволодіння ним. Спосіб кримінальних правопорушень проти власності, які містять корисливий мотив може бути таким: 1) таємний (ст. 185 КК); 2) відкритий (ст. 186 КК); 3) шляхом нападу (ст. 187 КК); 4) шляхом самовільного використання електричної або теплової енергії без приладів обліку (якщо використання приладів обліку обов'язкове) або умисне пошкодження приладів обліку чи у будь-який інший спосіб (ст. 188¹ КК); 5) погроза заподіяння певної шкоди (ст. 189 КК); 6) обман або зловживання довірою (ст. 190 КК); 7) привласнення, розтрата чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ст. 191 КК). За *конструкцією об'єктивної сторони* кримінальні правопорушення проти власності, які містять корисливий мотив поділяються на: **матеріальні** (ст. 185, 186, 190, 191, 192, 197¹, 188¹ КК); **формальні** (198, 189 КК); **усічені** (ст. 187 КК).

Суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 185–187, 189, може бути фізична осудна особа, яка досягла 14 років, в статтях 188¹, 190, 192, 197¹, 198 КК – особа, яка досягла 16 років, у ст. 191 КК суб'єкт спеціальний.

Суб'єктивна сторона цих кримінальних правопорушень переважно, характеризується умисною формою вини та наявністю *корисливого мотиву*.

Виходячи з цього, кримінальні правопорушення проти власності поділяються на чотири види (групи):

1) корисливі кримінальні правопорушення, пов'язані з оберненням чужого майна на користь винного чи інших осіб (статті 185–187, 188-1–191 КК).

2) корисливі кримінальні правопорушення, не пов'язані з оберненням чужого майна на користь винного чи інших осіб (статті 192, 193, 198 КК);

- 3) некорисливі кримінальні правопорушення (статті 194–197 КК);
- 4) кримінальні правопорушення, пов'язані з самовільним зайняттям земельної ділянки та самовільним будівництвом (ст. 197-1 КК).

20. КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ЇЇ ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ.

Кримінальні правопорушення в ККУ поділяються на:

- кримінальні проступки (основне покарання не пов'язане з позбавленням волі, а штраф не перевищує 3 000 нмдг);
- кримінальні правопорушення невеликої тяжкості (основне покарання - до 5 років позбавлення волі або штраф до 10 000 нмдг);
- тяжкі кримінальні правопорушення (основне покарання - до 10 років позбавлення волі або штраф до 25 000 нмдг);
- особливо тяжкі злочин (основне покарання - понад 10 років позбавлення волі або штраф понад 25 000 нмдг).

У кримінально-процесуальному праві України найпомітніше значення для застосування інститутів цієї галузі права має поділ кримінальних правопорушень на проступки та кримінальні правопорушення. Насамперед для кримінальних проступків та кримінальних правопорушень КПК України встановлює різні форми досудового розслідування, а саме дізнання та досудове слідство.

До особи, яка підозрюється чи обвинувачується в учиненні кримінального проступку, можна застосовувати запобіжні заходи виключно у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки.

Класифікація кримінальних правопорушень на кримінальні проступки і кримінальні правопорушення має значення і для Закону України «Про попереднє ув'язнення», оскільки відповідно до положень цього закону окремо тримаються особи, підозрювані чи обвинувачені у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення.

21. КОНТРАБАНДА (СТ. 201 КК УКРАЇНИ).

Основним безпосереднім *об'єктом* кримінального правопорушення є встановлений порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який є необхідною умовою нормальної діяльності митних органів по стягненню передбачених законодавством платежів, здійсненню митного контролю і митного оформлення предметів.

Додатковим *об'єктом* контрабанди можуть виступати встановлений порядок обігу предметів дозвільної системи і захисту культурної спадщини, встановлений порядок оподаткування, громадська безпека, здоров'я населення.

Об'єктивна сторона контрабанди виражається в діях, які полягають у незаконному переміщенні відповідних предметів через митний кордон України.

Суб'єктом кримінального правопорушення є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, у т. ч. особа, яка користується правом дипломатичного імунітету. Особа, яка для незаконного переміщення предметів через митний кордон

використовує осіб, які не розуміють характер і значення вчинюваних ними дій (так звані невинуваті агенти), є "посереднім виконавцем" контрабанди.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом. Недекларування відповідних предметів, вчинене з необережності, не містить ознак коментованого складу кримінального правопорушення і визнається адміністративним проступком.

Не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за контрабанду особа, яка добросовісно помиляється щодо того, чи є даний предмет культурною цінністю або отруйною речовиною (наприклад, якщо ця культурна цінність тривалий час зберігалась у родині особи або якщо ця речовина була вільно придбана особою в крамниці іншої країни). Також не можна розглядати як контрабанду дії особи, яка, здійснюючи транзитне перевезення товарів через територію України, надала митним органам супровідні документи з відомостями, що не відповідають дійсності, без умислу порушити митні правила, передбачені чинним законодавством України.

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення є вчинення його: 1) за попередньою змовою групою осіб; 2) особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачений цією статтею.

22. КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, НАСЛІДКИ ЇХ ВЧИНЕННЯ ТА ЗАГАЛЬНА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА.

Стаття 45. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям КК України. Примітка. Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу.

Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до Кримінального Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 КК України.

Типовими ознаками корупційних кримінальних правопорушень є:

1) *суспільна небезпечність* (саме за ступенем суспільної небезпеки корупційне кримінальне правопорушення відрізняється від інших корупційних правопорушень, адже його вчинення завжди створює загрозу заподіяння істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі, або фактично заподіює таку шкоду); 2) *протиправність* (передбачення корупційного діяння виключно КК України); 3) *наявність діяння, що містить ознаки корупції, зміст якої розкрито у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р.* (зокрема, вчинення корупційного кримінального правопорушення завжди пов'язано з використанням особою влади, службового становища чи можливостей, які з такого службового становища випливають, при цьому слід уточнити, що для такого кримінального

правопорушення характерно не просто використання службового становища, а зловживання таким становищем, тобто, діяння, що містить ознаки корупції: а) може вчинятися шляхом як дії, так і бездіяльності; б) полягає у використанні особою влади чи своїх службових повноважень; в) суперечить інтересам служби); 4) *вчинення його спеціальним суб'єктом* – особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. Передусім суб'єктами корупційних кримінальних правопорушень є службові особи як публічного, так і приватного права, та особи, які надають публічні послуги, хоча також суб'єктами зазначених кримінальних правопорушень можуть бути працівники підприємств, установ чи організацій, які не є службовими особами, та загальні суб'єкти; 5) *наявність виключно умислу (умисної форми вини)*. При цьому в кримінальних правопорушеннях, передбачених ст.ст. 364, 364-1 та 365-2 КК України, ставлення до наслідків може виражатися як у формі умислу, так й у формі необережності. Також слід зазначити, що мотиви та мета корупційних кримінальних правопорушень можуть бути різними (переважно такими, що мають корисливу спрямованість або передбачають одержання неправомірної вигоди); 6) *караність*. Покарання за корупційні кримінальні правопорушення може бути різним – від штрафу до позбавлення волі на строк до 15 років з конфіскацією майна). Особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, може бути звільнена від кримінальної відповідальності (а отже й від покарання) за корупційні кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 354, 368-3, 369-4, 369, 369-2 КК України, за наявності додержання умов і підстав, зазначених у ч. 5 ст. 354 цього Кодексу.

Отже, *корупційними кримінальними правопорушеннями* слід розуміти передбачені виключно КК України, суспільно небезпечні та карані умисні діяння, що містять ознаки корупції та вчиняються спеціальними суб'єктами.

Отже, з урахуванням викладеного, в теоретичному плані під *корупційними кримінальними правопорушеннями* слід розуміти передбачені виключно КК України, суспільно небезпечні та карані умисні діяння, що містять ознаки корупції та вчиняються спеціальними суб'єктами.

Корупційними кримінальними правопорушеннями є визначені проступки і кримінальні правопорушення проти встановленого законодавцем порядку здійснення службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та особами, що надають публічні послуги своїх повноважень.

Корупційні кримінальні правопорушення за чинним КК України, можна поділити на два умовних види:

а) кримінальні правопорушення вчинені шляхом зловживання службовим становищем;

б) окремі кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг й кримінальне

правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

23. Крадіжка (ст. 185 КК України). Відмінність крадіжки від грабежу. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 6 ЛИСТОПАДА 2009 Р. № 10 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ У СПРАВАХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ».

Закон визначає крадіжку як таємне викрадення чужого майна. Таємним визнається таке викрадення, здійснюючи яке, винна особа вважає, що робить це непомітно для потерпілих чи інших осіб. Крадіжкою визнається також протиправне вилучення чужого майна і тоді, коли воно здійснюється у присутності потерпілого або інших осіб (наприклад, ці особи спостерігають за діями винного на певній відстані), але сам винний не усвідомлював цього моменту і вважав, що діє таємно від інших осіб. Таємним також визнається викрадення, яке вчинюється у присутності потерпілого або інших осіб, але непомітно для них (наприклад, кишенькова крадіжка).

Родовим та безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є врегульовані законом суспільні відносини власності.

Об'єктивна сторона крадіжки передбачає таємне викрадення чужого майна.

Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони крадіжки:

- 1) дія (таємне, незаконне, безоплатне, поза волею власника вилучення чужого майна);
- 2) наслідок, що полягає у заволодінні винним чужим майном;
- 3) причинний зв'язок між дією та наслідком;
- 4) спосіб вчинення кримінального правопорушення, що характеризується таємністю.

Суб'єктом кримінального правопорушення може бути осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення є вчинення його: повторно; за попередньою змовою групою осіб.

Особливо кваліфікуючі ознаки кримінального правопорушення: вчинення його з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище; завдання злочином значної шкоди потерпілому; вчинення його у великих розмірах; вчинення його в особливо великих розмірах; вчинення його організованою групою.

Відмінність крадіжки від грабежу в способі вчинення кримінального правопорушення (крадіжка - таємне викрадення, а грабіж відкрите викрадення).

24. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СКЛАДІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.

створення злочинної організації, керівництво такою	караються позбавленням волі на
--	--------------------------------

організацією або її структурними частинами	строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна
участь у злочинній організації	карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна
створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами або участь у злочинній організації, вчинені службовою особою з використанням службового становища	караються позбавленням волі на строк від восьми до тринадцяти років з конфіскацією майна
створення злочинної спільноти, тобто об'єднання двох чи більше злочинних організацій, керівництво такою спільнотою	караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна
створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами, участь у злочинній організації або створення злочинної спільноти, тобто об'єднання двох чи більше злочинних організацій, керівництво такою спільнотою, вчинені особою, яка здійснює злочинний вплив або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі "вора в законі"	караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна

Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за участь у злочинній організації або службова особа за створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами або участь у злочинній організації, вчинені з використанням службового становища, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього кримінального правопорушення добровільно повідомила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю.

25. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ.

Об'єктом кримінального правопорушення є не тільки суспільні відносини, що забезпечують особисту волю людини, а й такі, що забезпечують безпеку особи, захопленої як заручника. Потерпілим від кримінального правопорушення є фізична особа – заручник.

Захоплення заручника - це його викрадання, яке може бути таємним або відкритим; воно може бути вчинене шляхом обману; супроводжуватися насильством, у тому числі із застосуванням зброї, або може обійтися без такого насильства.

Об'єктивна сторона полягає в захопленні або триманні особи як заручника. Вчинення одного із зазначених діянь є достатнім для її встановлення.

Захоплення заручника - це його викрадання, яке може бути таємним або відкритим; воно може бути вчинене шляхом обману; супроводжуватися насильством, у тому числі із застосуванням зброї, або може обійтися без такого насильства. Оскільки викрадення людини є одним із способів захоплення

заручників, то дії винної особи при застосуванні нею такого способу достатньо кваліфікувати лише за ст. 147 КК.

Тримання заручника - це, як правило, логічний наслідок його захоплення, хоча тримання може здійснюватися і особою, яка не брала участі у захопленні. Також тримання може бути здійснене і без попереднього захоплення заручника. Тримання - це позбавлення заручника волі, коли йому забороняють залишати певне місце або унеможливають це зробити.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту захоплення потерпілого або з моменту фактичного позбавлення заручника права вільно пересуватися. Подальші насильницькі дії щодо заручника, якщо вони утворюють самостійні кримінальні правопорушення кваліфікуються додатково за іншими статтями Особливої частини КК.

Суб'єктивна сторона. Вина - прямиий умисел. Обов'язковою ознакою є також мета - спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи, навпаки, утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення пов'язує звільнення заручника із задоволенням вимог, які він висуває вказаним вище особам, органам державної влади чи іншої установи (це, наприклад, вимога надання зброї, звільнення заарештованого, надання транспортних засобів тощо).

Суб'єкт кримінального правопорушення - особа, яка досягла 14-річного віку.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту захоплення потерпілого або з моменту фактичного позбавлення заручника права вільно пересуватися. Подальші насильницькі дії щодо заручника, якщо вони утворюють самостійні кримінальні правопорушення, кваліфікуються додатково за іншими статтями Особливої частини КК.

Тяжкими наслідками можуть бути визнані смерть однієї чи декількох осіб, самогубство потерпілого, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній особі або середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком потерпілим, спричинення великої матеріальної шкоди (наприклад, внаслідок вибуху), тривала дезорганізація роботи установи, підприємства чи організації.

26. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ.

Правосуддя – це суспільні відносини, пов'язані з процесуальною діяльністю компетентних державних органів (дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду та органів виконання судових рішень) із розслідування, судового розгляду, прийняття і виконання рішень, вироків, ухвал та постанов у кримінальних, цивільних та адміністративних справах.

Під правосуддям як об'єктом протиправного посягання слід розуміти лише діяльність, яка відповідає таким ознакам:

- правосуддя здійснюється тільки у формах цивільного чи кримінального судочинства, вона регламентована Цивільним процесуальним, Арбітражним процесуальним та Кримінально-процесуальним кодексами України;

- правосуддя – це лише правозастосовча діяльність, яка полягає в реалізації норм права стосовно конкретних життєвих ситуацій;

- діяльність із здійснення правосуддя спрямовано на охорону законних прав та інтересів громадян, суспільства, держави в процесі судочинства, при прийнятті рішень, а також при їх реалізації.

Безпосередніми об'єктами цієї групи кримінальних правопорушень є відносини, що забезпечують дотримання конституційних принципів діяльності правосуддя, здійснення окремих його функцій, а також нормальну діяльність суддів, народних засідателів, присяжних, а також інших учасників судочинства.

Додатковим безпосереднім об'єктом в деяких кримінальних правопорушеннях служать життя, здоров'я, особиста воля і недоторканність, честь і гідність, власність потерпілих.

Об'єктивна сторона даної групи кримінальних правопорушень може бути виражена в активних діях або в бездіяльності. Більшість кримінальних правопорушень скоюється у формі дій, наприклад, завідомо незаконні затримання, привід або арешт (ст. 371 КК), втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК).

Основна частина кримінальних правопорушень, що входять в розділ «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», сформульовані як кримінальні правопорушення з формальним складом - вони вважаються закінченими з моменту здійснення діяння, описаного в законі.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти правосуддя характеризується тільки умисною формою вини. Відношення ж винного до тяжких наслідків, виступаючих ознаками кваліфікованих складів кримінальних правопорушень (наприклад, передбачених ч. 2 ст. 374, ч. 2 ст. 375 КК) може бути умисним або необережним.

Суб'єктами даної групи кримінальних правопорушень можуть виступати:

- службові особи та працівники органів правосуддя;
- особи, що зобов'язані згідно із законом сприяти правосуддю;
- особи, відносно яких судом застосована міра правового примушення;
- інші фізичні осудні особи, що досягли 16 років, а при здійсненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 377 (при спричиненні тяжких або середній тяжкості тілесних ушкоджень), ч. 2 ст. 378 і ст. 379 КК - що досягли 14 років.

27. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН (КОМП'ЮТЕРІВ), СИСТЕМ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ І МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ.

Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж (стаття 361 КК України);

Створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут (стаття 361 КК України);

Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації (стаття 361 Кримінального кодексу України);

Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (стаття 362 Кримінального кодексу України);

Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється (стаття 363 Кримінального кодексу України);

Перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку (стаття 363 Кримінального кодексу України).

Суб'єктами кіберкримінальних правопорушень можуть бути фізичні осудні особи, які до моменту їх вчинення досягли шістнадцятирічного віку. В той же час, спеціальний суб'єкт має місце у двох випадках:

несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362 Кримінального кодексу України), де суб'єктом виступає особа, що має право доступу до інформації (ст. 362 Кримінального кодексу України);

порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється (ст. 363 Кримінального кодексу України), де суб'єктом виступає особа, яка відповідає за експлуатацію електронно-обчислювальних машин, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку.

Суб'єктивна сторона кіберкримінальних правопорушень характеризується прямим умислом і, зазвичай, корисливим мотивом; діяння, передбачене ст. 363 Кримінального кодексу України, а саме, порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється, може вчинятися як умисно, так і через необережність, ставлення до порушення правил може бути умисним (хоч є позиція, що діяння може вчинятися лише у формі необережності).

Об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, на які посягають кримінальні правопорушення, а предметом кримінального правопорушення слід вважати будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення.

Об'єктивну сторону, як елемент складу кримінального правопорушення характеризують дев'ять ознак. До них відносяться: суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення.

Кримінальна відповідальність карається: штрафом; обмеженням волі; позбавленням волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

28. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАнням ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ.

Кримінальні правопорушення у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – це суспільно небезпечні та протиправні діяння, які посягають на встановлений порядок реалізації службовими особами своїх повноважень (управлінських функцій) в межах наданих їм прав та покладених на них обов'язків, якими заподіюється шкода правам, свободам, чи право охоронюваним (законним) інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, а також авторитету органів влади, об'єднань громадян, суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб, від імені та (або) в інтересах яких діють службові особи.

Родовим об'єктом цих кримінальних правопорушень є суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в органах державної влади, місцевого самоврядування, а також в юридичних особах публічного і приватного права.

Безпосереднім об'єктом аналізованих кримінальних правопорушень є правильна (нормальна) службова діяльність певних ланок державного та громадського апарату, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного і приватного права, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій.

Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності характеризуються тим, що деякі з них (ст.ст. 364, 364-1 і 367, 369-2 КК) можуть вчинятися як шляхом дії так і бездіяльності, тоді як інші (ст.ст. 365, 365-1, 366, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 370 КК) – лише активною поведінкою – діями.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони більшості з цих кримінальних правопорушень (окрім ст.369 КК) є наявність безпосереднього зв'язку між діяннями особи та її службовою діяльністю, тому що вони завжди зумовлені

службовим чи професійним становищем суб'єкта і вчиняються всупереч інтересам служби.

Суб'єктами кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг, виступають:

1) службова особа (ст.ст. 364, 365, 366, 367, 368, 3682, 369, 370 КК України);

2) службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст.ст. 364-1, 365-1, ч.ч. 3 і 4 ст. 368-3 КК України);

3) особа, яка надає публічні послуги (ст. 365-2, ч.ч. 3 і 4 ст. 368-4 КК України);

4) особа, уповноважена на виконання функцій держави (ч.ч. 2 і 3 ст. 369-2 ККУ);

5) загальний суб'єкт (ч.ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч.ч. 1 і 2 ст. 368-4, 369, ч. 1 ст. 369-2 ККУ).

Із суб'єктивної сторони службові кримінальні правопорушення можуть бути вчинені як умисно, так і через необережність. У кримінальних правопорушеннях з формальним складом вина можлива лише у формі прямого умислу.

У кримінальних правопорушеннях із матеріальним складом вина визначається психічним ставленням винного до діяння та до суспільно небезпечних наслідків, які настали внаслідок його вчинення. Як правило, психічне ставлення службової особи до наслідків такого діяння характеризується кримінальне правопорушення самовпевненістю чи кримінальне правопорушення недбалістю.

29. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПОРУШУЮТЬ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПРАЦЮ.

За порушення законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, а також представників профспілок, їх організацій та об'єднань винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, кримінальної відповідальності згідно із Законом України «Про охорону праці».

Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони та безпеки праці передбачена Кримінальним Кодексом України та застосовується до винних посадових осіб, що допустили відповідні порушення.

- частина перша ст.172 КК України незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів чи у зв'язку з повідомленням ним як викривачем про вчинення іншою особою корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, інших порушень Закону України "Про запобігання корупції", а також інше грубе порушення законодавства про працю караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років.

- частина друга ст.172 КК України - ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або щодо неповнолітнього, вагітної жінки, одинокого батька, матері або особи, яка їх замінює і виховує дитину віком до 14 років або дитину з інвалідністю караються штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців.

- частина перша ст.173 КК України - грубе порушення угоди про працю службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, а також окремим громадянином або уповноваженою ними особою шляхом обману чи зловживання довірою або примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.

- частина друга ст.173 КК України ті самі дії, вчинені стосовно громадянина, з яким укладена угода щодо його роботи за межами України караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років.

- частина перша ст.175 КК України - безпідставна не виплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої установленної законом виплати громадянам більш як за один місяць, вчинена умисно керівником підприємства, установи або організації незалежно від форми власності чи громадянином - суб'єктом підприємницької діяльності карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

- частина друга ст.175 КК України - те саме діяння, якщо воно було вчинене внаслідок нецільового використання коштів, призначених для виплати заробітної плати, стипендії, пенсії та інших встановлених законом виплат, - карається штрафом від тисячі до півтори тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Кримінальна відповідальність застосовується після проведення перевірки по кримінальному провадженню. Рішення про наявність вини та її ступінь, застосування покарання приймає виключно суд.

30. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ГУМАНІЗАЦІЯ.

Гуманізація в сучасному світі має глобальний характер, знаходячи все більш широкі прояви для утвердження цінностей людяності. Йдеться серед іншого про культуру, освіту, політику, економіку та врешті-решт право. В Україні людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Це добре відоме кожному юристові конституційне положення одержує свій розвиток та практичне втілення в нормах багатьох галузей права.

У кримінальному праві гуманізація насамперед передбачає поширення та утвердження принципу гуманізму, ядро якого складає забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини.

На сьогодні принцип гуманізму в кримінальному праві не відображений у кримінальному законі, але є добре розробленим у теорії та усталеним у практиці. Незважаючи на відсутність чітко зафіксованих у КК України принципів кримінального права, суди часто спираються посилаються на них в обґрунтування ухвалюваних рішень. Не є винятком принцип гуманізму, до якого зазвичай суд звертається при вирішенні питання про визначення заходу кримінально-правового впливу.

Одним із найсвіжіших прикладів та найбільш обговорюваним кроком на шляху до утвердження принципу гуманізму в кримінальному законодавстві стало ухвалення Закону України від 26 листопада 2015 року «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання». Зазначений закон змінив правила зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання, а саме встановив, що строк попереднього ув'язнення зараховується судом з розрахунку один день за два дні позбавлення волі.

Новели цього закону безперечно «покращують становище осіб, право на свободу та особисту недоторканність яких порушувалось ще до моменту засудження».

Аналіз цьогорічної законотворчої активності у сфері кримінального права дозволяє стверджувати про наявність репресивної спрямованості в переважній більшості законодавчих ініціатив. Гуманізація кримінальної відповідальності не є трендом сьогодення. Так, законодавець зосереджує свої зусилля у напрямках: 1) криміналізації діянь (інколи помилкової), яка передбачає встановлення кримінальної відповідальності серед іншого за «умисний підпал сільськогосподарського угіддя, внаслідок якого можуть постраждати тварини», «виготовлення з метою розповсюдження матеріалів із закликами до жорстокого поводження з твариною, яка відноситься до хребетних, чи до спричинення такої тварині смерті, або розповсюдження таких матеріалів», «незаконний видобуток, незаконне використання або незаконні операції з бурштином», «наклеп», «образу», «провокацію кримінального правопорушення службовою особою правоохоронних органів», «підрив авторитету держави»), 2) посилення покарання за вчинення крадіжки, грабежу та розбою; незаконну порубку лісу, умисне пошкодження майна; декларування недостовірної інформації; порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту

особами, які керують транспортними засобами; незаконне заволодіння транспортним засобом та інших кримінальних правопорушень, 3) розширення кола кримінальних правопорушень, за вчинення яких не застосовують строки давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Отже, гуманізацію кримінальної відповідальності в напрямі поліпшення становища особи, яка вчинила злочин, складно назвати пріоритетною для вітчизняного законодавця; за незначними винятками вона не знаходилась на порядку денному у 2016 році. Щодо намагань посилити охорону потерпілої людини (як потенційної, так і реальної), то законотворча робота у цьому аспекті здійснюється більш потужно, але інколи відбувається з порушенням інших ключових принципів – справедливості, правової визначеності, верховенства права та інших.

31. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» ТА «ПОКАРАННЯ».

Кримінальна відповідальність (Ю. Баулін) - це передбачені КК вид та міра обмеження прав і свобод особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, що індивідуалізується судом та здійснюється спеціальними органами держави.

Відповідальність поділяється на негативну (ретроспективну, реальну) та позитивну (перспективну, потенційну).

Позитивна кримінальна відповідальність - це обов'язок особи не вчиняти кримінальних правопорушень.

Негативна кримінальна відповідальність - це обов'язок особи піддатися кримінально-правовим обмеженням.

Стаття 2 КК вказує, що **підставою кримінальної відповідальності** є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить склад кримінального правопорушення.

Більшість учених також дійшли висновку, що підставою кримінальної відповідальності є наявність у вчиненому особою суспільно небезпечному діянні ознак конкретного складу кримінального правопорушення, передбаченого чинним кримінальним законодавством.

Можна визначити дві підстави кримінальної відповідальності:

- **фактична** - вчинення особою в об'єктивній реальності суспільно небезпечного діяння;

- **юридична** – передбаченість діяння КК.

Тобто склад кримінального правопорушення, так званим, з'єднувальним "містком" між реальним діянням і нормою закону.

Також можна виділити матеріальну та процесуальну підстави кримінальної відповідальності:

- **матеріальна** – вчинення кримінального правопорушення;

- **процесуальна** – обвинувальний вирок суду.

32. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ТА ПРАВА НА УЧАСТЬ У РЕФЕРЕНДУМІ.

Основним безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1-3 ст. 157, є право громадян України: обирати і бути обраним (виборче право); на вимогу референдуму та участь у ньому; на участь у виборчому процесі у статусі суб'єкта такого процесу, члена виборчої комісії, а в референдумному процесі - здійснювати діяльність члена ініціативної групи референдуму чи комісії з референдуму; на спостереження за виборами. Додатковим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених частинами 2 і 3 ст. 157, є психічна та фізична недоторканність особи, право власності, правильна (нормальна) діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремих організацій, установ, підприємств. Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 157, є нормальна діяльність виборчої комісії чи комісії з референдуму.

Потерпілими від даного кримінального правопорушення можуть бути громадяни України - виборці та референдарії, кандидати на виборні посади, а також особи, які забезпечують реалізацію виборчих прав громадян, наприклад, члени виборчих комісій, члени комісії з референдуму, довірені особи кандидатів, офіційні спостерігачі тощо.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення виражається у трьох самостійних діях: 1) у перешкоджанні вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі; 2) у перешкоджанні діяльності інших суб'єктів виборчого процесу при виконанні ними своїх повноважень; 3) в ухиленні члена виборчої комісії від роботи комісії без поважних причин.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту перешкоджання, тобто здійснення тиску на волю потерпілої особи, незалежно від того, чи досяг винний бажаного результату під час виборів, чи ні, а при ухиленні - з моменту вчинення такої бездіяльності.

Суб'єктивна сторона даного кримінального правопорушення передбачає прямий умисел. Мотив діяння для кваліфікації значення не має.

Суб'єкт кримінального правопорушення - загальний - будь-яка особа, що досягла шістнадцятирічного віку, при ухиленні - суб'єктом є член виборчої комісії.

За частиною 2 ст. 157 КК караються ті самі дії, якщо вони: а) поєднані із застосуванням насильства; б) знищенням чи пошкодженням майна; в) погрозою застосування насильства або знищення чи пошкодження майна.

33. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ.

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості – це суспільно небезпечні діяння, що порушують встановлений у суспільстві порядок статевої відносин і основні принципи статевої

моральності, і які виражаються в посяганні на статеву свободу та статеву недоторканність особи.

При кваліфікації потрібно враховувати, що кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності – це сукупна назва кримінальних правопорушень, які пов'язані із задоволенням статевої потреби у формах, що грубо порушують встановлений у суспільстві порядок статевих відносин, основні принципи статевої моральності і, які заподіюють шкоду здоров'ю і достоїнству громадян. Адже принципи статевої моральності відображають пануючі в суспільстві погляди на умови і характер статевих відносин.

До кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, норми про відповідальність яких об'єднані в розділі IV Особливої частини КК України, віднесені: згвалтування (ст. 152); сексуальне насильство (ст. 153); примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154); статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155); розбещення неповнолітніх (ст. 156); домагання дитини для сексуальних цілей (156-1).

Для подальшого з'ясування особливостей кваліфікації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи важливим є чітке визначення кола діянь, які відносяться до них, а також правильна кримінально-правова характеристика цих діянь.

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, норми про відповідальність за які об'єднані в розділі IV Особливої частини КК, є статеві свобода і статеві недоторканність особи.

Більшість науковців схиляються до того, що при здійсненні статевого посягання на дорослу особу об'єктом кримінального правопорушення буде статеві свобода, а на неповнолітню – її нормальний статевий розвиток, тобто статеві недоторканність.

Обов'язковою ознакою складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи є потерпілий від кримінального правопорушення, який може виділятися за певними ознаками, зокрема, за залежністю від винного, недосягненням певного стану або віку, захист осіб будь-якої статі у сфері сексуального життя, потерпілими від цих кримінальних правопорушень може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі.

З'ясовуючи при кваліфікації об'єктивну сторону розглядуваних кримінальних правопорушень, потрібно мати на увазі, що вона характеризується активною поведінкою винної особи – це фізичні та (або) інтелектуальні дії сексуальної спрямованості. За законодавчою конструкцією ці кримінальні правопорушення здебільшого побудовані як формальні склади. Примушування до вступу в статевий зв'язок сконструйоване як усічений склад кримінального правопорушення. Кваліфіковані види згвалтування, насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом і статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, передбачені відповідно ч. 4 ст. 152, ч. 3 ст. 153 і ч. 2 ст. 155 КК, є злочинами з формально-матеріальними складами.

Суб'єктом даної категорії кримінальних правопорушень є осудна особа, яка досягла 14-річного (за статтями 152, 153 КК) або 16-річного віку (за статтями 154–156 КК). У переважній більшості випадків суб'єкт є *спеціальним* – його ознаки або безпосередньо вказані у законі про кримінальну відповідальність або встановлюються шляхом тлумачення норм закону з урахуванням особливостей об'єктивної сторони того чи іншого кримінального правопорушення та ознак потерпілого. Наприклад, у ч. 2 ст. 155 та ч. 2 ст. 156 КК, відповідно до змін, які були внесені Законом України «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх» фігурує батько, мати, вітчим, мачуха, опікун, піклувальник або особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, у ст. 154 КК суб'єктом кримінального правопорушення є особа, від якої жінка або чоловік матеріально або службово залежні.

Із суб'єктивної сторони всі кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи характеризуються прямим умислом. При цьому психічне ставлення суб'єкта до певних елементів деяких кримінальних правопорушень (наприклад, до малолітнього віку потерпілого від зґвалтування) може набувати вигляду необережної форми вини. Сексуальний мотив, тобто бажання задовольнити статеву потребу, є факультативною, а не обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони даних кримінальних правопорушень, які можуть вчинюватись і з інших спонукань.

34. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ.

Санкція – це та частина норми, яка вміщує вказівку на конкретні види і міри покарання за скоєне передбаченого диспозицією кримінального правопорушення. Санкція як структурна частина статті Особливої частини КК України використовується для визначення виду і розмірів покарання. Санкції бувають двох видів: відносно визначені та альтернативні.

За способом конструювання розпізнають **три види таких санкцій**:

- відносно визначені санкції з **максимумом покарання**;
- відносно визначені санкції з **мінімумом покарання**;
- відносно визначена санкція з **максимумом і мінімумом покарання**.

Залежно від **кількості основних покарань**, визначених у санкціях, останні можна поділити на **безальтернативні**, які передбачають тільки один вид покарання за конкретний злочин, і **альтернативні** – передбачають два і більше видів покарань, що надає суду можливість обрати не тільки конкретний вид покарання, а й визначити його розмір.

35. ЛЕГАЛІЗАЦІЯ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ (СТ. 209 КК УКРАЇНИ).

Відповідно до статті 209 КК України злочином визнається набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі

здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом.

Доходи, одержані злочинним шляхом, -- будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення кримінального правопорушення, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості (пункт 23 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення- встановлений з метою протидії залученню в економіку майна, одержаного злочинним шляхом, та виконання Україною взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань порядок здійснення підприємницької та іншої господарської діяльності, а також порядок вчинення цивільно-правових угод в частині особистого та іншого подібного використання майна, не пов'язаного з господарською діяльністю.

Додатковим безпосереднім об'єктом виступають інтереси правосуддя, нормальне функціонування фінансової системи, засади добросовісної конкуренції.

Предмет кримінального правопорушення

Предмет кримінального правопорушення - майно, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення може виражатись в одній з двох форм:

- набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна;

- вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом. Особа усвідомлює суспільну небезпечність вчинених дій, завідомо знаючи про злочинне походження майна або прав на таке майно і бажає вчинити ці дії.

Суб'єктом кримінального правопорушення може бути будь-яка фізична особа, що досягла 16-ти річного віку, у тому числі й особа, яка брала участь (як

виконавець чи співучасник) у здійсненні первинного кримінального правопорушення.

Вчинення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом:

1. повторно;
2. за попередньою змовою групою осіб;
3. у великому розмірі (якщо предметом кримінального правопорушення було майно на суму, що перевищує 6000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);
4. організованою групою;
5. в особливо великому розмірі (якщо предметом кримінального правопорушення було майно на суму, що перевищує 18 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

36. Множинність кримінальних правопорушень: поняття та види. Відмінність множинності від одиничних кримінальних правопорушень. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки».

Множинність кримінальних правопорушень - це вчинення особою двох чи більше суспільно небезпечних діянь, кожне з яких утворює ознаки самостійного складу кримінального правопорушення.

Загальні ознаки множинності кримінальних правопорушень:

1. Якщо вчиняються два чи більше кримінальних правопорушень, це значить, що заподіюється шкода або ставиться під загрозу заподіяння шкоди більш широке коло суспільних відносин.

2. Вчинення однією особою або співучасниками двох чи більше кримінальних правопорушень свідчить про стійку антисоціальну спрямованість злочинних діянь.

3. Вчинення двох, а часто й більшого числа кримінальних правопорушень негативно впливає й на інших нестійких членів суспільства, породжуючи в них ілюзію безкарності.

4. Множинність - одне з поширених явищ у структурі і динаміці злочинності.

Передбачені у розділі VII Загальної частини КК повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень є окремими формами (видами) множинності кримінальних правопорушень, кожна з яких має специфічний кримінально-правовий зміст. Водночас цей зміст визначений у КК таким чином, що деякі із цих форм не виключають одна одну. Тому вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень може за відповідних умов утворювати сукупність і повторність (наприклад, вчинення грабежу особою, яка раніше вчинила крадіжку), повторність і рецидив (наприклад, вчинення вимагання особою, яка має судимість за шахрайство) (п. 2 постанови ПВС України від 4 червня 2010 р. № 7 "Про практику застосування судами

кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив кримінальних правопорушень та їх правові наслідки").

Форми (види) множинності кримінальних правопорушень:

1. **Повторністю кримінальних правопорушень** визнається вчинення двох чи більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК (ч. 1 ст. 32 КК). Вчинення двох чи більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями КК, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК.

2. **Сукупністю кримінальних правопорушень** визнається вчинення особою двох чи більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено (ч. 1 ст. 33 КК). За сукупності кримінальних правопорушень кожен з них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу.

3. **Рецидивом кримінальних правопорушень** визнається вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисний злочин (ч. 1 ст. 34 КК).

Відмінність

	при множинності кримінальних правопорушень	при вчиненні одиночного кримінального правопорушення
за об'єктом	шкода завдається декільком об'єктам	шкода завдається одному об'єкту
за об'єктивними ознаками	Кожне діяння утворює самот. склад кримінального правопорушення, а вчинені однією особою вони утворюють множинність	діяння, вчинене особою, характеризує об'єктивну сторону одного кримінального правопорушення
за юридичними наслідками	особа відповідає за кожне вчинене діяння	відповідає за одне діяння
за юридичною природою	особа вчиняє декілька кримінальних правопорушень, кожен з яких має самотійні ознаки	особа вчиняє один злочин, який кваліфікується з однією статтею ОЧ

37. Найманство (ст. 447 КК України). Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців (ратифікована Україною 14 липня 1993 р.).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** кримінального правопорушення є мир і міжнародний правопорядок, що включають у себе відмову від війни як засобу вирішення спірних питань міжнародної політики та невтручання у внутрішні справи інших держав.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується такими його формами (перші п'ять з яких передбачено ч. 1, а останню - ч. 2 ст. 447 КК): 1) вербування найманців; 2) фінансування найманців; 3) матеріальне

забезпечення найманців; 4) навчання найманців; 5) використання найманців у військових конфліктах чи діях; 6) участь без дозволу відповідних органів державної влади у збройних конфліктах інших держав.

Кримінальна відповідальність за найманство випливає з вимог Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців (ратифікована Україною 14 липня 1993 р.).

Вербування найманців - це запрошення, набір чи залучення способом домовленості добровольців для їх участі у збройних конфліктах інших держав або в насильницьких діях особисто чи у воєнізованих формуваннях або групах. Фінансування найманців - це забезпечення найманців, їх формувань чи груп грошовими коштами. Матеріальне забезпечення найманців - це забезпечення їх вогнепальною зброєю та боєприпасами, обмундируванням, спорядженням, харчуванням, медикаментами тощо. Навчання найманців - це теоретична або практична підготовка найманців з приводу оволодіння способами, методами та формами ведення бойових та інших насильницьких дій. Використання найманців - це залучення їх до участі у збройних конфліктах або насильницьких діях на території інших держав. Участь без дозволу відповідних органів державної влади у збройних конфліктах інших держав - це безпосередня участь найманця, який має українське громадянство, за матеріальну винагороду у збройних конфліктах інших держав, якщо при цьому відсутній дозвіл відповідних органів державної влади України.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з перелічених вище дій (формальний склад).

Суб'єкт кримінального правопорушення: 1) загальний - фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (ч. 1 ст. 447 КК); 2) спеціальний - громадянин України (ч. 2 ст. 447 КК).

Згідно зі ст. 1 Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, найманцем є особа, яка зазвичай: а) спеціально завербована на місці або за кордоном, щоб битися у збройному конфлікті; б) беручи участь у воєнних діях, керується головним чином бажанням одержати особисту вигоду; їй дійсно обіцяно стороною або за дорученням сторони, що перебуває у конфлікті, матеріальну винагороду, що істотно перевищує винагороду, яка обіцяна чи виплачується комбатантам того ж рангу і функції, що входять до особового складу збройних сил даної сторони; в) не є ні громадянином сторони, що перебуває у конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, що контролюється стороною, яка перебуває у конфлікті; г) не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті; г) не послана державою, яка не є стороною, що перебуває у конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особа, яка входить до складу її збройних сил.

Найманця треба відрізнити від комбатанта - учасника збройного конфлікту на законних підставах. Ним є особи, які служать у збройних силах тієї або іншої конфліктуючої сторони за призовом, контрактом, а також добровільно.

Комбатантами є також партизани, які мають відповідні документи та розпізнавальні знаки, і добровольці, які воюють із ідейних чи моральних міркувань.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом і метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади, чи порушення територіальної цілісності будь-якої держави (ч. 1 ст. 447 КК), чи одержання матеріальної винагороди (ч. 2 ст. 447 КК)

38. НЕЗАКОННЕ ВИРОБНИЦТВО, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ ЧИ ЗБУТ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ (СТ. 307 КК УКРАЇНИ). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 26 КВІТНЯ 2002 Р. № 4 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ В СПРАВАХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ».

Об'єктом кримінального правопорушення є встановлений з метою захисту здоров'я населення порядок обігу наркотичних засобів або психотропних речовин. Про поняття обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів див. Загальні положення до цього розділу.

Предметом кримінального правопорушення є наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги. Про їх поняття див. Загальні положення до цього розділу.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення описана як вичерпний перелік альтернативних форм злочинної поведінки, а саме незаконні: 1) виробництво; 2) виготовлення; 3) придбання; 4) зберігання; 5) перевезення; 6) пересилання; 7) незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Суб'єкт кримінального правопорушення загальний. При вчиненні кримінального правопорушення із залученням неповнолітнього або малолітнього (частини 2 і 3 ст. 307) та щодо малолітнього (ч. 3 ст. 307) суб'єктом може бути лише повнолітня особа.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом і метою збуту при виробництві, виготовленні, придбанні, зберіганні, перевезенні чи пересиланні особою наркотичних засобів або психотропних речовин. Про умисел на збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів може свідчити як відповідна домовленість із особою, яка придбала ці засоби чи речовини, так і інші обставини, зокрема: великий або особливо великий їх розмір; спосіб упакування та розфасування; поведінка суб'єкта кримінального правопорушення; те, що особа сама наркотичні засоби або психотропні речовини не вживає, але виготовляє та зберігає їх тощо. При цьому слід мати на увазі, що відповідальність за збут таких засобів і речовин настає незалежно від їх розміру.

Кваліфікованими видами кримінального правопорушення є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) особою, яка раніше

вчинила один із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 308 - 310, 312, 314, 315, 317; 4) із залученням неповнолітнього, а також 5) якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах; 6) особливо небезпечні наркотичні засоби або психотропні речовини; 7) збут наркотичних засобів чи психотропних речовин у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян; 8) збут чи передача цих засобів або речовин у місця позбавлення волі (ч. 2 ст. 307), а особливо кваліфікованими - вчинення його: 1) організованою групою, а також 2) якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги в особливо великих розмірах; 3) із залученням малолітнього або щодо малолітнього (ч. 3 ст. 307)

39. НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ (СТ. 263 КК УКРАЇНИ). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 26 КВІТНЯ 2002 Р. № 3 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ В СПРАВАХ ПРО ВИКРАДЕННЯ ТА ІНШЕ НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ ПРИСТРОЯМИ ЧИ РАДІОАКТИВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ».

Об'єктом даного кримінального правопорушення є громадська безпека в частині убезпечення від порушення правил обороту (користування населенням) вогнепальної і холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв. Загальнонебезпечні предмети при їх неконтрольованому поширенні становлять підвищену загрозу для суспільства. Тому встановлені спеціальні правила поведження зі зброєю, боєприпасами, вибухівкою, визначено, з якими з цих предметів громадяни взагалі не вправі вчиняти будь-яких дій, а які дії можна виконувати на підставі спеціального дозволу.

Предметом кримінального правопорушення можуть бути: 1) вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської); 2) бойові припаси; 3) вибухові речовини; 4) вибухові пристрої (ч. 1 ст. 263); 5) холодна зброя (кинджали, фінські ножі, кастети) (ч. 2 ст. 263).

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення може бути виконана шляхом вчинення альтернативних суспільно небезпечних діянь: 1) носіння; 2) зберігання; 3) придбання; 4) виготовлення; 5) ремонт; 6) передача; 7) збут.

Усі вони характеризуються незаконністю, тобто здійснюються без відповідного дозволу. При вирішенні питання про те, чи є незаконними дії з предметами, вказаними в ст. 263 КК, потрібно керуватися спеціальними нормативно-правовими актами.

Під незаконним зберіганням вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв розуміються умисні дії, які полягають у володінні (незалежно від тривалості в часі) без відповідного дозволу або із простроченням його дії будь-яким із зазначених предметів, що знаходиться не при особі, а в обраному нею місці.

Незаконне носіння зазначених предметів є умисними, вчиненими без передбаченого законом дозволу діями по їх переміщенню, транспортуванню особою безпосередньо при собі (в руках, одязі, сумці, спеціальному футлярі, транспортному засобі тощо).

Незаконним придбанням їх слід вважати умисні дії, пов'язані з їх набуттям (за винятком викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем) всупереч передбаченому законом порядку - в результаті купівлі, обміну, привласнення знайденого, одержання як подарунок, на відшкодування боргу тощо.

Під незаконним виготовленням холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв потрібно розуміти умисні, вчинені без передбаченого законом дозволу дії по їх створенню чи переробленню, внаслідок чого вони набувають відповідних характерних властивостей. Такими діями, зокрема, є перероблення ракетниці, стартового, будівельного, газового пістолета, інших пристроїв, пристосованих для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, у зброю, придатну до стрільби, або мисливської (у т. ч. гладкоствольної) рушниці - в обріз, виготовлення вибухових речовин, вибухових пристроїв чи боєприпасів з використанням будь-яких компонентів, які самі по собі не є вибухівкою, але внаслідок цих дій набувають здатності до вибуху, тощо.

Ремонт холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів або вибухових пристроїв - це таке відновлення характерних властивостей зазначених предметів шляхом заміни або реставрації зношених чи непридатних з інших причин частин, механізмів, усунення дефектів, поломок чи пошкоджень, налагодження нормального функціонування різних частин і механізмів, внаслідок якого ці предмети стають придатними до використання за цільовим призначенням.

Під незаконною передачею вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв слід розуміти надання цих предметів іншій особі у володіння, для тимчасового зберігання чи використання за цільовим призначенням без передбаченого законом дозволу.

Незаконний збут холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв полягає в умисній передачі їх іншій особі поза встановленим порядком шляхом продажу, обміну, дарування, сплати боргу тощо.

Зберігання, придбання і передача холодної зброї не тягнуть кримінальної відповідальності.

Суб'єкт кримінального правопорушення загальний.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умисною виною.

У ч. 3 ст. 263 передбачене звільнення від кримінальної відповідальності за незаконні дії зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи

пристроями, передбачені ч. 1 або 2 ст. 263. Його єдиною умовою є добровільне здавання органам влади зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв

40. ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ. КЛАСИФІКАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.

Об'єкт кримінального правопорушення - це суспільні відносини, які охороняються законом про кримінальну відповідальність. Об'єктом кримінального правопорушення завжди виступає те благо, якому злочином завдається реальна шкода чи створюється загроза заподіяння такої шкоди. Об'єкт кримінального правопорушення це суспільні відносини, взяті під охорону нормами кримінального права, на які посягнув порушник.

При класифікації об'єктів кримінального правопорушення за «вертикаллю», прийнято виділяти: **1) загальний об'єкт; 2) родовий об'єкт; 3) видовий об'єкт; 4) безпосередній об'єкт.** В значній частині джерел наукового та навчального характеру, видовий об'єкт може окремо і не виділятися (в ряді випадків, взагалі обґрунтовується недоцільність, «штучність» його виділення). Дану класифікацію побудовано на основі філософських категорій про загальне (загальний об'єкт), особливе (родовий об'єкт) та одиничне (безпосередній об'єкт).

Класифікація за «горизонталлю» проводиться на рівні безпосереднього об'єкту, при цьому, прийнято виділяти: **1) безпосередній основний об'єкт;** та **2) безпосередній додатковий об'єкт**, який в свою чергу, поділяється на: **а) обов'язковий;** та **б) факультативний.** Дана класифікація в першу чергу відноситься до складних кримінальних правопорушень, конструкція яких так чи інакше включає в себе два чи навіть більше об'єкти.

При цьому, критерієм виділення «основного» та «додаткового» слугує не значимість такого об'єкту (часто, додаткові об'єкти – здоров'я, життя, безумовно цінніші, ніж основні – відносини власності, громадський порядок та ін.), а загальна спрямованість посягання (наприклад, розбій, передусім, спрямований проти власності, тому саме вона і визнається основним об'єктом, а здоров'я людини – додатковим).

Об'єкт кримінального правопорушення є **одним з чотирьох елементів складу кримінального правопорушення, і має обов'язкові та факультативні ознаки**, у зв'язку із цим, в науці кримінального права окремо розглядають структуру об'єкта кримінального правопорушення. Дане питання відноситься до низки дискусійних, що передусім, пов'язано з наявністю великої кількості теорій стосовно самого об'єкта кримінального правопорушення.

З точки зору домінуючої у кримінально-правовій літературі точки зору на об'єкт кримінального правопорушення (як на суспільні відносини) **до його структури як елементу складу кримінального правопорушення, відносять:** **1) суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, у сфері яких заподіюється шкода або виникає загроза її заподіяння;** **2) предмет кримінального правопорушення;** **3) потерпілого від кримінального**

правопорушення. При цьому, **обов'язковою ознакою об'єкта кримінального правопорушення є суспільні відносини, а факультативними – предмет кримінального правопорушення та потерпілий від кримінального правопорушення**(в окремих випадках, вказується, що обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення є «об'єкт кримінального правопорушення»), в такому разі маються на увазі саме суспільні відносини, як обов'язкова ознака будь-якого складу кримінального правопорушення(у складі об'єкта кримінального правопорушення), а не об'єкт кримінального правопорушення як кримінально-правова категорія).

Об'єкт кримінального правопорушення необхідно відрізнити від предмету кримінального правопорушення, що є близькими, взаємопов'язаними, але далеко не тотожними поняттями та можуть співвідноситись між собою як «зміст» (об'єкт) та «форма» (предмет), «сутність» (об'єкт) та «явище» (предмет) тощо. Найбільш суттєві відмінності об'єкта кримінального правопорушення від предмета полягають у тому, що: 1) об'єкт кримінального правопорушення є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, а предмет – факультативною; 2) об'єктові кримінального правопорушення завжди завдається шкода в результаті посягання, а предмету – не завжди; 3) шкода, яка заподіюється об'єктові кримінального правопорушення завжди має соціальний характер, а шкода заподіювана предмету – насамперед фізичний характер, та викликає певні негативні соціальні зміни в об'єкті; 4) на відміну від об'єкту, предмет кримінального правопорушення в ряді посягань шкоди взагалі не зазнає (наприклад, виготовлення заборонених до виробництва предметів); 5) шкода завдана об'єктові кримінального правопорушення значною частиною вчених визначається як «не відновлювана» (тобто у разі вчинення кримінального правопорушення, таку шкоду вже не можна повністю відшкодувати), в той же час, шкода спричинена предмету – може бути відшкодована.

41. ОБСТАВИНИ, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ ТА ОБТЯЖУЮТЬ ПОКАРАННЯ.

Під обставинами, які пом'якшують або обтяжують покарання, прийнято розуміти різного роду чинники, що характеризують особу винного і вчинений ним злочин, які певним чином зменшують, або підвищують суспільну небезпеку кримінального правопорушення і особи, а звідси і ступінь його кримінальної відповідальності. Маються на увазі обставини, які на кваліфікацію діяння не впливають.

Пом'якшуючі або обтяжуючі обставини мають велике значення при призначенні покарання. Це пояснюється тим, що, по-перше, вказані обставини широко охоплюють поширені в реальному житті ситуації і, природно, є найбільш типовими для різноманітних випадків вчинення кримінальних правопорушень. По-друге, законодавець включає в їх перелік саме ті обставини, які роблять істотний вплив на ступінь суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення і особи винного.

Урахування пом'якшуючих обставин дає право суду: 1) визначити покарання ближче до мінімуму санкції статті КК, за якою кваліфікований злочин; 2) при альтернативній санкції призначити менш тяжкий вид покарання; 3) через ст. 69 КК України призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом.

Наявність обтяжуючих обставин, навпаки, дає суду право можливість: 1) призначити покарання, рівне максимуму санкції статті КК або наближене до цього максимуму; 2) при альтернативній санкції призначити більш суворі види покарання, з передбачених в ній; 3) виключити застосування ст. 69 КК України, тобто призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом.

У ст. 66 КК України перераховуються обставини, які пом'якшують покарання: 1) з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення; 2) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; 2-1) надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення; 3) вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім; 4) вчинення кримінального правопорушення жінкою в стані вагітності; 5) вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин; 6) вчинення кримінального правопорушення під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність; 7) вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого; 8) вчинення кримінального правопорушення з перевищенням меж крайньої необхідності; 9) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням кримінального правопорушення у випадках, передбачених цим Кодексом.

Перелік пом'якшувальних обставин, передбачених законом, не є вичерпними, що дозволяє суду враховувати як пом'якшувальні покарання обставини і такі, які в законі прямо не передбачені (ч. 2 ст. 66 УК України).

Обставини, обтяжуючі покарання, перераховані в ст. 67 КК України: 1) вчинення кримінального правопорушення особою повторно та рецидив кримінальних правопорушень; 2) вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28); 3) вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату; 4) вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку; 5) тяжкі наслідки, завдані злочином; 6) вчинення кримінального правопорушення щодо малолітнього, особи похилого віку або особи, що перебуває в безпорадному стані; 7) вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; 8) вчинення кримінального правопорушення щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного; 9) вчинення кримінального правопорушення з використанням малолітнього або особи, що страждає

психічним захворюванням чи недоумством; 10) вчинення кримінального правопорушення з особливою жорстокістю; 11) вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій; 12) вчинення кримінального правопорушення загальнонебезпечним способом; 13) вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів.

Згідно ч. 3 ст. 67 КК України суд при призначенні покарання не може враховувати (визнавати) як обтяжуючі обставини ті з них, які прямо не вказані в частині першої цієї статті. Звідси висновок: перелік обтяжуючих обставин є вичерпним і через це розширювальному тлумаченню ні за яких умов підлягати не може.

42. ОПІР ПРЕДСТАВНИКОВІ ВЛАДИ, ПРАЦІВНИКОВІ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ, ДЕРЖАВНОМУ ВИКОНАВЦЮ, ПРИВАТНОМУ ВИКОНАВЦЮ, ЧЛЕНУ ГРОМАДСЬКОГО ФОРМУВАННЯ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ АБО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЕВІ, УПОВНОВАЖЕНІЙ ОСОБИ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ (СТ. 342 КК УКРАЇНИ). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 26 ЧЕРВНЯ 1992 Р. № 8 «ПРО ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ, ЗДОРОВ'Я, ГІДНІСТЬ ТА ВЛАСНІСТЬ СУДДІВ І ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ».

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є встановлений законодавством порядок здійснення представниками влади, працівниками правоохоронних органів, державними виконавцями, членами громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовцями, уповноваженими особами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб своїх службових обов'язків або обов'язків щодо охорони громадського порядку.

Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом аналізованого кримінального правопорушення є правосуддя в тому випадку, коли потерпілим є державний виконавець або працівник правоохоронного органу, який виконує певне рішення суду (наприклад, про примусовий привід для проведення експертизи).

Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом кваліфікованого виду кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 342 КК) є психічне та фізичне здоров'я потерпілих.

Обов'язковою ознакою складів кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 342 КК, є потерпілий, яким альтернативно можуть бути: 1) представник влади (ч. 1 ст. 342 КК); 2) працівник правоохоронного органу (ч. 2 ст. 342 КК); 3) державний виконавець (ч. 2 ст. 342 КК); 4) член громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону (ч. 2 ст. 342 КК); 5) військовослужбовець (ч. 2 ст. 342 КК); 6) уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ч. 2 ст. 342 КК).

З об'єктивної сторони кримінальні правопорушення, передбачені ст. 342 КК, характеризуються двома обов'язковими ознаками: 1) діянням у вигляді опору відповідному потерпілому; 2) часом вчинення кримінального правопорушення.

Під **опором** слід розуміти активну фізичну протидію винного здійсненню особою своїх службових обов'язків. Опором є дії, які: 1) безпосередньо спрямовані проти особи потерпілого, тобто винний впливає на його організм, застосовуючи фізичну силу (суб'єкт відштовхує потерпілого або наносить йому удари; спрямовує автомобіль на працівника міліції); 2) спрямовані проти предметів, необхідних потерпілому для виконання своїх службових чи громадських обов'язків (винний вириває з рук державного виконавця ухвалу суду, яка дозволяє останньому примусово проникнути до житла особи, у якій знаходиться майно боржника, та знищує цей документ; вихоплює з рук працівника правоохоронного органу зброю або спецзасіб і втікає); 3) потерпілому потрібно нейтралізувати в безпосередньому контакті з ним (перебороти суб'єкта, який хапається за громіздкі предмети (дерево, стовп), щоб утримати затримання⁹⁰¹); 4) створюють перешкоди для вільного пересування потерпілого (особа перешкоджає державному виконавцю входити до приміщення чи сховища, які належать боржнику, для проведення їх огляду - закриває або притримує двері).

Злочин вважається закінченим з моменту початку активної протидії виконанню відповідним потерпілим вищеназваних обов'язків.

Суб'єкт кримінального правопорушення - загальний.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень характеризується виною у формі прямого умислу. Кримінальна відповідальність за ст. 342 КК виключається, якщо винний не усвідомлював, що чинив опір представнику влади, працівнику правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцю.

Кваліфікуючою ознакою кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 342 КК), передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 342 КК, є вчинення опору, що поєднаний із примушенням потерпілих шляхом насильства або погрози застосування такого насильства до виконання явно незаконних дій.

Примушення - це фізичний або психічний вплив на потерпілого з метою примусити його виконати, всупереч його волі та бажанню, явно незаконні вимоги - вчинити певну дію чи утриматись від неї (наприклад, застосувати насильство з метою звільнення затриманого правопорушника).

Під **примушенням шляхом насильства** слід розуміти заподіяння потерпілому ударів, побоїв, тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, незаконне позбавлення або обмеження волі (наприклад, ізоляція в приміщенні, салоні чи кузові автомобіля), інші насильницькі дії (наприклад, щипання, викручування кінцівок, защемлення тієї чи іншої частини тіла за допомогою будь-яких пристроїв, здушування шиї, виривання волосся, застосування електричного струму або термічних факторів тощо).

Примушенням шляхом погрози застосування насильства охоплюються висловлювання (вербальна погроза) або дії (жести, міміка, демонстрація зброї тощо), які свідчать про реальні наміри винної особи застосувати фізичне насильство до потерпілого. Слід мати на увазі, що винний обіцяє застосувати насильство саме під час вчинення опору. Якщо погроза застосувати насильство спрямована на майбутнє, то дії винного слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 345 КК.

Сучасна судова практика виходить з того, що погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна під час опору представникові правоохоронного органу кваліфікуються за ч. 2 або 3 ст. 342 КК та ч. 1 ст. 345 КК.

Суб'єктивна сторона кваліфікованого виду кримінального правопорушення(ч. 3 ст. 342 КК) характеризується й наявністю такої обов'язкової ознаки як мета - примусити потерпілого до виконання явно незаконних дій.

Під **явно незаконними діями** слід розуміти будь-які дії, що суперечать інтересам служби, призводять до невиконання або неналежного виконання службових чи громадських обов'язків.

43.ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ.

Кримінальна відповідальність та покарання неповнолітніх має свої особливості, які обумовлені недостатністю інтелектуального розвитку, життєвого досвіду, соціально-психологічними особливостями особи. Відповідно до частини першої статті 2 КК України єдиною та достатньою підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК України.

Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за те саме кримінальне правопорушення більше одного разу.

У розділі XV КК України передбачено лише особливі, менш суворі, більш гуманні умови кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, які вчинили злочин порівняно з дорослими злочинцями, а саме:

- за певних умов допускається можливість звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням до нього примусових заходів виховного характеру;

- скорочено види покарань та обмежено строки і розмір встановлених покарань порівняно зі строками і розмірами покарань до дорослих злочинців;

- визначено умови, за яких можливим є звільнення неповнолітніх від відбування покарання із застосуванням до них примусових заходів виховного характеру;

- передбачено більш м'які вимоги (умови) для звільнення від кримінального покарання;

- встановлено більш короткі строки (порівняно зі строками для повнолітніх злочинців) щодо давності притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності та виконання обвинувального вироку і щодо погашення і зняття судимості з неповнолітніх злочинців.

Чинним законодавством передбачено звільнення неповнолітньої особи від кримінальної відповідальності та від кримінального покарання.

До неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані такі **види покарань**:

◆ основні:

1. штраф – застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Розмір штрафу встановлюється судом залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та з урахуванням майнового стану неповнолітнього в межах від п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (стаття 99 КК України);

2. громадські роботи – можуть бути призначені неповнолітньому у віці від 16 до 18 років на строк від тридцяти до ста двадцяти годин і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час. Тривалість виконання даного виду покарання не може перевищувати двох годин на день (стаття 100 КК України);

3. виправні роботи – можуть бути призначені неповнолітньому в віці від 16 до 18 років за місцем роботи на строк від двох місяців до одного року. Із заробітку неповнолітнього, засудженого до виправних робіт, здійснюється відрахування в дохід держави в розмірі, встановленому судом, в межах від п'яти до десяти відсотків (стаття 100 КК України);

4. арешт – полягає у триманні неповнолітнього, який на момент постановлення вироку досяг шістнадцяти років, в умовах, ізоляції в спеціально пристосованих установах на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб (стаття 101 КК України);

5. позбавлення волі на певний строк особам, які не досягли до вчинення кримінального правопорушення вісімнадцятирічного віку, не може бути призначене на строк більше десяти років, в за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини – не більше п'ятнадцяти років. Неповнолітні, засуджені до покарання у виді позбавлення волі, відбувають його у спеціальних виховних установах. Позбавлення волі не може бути призначено неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості (стаття 102 КК України);

◆ додаткові:

1. штраф;
2. позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

44. ОСУДНІСТЬ ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.

Осудність - це нормальний психічний стан особи, що характеризується двома критеріями: юридичним і психологічним.

Юридичним критерієм осудності є факт вчинення суспільно небезпечного діяння (кримінального правопорушення), передбаченого законом про кримінальну відповідальність, психічно здоровою особою, здатною повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) (фактичну сторону та суспільну небезпечність свого діяння) та керувати ними під час вчинення кримінального правопорушення.

Під психологічним критерієм осудності розуміють стан свідомості особи, її здатність до усвідомленої діяльності. Психологічний критерій осудності характеризується двома ознаками: 1) можливістю (здатністю) повною мірою усвідомлювати характер своїх дій (бездіяльності), тобто усвідомлювати фактичну сторону та суспільну небезпечність свого діяння (іншими словами, коли здатність до усвідомленої діяльності збережена); 2) можливістю керувати своїми діями (бездіяльністю).

Вказаний стан психіки є фактичною передумовою та юридичною підставою вини та кримінальної відповідальності за скоєне діяння. У свідомості осудної особи відображається увесь комплекс обставин вчинення кримінального правопорушення. Оцінюючи ситуацію, людина з різних варіантів поведінки на власний розсуд і вільно вибирає злочинний варіант.

45. ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗДІЙСНЕННЮ ВИБОРЧОГО ПРАВА АБО ПРАВА БРАТИ УЧАСТЬ У РЕФЕРЕНДУМІ, РОБОТІ ВИБОРЧОЇ КОМІСІЇ АБО КОМІСІЇ З РЕФЕРЕНДУМУ ЧИ ДІЯЛЬНОСТІ ОФІЦІЙНОГО СПОСТЕРІГАЧА (СТ. 157 КК УКРАЇНИ).

Основним безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1 - 3 ст. 157, є право громадян України: обирати і бути обраним (виборче право); на вимогу референдуму та участь у ньому; на участь у виборчому процесі у статусі суб'єкта такого процесу, члена виборчої комісії, а в референдумному процесі - здійснювати діяльність члена ініціативної групи референдуму чи комісії з референдуму; на спостереження за виборами. Додатковим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених частинами 2 і 3 ст. 157, є психічна та фізична недоторканність особи, право власності, правильна (нормальна) діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремих організацій, установ, підприємств. Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 157, є нормальна діяльність виборчої комісії чи комісії з референдуму.

Потерпілими від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 157, можуть бути: громадяни, які мають право обирати чи бути обраними (виборці та кандидати на виборні посади в органах державної влади та органів місцевого самоврядування); громадяни, які мають право брати участь у референдумі; особи, діяльність яких відповідно до законодавства спрямована на забезпечення реалізації суб'єктивного права громадянина бути обраним до вказаних органів

або на забезпечення участі у виборчому процесі, таких його суб'єктів як партії чи блоки партій (довірені особи кандидатів, офіційні представники партій (блоків), уповноважені особи (партій (блоків); члени виборчих комісій (Центральної виборчої комісії України, окружних (територіальних) та дільничних виборчих комісій); члени ініціативних груп референдуму; члени комісій з референдуму; офіційні спостерігачі (від партій (блоків)), кандидатів, громадських організацій, іноземних держав та міжнародних організацій). Не можуть визнаватися потерпілими від цього кримінального правопорушення претенденти на виборні посади, вибори яких не регламентуються виборчим законодавством (наприклад, претенденти на посаду суддів Конституційного Суду України, членів Вищої ради юстиції України, Голови Верховної Ради України, його заступників та голів парламентських комітетів), а також особи, які вже обрані депутатами, Президентом України чи сільськими, селищними, міськими головами.

Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених цією статтею, може виражатись у формі:

1) перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень (частини 1 - 3 ст. 157);

2) втручання службової особи з використанням службового становища у здійсненні виборчою комісією чи комісією з референдуму їх повноважень, установлених законом (ч. 4 ст. 157).

Закон передбачає шість конкретних способів вчинення цього кримінального правопорушення: 1) підкуп; 2) обман; 3) примушування; 4) застосування насильства; 5) знищення чи пошкодження майна; 6) погроза застосування насильства або знищення чи пошкодження майна. Перші три з них утворюють простий склад кримінального правопорушення (ч. 1), інші три - кваліфікований (ч. 2).

З суб'єктивної сторони цей злочин може бути вчинений лише з прямим умислом. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 157, є мета - вплинути на рішення виборчої комісії чи комісії з референдуму.

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 157, загальний, а кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 157, - спеціальний (службова особа). Про поняття службової особи див. примітки 1 і 2 до ст. 364 та коментар, викладений у Загальних положеннях до розділу XVII Особливої частини КК.

Кваліфікуючими ознаками перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача закон передбачає вчинення його у поєднанні: 1) із застосуванням насильства; 2) знищенням чи

пошкодження майна; 3) погрозою застосування насильства або знищення чи пошкодження майна (ч. 2 ст. 157), а особливо кваліфікуючими ознаками - вчинення перешкоджання: 1) за попередньою змовою групою осіб; 2) членом виборчої комісії або іншою службовою особою з використанням свого службового становища (ч. 3 ст. 157).

46. ПОВТОРНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. ВІДМІННІСТЬ ПОВТОРНОСТІ ВІД РЕЦИДИВУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 4 ЧЕРВНЯ 2010 Р. № 7 «ПРО ПРАКТИКУ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПОВТОРНІСТЬ, СУКУПНІСТЬ І РЕЦИДИВ ЗЛОЧИНІВ ТА ЇХ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ».

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки», звернено увагу суддів на те, що, вирішуючи питання про наявність чи відсутність у діях особи повторності, сукупності, рецидиву кримінальних правопорушень та про їх правові наслідки, необхідно керуватися перш за все положеннями статей 32 – 35 КК, а також мати на увазі, що на вирішення зазначених питань можуть впливати й інші положення КК України, зокрема ті, які передбачені статтями 4, 5, 9, 13 – 17, 29 – 31, 44 – 49, 88 – 91, 106, 108, пунктами 9, 10, 13, 17 розділу II Прикінцевих та перехідних положень КК України, а також відповідні положення чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

За змістом статті 32 КК повторністю кримінальних правопорушень визнається неодноразове вчинення однією і тією ж особою двох або більше злочинів, якщо вони: 1) передбачені тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України; 2) передбачені різними статтями Особливої частини КК і в статті, за якою кваліфікується наступний злочин, вчинення попереднього кримінального правопорушення зазначено як кваліфікуюча ознака. При цьому для повторності не має значення, чи було особу засуджено за раніше вчинений злочин. Не утворює повторності раніше вчинений злочин, за який особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, засуджено без призначення покарання або зі звільненням від покарання, а також злочин, судимість за який було погашено чи знято. Стадії вчинених кримінальних правопорушень, а також вчинення кримінальних правопорушень одноособово чи у співучасті на визнання їх вчиненими повторно не впливають. За наявності зазначених умов, а також з урахуванням пункту 17 розділу II Прикінцевих та перехідних положень КК України повторність можуть утворювати і кримінальні правопорушення, які кваліфікуються за відповідними статтями (частинами статей) КК 1960 року (2001-05, 2002-05, 2003-05).

У межах повторності кримінальних правопорушень їх неодноразове вчинення означає, що не збігаються за часовими показниками початкові моменти вчинення кожного зі кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим

повторність можуть утворювати кримінальні правопорушення, один з яких був вчинений у період, коли інший злочин уже розпочався, але ще не закінчився (наприклад, після початку вчинення шахрайства, але до його закінчення особа вчинює крадіжку). У такому разі вчиненим повторно вважається злочин, розпочатий пізніше.

Рецидивом кримінальних правопорушень визнається вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисне кримінальне правопорушення (стаття 34 КК України).

Ознаками рецидиву є:

1. вчинення особою двох чи більше самостійних одиничних кримінальних правопорушення.
2. нове кримінальне правопорушення має бути вчинено особою в період, коли вона вважається такою, що має судимість за раніше вчинене кримінальне правопорушення.
3. кримінальне правопорушення, за яке особа має судимість, і кримінальне правопорушення, вчинене нею під час цієї судимості, мають бути умисними.

47. ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ ТА ЇЇ ОЗНАКИ.

Співучастю у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення.

Співучасть у кримінальному правопорушенні є однією із форм злочинної діяльності. Її специфіка полягає у тому, що:

- участь у вчиненні кримінального правопорушенні повинна брати участь дві або більше кількості осіб обумовлює його підвищену суспільну небезпеку;
- склад кримінального правопорушення виконується лише завдяки спільній діяльності всіх співучасників, у діяннях же окремих із них можуть бути відсутні всі ознаки кримінального правопорушення, вказані у статті Особливої частини КК України.

Вчинення окремих видів кримінальних правопорушень можливе лише у співучасті (наприклад, участь у банді чи вчинюваному нею нападі при бандитизмі, керівництво злочинною організацією. **Законодавче визначення поняття «співучасть» включає в себе такі ознаки:**

- наявність двох чи більше суб'єктів кримінального правопорушення, які беруть участь у вчиненні одного й того самого умисного кримінального правопорушення;
- спільність їх участі у кримінальному правопорушенні;
- умисний характер діяльності співучасників. Перші дві ознаки характеризують об'єктивну (особливий спосіб вчинення кримінального правопорушення, який характеризується спільністю дій), а остання - суб'єктивну сторону співучасті (умисна форма вини).

48. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПОМИЛОК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.

Помилка в кримінальному праві – це неправильне уявлення винної особи (злочинця) щодо юридичних і фактичних ознак діяння та його наслідків.

Притягнення особи до кримінальної відповідальності вимагає встановлення об'єктивних та суб'єктивних ознак скоєного діяння. У більшості випадків фактичні ознаки кримінального правопорушення співпадають з уявленням про нього самого винного. Проте, в окремих випадках особа, яка скоює суспільно небезпечне діяння, може помилятися щодо фактичних обставин вчинюваного та його соціальної значущості. Такі випадки в кримінальному праві називають помилкою.

Виділяють наступні можливі класифікації помилки в кримінальному праві: 1) по причинах і умовах виникнення – вибачливі і невибачливі помилки; 2) по характеру – помилкове представлення про наявність ознак, що фактично відсутні, і помилкове уявлення про відсутність ознак, що фактично мають в наявності; 3) по значимості – істотні і несуттєві; 4) по предмету омани – юридичні і фактичні; 5) по впливу на притягнення особи до кримінальної відповідальності – винні і невинні.

Більш прийнятною для кримінального права в практичному значенні є класифікація помилок, відповідно до якої неправильне уявлення суб'єкта може відноситися до юридичних приписів права і фактичних обставин кримінального правопорушення. Тобто найбільш прийнятна класифікація помилок, у якій вони розділяються на юридичні і фактичні. Саме за допомогою цієї класифікації є можливість визначити вплив тієї чи іншої помилки на кримінальну відповідальність і покарання. Виділення ж відворотних і невідворотних помилок, минучих і неминучих, винних і невинних, пробачливих і невибачливих грає позитивну роль лише для розуміння значимості проблеми помилки в праві.

49. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРИЧЕТНОСТІ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ. ВІДМІННІСТЬ ПРИЧЕТНОСТІ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІД СПІВУЧАСТІ.

Причетність до кримінального правопорушення - це дія чи бездіяльність, яка хоча і пов'язана з вчиненням кримінального правопорушення, але не є співучастю в ньому.

На підставі положень частин 6 і 7 ст. 27 КК, з урахуванням теорії і сформованої практики, виділяються такі види причетності до кримінального правопорушення:

- 1) Заздалегідь не обіцяне (тобто не обіцяне до закінчення (завершення) кримінального правопорушення) приховування кримінального правопорушення.

- 2) Заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, добутого злочинним шляхом.

- 3) Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

- 4) Заздалегідь не обіцяне потурання кримінального правопорушення.

• 5) Неповідомлення про злочин – це заздалегідь не обіцяне неповідомлення про достовірно відомий особливо тяжкий злочин, що готується, вчинюється або вчинено, тягне за собою кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом.

Ці види причетності є самостійними злочинами і тому тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Поняття причетності звичайно досліджують в зв'язку з характеристикою співучасті у злочині. Це обумовлено наявністю певних суміжних ознак. Насамперед - це участь кількох суб'єктів кримінального правопорушення. Якщо причетність має місце тоді, коли є предикатний злочин, вчинений іншою особою і самостійна злочинна діяльність, то це означає, що при причетності слід давати оцінку діяльності кількох суб'єктів. Існує і певний суб'єктивний зв'язок між такими суб'єктами, як співучасть, так і причетність можливі лише щодо умисних кримінальних правопорушень.

Розмежувальна ознака	Характерно для співучасті	Характерно для причетності
Протиправність діяння	Вчиняються діяння, які не описані в статті Особливої частини КК	Визначено статтями Особливої частини КК
Перелік діянь, у яких полягає	Не обмежений	Обмежений
Кількість кримінальних правопорушень	Один - єдиний для всіх співучасників	Щонайменше два - предикатний, та який становить собою причетність
На якій стадії вчинення кримінального правопорушення можлива	До моменту закінчення кримінального правопорушення	Як щодо достовірно відомих підготовлюваних або вчинюваних кримінальних правопорушень, так і вже закінчених
Зв'язок зі злочинним результатом	Причинний	Не причинний
Роль суб'єкта в злочинній діяльності	Участь у своєму власному злочині	Відношення до кримінального правопорушення іншої особи

50. ПОНЯТТЯ ТА МЕТА ПОКАРАННЯ. СИСТЕМА ПОКАРАНЬ ТА ЇЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ.

Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Метою покарання є кара, виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Передбачені чинним кримінальним законодавством окремі види покарань утворюють певну систему. Система покарань, установлена ст. 51 КК, і є тією юридичною базою, на якій ґрунтується діяльність судів із застосування

покарань. Законодавець, визначаючи систему покарань, створює цим базу і для побудови санкцій у відповідних статтях Особливої частини КК, де передбачено види і межі покарань за окремі кримінальні правопорушення. Система покарань покликана визначати однаковість у правозастосовній діяльності та згідно з цим бути важливим засобом забезпечення законності.

Під системою покарань прийнято розуміти встановлений кримінальним законом та обов'язковий для суду вичерпний перелік покарань, розташованих у певному порядку за ступенем їх суворості.

Система покарань містить такі види покарань: штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади чи провадити певну діяльність; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; конфіскація майна; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі (ст. 51 КК). Отже, КК передбачає 12 видів покарань.

51. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення - це сукупність ознак, що характеризують зовнішню сторону з кримінального правопорушення. Характерними ознаками об'єктивної сторони, які властиві майже всім складам кримінального правопорушення, вважаються: 1) суспільно небезпечне діяння особи; 2) таке діяння, вчинене певним способом, у певний час, у певному місці із застосуванням певних предметів, знарядь або засобів; 3) таке діяння заподіює або створює загрозу заподіяти суспільно небезпечні наслідки; 4) між суспільно небезпечним діянням і наслідками має бути причинний зв'язок. Але не всі зазначені ознаки об'єктивної сторони входять до кожного складу кримінального правопорушення, а тому й не всі мають значення для кваліфікації.

У теорії кримінального права зазначені вище ознаки поділяються на обов'язкові та факультативні. Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення вважаються: суспільно небезпечне діяння, його наслідки (загроза їх настання). Ці ознаки визначені в законі або випливають з його змісту і мають бути встановлені при кваліфікації кримінального правопорушення.

Факультативні ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення (час, місце, спосіб вчинення кримінального правопорушення, використані знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення) мають подвійне значення. Для одних складів кримінального правопорушення вони є обов'язковими, якщо зазначені у диспозиції конкретної статті або її частині, для інших - необов'язковими, оскільки вони не вказані у диспозиції статті і не впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення.

52. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.

У ч. 2 ст. 2 КК України закріплено один із найважливіших принципів кримінального права - можливість відповідальності лише за наявності вини. «Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду». Чітке законодавче формулювання цього принципу є важливою гарантією дотримання законності в діяльності правоохоронних органів.

Суб'єктивна сторона - це ознаки, які характеризують злочин з його внутрішнього боку.

До обов'язкових ознак суб'єктивної сторони належать: вина у формі умислу чи необережності; до факультативних: мотив кримінального правопорушення, мета кримінального правопорушення, емоційний стан.

Вина - це психічне ставлення осудної особи до скоєного нею суспільно небезпечного діяння, а в злочинах із матеріальним складом - і до його наслідків у формі умислу чи необережності (ст. 23 КК).

Мотив кримінального правопорушення - усвідомлене спонукання особи, яке викликало у неї рішучість вчинення кримінального правопорушення; інтегральний психічний утвір, який спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою.

Мета кримінального правопорушення - уявлення про бажаний результат, досягнути якого прагне особа.

Умисел поділяється на прямий і непрямий.

Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 1 ст. 24 КК).

Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК).

Умисел у формальному складі кримінального правопорушення, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння і бажала вчинити його.

Необережність поділяється на злочинну самовпевненість і злочинну недбалість.

Необережність є злочинною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК).

Необережність є злочинною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинна була і могла їх передбачити (ч. 3 ст. 25 КК).

53. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, МЕТОД І ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.

Кримінальне право як галузь права (законодавства) – це сукупність юридичних норм, прийнятих Верховною Радою України, що встановлюють які суспільно-небезпечні діяння є злочинами і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили.

Предметом кримінального права є кримінальні правовідносини, що виникають внаслідок вчинення кримінального правопорушення між особою, яка його вчинила, та державою в особі органів, які вповноважені здійснювати її кримінальне переслідування (дії, спрямовані на розкриття та розслідування кримінального правопорушення, відправлення правосуддя в кримінальних справах).

Метод правового регулювання відповідає на запитання: як саме певна галузь права регулює певні правовідносини? Отже метод правового регулювання – це сукупність певних засобів, прийомів, за допомогою яких здійснюється регулювання та охорона суспільних відносин, що входять у предмет правового регулювання відповідної галузі права. Регуляція суспільних відносин кримінальним правом пов'язана із застосуванням засобів, прийомів, притаманних виключно цій галузі права. Специфіка їх полягає у притягненні особи, яка порушила припис норми кримінального закону до кримінальної відповідальності і застосуванні до неї з боку держави покарання – найсуворішого заходу державного примусу.

Таким чином **метод кримінально-правового регулювання** знаходить свій прояв у притягненні особи до кримінальної відповідальності та застосуванні кримінального покарання.

Правовою основою кримінального права України є Конституція України.

Джерелами кримінального права виступають:

- КК України – як основний систематизований законодавчий акт, який об'єднує всю сукупність кримінально-правових норм;
- укладені та ратифіковані Україною міжнародні договори, що містять кримінально-правові норми, які в подальшому імплементуються в національне кримінальне законодавство.

54. ПОПЕРЕДНЯ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ.

Кримінальний кодекс України визначає дві стадії попередньої злочинної діяльності, пов'язаної із вчиненням кримінального правопорушення:

1) готування до кримінального правопорушення, тобто підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення.

Готування до кримінального правопорушення характеризується ознаками:

1. а) підшукуванням або пристосуванням засобів чи знарядь, при цьому підшукуванням є фактичне законне чи незаконне придбання засобів чи знарядь:

- - засобами є будь-які предмети, які полегшують вчинення кримінального правопорушення (снодійні чи отруйні речовини, підроблені документи, транспортні засоби та інше);

- - знаряддями є будь-які предмети, які безпосередньо використовуються особою для вчинення кримінального правопорушення (різні види холодної або вогнепальної зброї, відмички, кастети, інші предмети, які необхідні для полегшення вчинення кримінального правопорушення).

Пристосування засобів чи знарядь полягає у різноманітному впливові суб'єкта кримінального правопорушення на різні речі з метою використання їх як засобів і знарядь вчинення кримінального правопорушення (виготовлення із мисливської рушниці обрізу чи перероблення газового пістолету у вогнепальну зброю та інше);

- б) підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення є визначення осіб, які необхідні для полегшення вчинення кримінального правопорушення, схиляння їх до участі у його вчиненні шляхом умовляння, підкупу, погрози чи іншим чином, а також попередня змова вказаних осіб, щодо спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення кримінального правопорушення;

- в) усунення перешкод, тобто заздальгідь прийняття різних мір і заходів, які ускладнюють вчинення кримінального правопорушення (відключення сигналізації, призначення на чергування у день вчинення кримінального правопорушення особи, яка має недостатній рівень підготовки та інше);

- г) інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення (розробка плану вчинення кримінального правопорушення, проведення попередніх тренувань та інше).

У самому готуванні до кримінального правопорушення може міститися інший закінчений злочин, так придбання, виготовлення, ремонт, передача чи збут вогнепальної зброї та бойових припасів до неї без передбаченого законом дозволу, що здійснюється особою для вчинення іншого кримінального правопорушення містить склад закінченого кримінального правопорушення, передбаченого ст. 263 ККУ.

Готування до кримінального правопорушення невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності.

2) замах на злочин – це вчинення особою з прямим умислом діяння, безпосередньо спрямованого на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини Кримінального кодексу, якщо при цьому кримінальне правопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

Замах на кримінальне правопорушення може бути:

- о незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця і злочинний результат не наступив (особа хотіла вчинити крадіжку із квартири, але не змогла її відкрити і при цьому була затримана);

- о закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі (особа хотіла викрасти гроші із сейфу, його відкрила але грошей там не було; особа стріляла в іншу особу з метою її вбивства, але не влучила).

55. ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ (СТ. 271 КК УКРАЇНИ). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 12 ЧЕРВНЯ 2009 РОКУ № 7 «ПРО ПРАКТИКУ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ УКРАЇНИ ЗАКОНОДАВСТВА У СПРАВАХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА».

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є конституційне право людини і громадянина на безпечні умови праці. Додатковим обов'язковим об'єктом виступає здоров'я особи.

Потерпілим від кримінального правопорушення може бути особа, яка має постійний або тимчасовий зв'язок з даним підприємством, установою, організацією чи з виробничою діяльністю громадянина - суб'єкта підприємницької діяльності, тобто учасник виробничого процесу.

Об'єктивна сторона характеризується: 1) діянням (дією або бездіяльністю); 2) наслідками у вигляді шкоди здоров'ю (ч. 1 ст. 271) або загибелі людей, чи іншими тяжкими наслідками (ч. 2 ст. 271); 3) причиновим зв'язком між діянням і наслідками, а також 4) місцем вчинення кримінального правопорушення.

Під законодавчими та іншими нормативно-правовими актами про охорону праці, вимоги яких порушуються при вчиненні цього кримінального правопорушення, слід розуміти Закон України «Про охорону праці», Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р., інші закони України, міжнародні договори, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, відомчі нормативно-правові акти (інструкції, положення, правила), а також нормативні акти підприємств (накази, розпорядження керівників підприємств, установ, організацій з питань охорони праці). Стаття 271 охоплюється порушення так званих загальних правил охорони праці - тих, які стосуються всіх працівників і спрямовані на попередження заподіяння шкоди будь-яким особам, пов'язаним з виробництвом. Порушення спеціальних правил безпеки (які стосуються виконання робіт з підвищеною небезпекою, діють на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах, ядерної або радіаційної безпеки) цією статтею не охоплюються і, за наявності підстав, потребують кваліфікації за статтями 272-274.

Оскільки диспозиція ч. 1 ст. 271 сконструйована як бланкетна, то при застосуванні цієї статті слід встановлювати не лише те, які саме нормативно-правові акти порушено при вчиненні цього діяння, а й конкретно визначити, вимоги яких саме статей, пунктів, параграфів не дотримано винним, а також розкрити суть допущеного порушення.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення є місце його вчинення. Ним є місце, де здійснюється

виробництво, - підприємство, установа, організація або підприємницька діяльність громадянина - суб'єкта такої діяльності. Про поняття такого місця див. коментар до ст. 272.

Наслідки у вигляді шкоди здоров'ю потерпілого мають місце при заподіянні особі легкого або середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Про поняття таких тілесних ушкоджень див. коментар до статей 122, 125. Аналогічні порушення за відсутності передбачених ст. 271 наслідків тягнуть адміністративну відповідальність за ч. 2 ст. 41 або за ст. 93 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого.

4. Суб'єкт кримінального правопорушення спеціальний. Крім загальних ознак суб'єкта кримінального правопорушення, він наділений ще й спеціальними ознаками, а саме: 1) є службовою особою підприємства, установи, організації або громадянином - суб'єктом підприємницької діяльності. Про поняття службової особи див. примітки 1 і 2 до ст. 364 та Загальні положення до розділу XVII Особливої частини КК; 2) несе спеціальні обов'язки з охорони праці. Такі обов'язки покладаються на службових осіб спеціальними наказами адміністрації, посадовими інструкціями, впливають із займаної посади чи в зв'язку із попередньою діяльністю. Наприклад, такі обов'язки має керівник підприємства, який особисто взявся керувати виконанням певних робіт. Громадяни - суб'єкти підприємницької діяльності несуть обов'язки з охорони праці найнятих ними працівників на підставі закону.

Порушення вимог законодавства про охорону праці службовими особами, на яких не покладено спеціальні обов'язки по охороні праці, чи службовими особами, які працюють у невиробничій сфері (в освіті, науці, медицині), за наявності підстав слід кваліфікувати за відповідними статтями розділу XVII Особливої частини КК.

Якщо ж такі порушення допущено рядовими працівниками (не службовими особами), то вони, за наявності відповідних наслідків та інших обов'язкових ознак, можуть бути кваліфіковані за статтями про кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи.

5. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується необережною виною у виді злочинної самовпевненості або злочинної недбалості.

Якщо порушення вимог законодавства про охорону праці було способом умисного заподіяння шкоди життю або здоров'ю людей, то такі діяння кваліфікуються з врахуванням конкретних обставин справи як диверсія (ст. 113) або умисні кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи.

6. Кваліфіковані види кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 271) мають місце тоді, коли порушення вимог законодавства про охорону праці спричинило: 1) загибель людей; 2) інші тяжкі наслідки.

56. ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ (СТ. 286 КК УКРАЇНИ). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 23 ГРУДНЯ 2005 Р. № 14 «ПРО ПРАКТИКУ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ УКРАЇНИ ЗАКОНОДАВСТВА У СПРАВАХ ПРО ДЕЯКІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ, А ТАКОЖ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ НА ТРАНСПОРТІ».

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є безпека руху й експлуатації автомобільного та деяких інших видів транспорту, перелік яких наведений у примітці до ст. 286, а його додатковим обов'язковим об'єктом - життя та здоров'я особи.

Транспортними засобами, у зв'язку з керуванням якими настає відповідальність за ст. 286 (а також які є ознакою складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 287, 289, 290), виступають всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби, що приводяться в рух за допомогою двигуна з робочим об'ємом 50 куб. см і більше або електродвигуна потужністю понад 3 кВт.

Не є транспортними засобами мопеди, велосипеди з двигуном із робочим об'ємом до 50 куб. см, рухомий склад метрополітену, фунікулера та інших видів залізниць (пасажирські та вантажні потяги, локомотиви, дрезини тощо). Відповідальність за порушення правил безпеки руху та експлуатації метрополітену й інших видів залізниць передбачена ст. 276, а велосипедів (у т. ч. з мотором), самохідних засобів з малопотужними електричними чи іншими двигунами) - ст. 291.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення включає такі обов'язкові ознаки: 1) діяння, 2) обстановку, 3) наслідки та 4) причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Діяння полягає у порушенні правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту. Воно може вчинитися шляхом дії або бездіяльності і полягати у: 1) вчиненні дій, які заборонені правилами (проїзд на забороняючий сигнал світлофора, експлуатація автомобіля з певними технічними несправностями тощо); 2) невиконанні дій, які особа може і зобов'язана вчинити відповідно до вимог правил безпеки руху й експлуатації транспорту (незниження швидкості руху відповідно до дорожньої обстановки чи приписів дорожніх знаків, неправильне користування зовнішніми світловими приладами). Про поняття водіння і експлуатації машин див. коментар до ст. 415.

Діяння при вчиненні цього кримінального правопорушення завжди пов'язане з недотриманням вимог відповідних нормативних актів - правил безпеки руху та експлуатації транспортних засобів. Такі правила встановлені у законах та інших нормативно-правових актах, насамперед Правилах дорожнього руху.

Причинний зв'язок між діянням і наслідками має місце тоді, коли порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту, допущене винним, закономірно, з необхідністю тягне за собою наслідки, передбачені ст. 286. У випадках, коли передбачені ст. 286 наслідки настали через порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту двома чи більше водіями транспортних засобів, потрібно з'ясувати характер порушень, які допустив кожний з них, а також чи не було причиною порушення зазначених правил одним водієм їх недодержання іншим і чи мав перший можливість уникнути дорожньо-транспортної події та її наслідків. При цьому треба мати на увазі, що за певних умов виключається кримінальна відповідальність особи, яка порушила правила дорожнього руху вимушено, через створення аварійної ситуації іншою особою, яка керувала транспортним засобом.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту настання зазначених у ст. 286 наслідків.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286, визнають особу, яка керує транспортним засобом, незалежно від того, чи має вона на це право. Особою, яка керує транспортним засобом, вважаються: водій; інструктор чи майстер виробничого навчання, який керує навчальним водінням; службова особа, яка дає водію обов'язкові для виконання вказівки.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення визначається ставленням винного до наслідків і в цілому характеризується необережною виною. При умисному ставленні до наслідків вчинене кваліфікується за статтями Особливої частини КК, що передбачають відповідні умисні кримінальні правопорушення.

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення є спричинення в результаті порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту: 1) смерті потерпілого або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження одному чи кільком потерпілим (ч. 2 ст. 286). Якщо під час дорожньої події заподіяно тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, то вчинене кваліфікується за частиною статті, яка передбачає найбільш тяжкий вид ушкоджень; 2) загибелі кількох осіб (ч. 3 ст. 286).

За ч. 3 ст. 286 порушення правил безпеки руху й експлуатації транспорту кваліфікується тоді, коли смерть кількох осіб була результатом однієї дорожньої події. Дві чи більше подій, у результаті кожної з яких настала смерть однієї особи, не можна оцінювати як наслідок - загибель кількох осіб.

57. Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК). Відмінність цього кримінального правопорушення від перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК). Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень».

Стаття складається з трьох частин, які містять заборонювальні норми, а також із примітки, що має чотири пункти. **Родовим об'єктом** кримінального

правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність державного і громадського апарату, а також апарату управління підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення - суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках державного апарату, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, організацій, установ, підприємств незалежно від форми власності, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій.

Об'єктивна сторона зловживання владою або службовим становищем (ч. 1 ст. 364 КК) має три обов'язкові ознаки: 1) діяння - використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, яке полягає у певних діях чи бездіяльності суб'єкта; 2) наслідки у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб; 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Зловживання владою - це умисне використання службовою особою, яка здійснює функції представника влади, свого службового становища всупереч інтересам служби. Зловживання службовим становищем - це будь-яке умисне використання службовою особою всупереч інтересам служби своїх прав і можливостей, пов'язаних з її посадою. Словосполучення «всупереч інтересам служби» означає, що службова особа не бажає рахуватися з покладеними на неї законом чи іншим нормативно-правовим актом обов'язками, діє всупереч їм, не звертає уваги на службові інтереси.

Істотна шкода охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб - це як матеріальна шкода, так і шкода нематеріального характеру. Відповідно до п. 3 прим. до ст. 364 істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в 100 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Істотна шкода, якщо вона має нематеріальний вимір, - це оцінне поняття, яким, зокрема, охоплюється порушення політичних, трудових, житлових та інших прав і свобод людини і громадянина, підрив авторитету і престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадського порядку, створення обстановки, що утруднює установі, організації, підприємству здійснення основних функцій тощо.

Кримінальне правопорушення є закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (матеріальний склад).

Суб'єкт кримінального правопорушення - спеціальний (службова особа). Згідно з п. 1 примітки до ст. 364 КК службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях

незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Представники влади - це працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також постановляти рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їхньої відомчої належності чи підлеглості (наприклад, народні депутати України, депутати Верховної Ради АРК, депутати місцевих рад, судді, прокурори, слідчі, оперативний склад СБУ, поліцейські та працівники податкової міліції, лісничі, військові коменданти тощо). Організаційно-розпорядчі обов'язки - це обов'язки зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності (наприклад, такі функції виконують керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів, їх заступники, особи, які керують ділянками робіт тощо). Адміністративно-господарські обов'язки - це обов'язки з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо), які, зокрема, здійснюють начальники планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, їхні заступники, завідувачі складів, магазинів, підприємств побутового обслуговування населення, їхні заступники, керівники відділів цих підприємств, відомчі ревізори та контролери тощо.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умисною (або змішаною) формою вини та спеціальним мотивом (корисливим мотивом, іншою особистою заінтересованістю винної особи або її бажанням задовольнити ті чи інші інтереси третіх осіб).

Кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 364 КК) є спричинення ним тяжких наслідків. Поняття «тяжкі наслідки» відрізняється від поняття «істотна шкода» більшим ступенем суспільної небезпеки і може полягати у матеріальній, фізичній, моральній шкоді тощо. Відповідно до п. 4 прим. до ст. 364 тяжкими наслідками, якщо вони полягають у заподіянні матеріальних збитків, вважаються такі, які у 250 та більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Тяжкі наслідки, не пов'язані з матеріальними збитками, - це оцінне поняття, яким, зокрема, охоплюється: повний розвал діяльності підприємства; катастрофа; масове отруєння людей; смерть однієї чи більше осіб; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи декільком особам; наслідки, які суттєво ускладнюють відносини з іншими державними або міжнародними організаціями та підбивають авторитет держави або її окремих органів на міжнародній арені тощо.

Особливо кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 364 КК) є вчинення його працівником правоохоронного органу.

Необхідно відмежовувати перевищення влади або службових повноважень від зловживання владою або службовим становищем. В останньому випадку службова особа незаконно, всупереч інтересам служби використовує надані їй законом права і повноваження (ст. 364 КК). Під перевищенням влади або службових повноважень треба розуміти: а) вчинення дій, які є компетенцією вищестоящої службової особи цього відомства чи службової особи іншого відомства; б) вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках, або з особливого дозволу, або з додержанням особливого порядку, - за відсутності цих умов; в) вчинення одноособово дій, які могли бути вчинені лише колегіально; г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти (п. 5 згаданої Постанови). Відмінність також полягає в мотивах вчинення цих кримінальних правопорушень.

58. ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ (СТ. 368 КК). ПРОПОЗИЦІЯ, ОБЦЯНКА АБО НАДАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВІЙ ОСОБІ (СТ. 369 КК). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 26 КВІТНЯ 2002 Р. № 5 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ У СПРАВАХ ПРО ХАБАРНИЦТВО».

Безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують правильну (належну) діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ чи організацій, а також їх службових осіб, у частині їх непідкупності та фінансування виключно у порядку, встановленому законодавством.

Предметом кримінального правопорушення є неправомірна вигода (див. примітку до ст. 364-1 КК України та розглянуті положення щодо цієї статті). Це поняття замінило собою більш вузьке поняття «хабар», під яким розумілися блага виключно майнового характеру: 1) майно, зокрема вилучене з вільного обігу (гроші, цінності та інші речі); 2) право на майно (документи, що надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо); 3) будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних або туристичних путівок, проведення будівельних чи ремонтних робіт тощо). Предметом же неправомірної вигоди можуть бути і нематеріальні блага (зокрема будь-які послуги).

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 368 КК України) передбачає такі альтернативні дії службової особи: прийняття пропозиції неправомірної вигоди; прийняття обіцянки такої вигоди; одержання неправомірної вигоди; прохання надати таку вигоду.

Слід також наголосити, що, по-перше, службова особа при вчиненні цього кримінального правопорушення може приймати пропозицію, обіцянку або одержувати неправомірну вигоду, а так само просити надати таку вигоду як для себе, так і для третьої особи; по-друге, цей кримінальний правопорушення

вчиняється службовою особою як в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, так і в інтересах третьої особи; по-третє, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду пов'язані із вчиненням чи невчиненням цією службовою особою будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Про поняття «пропозиція» та «обіцянка» див. п. 3 примітки до ст. 354 КК України і розглянуті положення щодо цієї статті; про поняття «прийняття пропозиції», «прийняття обіцянки», «одержання» та «прохання надати таку вигоду» – розглянуті положення щодо ст. 354 КК України.

Способи одержання неправомірної вигоди можуть бути різними і для кваліфікації цього кримінального правопорушення значення не мають, однак можна вирізнити два основні: простий (полягає у безпосередньому наданні неправомірної вигоди службовій особі, її близьким родичам чи членам сім'ї, передачі її через посередника чи третіх осіб); завуальований (факт одержання неправомірної вигоди маскується під зовні цілком законну операцію: укладення законної угоди, нарахування й виплата заробітної плати чи премії, оплата послуг, консультації, експертизи тощо).

Суб'єкт кримінального правопорушення – спеціальний, а саме службова особа (див. примітку до ст. 364 КК України та розглянуті положення щодо цієї статті). Дії особи, яка сприяла тому, хто, будучи службовою особою, прийняв пропозицію, обіцянку або одержав неправомірну вигоду, чи тому, хто її пропонував, обіцяв чи надав, або організувала це кримінальне правопорушення, або підбурила до його вчинення, належить кваліфікувати як співучасть у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 368 або ст. 369 КК України.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Кваліфікований склад кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 368 КК України) утворює вчинення діяння, передбаченого ч. 1 цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі (відповідно до и. 1 примітки до цієї статті – це вигода, що в 100 і більше разів перевищує н.м.д.г.).

Особливо кваліфікований склад кримінального правопорушення (ч. 3, 4 ст. 368 КК України) утворюють: діяння, передбачене частиною 1 або 2 цієї статті, якщо: його предметом була неправомірна вигода у великому розмірі (відповідно до и. 1 примітки до цієї статті – це вигода, що в 200 і більше разів перевищує н.м.д.г.); воно вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище (див. п. 2 примітки до ст. 368 КК України), або за попередньою змовою групою осіб (див. нижче), повторно (див. п. 4 примітки до ст. 354 КК України і розглянуті положення щодо цієї статті), було поєднане з вимаганням неправомірної вигоди (див. п. 5 примітки до ст. 354 КК України та розглянуті положення до цієї статті); а також діяння, передбачене частинами 1, 2 або 3 цієї статті, якщо його предметом була неправомірна вигода в особливо великому розмірі (відповідно до п. 1 примітки до цієї статті – це вигода, що в 500 і більше

разів перевищує н.м.д.г.); воно вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище (див. п. 3 примітки до ст. 368 КК України).

Безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення і його предмет (неправомірна вигода) збігаються із безпосереднім об'єктом і предметом прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України). Загалом пропозиція чи обіцянка службовій особі надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди напряду пов'язані з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням такої вигоди (докладніше про це див. розглянуті положення щодо ст. 368 КК України).

Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 369 КК України) характеризується трьома альтернативними діями: пропозицією надати неправомірну вигоду; обіцянкою надати неправомірну вигоду; наданням такої вигоди за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Особливістю пропозиції надати неправомірну вигоду, передбаченої ст. 369 КК України, є те, що вона полягає у висловленні службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди. Якщо при цьому повідомляються час, місце, спосіб надання останньої, то вже має місце обіцянка надати неправомірну вигоду.

Передбачений ст. 369 КК України злочин є закінченим з моменту, коли винний лише запропонував чи пообіцяв надати неправомірну вигоду службовій особі, а остання усвідомила цю інформацію або коли службова особа прийняла хоча б частину наданої неправомірної вигоди (формальний склад).

Якщо службова особа відмовилася прийняти запропоновані, обіцяні чи надані їй гроші, цінності, послуги або з якихось причин не отримала неправомірну вигоду, дії того, хто намагався її надати, належить кваліфікувати як замах на вчинення кримінального правопорушення.

Суб'єкт кримінального правопорушення – загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку

Із **суб'єктивної сторони** передбачений ст. 369 КК України злочин характеризується лише **прямим умислом**.

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 369 КК України) є вчинення діянь, передбачених ч. 1 аналізованої статті, **повторно** (див. примітку до ст. 354 КК України і розглянуті положення щодо цієї статті).

Особливо кваліфікований склад аналізованого кримінального правопорушення має місце у разі: вчинення діянь, передбачених частиною 1 або 2 цієї статті, якщо неправомірна вигода надавалася службовій особі, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб (ч. 3 ст. 369 КК України); вчинення діянь, передбачених частиною 1, 2 або 3 цієї статті, якщо неправомірна вигода надавалася службовій особі, яка займає

особливо відповідальне становище, або організованою групою чи її учасником (ч. 4 ст. 369 КК України).

59. ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ, ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 15 ТРАВНЯ 2006 Р. № 2 «ПРО ПРАКТИКУ РОЗГЛЯДУ СУДАМИ СПРАВ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ».

Примусовими заходами виховного характеру є певні заходи, які застосовуються до неповнолітнього в разі вчинення такою особою кримінального правопорушення, які полягають у звільненні від кримінальної відповідальності, або застосуванні відповідного заходу адміністративного впливу.

Суд може застосовувати до неповнолітнього такі примусові заходи виховного характеру як:

1. застереження;
2. обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;
3. передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;
4. покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;
5. направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років (частина друга статті 105 КК України).

До неповнолітнього може бути застосовано кілька примусових заходів виховного характеру.

Тривалість таких заходів, як обмеження дозвілля та передача під нагляд, встановлюється судом. Суд може також визнати за необхідне призначити неповнолітньому вихователя.

60. ПРИМУШУВАННЯ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ (СТ. 373 КК УКРАЇНИ). КОНСТИТУЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є правосуддя в частині забезпечення доведеності вини, а також конституційне право людини на те, що її обвинувачення не буде ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом. Додатковим факультативним об'єктом кримінального правопорушення виступає здоров'я, воля, честь і гідність особи.

Потерпілим від цього кримінального правопорушення є особа, яка згідно з КПК може давати показання при допиті під час дізнання або досудового слідства, – підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, експерт.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення полягає у примушуванні давати показання при допиті. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є також спосіб – незаконні дії.

Під примушуванням у ч. 1 ст. 373 розуміється психічний вплив на особу, яку допитують, з метою отримати потрібні для особи, яка провадить допит, показання. Допит шляхом незаконній: дій має місце, коли він провадиться з використанням шантажу, обману, гіпнозу, з незаконним обмеженням прав потерпілого, його підкупом тощо. Для кваліфікації кримінального правопорушення не має значення, отримав винний таким шляхом правдиві або неправдиві показання.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення незаконних дій при допиті.

Суб'єкт кримінального правопорушення спеціальний. Ним є особа, яка провадить дізнання (начальник органу дізнання, дізнавач), або досудове слідство (слідчий, начальник слідчого підрозділу, прокурор).

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умислом.

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення є вчинення його: 1) із застосуванням до потерпілої особи насильства; 2) із знущанням над нею (ч.2 ст. 373).

Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини вважаються гарантією справедливого розгляду справи у кримінальному провадженні та основною засадою (принципом) судочинства (п. 3 ч. 2 ст. 129 Конституції України). Конституційним підґрунтям зазначеного є ст. 62 Конституції України, де закріплені положення, що складають зміст даного принципу:

Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

61. ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЧИ НЕ ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ (СТ. 355 КК УКРАЇНИ). ВІДМІННІСТЬ ВІД ВИМАГАННЯ. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 06 ЛИСТОПАДА 2009 Р. № 10 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ У СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ».

Основним безпосереднім *об'єктом* є встановлений порядок виконання цивільно-правових зобов'язань, обов'язковим додатковим - психічна чи тілесна недоторканість, воля, здоров'я людини, право власності (залежно від конкретного змісту погрози, якою супроводжується примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань).

Потерпілими є фізична особа, яка має цивільно-правове зобов'язання, а також її близькі родичі.

Предметом такого зобов'язання можуть бути гроші майно, послуги, результати творчості тощо зобов'язання (525 ЦК України) має бути виражене у грошовій одиниці України - гривні. Сторони можуть визначити грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення виражається у примушуванні до виконання або невиконання цивільно-правових зобов'язань (договір, правочин або інше цивільно-правове зобов'язання).

Під *примушуванням до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань*, передбаченим ч. 1 ст. 355 КК, слід розуміти дві взаємопов'язані дії: 1) вимогу виконати чи не виконати договір, угоду (правочин) чи інше цивільно-правове зобов'язання; 2) погрозу насильством над потерпілим чи його близькими родичами, пошкодженням чи знищенням їх майна.

Примушування - це вимога, пов'язана із погрозою насильства щодо потерпілого або його близьких родичів або із погрозою пошкодження або знищення їх майна, за відсутності ознак *вимагання*. *Цивільно-правове зобов'язання* - це правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (ст. 509 ЦК України). Відповідальність за ст. 355 КК може наставати лише тоді, коли особу примушують до виконання (невиконання) існуючого зобов'язання, що виникло на підставах, передбачених чинним законодавством (абз. 3 п. 15 ППВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від листопада 2009 р. № 10). Підставами виникнення зобов'язань у цивільному праві, зокрема, є: 1) договори та інші правочини; 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; 3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; 4) інші юридичні факти. Цивільні права та обов'язки можуть виникати: безпосередньо з актів цивільного законодавства; з актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування; з рішення суду. У випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором, підставою виникнення цивільних прав та обов'язків може бути настання або ненастання певної події.

Вимога виконати чи не виконати цивільно-правове зобов'язання - це викладена в рішучій (категоричній) формі пропозиція винного до потерпілого негайно або у визначений час виконати чи не виконати договір, угоду (правочин) чи інше цивільно-правове зобов'язання. Вимога має бути чітко визначеною. Форма такої вимоги може бути різною (усна, письмова тощо) і на кваліфікацію не впливає. Кримінально караним діянням вимогу виконати чи не виконати цивільно-правове зобов'язання робить протиправний *спосіб* впливу на потерпілого. Маючи право на пред'явлення вимоги про виконання певного зобов'язання, винний при вчиненні цього кримінального правопорушення не вправі добиватися задоволення цієї вимоги насильницьким способом. Кримінальна відповідальність може наставати лише тоді, коли особа примушується до виконання (невиконання) існуючого зобов'язання, що виникло з підстав, передбачених чинним законодавством.

Кримінальне правопорушення вважається *закінченим* з моменту пред'явлення вимоги виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання, поєднаної із зазначеною у ч. 1 ст. 355 КК погрозою, незалежно від досягнення винною особою поставленої мети.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом і спеціальною *метою* - примусити іншу сторону виконати або не виконати цивільно-правове зобов'язання саме шляхом примушування. Мотиви можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт кримінального правопорушення - загальний, ним може бути будь-яка особа, якій виповнилося 16 років. Вчинення аналогічних дій службовою особою кваліфікується як перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК).

У частині 2 ст. 355 КК передбачене вчинення кримінального правопорушення повторно або за попередньою змовою групою осіб, або із погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднане з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна.

У частині 3 ст. 355 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені організованою групою або поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, або такі, що завдали великої шкоди чи спричинили інші тяжкі наслідки.

Кримінальне правопорушення передбачений ст. 355 КК, має місце лише за *відсутності* ознак вимагання (ст. 189 КК). Якщо при вимаганні винний посягає на чуже майно, право на нього чи пред'являє вимогу щодо вчинення будь-яких дій майнового характеру, які потерпілий не зобов'язаний вчиняти, то при вчиненні примушуванням до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань йдеться про примушування до виконання чи невиконання юридичного обов'язку, який випливає із цивільно-правового зобов'язання. На відміну від вимагання корисливий мотив і мета відсутні.

62. ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.

Принципи кримінального права - найзагальніші засади кримінального законодавства, що встановлені законом або безпосередньо з нього впливають і які мають пряму дію, пряму регулятивну функцію.

Усі принципи кримінального права можна поділити на загальні та спеціальні.

Загальні принципи притаманні не тільки кримінальному праву, але й іншим галузям права. Це, зокрема: законність, рівність громадян перед законом, невідворотність відповідальності, принципи справедливості, гуманізму та демократизм.

• Принцип законності – ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні кримінального правопорушення та покараний інакше, ніж за вироком суду й відповідно до закону. Отже, конституційний принцип законності стосовно галузі кримінального права перш за все означає, що всі положення, які лежать в

основі притягнення особи до кримінальної відповідальності за скоєне, призначення покарання, звільнення від нього чи настання інших правових наслідків скоєння кримінального правопорушення, повинні бути сформульовані виключно в законі, зміст якого повинен тлумачитися у точній відповідності з його текстом.

- Принцип рівності громадян перед законом. Особа, яка вчинила злочин, підлягає кримінальній відповідальності незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового стану та посади, місця проживання, ставлення до релігії – переконань, належності до громадських об'єднань, а також інших обставин.

- Принцип демократизму виявляється в кримінальному праві в різних формах участі представників громадських об'єднань і приватних осіб у призначенні покарання, його виконанні й, зокрема, у звільненні від кримінальної відповідальності (передача на поруки), звільненні від покарання.

- Сутність принципу гуманізму полягає у визнанні цінності людини. Зокрема, він виражається в тому, що покарання, що передбачає істотне обмеження правового статусу засудженого, переслідує одну мету – захистити інтереси інших, законослухняних громадян, від злочинних посягань.

- Принцип невідворотності кримінальної відповідальності полягає в тому, що особа, яка вчинила злочин, підлягає покаранню в кримінально-правовому порядку. Під останнім варто розуміти й своєчасне притягнення злочинця до відповідальності, і те, що перед кримінальним законом ніхто не повинен мати привілеїв.

- Принцип справедливості означає, що кримінальне покарання чи інший захід кримінально-правового впливу, застосовувані до злочинця, повинні відповідати ступеню суспільної небезпеки кримінального правопорушення, а також особі злочинця. Цей же принцип, зокрема, означає, що ніхто не може бути двічі притягнутий до кримінальної відповідальності за одне й те ж злочинне діяння.

Спеціальні принципи притаманні, зазвичай, тільки кримінальному праву Розглянемо їх:

- Принцип законодавчого визначення кримінального правопорушення (немає кримінального правопорушення, не передбаченого Законом). Це один із найважливіших загальних принципів кримінального права.

- Принцип особистої відповідальності – кримінальна відповідальність можлива лише за власні дії (бездіяльність). Ніхто не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за злочин, учинений іншою особою.

- Принцип винної відповідальності - кримінальна відповідальність настає тільки за наявності вини, тобто лише якщо особа ставиться до кримінального правопорушення та до його наслідків навмисно чи необережно (ст. 23).

- Принцип суб'єктивної осудності. Кримінальна відповідальність ґрунтується лише на суб'єктивній осудності. Об'єктивна осудність

відхиляється, оскільки вона не бере до уваги, не припускає участі в діях свідомості та волі особи.

- Принцип повної відповідальності. Повнота осудності означає вимогу поставити в провину особі все скоєне нею, незалежно від того, якою кількістю кримінально-правових норм цього передбачено. Ніяких обмежень така вимога не має, незалежно від того, створює все вчинене реальну чи ідеальну сукупність кримінальних правопорушень.

- Принцип переваги пом'якшуючих відповідальність обставин. При конкуренції обтяжуючих і пом'якшуючих відповідальність обставин перевагу мають пом'якшуючі обставини вчинення кримінального правопорушення.

- Принцип більшої караності групового кримінального правопорушення. За невеликим винятком, усі чи переважна більшість правових норм про відповідальність за навмисні кримінальні правопорушення містять кваліфікуючі ознаки – вчинення його групою осіб або організованою групою. Можна дійти такого висновку – чим більша ця злочинна група та чим міцніше вона організована, тим більшої кари вона заслуговує.

- Принцип повної компенсації заподіяної шкоди при кримінальному правопорушенні є частковою реалізацією нової концепції кримінального закону – концепції захисту, заміни каральної функції кримінального закону функцією захисту, функцією поновлення порушених прав та інтересів особи.

- Принцип економії кримінальної репресії – це практичне визначення оптимальної найбільш відповідної рівню економічного та культурного розвитку суспільства, межі для відокремлення кримінального правопорушення від незлочинного діяння (дії, бездіяльності), межі між криміналізацією та декриміналізацією кримінальних правопорушень.

63. Примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК України).

Основним безпосереднім об'єктом зазначеного кримінального правопорушення є воля, честь і гідність особи, зокрема, у сімейних взаєминах. Потерпілою особою може бути як особа, що досягла шлюбного віку, так й особа, що не досягла такого віку незалежно від статі. З об'єктивної сторони злочин характеризується діями в таких формах:

- 1) примушування особи до вступу в шлюб;
- 2) примушування особи до продовження примусово укладеного шлюбу;
- 3) примушування особи до вступу у співжиття без укладання шлюбу;
- 4) примушування особи до продовження такого співжиття;
- 5) спонукання особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, у якій вона проживає, з метою вступу в шлюб чи співжиття без укладання шлюбу або з метою продовження примусово укладеного шлюбу чи зазначеного співжиття.

Під «примушуванням» варто розуміти застосування фізичного насильства або погрози його застосування щодо потерпілої особи чи її близької особи або шантаж – погрозу знищити чи пошкодити майно потерпілого, або викрасти потерпілого чи позбавити його волі, або розголосити відомості про потерпілого,

які потерпілий бажає зберегти в таємниці, або іншим чином обмежити права, свободи чи законні інтереси потерпілого (чи його близької особи).

Під спонуканням до переміщення на територію іншої держави варто розуміти заманювання особи за кордон за допомогою вигаданої причини (наприклад, відвідування хворого родича) чи в інший спосіб.

Кримінальне правопорушення у перших чотирьох формах вважається закінченим з моменту застосування фізичної або психічної сили, а в п'ятій формі – з моменту вчинення дій, які характеризують зазначене спонукання (шлюб не обов'язково має бути укладений).

Суб'єкт кримінального правопорушення загальний. Зазвичай ним є особа, яка має сімейну владу над потерпілою особою (батько, дід, мати). А якщо брати цю ситуацію до уваги із суб'єктивної сторони, то кримінальне правопорушення може бути вчинений лише умисно. При цьому мотив і мета вчинюваних дій на кваліфікацію не впливають.

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 151-2) є:

- повторність;
- попередня змова групи осіб;
- учинення кримінального правопорушення щодо особи, яка не досягла шлюбного віку згідно із законодавством.

64. Розбій (ст. 187 КК). Відмінність розбою від вимагання та бандитизму. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти власності».

Розбій належить до найбільш небезпечних корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. І посягає на два об'єкти: право власності й особу (її здоров'я і життя).

З об'єктивної сторони розбій вчинюється у формі нападу з метою заволодіння чим майном, поєднаного із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка з знала напад, або з погрозою застосування такого насильства.

Під *нападом* у складі розбою слід розуміти умисні дії, спрямовані на негайне вилучення чужого майна шляхом застосування фізичного або психічного насильства, небезпечної для життя чи здоров'я особи. Ці дії характеризуються раптовістю, несподіваністю для потерпілого, короткочасністю, агресивністю. Напад може бути як відкритим, так і таємним (наприклад, нанесення удару потерпілому з-за спини).

Під *насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу*, слід розуміти умисне заподіяння їй легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння.

Психічне насильство при розбої полягає в погрозі негайно застосувати фізичне насильство, небезпечне для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу.

Суб'єктом розбою є осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом та корисливим мотивом. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони розбою є мета, з якою здійснюється напад, - заволодіння чужим майном.

Кваліфікованими та особливо кваліфікованими видами розбою є розбій:

- 1) вчинений за попередньою мовою групою осіб, або
- 2) особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм, або
- 3) організованою групою;
- 4) поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, або
- 5) із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень;
- 6) спрямований на заволодіння майном у великих чи
- 7) особливо великих розмірах

Розбій може бути вчинений однією особою, а бандитизм - тільки озброєною групою. Спеціальною ознакою банди є створення озброєної групи для вчинення нападів, і на відміну від групи розбійників банда - це стійка група.

65. Розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України). Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р.

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є режим державної таємниці, тобто встановлений згідно з вимогами відповідних актів законодавства єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці, що забезпечує безпеку держави. Його додатковим факультативним об'єктом можуть бути власність, життя та здоров'я особи тощо.

Предмет кримінального правопорушення - певним чином матеріалізовані відомості, що становлять державну таємницю.

Державна таємниця (далі також - секретна інформація) - вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

З об'єктивної сторони кримінальне правопорушення передбачає *розголошення відомостей*, яке звичайно полягає у діях (усна чи письмова розповідь стороннім особам, по радіо тощо про зміст таємних документів, про таємні вироби чи інші матеріали, аналогічні публікації у відкритій пресі, демонстрування таємних документів, виробів чи інших матеріалів на зібранні або по телебаченню та інше віддання гласності, обнародування певних відомостей).

Кримінальне правопорушення є закінченим з моменту, коли хоча б одна стороння особа була ознайомлена зі змістом документа, виробу чи іншого матеріалу, що становлять державну таємницю.

Суб'єктом кримінального правопорушення є *особа, якій відомості, що становлять державну таємницю, були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків*. Такою визнається особа, що має відповідний допуск (першої, другої або третьої форм) до державної таємниці, наданий відповідно до законодавства України.

З суб'єктивної сторони кримінальне правопорушення може бути вчинений як умисно, так і з необережності.

Кваліфікованим видом кримінального правопорушення є розголошення державної таємниці, якщо воно спричинило тяжкі наслідки. Чи є ті або інші наслідки тяжкими - питання факту, яке має вирішуватися залежно від сукупності обставин, що характеризують ступінь секретності інформації, її якість і кількість, до кого вона потрапила, чи була фактично використана на шкоду інтересам України, правам та законним інтересам громадян тощо.

66. СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ЕЛЕМЕНТИ ТА ОЗНАКИ. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ» ТА «СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ».

Склад кримінального правопорушення – це сукупність установлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, притаманних даному, конкретному кримінальному правопорушенню, описаному в диспозиції Особливої частини КК. Це визначення можна звести до більш лаконічного, сказавши, що склад кримінального правопорушення – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, що відтворюють певне суспільно небезпечне діяння, яке визнається кримінальне правопорушення.

Всі ознаки складу кримінального правопорушення за їх особливостями поділяють на чотири групи, які характеризують кримінальне правопорушення з чотирьох його боків:

а) ознаки, які характеризують об'єкт кримінального правопорушення, його суспільну спрямованість на заподіяння певної суспільно небезпечної шкоди;

б) ознаки, які характеризують зовнішній прояв кримінального правопорушення - дію чи бездіяльність, а також обставини їх вчинення (місце, час, знаряддя і т. ін.);

в) ознаки, які характеризують діяча – його вік, осудність, громадянство, посадовий стан тощо;

г) ознаки, які характеризують кримінальне правопорушення з внутрішнього боку – психічне ставлення злочинця до своїх дій та їх наслідків, спонукування до вчинення цих дій, а також його емоційний стан тощо.

Ознаки, які характеризують злочин з якогось одного боку, називаються *елементом* складу кримінального правопорушення. Такими є:

1. Об'єкт кримінального правопорушення – ті ознаки, які характеризують кримінальне правопорушення з боку його суспільної спрямованості на

заподіяння шкоди в сфері відповідних суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом. Ознаками об'єкту кримінального правопорушення є;

а) важливість та цінність суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону;

б) тяжкість заподіюваної шкоди у сфері цих суспільних відносин - пошкодження, вразливість об'єкта;

в) предмет – матеріальна річ, злочинним впливом на яку заподіюється суспільне небезпечна шкода в сфері тих суспільних відносин, що існують з приводу цієї речі.

Ознаки, зазначені у пп. а) і б), є обов'язковими ознаками об'єкту кримінального правопорушення.

2. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення – це ознаки, які характеризують зовнішній прояв кримінального правопорушення, ті зміни в оточуючому суспільному середовищі, які призводять до вчинення кримінального правопорушення, а також саме діяння, подію вчинення кримінального правопорушення. Такими ознаками є:

а) дія – тобто суспільно значима поведінка особи, яка складається з рухів, а також використання машин, механізмів, властивостей речовин (отрути, зброї та ін.), температури, фізіологічних процесів і т. ін.;

б) бездіяльність – тобто невиконання особою своїх юридичних обов'язків;

в) *злочинні наслідки* – ті наслідки, які мають характер суспільно небезпечної шкоди і мають вид порушення чи знищення суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом;

г) *причинний зв'язок* – між дією чи бездіяльністю і тими злочинними наслідками, які настали;

д) *місце, час, спосіб, обстановка вчинення кримінального правопорушення та використані для вчинення кримінального правопорушення знаряддя.*

Ознаки, зазначені у пп. а) і б), є обов'язковими ознаками об'єктивної сторони кримінального правопорушення.

3. Суб'єкт кримінального правопорушення – це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність.

а) фізична особа – тільки фізичні особи визнаються суб'єктами кримінального правопорушення, оскільки лише вони є кримінально-відповідальними;

б) вік особи – досягнення встановленого кримінальним законом віку, з якого починається кримінальна відповідальність:

- загальна дієздатність - з 16 років;

- виключна дієздатність - з 14 років;

в) осудність - здатність особи усвідомлювати та оцінювати суспільне значення своєї дії чи бездіяльності або керувати ними;

г) *спеціальні ознаки суб'єкта* (спеціальний суб'єкт):

- громадянство;

- посадова особа;

- військовослужбовець;
- фах;
- особа, що відбуває покарання у виді позбавлення волі;
- особа, що підлягає призову на строкову військову службу;
- працівник транспорту;
- член виборчої комісії;
- родинні відносини (батьки, діти).

Ознаки, зазначені у пунктах а), б) і в), є обов'язковими ознаками суб'єкта кримінального правопорушення.

Суб'єктивна сторона – це ознаки, які характеризують кримінальне правопорушення з його внутрішнього боку:

а) вина. Відповідно до ст. 23 ККУ виною є «психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченого цих Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності».

б) умисел. Умисел поділяється на прямий та непрямий. Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання. Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання.

в) необережність. Необережність поділяється на кримінально-протиправна самовпевненість та кримінально-протиправна недбалість.

Необережність є кримінально-протиправною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення. Необережність є кримінально-протиправна недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), хоча повинна і могла їх передбачити.

г) *мотив кримінального правопорушення* - внутрішні спонукання, які є усвідомленою дійсною чи гаданою потребою;

д) *мета кримінального правопорушення* - ідеальні зміни в оточенні суб'єкта, яких він намагається досягнути вчиненням кримінального правопорушення;

Поняття кримінального правопорушення і складу кримінального правопорушення є категоріями теорії кримінального права, що тісно пов'язані між собою, на підставі чого і виникає питання про їх співвідношення.

Кримінальне правопорушення і склад кримінального правопорушення - це соціально-правові явища і поняття. Таким чином, підсумовуючи всі вищевикладені погляди, можна дійти таких важливих висновків:

- проблема співвідношення кримінального правопорушення і складу кримінального правопорушення і досі є однією з нерозроблених і недосліджених питань теорії кримінального права;

- аспекти співвідношення кримінального правопорушення і його складу полягають у тому, що ці поняття тісно пов'язані між собою, але при цьому вони не підлягають ототожненню і протиставленню одне одному;

- одним з аспектів співвідношення цих двох понять є теза про те, що зміст і значення складу кримінального правопорушення необхідно розуміти саме на основі поняття кримінального правопорушення;

- поняття кримінального правопорушення і складу кримінального правопорушення виконують різні службові ролі для правозастосовних органів (органів слідства, прокуратури, суду);

- загальні поняття кримінального правопорушення і складу кримінального правопорушення мають різні конструктивні особливості: поняття кримінального правопорушення у складається з таких ознак, як суспільна небезпечність, винність, протиправність, караність; склад кримінального правопорушення, в свою чергу, - це сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, які є підставою кримінальної відповідальності за конкретний кримінальне правопорушення;

- загальне вчення про склад кримінального правопорушення є частиною загального вчення про кримінальне правопорушення - у цьому полягає певна співвіднесеність цих понять;

- вчення про кримінальне правопорушення і вчення про склад кримінального правопорушення мають різні об'єкти дослідження;

- вчення про кримінальне правопорушення визначає природу кримінального правопорушення, досліджує соціальне обличчя суб'єкта кримінального правопорушення, оцінює ступінь його суспільної небезпечності;

- вчення ж про склад кримінального правопорушення вивчає ознаки суб'єкта кримінального правопорушення як юридичного поняття: вік, осудність, вину, ознаки спеціального суб'єкта кримінального правопорушення тощо;

- склад кримінального правопорушення стосовно кримінального правопорушення є похідним поняттям;

- поняття кримінального правопорушення і складу кримінального правопорушення перебувають між собою у співвідношенні форми (поняття кримінального правопорушення) та змісту (поняття складу кримінального правопорушення);

- обсяг ознак кримінального правопорушення ширше за обсяг ознак його складу.

Отже, можна впевнено сказати, що поняття кримінального правопорушення та його складу за своїм змістом і сутністю не є тотожними та повністю співпадаючими категоріями, але існує ряд зазначених вище аспектів співвідношення цих понять.

67. СПЕЦИФІЧНІ ПРОЯВИ СПІВУЧАСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ.

Посереднє виконавство – виконавець особисто не виконує дій, що утворюють об'єктивну сторону кримінального правопорушення чи особисто виконує лише частину таких дій. Іншу частину дій вчиняє особа, яка через малолітство, розумову відсталість, психічну хворобу та з інших причин не могла розуміти характер та значення дій, що нею вчинялися.

При залученні до вчинення кримінального правопорушення неосудних осіб, осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності чи з інших причин не підлягають кримінальній відповідальності, співучасть відсутня. Кримінальне правопорушення вважається виконаним особою і тоді, коли вона вчинила його не власноруч, а використавши для цього іншу особу, яка через малолітство, розумову відсталість, психічну хворобу та з інших причин не могла розуміти характеру і значення дій, що нею вчинялися.

Співвиконавство кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом можливе тільки як спільна протиправна діяльність декількох спеціальних суб'єктів. Якщо ж поряд з указаним у законі виконавцем об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення виконує інша особа, що не відповідає ознакам спеціального суб'єкта, то вона вважається пособником. Тобто виконавцем цих кримінальних правопорушень може бути тільки спеціальний суб'єкт, а організаторами, підбурювачами, пособниками можуть бути й інші особи, не наділені ознаками спеціального суб'єкта.

Провокацією кримінального правопорушення визнається ситуація, коли особа підбурює (провокує) виконавця чи інших співучасників на вчинення кримінального правопорушення з метою його подальшого викриття.

При скоєнні такого кримінального правопорушення мотиви у співучасників одного й того ж кримінального правопорушення можуть бути різними - кожний з них може керуватися різними спонуканнями і це не виключає їх співучасті в цьому кримінальному правопорушенні. Отже, провокація кримінального правопорушення розглядається як співучасть у спровокованому кримінальному правопорушенні, оскільки різниця в мотивах у провокатора та інших співучасників не має значення для притягнення їх до відповідальності.

Ексцес виконавця наявний, якщо інші співучасники не передбачали, не бажали та не припускали вчинення тих кримінально-протиправних дій, що їх вчинив виконавець. Розрізняють два види ексцесу: кількісний і якісний. Ця різниця має певне практичне значення, оскільки впливає на кваліфікацію, зокрема на кваліфікацію дії виконавця.

Кількісний ексцес має місце там, де виконавець, почавши вчиняти кримінальне правопорушення, що був задуманий співучасниками, вчиняє дії однорідного характеру, але більш тяжкі. Тут задуманий співучасниками кримінальне правопорушення ніби «переростає» у більш тяжкий.

Якісний ексцес має місце там, де виконавець вчиняє неоднорідний, зовсім інший, ніж був задуманий співучасниками, кримінальне правопорушення на додаток до того, що було погоджено із співучасниками. При такому ексцесі виконавець відповідає за правилами реальної сукупності кримінальних

правопорушень: за задуманий і вчинений за угодою з співучасниками кримінальне правопорушення і за той, що був наслідком його ексцесу.

Про невдале підмовництво говорять, якщо можливий (потенційний) виконавець відхиляє пропозицію вчинити кримінальне правопорушення, яка може виходити від підбурювача, пособника чи навіть організатора.

У разі добровільної відмови від вчинення кримінального правопорушення виконавець (співвиконавець) не підлягає кримінальній відповідальності за наявності умов, передбачених ст. 17 КК.

68. СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ. ВИПАДКИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ.

Згідно з ч. 1 ст. 96-1 КК спеціальна конфіскація полягає в примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК.

Спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового реагування на протиправні посягання з боку фізичних осіб залишається таким «іншим» заходом і тоді, коли він застосовується разом із покаранням та (або) примусовими заходами медичного характеру щодо обмежено осудної особи чи примусовими заходами виховного характеру щодо неповнолітньої особи, яка досягла віку настання кримінальної відповідальності, і тоді, коли він застосовується поза межами кримінальної відповідальності, тобто у випадку звільнення особи від кримінальної відповідальності або застосування примусових заходів медичного характеру щодо неосудної особи чи примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітньої особи, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

69. СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.

Суб'єкт кримінального правопорушення - це один із елементів будь-якого складу кримінального правопорушення. Складовими поняття «суб'єкт кримінального правопорушення» вважаються: фізична осудна особа, її вік, стан здоров'я, психологічний стан, а в деяких випадках ще й спеціальні ознаки суб'єкта, які можуть стосуватися різних властивостей особи (громадянство, посадове становище). Поняття «суб'єкт кримінального правопорушення» важливе для кваліфікації кримінальних правопорушень та вирішення питання про кримінальну відповідальність особи.

Суб'єкт - це фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років. Особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за кримінальні

правопорушення, визначені в ст. 22 КК України (умисне вбивство, бандитизм, захоплення заручників, зґвалтування тощо).

Суб'єкт кримінального правопорушення є одним із елементів складу кримінального правопорушення, без якого не може наставати кримінальна відповідальність. Особа може нести кримінальну відповідальність за вчинений нею кримінальне правопорушення, якщо вона:

- є фізичною особою, тобто людиною;
- є осудною;
- досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Зазначені ознаки є загальними юридичними ознаками суб'єкта кримінального правопорушення. Вони є обов'язковими ознаками будь-якого складу кримінального правопорушення, і відсутність однієї з них означає відсутність у діянні особи складу кримінального правопорушення.

70. СУКУПНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ СУКУПНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 4 ЧЕРВНЯ 2010 Р. № 7 «ПРО ПРАКТИКУ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПОВТОРНІСТЬ, СУКУПНІСТЬ І РЕЦИДИВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ЇХ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ».

Сукупністю кримінальних правопорушень визнається вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини Кримінального кодексу України, за жодне з яких її не було засуджено. При цьому не враховуються кримінальні правопорушення, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом (стаття 33 КК України).

При сукупності кримінальних правопорушень кожне з них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини Кримінального кодексу України (стаття 33 КК України).

Ознаки сукупності кримінальних правопорушень:

- учинення особою двох або більшої кількості кримінальних правопорушень, причому кожен із них має характер окремого одиничного кримінального правопорушення

- кожне з кримінальних правопорушень, які утворюють сукупність, передбачене самостійною статтею КК України, тобто кваліфікується за однією, окремою статтею кримінального закону чи за різними частинами однієї й тієї ж статті КК України.

- за жодне з кримінальних правопорушень, яке належить до сукупності, особа не була ще засуджена (якщо нове кримінальне правопорушення вчинено особою після винесення вироку, має місце повторність чи рецидив).

Повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень враховуються при кваліфікації кримінальних правопорушень та призначенні покарання, при вирішенні питання щодо можливості звільнення від

кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених цим Кодексом.

71. ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ (СТ. 258 КК УКРАЇНИ). ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО БОРОТЬБУ З ТЕРОРИЗМОМ» ВІД 20 БЕРЕЗНЯ 2003 Р.

Під тероризмом звичайно розуміють залякування населення і органів влади з метою досягнення злочинних намірів. Він полягає у погрозі насильством, підтриманні стану постійного страху з метою досягнути певних політичних чи інших цілей, спонукати до певних дій, привернути увагу до особи терориста або організацій, які він представляє. Заподіяння чи загроза заподіяння шкоди є своєрідним попередженням про можливість спричинення більш тяжких наслідків, якщо вимоги терористів не буде сприйнято. Характерною ознакою тероризму є його відкритість, коли про мету заподіяння шкоди чи погрози, про вимоги широко розголошується.

Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 258, є громадська безпека від проявів тероризму.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення може проявитися у таких формах:

- застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини, або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків;

- погроза вчинення зазначених дій.

Під застосуванням зброї при вчиненні терористичного акту слід розуміти її використання за цільовим призначенням - здійснення вибухів, прицільних пострілів чи хаотична стрільба в місцях перебування людей, заподіяння ударів холодною зброєю.

Інші дії, які створювали небезпеку, - це вчинки, внаслідок яких виникала реальна загроза настання наслідків у вигляді смерті чи завдання тілесних ушкоджень, знищення чи пошкодження майна, перерви руху транспортних засобів, роботи підприємств, установ, організацій.

Створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків (ч. 1 ст. 258) полягають у таких змінах у навколишньому світі, коли виникає реальна загроза, високий ступінь ймовірності заподіяння дійсної шкоди життю чи здоров'ю особи, власності, нормальному функціонуванню транспорту, зв'язку, забезпеченню споживачів водою, енергією, продуктами харчування тощо.

Суб'єктом кримінального правопорушення є осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона терористичного акту характеризується прямим умислом і хоча б однією спеціальною метою, зазначеною в диспозиції ч. 1 ст. 258: а) порушення громадської безпеки, залякування населення; б) провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення; в) вплив на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів,

об'єднаннями громадян, юридичними особами; г) привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста).

Кваліфікованими видами терористичного акту є: 1) вчинення його повторно;

вчинення його за попередньою змовою групою осіб; 3) заподіяння ним значної майнової шкоди; заподіяння ним інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 258), а особливо кваліфікованим - загибель людини (ч. 3 ст. 258).

72. ТЛУМАЧЕННЯ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ.

За своїм змістом певні кримінально-правові норми не завжди сприймаються однозначно. Це обумовлює застосування спеціальних прийомів щодо з'ясування їх змісту. У певних випадках виникає потреба в їх роз'ясненні – тлумаченні.

Тлумачення кримінального закону поділяється на види залежно від суб'єкта, способів та обсягу тлумачення. За суб'єктом тлумачення поділяють на: а) офіційне; б) судове; в) доктринальне.

Офіційне тлумачення (іноді його називають легальним) – це тлумачення чинних законів або їх окремих положень Конституційним Судом України. Згідно зі ст. 147 Конституції України «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України».

Судове тлумачення закону про кримінальну відповідальність відбувається у процесі судового розгляду кримінальних справ, коли суд будь-якого рівня застосовує по кожній справі певні кримінально-правові норми, з'ясувавши їх зміст та відповідність Конституції України. У разі невідповідності кримінального закону Конституції суд повинен застосувати норму Конституції як норму прямої дії. Таке тлумачення називається казуальним.

Судове тлумачення закону про кримінальну відповідальність може здійснюватися і Пленумом Верховного Суду України у вигляді його постанов щодо певної категорії кримінальних справ. При цьому таке тлумачення не повинно підміняти собою закон, звужувати або розширювати його зміст. Положення, які містяться в таких постановках Пленуму, є обов'язковими для судів. Таке тлумачення називається правозастосовчим.

Доктринальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність – це наукове тлумачення, яке дають фахівці в галузі права – вчені та практичні працівники в монографічних роботах, наукових статтях, коментарях тощо. Доктринальне тлумачення не має обов'язкової сили однак, евентуально впливає на формування законодавства та кримінально-правової політики в державі, а також і на свідомість правозастосовувачів та ін.

73. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ (СТ. 149 КК УКРАЇНИ). КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО БОРОТЬБУ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ І ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ ПРОСТИТУЦІЇ ТРЕТІМИ ОСОБАМИ ВІД 21 БЕРЕЗНЯ 1949 Р.

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є воля особи. Його додатковим обов'язковим об'єктом є честь і гідність особи, а додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи, встановлений порядок здійснення службовими особами своїх повноважень.

Логіко-граматичне тлумачення конструкції норми ч. 1 ст. 149 дає змогу дійти висновку, що з об'єктивної сторони цей кримінальне правопорушення може виражатися у таких формах:

- торгівля людьми;
- здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина.

У перших двох формах кримінальне правопорушення є закінченим з моменту продажу (іншої передачі) людини іншій особі (особам). Якщо до угод з продажу людини застосувати за аналогією правило, що діє у цивільному праві (а специфіка предмета суспільних відносин, з приводу якого ці дії вчинюються, - людина, - хоча й цілком перетворює юридичну сутність їх із законних на незаконні, але залишає незмінною зовнішню правову оболонку; недаремно законодавець у статті 149 використовує термін цивільного права - «угода»), то кримінальне правопорушення треба вважати закінченим з моменту фактичної передачі особи за договором купівлі-продажу, який de-facto означає зміну власника, чи з іншого моменту, прямо передбаченого договором між сторонами;

- вербування людини;
- переміщення людини;
- переховування людини;
- передача людини;
- одержання людини.

Кримінальне правопорушення у його третій - сьомій формах є закінченим з того моменту, коли жертва кримінального правопорушення, відповідно, завербована, переміщена, перехована, передана чи одержана.

У Законі «Про протидію торгівлі людьми» торгівля людьми визначається як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до КК визнаються кримінальним правопорушень.

Під вербуванням людини слід розуміти досягнення домовленості шляхом безпосереднього наймання, тобто запрошування і набору добровольців ніби для участі у певній діяльності.

Переміщення людини - це зміна її місця перебування шляхом перевезення та іншого переміщення її як через державний кордон України, так і в межах території України.

Переховування людини передбачає розміщення людини у певному приміщенні, у транспортному засобі, у певній місцевості тощо, надання їй підrobлених документів, вчинення щодо неї пластичної операції і т. ін.

Під передачею і одержанням людини треба розуміти відповідні фактичні дії, вчинені після вчинення стосовно неї акту купівлі-продажу, вербування, переміщення тощо, пов'язані з переходом фактичного контролю над нею від однієї особи (групи осіб) до іншої.

Суб'єкт кримінального правопорушення загальний. Вчинення кримінального правопорушення службовою особою та вчинення кримінального правопорушення особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, розглядаються як його кваліфікуючі ознаки.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом і, як правило, корисливим мотивом.

Крім того, для третьої і наступних його форм (вербування, переміщення, переховування, передача і одержання людини) обов'язковою ознакою є мета експлуатації людини.

Психічне ставлення до тяжких наслідків, передбачених ч. 3 ст. 149, може характеризуватися тільки необережністю.

Мета експлуатації розкривається у примітці 1 до ст. 149. Під експлуатацією розуміються, серед інших її можливих форм, насамперед: 1) всі форми сексуальної експлуатації; 2) використання в порнобізнесі; 3) примусова праця або примусове надання послуг; 4) рабство або звичаї, подібні до рабства; 5) підневільний стан; 6) залучення в боргову кабалу; 7) вилучення органів; 8) проведення дослідів над людиною без її згоди; 9) усиновлення (удочеріння) з метою наживи; 10) примусова вагітність; 11) втягнення у протиправну кримінальну діяльність; 12) використання у збройних конфліктах.

Особливо кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення визнається вчинення тих самих дій: 1) щодо малолітнього; 2) організованою групою; 3) у поєднанні з насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або 4) з погрозою застосування такого насильства, а так само 5) якщо вони спричинили тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 149).

74. УМИСНЕ ВБИВСТВО (СТ. 115 КК УКРАЇНИ). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 7 ЛЮТОГО 2003 Р. № 2 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ В СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ».

Безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених ст. 115, є життя людини. Йдеться про життя індивідуально визначеної людини. За цією ознакою умисне вбивство, передбачене ч. 1 чи 2 ст. 115, відрізняється від терористичного акту, що призвів до загибелі людини (ч. 3 ст. 258). Щодо окремих різновидів умисного вбивства з обтяжуючими ознаками, зокрема тих, що передбачені пунктами 3, 8, 14 ч. 2 ст. 115, які є багатооб'єктними, життя людини є основним

безпосереднім об'єктом. Поряд з основним, безпосереднім, перелічені кваліфіковані види умисного вбивства мають ще й додаткові безпосередні об'єкти.

Умисне вбивство є злочином з матеріальним складом.

Об'єктивна сторона основного складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115, характеризується: 1) діянням - протиправним заподіянням смерті іншій людині; 2) наслідком - смертю іншої людини; 2) причиновим зв'язком між діянням та зазначеним наслідком. Злочин є закінченим з моменту настання смерті іншої людини.

Діяння у складі умисного вбивства може виявлятися у виді дії або бездіяльності, а також може бути змішаною поведінкою, коли дія поєднується з бездіяльністю.

Протиправність як ознака діяння у складі умисного вбивства означає, що були відсутні правові підстави для позбавлення життя іншої людини. Такі підстави вичерпно перелічені у ч. 2 ст. 2 ЄКПЛ «Право на життя». Так, позбавлення людини життя не вважається порушенням права на життя, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили, і лише для таких цілей: а) захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Смерть може бути заподіяна будь-яким способом. Якщо певний спосіб вчинення вбивства передбачено як кваліфікуючу ознаку у ч. 2 ст. 115, то вчинене повинно бути кваліфіковане за відповідним пунктом ч. 2 ст. 115. Застосування ж способів, що не передбачені серед кваліфікуючих ознак умисного вбивства у ч. 2 ст. 115, на кваліфікацію вчиненого не впливає.

Такі ознаки об'єктивної сторони з розряду факультативних щодо загального поняття складу кримінального правопорушення, як місце, час, знаряддя, засоби, не вказані серед ознак основного чи кваліфікованого складів умисного вбивства, передбачених відповідними частинами ст. 115, а також тих видів умисного вбивства, відповідальність за які встановлена статтями інших розділів Особливої частини. Відповідно, на кваліфікацію вбивства, вчиненого з умисною формою вини, вони не впливають.

Обстановка вчинення кримінального правопорушення є кваліфікуючою ознакою умисного вбивства, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115.

Суб'єкт кримінального правопорушення загальний. Ним є фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 14 років.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується виною у формі умислу - прямого або непрямого. Залежно від ступеня визначеності передбачення суб'єктом кримінального правопорушення наслідку у вигляді смерті іншої людини кожен з цих видів умислу може бути як конкретизованим (визначеним), так і неконкретизованим (невизначеним).

Мотив не передбачений як ознака основного складу умисного вбивства, проте окремі мотиви є кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення і передбачені в ч. 2 ст. 115: корисливі мотиви (п. 6), хуліганські мотиви (п. 7), у зв'язку з виконанням особою службового або громадського обов'язку Мета вчинення кримінального правопорушення є однією із кваліфікуючих ознак умисного вбивства. Вчинення умисного вбивства з метою приховати інший кримінальне правопорушення або полегшити його вчинення підлягає кваліфікації за п. 9 ст. 115.

Частиною 2 ст. 115 передбачено відповідальність за кваліфікований склад умисного вбивства з альтернативними кваліфікуючими ознаками. Диспозиція ч. 2 ст. 115 - єдина в Особливій частині КК, де пронумеровані альтернативні кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення. Проте наявність нумерації альтернативних кваліфікуючих ознак не скасовує загальні для всіх подібних конструкцій складів кримінальних правопорушень правила кримінально-правової кваліфікації. Це означає, що наявність у вчиненому злочині кількох кваліфікуючих ознак умисного вбивства не створює ідеальної сукупності кримінальних правопорушень. Проте кожна з цих наявних у реально вчиненому злочині кваліфікуючих ознак, виходячи з принципу повноти, повинна бути відображена у формулі кримінально-правової кваліфікації. Поведінку особи можуть характеризувати декілька мотивів одночасно. Тому в разі поєднання кількох мотивів вчинення умисного вбивства кожен з них має бути відображений у формулі кримінально-правової кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення.

75. УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА (СТ.194 КК УКРАЇНИ).

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є право власності. Додатковим факультативним об'єктом можуть виступати громадський порядок, екологічна безпека, життя і здоров'я людини.

Предметом кримінального правопорушення може бути будь-яке майно як рухоме, так і нерухоме, крім окремих його видів, знищення чи пошкодження яких передбачено КК як спеціальний вид знищення чи пошкодження майна. Тобто коли такий вид майна є ознакою іншого самостійного складу кримінального правопорушення або знищення чи пошкодження майна є способом вчинення більш тяжкого кримінального правопорушення.

Предметом знищення чи пошкодження у злочині, передбаченому ст. 194, може бути тільки чуже майно. Для кваліфікації діяння за ст. 194 не має значення, кому саме і за правом якої форми власності (державної, колективної, приватної тощо) належить майно, яке є предметом знищення чи пошкодження. Знищення чи пошкодження власного майна, у тому числі майна, яке є спільною власністю винного та інших осіб, не утворює складу цього кримінального правопорушення.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується діями, які полягають у знищенні чи пошкодженні майна, наслідками у вигляді

шкоди у великих розмірах і причиновим зв'язком між вказаними діями і наслідками.

Знищення чи пошкодження чужого майна можуть бути здійснені у будь-який спосіб (розбиття, розламування чи розрізання речі на шматки, дія на річ водою чи повітрям, повне чи часткове розчинення її у воді чи інших рідинах тощо).

Суб'єктом кримінального правопорушення може бути осудна особа, яка досягла 16-річного (ч. 1 ст. 194) або 14-річного (ч. 2 ст. 194) віку.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим або непрямим умислом. При цьому свідомістю винного охоплюється той факт, що в результаті його дій власникові майна заподіюється велика шкода.

Мотив і мета не є обов'язковими ознаками кримінального правопорушення, але їх встановлення є важливим у плані відмежування його від інших кримінальних правопорушень, вчинення яких може супроводжуватись знищенням чи пошкодженням чужого майна. Це, зокрема, стосується таких кримінальних правопорушень, як диверсія (ст. 113), вимагання (ст. 189), терористичний акт (ст. 258), масові заворушення (ст. 294).

Кваліфікуючими ознаками умисного знищення або пошкодження майна є: 1) вчинення його шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом; 2) заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах; 3) спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків.

76. УМИСНЕ ТЯЖКЕ ТІЛЕСНЕ УШКОДЖЕННЯ (СТ. 121 КК УКРАЇНИ). ВІДМІННІСТЬ УМИСНОГО ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ, ЩО СПРИЧИНИЛО СМЕРТЬ ПОТЕРПІЛОГО, ВІД УМИСНОГО ВБИВСТВА. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 7 ЛЮТОГО 2003 Р. № 2 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ В СПРАВАХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ».

Об'єктом кримінального правопорушення є здоров'я особи. Кримінальна відповідальність за заподіяння шкоди власному здоров'ю настає лише у спеціально передбачених КК випадках, коли це пов'язано з посяганням на інші суспільні відносини, крім здоров'я іншої особи (зокрема, ст. 409).

Обов'язковою ознакою кримінального правопорушення є потерпілий. Ним може бути лише людина - громадянин України, особа без громадянства, іноземець.

Об'єктивну сторону кримінального правопорушення утворюють: 1) діяння, яким заподіюється тяжке тілесне ушкодження іншій особі; 2) наслідки у вигляді тяжкого тілесного ушкодження і 3) причиновий зв'язок між зазначеним діянням і наслідками.

Тілесне ушкодження - це протиправне і винне порушення анатомічної цілості тканин, органів потерпілого та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів - фізичних, хімічних, біологічних, психічних тощо.

Відповідно ст. 121 тяжким тілесним ушкодженням є тілесне ушкодження: 1) небезпечно для життя в момент заподіяння чи таке, що спричинило: 2) втрату будь-якого органа або його функцій; 3) каліцтво статевих органів; 4) психічну хворобу; 5) інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину; 6) переривання вагітності; 7) непоправне знівечення обличчя.

До небезпечних для життя ушкоджень належать:

а) ті, що проникають у черепну порожнину, у тому числі без ушкодження мозку;

б) відкриті й закриті переломи кісток склепіння та основи черепа, за винятком кісток лицевого скелета та ізольованої тріщини тільки зовнішньої пластинки склепіння черепа;

в) забій головного мозку важкого ступеня як зі здавленням, так і без здавлення головного мозку; забій головного мозку середньої тяжкості за наявності симптомів ураження стовбурної ділянки. При судово-медичній оцінці ступеня тяжкості струсу і забою головного мозку належить керуватися діючими методичними рекомендаціями, що затверджуються МОЗ;

г) ізольовані внутрішньочерепні крововиливи за наявності загрозливих для життя явищ. Субарахноїдальний крововилив, який був підтверджений люмбальною пункцією, без відповідної клінічної симптоматики не може бути віднесений до ушкоджень, що небезпечні для життя;

д) ті, що проникають у канал хребта, у тому числі без ушкодження спинного мозку та його оболонок;

е) перелоמו-вивих та переломи тіл чи обох дуг шийних хребців, односторонні переломи дуг I або II шийних хребців, а також переломи зубовидного відростка II шийного хребця; у тому числі без порушення функції спинного мозку;

є) підвивихи шийних хребців за наявності загрозливих для життя явищ, а також їх вивихи;

ж) закриті ушкодження спинного мозку в шийному відділі;

з) перелом чи перелоמו-вивих одного або кількох грудних чи поперекових хребців з порушенням функції спинного мозку або за наявністю клінічно встановленого шоку важкого ступеня. Рефлекторне порушення функцій (рефлекторний спазм чи розслаблення сфінктерів, рефлекторне порушення ритмів серця, дихання тощо) не є підставою для віднесення ушкоджень до загрозливих для життя;

и) закриті ушкодження грудних, поперекових і крижових сегментів спинного мозку, котрі супроводжувались тяжким спінальним шоком чи порушенням функцій тазових органів;

і) ушкодження з повним (усіх шарів) порушенням цілості стінки глотки, гортані, трахеї, головних бронхів, стравоходу, незалежно від того з боку шкіряних покривів чи з боку слизової оболонки (просвіту органа) вони заподіяні;

ї) закриті переломи під'язичної кістки, закриті й відкриті ушкодження ендокринних залоз ділянок шиї (щитовидної, паращитовидної, вилочкової - у дітей) - все за наявності загрозливих для життя явищ;

й) поранення грудної клітки, котрі проникли в плевральну порожнину, порожнину перикарду чи клітковину середостіння, у тому числі і без ушкодження внутрішніх органів. Підшкірна емфізема, що виявляється при пораненнях грудної клітки, не може розглядатись як відсутні, емфізема має обмежений характер і нема сумнівів у тому, що рановий канал не проникав у плевральну порожнину;

к) ушкодження живота, котрі проникли в черевну порожнину, у тому числі і без ушкодження внутрішніх органів; відкриті ушкодження внутрішніх органів, розміщених у за - очеревинному просторі (нирок, наднирників, підшлункової залози) й у порожнині таза (сечовий міхур, матка, яєчники, передміхурова залоза, верхній і середній відділи прямої кишки, перетинкова частина уретри). Відкриті ушкодження нижньої третини прямої кишки, піхви, сечовипускного каналу належить відносити до небезпечних для життя тільки за наявності загрозливих для життя явищ;

л) закриті ушкодження органів грудної, черевної порожнини, органів заочеревинного простору, порожнини таза - все за наявності загрозливих для життя явищ. Проведення діагностичної лапаротомії, якщо відсутні ушкодження органів черевної порожнини, у визначенні ступеня тяжкості тілесних ушкоджень не враховується;

м) відкриті переломи діафіза (тіла) плечової, стегневої і великогомілкової кісток. Відкриті переломи інших відділів і закриті переломи будь-яких відділів названих кісток, а також відкриті і закриті переломи променевої, ліктьової та малогомілкової кісток можуть бути зараховані до небезпечних для життя за наявності загрозливих для життя явищ;

н) переломи кісток таза за наявності загрозливих для життя явищ;

о) ушкодження, що спричинили шок тяжкого ступеня, масивну крововтрату, кому, гостру ниркову, печінкову недостатність, гостру недостатність дихання, кровообігу, гормональну дисфункцію, гострі розлади регіонарного і органного кровообігу, жирову чи газову емболію. Всі вони мусять підтверджуватись об'єктивними клінічними даними, результатами лабораторних та інструментальних досліджень;

п) ушкодження великих кровоносних судин, аорти, сонної (загальної, внутрішньої, зовнішньої), підключичної, плечової, підключової, стегневої, підколінної артерій чи вен, що їх супроводять. Ушкодження інших периферичних судин (голови, обличчя, шиї, передпліччя, кисті, гомілки, стопи) кваліфікуються у кожному випадку залежно від спричинених ними конкретних загрозливих для життя явищ;

р) загальна дія високої температури (тепловий і сонячний удар) за наявності загрозливих для життя явищ: термічні опіки III—IV ступеня з площею ураження понад 15% поверхні тіла; опіки III ступеня понад 20% поверхні тіла; опіки II ступеня понад 30% поверхні тіла, а також опіки меншої

площі, що супроводжувались шоком тяжкого ступеня; опіки дихальних шляхів за наявності загрозливих для життя явищ;

с) ушкодження від дії низької температури, променевої ушкодження та такі, що були отримані в умовах баротравми - всі за наявності загрозливих для життя явищ;

т) отруєння речовинами будь-якого походження з перевагою як місцевої, так і загальної дії (у тому числі і харчові токсикоінфекції) за умови, що в клінічному перебігу мали місце загрозливі для життя явища;

у) усі види механічної асфіксії, що супроводжувалися комплектом розладів функції центральної нервової системи, серцево-судинної системи та органів дихання, котрі загрожували життю; за умови, що це встановлено об'єктивними клінічними даними.

Суб'єктом кримінального правопорушення є осудна особа, яка досягла 14-річного віку. Якщо тяжкі тілесні ушкодження заподіяні особою віком від 14 до 16 років при вчиненні кримінального правопорушення, відповідальність за який за законом настає з 16 років, то відповідальність має наставати за ст. 121.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умислом до діяння і наслідків (за винятком психічного ставлення до наслідків у виді смерті - воно є необережним).

Мета умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження впливає на кваліфікацію цього діяння лише в одному випадку - коли нею є залякування потерпілого або інших осіб (ч. 2 ст. 121). Водночас установлення мотиву і мети при заподіянні умисного тяжкого тілесного ушкодження є обов'язковим, оскільки наявність певних мотиву чи мети є підставою для кваліфікації такого діяння за іншими статтями КК. Так, коли заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження обумовлене певним мотивом чи метою (зокрема, ч. 3 ст. 345, ч. 3 ст. 350, ч. 3 ст. 377, ч. 3 ст. 398, ч. 1 ст. 442), кваліфікувати дії винних ще й за ст. 121 не потрібно.

Кваліфікованими видами умисного тяжкого тілесного ушкодження (ч. 2 ст. 121) є вчинення його: 1) способом, що має характер особливого мучення; 2) групою осіб; 3) з метою залякування потерпілого або інших осіб; 4) з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості; 5) на замовлення або 6) спричинення ним смерті потерпілого.

77. УМИСНІ ВБИВСТВА ПРИ ПОМ'ЯКШУЮЧИХ ОБСТАВИНАХ (СТАТТІ 116, 117, 118 КК УКРАЇНИ). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 7 ЛЮТОГО 2003 Р. № 2 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ В СПРАВАХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ».

Стаття 116. Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання.

Склад умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, належить до групи умисних вбивств з пом'якшуючими обставинами, у потенційно існуючій конкуренції загальної і спеціальної норм

та, що закріплена у ст. 116 є спеціальною щодо загальної норми, зафіксованої у ч. 1 ст. 115.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання є закінченим злочином з моменту настання наслідків - смерті особи, яка вчинила жорстоке поводження, або поводження, що принижує честь і гідність особи.

Ознаками, за якими умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання відрізняється від простого умисного вбивства, є: 1) потерпілий - особа, яка одноразово або системно вчинила/вчиняла жорстоке поводження, або поводження, що принижує честь і гідність особи; 2) емоції - стан сильного душевного хвилювання.

Потерпілий - особа, щодо якої вчинено діяння, спрямоване на заподіяння смерті, і з певними особливостями якої закон пов'язує наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 116, є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, на відміну від інших видів умисних вбивств, характеризується наявністю такої ознаки як емоції (емоційний стан), яка в законі виражена терміном «стан сильного душевного хвилювання».

Стан сильного душевного хвилювання - це такий стан психіки особи, який раптово виникає і швидко минає, за якого у свідомості особи домінує сильна емоція, що значною мірою знижує її здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Поняття «стан сильного душевного хвилювання» не вичерпується поняттям «афект» чи «фізіологічний афект». Вони співвідносяться як філософські категорії «рід і вид». Тому відсутність афекту (фізіологічного афекту), що може бути констатовано у висновку судово- психологічної експертизи, не свідчить про відсутність інших проявів стану сильного душевного хвилювання. Різновидами стану сильного душевного хвилювання, крім афекту, є й інші сильні емоційні стани (наприклад, стрес, фрустрація і конфлікт).

Стаття 117. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини

Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини є закінченим злочином з моменту настання наслідків - смерті новонародженої дитини. Ознаками складу кримінального правопорушення, за якими умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини відрізняється від простого умисного вбивства, тобто тими, що визначають спеціальний характер норми, закріпленої у ст. 117, є: 1) з боку об'єкта - потерпілий - новонароджена дитина; 2) з об'єктивної сторони - обстановка вчинення кримінального правопорушення - під час пологів, або відразу ж після пологів; 3) спеціальний суб'єкт - матір новонародженої дитини.

Потерпілим від кримінального правопорушення може бути лише людина, яка має такі ознаки: 1) є новонародженою дитиною; 2) є дитиною, народженою суб'єктом кримінального правопорушення, незалежно від наявності чи відсутності генетичного походження дитини від породіллі, а також від того,

зачаття відбувалося природним шляхом чи із застосуванням репродуктивних технологій.

Новонароджений - живонароджена дитина, яка народилася або вилучена з організму матері після повного 22 тижня вагітності.

З об'єктивної сторони цей кримінальне правопорушення порівняно з простим умисним вбивством вирізняє обстановка його вчинення. Умисне вбивство вчиняється під час пологів або відразу після пологів.

Суб'єкт кримінального правопорушення - спеціальний. Матір новонародженої дитини - це жінка, яка народила дитину, незалежно від генетичного зв'язку між ними, у тому числі сурогатна матір.

Особливістю суб'єктивної сторони кримінального правопорушення є те, що кожен з видів умислу, з яким може вчинитися кримінальне правопорушення, передбачений ст. 117 - прямий чи непрямий, визначений чи невизначений, за часом його виникнення може бути лише таким, що виник раптово, що обумовлено швидкоплинністю особливого психофізіологічного стану породіллі.

Стаття 118. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.

Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, є закінченим злочином з моменту настання наслідків - смерті іншої людини, наділеної ознаками потерпілого від цього кримінального правопорушення.

Ознаками складу кримінального правопорушення, за якими умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, відрізняється від простого умисного вбивства, є: 1) потерпілий - особа, яка вчиняє суспільно небезпечне посягання (ст. 36); особа, дії якої помилково були оцінені винним як суспільно небезпечні (ст. 37); особа, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 38); 2) з об'єктивної сторони (діяння) - перевищення меж необхідної оборони або перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця; обстановка вчинення кримінального правопорушення - стан необхідної оборони (ст. 36); стан уявної оборони (ст. 37); обстановка затримання злочинця (ст. 38); 3) з суб'єктивної сторони - тільки прямий умисел.

Потерпілими від кримінального правопорушення можуть бути три категорії осіб. Передусім це особа, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння.

Особливістю об'єктивної сторони кримінального правопорушення є обов'язковість такої ознаки як обстановка його вчинення - 1) необхідна оборона (ст. 36); 2) уявна оборона (ст. 37); 3) затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення (ст. 38).

Саме обстановка вчинення кримінального правопорушення є пом'якшуючою ознакою, в якій втілено нижчий ступінь небезпеки цього виду умисного вбивства порівняно з простим умисним вбивством (ч. 1 ст. 115). Відсутність передбаченої у ст. 118 обстановки (наприклад, так звана передчасна оборона або, навпаки, умисне заподіяння смерті тому, хто посягав, після

закінчення його посягання) унеможливилює кваліфікацію умисного вбивства за ст. 118.

Суб'єктивної сторони злочин характеризується лише прямим умислом. Такий висновок ґрунтується на законодавчому визначенні перевищення меж необхідної оборони (ч. 3 ст. 36), перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ч. 2 ст. 38), зокрема вказівці на явну невідповідність тяжкої шкоди, що заподіяна особі, яка здійснила посягання, його небезпечності або обстановці захисту.

78. УМОВИ ПРАВОМІРНОСТІ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ.

Затримання особи, що вчинила злочин, - це дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи (ч. 1 ст. 38 КК).

Правомірність дій із затримання особи, яка вчинила визначається ознаками, які можна поділити на дві групи: а) ознаки, стосовні до підстав затримання; б) ознаки, стосовні до дій тих осіб, які затримують.

Перша група ознак визначає, що насильницькі дії із затримання можна скоювати тільки: 1) стосовно до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 2) з метою запобігання можливості вчинення нових кримінальних правопорушень; 3) з метою доставлення такої особи органам влади.

Друга група ознак визначає, що дії особи, яка затримує, складаються: 1) з необхідності застосування насильницьких дій, які вимушено спричинять шкоду особі, яка ухиляється від затримання, із застосуванням такого способу, без якого затримання неможливе; 2) у спричиненні такої шкоди особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, яка відповідає характеру і ступеню тяжкості скоєного ним діяння, його особі, обстановці затримання; 3) в недопущенні перевищення меж, достатніх для затримання; шкода, завдана особі, яка вчинила кримінальне правопорушення під час затримання, не повинна явно перевищувати наслідків кримінального правопорушення.

79. УМОВИ ПРАВОМІРНОСТІ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ. ВІДМІННІСТЬ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ ВІД НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ.

Крайня необхідність визначається як стан, за якого особа правомірно заподіює шкоду інтересам, що охороняються державою, з метою усунення небезпеки, яка безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам, чи інтересам держави, за умови неможливості усунути цю небезпеку іншими засобами, якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

Правомірність крайньої необхідності визначається низкою умов, які прийнято ділити на дві групи: а) умови, що характеризують небезпеку; б) умови, що характеризують дії з її усунення.

До першої групи умов відносять: 1) реальність - небезпека існує в дійсності, а не в уяві особи, яка її усуває; 2) наявність - загроза для правоохоронюваних об'єктів уже виникла, вона не викликає сумніву, безпосередньо існує, ще не минула і вимагає дій для її усунення; 3) неминучість - усунення небезпеки не може бути здійснено іншим способом, окрім завдання шкоди іншим інтересам, що охороняються державою.

До другої групи умов відносять такі: 1) захищаються тільки правоохоронювані інтереси особи, суспільства, держави; 2) шкода зазвичай спричиняється третім особам (у випадках, коли суспільна небезпека виходить від суспільно небезпечних діянь людини); 3) заподіяна шкода не повинна бути більшою, ніж відвернута шкода (ч. 2 ст. 39 КК)

За необхідної оборони джерело небезпеки - суспільно небезпечне посягання людини. За крайньої необхідності джерело небезпеки може бути найрізноманітнішим. Необхідна оборона виражається в активних діях, а крайня необхідність може бути виражена і в бездіяльності. За необхідної оборони шкода завдається посягаючому, а за крайньої необхідності - інтересам установ, організацій та осіб, здебільшого непричетних до виникнення небезпеки і які викликають своєю діяльністю. За необхідної оборони не вимагається таких обов'язкових для крайньої необхідності умов, як неможливість усунення небезпеки іншим способом, окрім заподіяння шкоди менш значної, ніж відвернена. Якщо з'ясовується, що загрожуючої небезпеки можна було уникнути, наприклад, сховатися, втекти, то крайньої необхідності не буде. За необхідної оборони така умова не ставиться.

80. УМОВИ ПРАВОМІРНОСТІ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 26 КВІТНЯ 2002 Р. № 1 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ В СПРАВАХ ПРО НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ».

Необхідна оборона - дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Теорією кримінального права визначено, що правомірність необхідної оборони визначається умовами, що їх звичайно ділять на дві групи:

- 1) ті, що стосуються посягання;
- 2) ті, що стосуються захисту від нього.

До умов, яким має відповідати посягання, від котрого особи можуть захищатися, спричиняючи шкоду особі, що посягає, належать:

- суспільна небезпечність посягання;
- його наявність;

- його реальність.

1) Суспільне небезпечним є посягання, здатне заподіяти істотну шкоду правоохоронюваним інтересам (особі, суспільству, державі). Найчастіше необхідна оборона здійснюється проти злочинного, тобто кримінального караного діяння (хуліганства, грабежу, зґвалтування тощо). Однак, вона можлива й від суспільно небезпечних дій неосудних, а також осіб, які не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Як необхідну оборону потрібно розуміти дії, спрямовані на заподіяння шкоди тваринам, якщо їх напад скерований волею людини (тварина використовується як знаряддя посягання). Якщо напад тварини стався без впливу людини, то такі випадки слід розглядати за правилами крайньої необхідності.

Не визнається такою, що перебувала в стані необхідної оборони, особа, котра заподіяла шкоду іншій особі, у зв'язку з тим, що остання вчинила дії, що хоча формально й містять ознаки кримінального правопорушення, але не заподіяли та не могли заподіяти істотної шкоди правоохоронюваним інтересам (за ч. 2 ст. 11) через малозначність.

Стан необхідної оборони не виникає при провокації необхідної оборони. Це дії вчинені особою для того, щоб викликати стосовно себе насильницькі дії іншої особи, що використовуються як привід для заподіяння шкоди. Таку шкоду намагаються виправдати посиланням на стан необхідної оборони. У такому разі особа, що заподіяла шкоду, несе відповідальність на загальних підставах.

2) Посягання має бути наявне, тобто існувати в межах, які поширюються від безпосередньої загрози посягання та до моменту його переривання захистом або припиненням особою, що посягає.

Суб'єктивне уявлення особи про початок або закінчення посягання має ґрунтуватися на фактичних обставинах конкретного випадку.

81. УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ) (СТ. 212 КК УКРАЇНИ). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 8 ЖОВТНЯ 2004 Р. № 15 «ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ, ІНШИХ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ».

Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є система оподаткування України, яка становить собою закріплену законодавством сукупність таких взаємопов'язаних компонентів, як податки і збори, що справляються на території держави, порядок їх установа, скасування і сплати, облік, права та обов'язки учасників податкових правовідносин, порядок здійснення податкового контролю і притягнення до відповідальності за податкові правопорушення. Кримінальне правопорушення, передбачений ст. 212, порушує: а) конституційний обов'язок кожного сплачувати податки і збори; б) виконувати ними функції - фіскальну, соціальну, контрольну, стимулюючу тощо; в) встановлений порядок сплати юридичними особами,

їхніми відокремленими підрозділами і фізичними особами обов'язкових платежів, що входять у систему оподаткування і за рахунок яких формується доходна частина державного та місцевих бюджетів.

Предмет кримінального правопорушення - грошові кошти, які підлягають сплаті як податки і збори (обов'язкові платежі), що входять в систему оподаткування і введені у встановленому законом порядку.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується сукупністю трьох ознак: 1) діяння - ухилення від сплати податків і зборів; 2) наслідки у вигляді фактичного ненадходження до бюджетів коштів у значних (ч. 1 ст. 212), великих (ч. 2 ст. 212) або особливо великих (ч. 3 ст. 212) розмірах; 3) причиновий зв'язок між діянням і наслідками.

Кримінальне правопорушення, передбачений ст. 212, є закінченим з моменту фактичного ненадходження до бюджету коштів, які мали бути сплачені у строки та в розмірах, передбачених ПК, - з наступного дня після останнього дня строку, протягом якого мав бути сплачений той чи інший податок або збір.

Суб'єкт кримінального правопорушення є спеціальним. Це: 1) службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; 2) особа, яка займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; 3) будь-яка інша особа, яка зобов'язана сплачувати податки і збори.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умислом. Особа, яка ухиляється від сплати податку або збору, лише у тому разі усвідомлює суспільну небезпеку своєї поведінки, коли знає про відповідний податковий обов'язок і про те, як належним чином його слід виконувати. У зв'язку з цим у кожному конкретному випадку застосування ст. 212 потрібно доказувати, що порушення податково-правових норм не сталися в результаті, наприклад, арифметичної помилки, неправильного тлумачення тих чи інших нормативно-правових актів або спірного розуміння юридичної природи фактів, що впливають на процес нарахування та сплати податків і зборів.

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 212) є: 1) вчинення його за попередньою змовою групою осіб (див. ст. 28 і коментар до неї); 2) фактичне ненадходження до бюджетів коштів у великих розмірах (див. примітку до ст. 212).

Особливо кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 212) є: 1) вчинення його особою, раніше судимою за ухилення від сплати податків і зборів (про поняття судимості див. коментар до ст. 88); 2) фактичне ненадходження до бюджетів коштів в особливо великих розмірах (див. примітку до ст. 212).

Частина 4 ст. 212 передбачає спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності. Ця норма підлягає застосуванню судом (ч. 2 ст. 44), якщо: 1) особа, щодо якої вирішується питання про звільнення її від кримінальної відповідальності, вчинила ухилення від сплати податків і зборів, передбачене частинами 1 або 2 ст. 212, або кримінальне правопорушення, караний за ч. 3 ст. 212 (за винятком учинення кримінального правопорушення за наявності

спеціального рецидиву, передбаченого цією нормою); 2) наявна позитивна посткримінальна поведінка особи, яка полягає в тому, що особа до притягнення її до кримінальної відповідальності (причому як із власної ініціативи, так і за пропозицію працівників правоохоронних органів) сплачує належні суми податків і зборів, а також пеню і фінансові санкції.

82. ФІНАНСУВАННЯ ДІЙ, ВЧИНЕНИХ З МЕТОЮ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗМІНИ ЧИ ПОВАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ АБО ЗАХОПЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ЗМІНИ МЕЖ ТЕРИТОРІЇ АБО ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ (СТ. 110-2 КК УКРАЇНИ).

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 110-2, є національна безпека у політичній сфері, яка полягає у відсутності загрози порушення встановлених Конституцією, законами України і міжнародними правовими актами територіальної цілісності України та порядку визначення її території, а кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 110-2, - національна безпека у політичній сфері, яка полягає у відсутності загрози порушення встановленого Конституцією і законами України порядку створення і діяльності вищих органів державної влади.

Його додатковим факультативним об'єктом можуть бути особисті права та свободи людини і громадянина, життя та здоров'я особи, власність тощо.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується діями, які можуть проявитися у таких формах: 1) фінансування дій, вчинених з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ч. 1 ст. 110-2) (про поняття таких дій див. ст. 110 і коментар до неї); 2) фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ч. 2 ст. 110-2) (про поняття таких дій див. ст. 109 і коментар до неї).

Поняття «фінансування дій», міститься у п. 1 примітки до ст. 110-2. По суті йдеться про фінансове або матеріальне забезпечення дій, вчинених, відповідно, з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, чи з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. Детальніше про поняття «фінансування» див. коментар до статей 27 і 258-5.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту початку фінансового або матеріального забезпечення відповідних дій.

Суб'єкт кримінального правопорушення загальний.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується виною у виді прямого умислу.

Психічне ставлення до тяжких наслідків (ч. 4 ст. 110-2) може характеризуватися тільки необережністю.

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення(ч. 3 ст. 110-2) є вчинення його: 1) повторно; 2) з корисливих мотивів; 3) за попередньою змовою групою осіб; 4) у великому розмірі, а також 5) заподіяння ним значної майнової шкоди, а особливо кваліфікуючими: 1) організованою групою (див. ст. 28 і коментар до неї); 2) в особливо великих розмірах; 3) заподіяння ним інших тяжких наслідків.

83. ФОРМИ СПІВУЧАСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ. Вчинення кримінального правопорушення групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою, злочинною організацією.

Співучастю у злочині є умисна спільна участь декількох осіб (суб'єктів кримінального правопорушення) у вчиненні умисного кримінального правопорушення.

За ступенем стійкості зв'язків співучасників

1. вчинення кримінального правопорушення групою осіб;
2. вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб;
- 3) вчинення кримінального правопорушення організованою групою;
- 4) вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією.

Злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою.

Кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення.

Кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

84. Функції кримінального права.

Функції кримінального права як галузі права та законодавства – це основні напрями впливу кримінального права на суспільні відносини та поведінку

особи з метою їх урегулювання, охорони та захисту. Функції кримінального права поділяють на юридичні та загально-соціальні.

Юридичними функціями кримінального права є: охоронна, регулятивна, запобіжна.

Охоронна функція кримінального права полягає в тому, що кримінальне право оберігає суспільні відносини від суспільно небезпечних діянь.

Регулятивна функція кримінального права полягає в упорядкуванні кримінально-правових відносин, підпорядковуючи їх певним правилам.

Так у ч. 1 ст. 3 КК визначено джерела законодавства про кримінальну відповідальність; у ч. 4 ст. 3 КК встановлено заборону застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією; у ст. 4 КК регламентовано чинність закону про кримінальну відповідальність у часі; у ст. 10 КК врегульовано випадки видачі особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, та особи, яка засуджена за вчинення кримінального правопорушення; у ст. 22 КК визначено вік кримінальної відповідальності; у ст. 44–49 КК встановлено підстави та визначено умови звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин, тощо.

Запобіжна функція кримінального права полягає в тому, що існування його норм у певній мірі стримує особу від учинення суспільно небезпечних діянь під загрозою покарання та інших заходів примусу, передбачених КК. Запобігання злочинам – це діяльність фізичних та юридичних осіб, спрямована на недопущення (профілактику) та припинення кримінальних правопорушень. Запобігання злочинам має дві складові – їх недопущення та припинення. Порядок з терміном запобігання законодавець вживає термін попередження кримінальних правопорушень у ст. 43, 65, 67 КК. Недопущення кримінальних правопорушень (профілактика) – це діяльність фізичних та юридичних осіб, спрямована на унеможливлення, перешкоджання та усунення причин і умов вчинення кримінальних правопорушень. Припинення кримінальних правопорушень – це діяльність фізичних та юридичних осіб, спрямована на зупинення кримінальних правопорушень, що вже розпочалися зокрема, на недопущення настання злочинних наслідків.

Загально-соціальні функції кримінального права:

- інформаційно-пізнавальна – інформування осіб про кримінально-правове регулювання суспільних відносин, про їхні права та обов'язки в кримінально-правових відносинах;

- оцінно-орієнтувальна – визначення критеріїв для правомірної та протиправної поведінки, що врегульовується КК;

- ідеологічно-виховна – виховання осіб у дусі дотримання закону про кримінальну відповідальність та поваги до нього;

- культурно-історична – відбиття культурних та історичних традицій, духовних цінностей народу, дотримання спадкоємності в кримінальному праві;

- комунікативно-компромісна – встановлення зв'язків та досягнення компромісу між учасниками кримінально-правових відносин.

85. ФУНКЦІЇ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.

Функції складу кримінального правопорушення, як одного з найбільш важливих інститутів, такі:

- 1) фундаментальна;
- 2) процесуальна;
- 3) розмежувальна;
- 4) гарантійна.

Фундаментальна функція складу кримінального правопорушення полягає в тому, що він є законною, єдиною, необхідною та достатньою підставою кримінальної відповідальності.

- Законною підставою кримінальної відповідальності склад кримінального правопорушення виступає тому, що його ознаки описані в законі і більш ніде.

- Єдиною підставою, бо іншої підстави просто не існує. Інша поведінка особи, що не містить складу кримінального правопорушення, не може бути підставою до кримінальної відповідальності.

- Необхідною підставою, тому що склад кримінального правопорушення виступає необхідною умовою кримінальної відповідальності. Без встановлення складу кримінального правопорушення кримінальна відповідальність виключається.

- Достатньою підставою, тому що інших підстав кримінальної відповідальності не передбачено.

Процесуальна функція складу кримінального правопорушення полягає в тому, що саме встановлення складу кримінального правопорушення визначає межі його розслідування.

Розмежувальна функція складу кримінального правопорушення полягає в тому, що саме за допомогою складу кримінального правопорушення відмежовується один склад кримінального правопорушення від іншого, злочинна поведінка від незлочинної.

Гарантійна функція складу кримінального правопорушення полягає в тому, що особа, яка вчинила суспільне небезпечне діяння, повинна нести відповідальність саме за той злочин, який вона вчинила. Точне встановлення складу кримінального правопорушення є гарантією забезпечення законності та дотримання прав громадянина.

86. ХУЛІГАНСТВО (СТ. 296 КК УКРАЇНИ). ВІДМІННІСТЬ ВІД ГРУПОВОГО ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ВІД МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ. ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 22 ГРУДНЯ 2006 Р. № 10 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ В СПРАВАХ ПРО ХУЛІГАНСТВО».

Основний безпосередній об'єкт хуліганства - громадський порядок. Його додатковим факультативним об'єктом можуть виступати здоров'я особи, авторитет органів державної влади, громадська безпека.

Об'єктивна сторона хуліганства в КК не конкретизована. Аналіз диспозиції ст. 296 свідчить, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кримінального правопорушення є лише вчинення діяння. Саме ж діяння полягає в грубому

порушенні громадського порядку, яке супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Хуліганство може полягати у застосуванні насильства (побоїв, заподіяння тілесних ушкоджень) до потерпілих, знищенні або пошкодженні майна, безладній стрілянині, використанні сильнодіючих речовин з метою зірвати проведення масового заходу, проявах безсоромності, знуцанні над безпорадними людьми тощо. Тобто хуліганство може виражатися у вчиненні діянь, які передбачені іншими статтями Особливої частини КК або КАП. Ознакою об'єктивної сторони хуліганства такі діяння стають з урахуванням місця, часу й обстановки, інших об'єктивних ознак, а також мотивів їх вчинення.

Кримінально караним є грубе порушення громадського порядку (див. коментар до ст. 293). Грубе порушення громадського порядку має місце тоді, коли хуліганство пов'язане з посяганням на інші правоохоронювані цінності, задля збереження яких підтримується громадський порядок, коли це зачіпає важливі інтереси чи інтереси багатьох осіб і відновлення порядку вимагає значних зусиль.

Суб'єктом хуліганства є осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона хуліганства характеризується умисною виною і мотивом явної неповаги до суспільства. Неповага до суспільства - це прагнення показати свою зневагу до існуючих правил і норм поведінки в суспільстві, самоутвердитися за рахунок приниження інших осіб, протиставити себе іншим громадянам, суспільству, державі. Вказана неповага має бути явною. Це означає, що неповага до суспільства є очевидною, безсумнівною як для хулігана, так і для очевидців його дій.

Кваліфікований вид хуліганства (ч. 2 ст. 296) наявний, коли дії, передбачені ч. 1 ст. 296, вчинено групою осіб. Про поняття вчинення кримінального правопорушення групою осіб див. ст. 28 і коментар до неї.

Особливо кваліфікованими видами хуліганства є: 1) вчинення його особою, раніше судимою за хуліганство; 2) хуліганство, пов'язане з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії (ч. 3 ст. 296); 3) вчинення його із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 296).

87. ЧИННІСТЬ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПРОСТОРИ.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі – це можливість його застосування на певній території та до певної категорії осіб. Принципи чинності:

1. Територіальний принцип полягає в тому, що особи, які вчинили злочин на території України, підлягають кримінальній відповідальності на підставі КК України.

Вчиненим на території України визнається кримінальне правопорушення, який:

- розпочато, закінчено або припинено на території України;
- розпочато на території України, а продовжено, закінчено або припинено за її межами;
- розпочато за межами України, а закінчено або припинено на території України тощо;
- якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв (розпочав, продовжив, закінчив або припинив) на території України. Початком вчинення кримінального правопорушення є вчинення готування до кримінального правопорушення, замаху на нього або початок вчинення діяння, яке утворює об'єктивну сторону кримінального правопорушення.

Продовження і припинення кримінального правопорушення має місце у триваючих і продовжуваних злочинах. Припинення можливе також на стадії готування до кримінального правопорушення або замаху на злочин як з власної ініціативи особи, яка його вчиняє, так і з ініціативи сторонніх осіб (внаслідок затримання працівниками правоохоронних органів).

Закінчення кримінального правопорушення – це доведення його до кінця, до завершення (завершення суспільно небезпечного діяння, передбаченого Особливою частиною КК; настання суспільно небезпечних наслідків).

Поняттям «територія України» охоплюються:

- 1) суша в межах державного кордону України;
- 2) води;
- 3) надра в межах державного кордону України;
- 4) повітряний простір над сушею і водами в межах державного кордону України;
- 5) військові судна, що приписані до портів на території України і плавають під прапором України, незалежно від того, де вони перебувають – у відкритому морі, в територіальних водах чи портах інших держав;
- 6) невійськові судна, що приписані до портів на території України і плавають під прапором України – у відкритому морі;
- 7) військові повітряні судна України, приписані до аеропортів на території України, під розпізнавальним знаком України, де б вони не знаходились – у відкритому повітряному просторі, у повітряному просторі чи на аеродромі іншої держави;
- 8) невійськові повітряні судна України, які приписані до аеропортів на території України, знаходяться під розпізнавальним знаком України, – у відкритому повітряному просторі;
- 9) територія дипломатичних представництв України за кордоном;
- 10) територія розташування військових частин ЗСУ за кордоном.

2. Принцип громадянства (національний) полягає в тому, що громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають кримінальній

відповідальності за КК, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана ВРУ.

3. Універсальний (космополітичний) принцип полягає в тому, що іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають в Україні відповідальності за КК у випадках, передбачених міжнародними договорами.

4. Реальний принцип полягає в тому, що іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, підлягають кримінальній відповідальності за вчинені за її межами тяжкі або особливо тяжкі кримінальні правопорушення проти прав і свобод громадян України або інтересів України.

Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, також підлягають в Україні відповідальності згідно з цим Кодексом, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 368, 368-3, 368-4, 369 і 369-2 КК, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду.

88. ЧИННІСТЬ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЧАСІ. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 503/97 ВІД 10 ЧЕРВНЯ 1997 РОКУ «ПРО ПОРЯДОК ОФІЦІЙНОГО ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ТА НАБРАННЯ НИМИ ЧИННОСТІ».

Чинним визнається закон, який уже набрав сили. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі – це можливість його застосування залежно від часу вчинення кримінального правопорушення.

Злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі припускає усвідомлення положень про:

- набрання чинності законом про кримінальну відповідальність;
- припинення чинності законом про кримінальну відповідальність;
- зворотню дію закону про кримінальну відповідальність.

Новий закон про кримінальну відповідальність набирає чинності:

- після десяти днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо законом не визначено строк набрання ним чинності, але не раніше дня його опублікування;
- з дня його опублікування в офіційному виданні;
- з того строку, який у ньому зазначено;
- з дня набрання чинності іншим законом.

Закон про кримінальну відповідальність втрачає чинність:

- якщо він був скасований або змінений іншим законом про кримінальну відповідальність;
- у зв'язку із закінченням строку дії, на який був прийнятий закон;

– у зв'язку із визнання кримінального закону КСУ таким, що не відповідає Конституції України.

89. ШАХРАЙСТВО (ст. 190 КК України). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 6 ЛИСТОПАДА 2009 Р. № 10 «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ У СПРАВАХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ».

Особливістю предмета шахрайства є те, що ним може бути як чуже майно, так і право на таке майно. Право на майно може бути закріплене у різних документах, наприклад, цінних паперах, довіреностях на право розпорядження майном, боргових зобов'язаннях, заповітах тощо. Про поняття права на майно див. коментар, викладений у Загальних положеннях до цього розділу.

Об'єктивна сторона шахрайства полягає у заволодінні майном або придбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. В результаті шахрайських дій потерпілий - власник, володілець, особа, у віданні або під охороною якої знаходиться майно, добровільно передає майно або право на майно винній особі. Безпосередня участь потерпілого у передачі майнових благ і добровільність його дій є обов'язковими ознаками шахрайства, які відрізняють його від викрадення майна та інших кримінальних правопорушень проти власності.

Способами вчинення шахрайства є: 1) обман; 2) зловживання довірою.

Обман як спосіб шахрайського заволодіння чужим майном чи придбання права на таке майно полягає у повідомленні потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних відомостей, повідомлення яких мало б суттєве значення для поведінки потерпілого, з метою введення в оману потерпілого. Таким чином, обман може мати як активний (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей про певні факти, обставини, події), так і пасивний (умисне замовчування юридично значимої інформації) характер. У другому випадку для наявності шахрайства потрібно встановити, що бездіяльність винного призвела до помилки потерпілого щодо обов'язковості або вигідності передачі майна (права на майно) шахраєві, була причиною добровільної передачі потерпілим майнових благ. Якщо особа заволодіває чужим майном, свідомо скориставшись чужою помилкою, виникненню якої те сприяла, вчинене не може визнаватися шахрайством. За певних обставин (у разі, майно має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність) такі дії можуть бути кваліфіковані за ст. 193.

Змістом обману як способу шахрайства можуть бути різноманітні обставини, стосовно яких шахрай вводить в оману потерпілого. Зокрема, це може стосуватися характеристики певних предметів, зокрема їх кількості, тотожності, дійсності (обман у предметі), особистості винного або інших осіб (обман у особі), певних подій, юридичних фактів, дій окремих осіб тощо. За своєю формою обман може бути усним, письмовим, виражатися у певних діях (підміна предмета, його фальсифікація тощо), у тому числі конклюдентних.

Суб'єкт кримінального правопорушення загальний. Шахрайство, вчинене службовою особою, якщо вона з метою обману чи зловживання довірою зловживала владою або службовим становищем, слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених відповідними частинами статей 190 і 364.

Суб'єктивна сторона шахрайства характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Кваліфікованими та особливо кваліфікованими видами кримінального правопорушення є шахрайство:

вчинене повторно або 2) за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 190), або 3) у великих розмірах, або 4) шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190), або 5) в особливо великих розмірах, або 6) організованою групою (ч. 4 ст. 190); 7) що заподіяло значної шкоди потерпілому (ч. 2 ст. 190).

90. ШАХРАЙСТВО З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ (СТ. 222 КК УКРАЇНИ). ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 25 КВІТНЯ 2003 Р. № 3 «ПРО ПРАКТИКУ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОКРЕМІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ».

Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є встановлений законодавством порядок фінансування потреб суб'єктів господарювання і фізичних осіб, які не є такими суб'єктами, права і законні інтереси кредиторів, система оподаткування, бюджетна система.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення полягає в активній поведінці - у наданні органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам, іншим кредиторам завідомо неправдивої інформації з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків. Відповідальність за ст. 222 виключається у разі, коли обман має пасивний характер і полягає у приховуванні інформації, яку особа зобов'язана була повідомити на підставі закону чи договору.

Банком визнається юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків. Банки здійснюють у сукупності такі операції, як залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

До інших кредиторів належать відмінні від банків фінансові установи, у тому числі кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії.

Суб'єкт кримінального правопорушення загальний. Це може бути, наприклад, особа, яка займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення юридичної особи, особа, яка фактично займається

такою діяльністю без належної державної реєстрації, або службова особа юридичної особи - суб'єкта господарської діяльності. Якщо об'єднання громадян надає завідомо неправдиву інформацію для одержання створеним ним підприємством - суб'єктом господарювання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків, то службова особа такого об'єднання, яка надала зазначену інформацію, також може бути визнана суб'єктом розглядуваного кримінального правопорушення.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом та спеціальною метою - отримати вказаний у ст. 222 різновид фінансових ресурсів або пільгу щодо податків.

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 222) є: 1) вчинення його повторно; 2) заподіяння ним великої матеріальної шкоди.

91. НАЙМАНСТВО (СТ. 447 КК). МІЖНАРОДНА КОНВЕНЦІЯ ПРО БОРТЬБУ З ВЕРБУВАННЯМ, ВИКОРИСТАННЯМ, ФІНАНСУВАННЯМ І НАВЧАННЯМ НАЙМАНЦІВ (РАТИФІКОВАНА УКРАЇНОЮ 14.07.1993 Р.).

Суспільна небезпека цього кримінального правопорушення полягає у підриві принципів невтручання України у внутрішні справи інших держав та відмови від війни як засобу вирішення спірних питань міжнародної політики, які є основою миру, мирного і взаємовигідного співробітництва України з іншими державами. Об'єктом його є мир, міжнародний правопорядок та зовнішньополітична безпека України.

З об'єктивної сторони найманство може виражатись у таких формах, перші п'ять з яких передбачені ч. 1, а остання - ч. 4 ст. 447: 1) вербування найманців; 2) фінансування найманців; 3) матеріальне забезпечення найманців; 4) навчання найманців; 5) використання найманців у збройних конфліктах, воєнних чи насильницьких діях; 6) участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях.

Під вербуванням найманців розуміється безпосереднє наймання, тобто запрошування і набір добровольців для участі у збройних конфліктах інших держав, воєнних або насильницьких діях. При цьому, як випливає із диспозиції ч. 1 ст. 447 і визначення найманця у Примітці до цієї статті, зазначені насильницькі дії мають бути спрямовані виключно на: на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності.

Під навчанням найманців розуміється передача їм знань, навичок і вмій щодо використання зброї і військової техніки, планування і забезпечення бойових та інших насильницьких дій, аналізу й оцінки тактичної та оперативної обстановки, управління підлеглими, взаємодії і прийняття рішень тощо.

Використання найманців - це безпосереднє застосування їх для виконання бойових завдань під час збройних конфліктів, а також для воєнних чи насильницьких дій (насильницька зміна чи повалення конституційного ладу,

захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності) на території інших держав.

Вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання осіб з подальшим використанням їх у насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади або порушення територіальної цілісності України, має кваліфікуватися за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст. 260 і статтями 109 або 110.

Участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях передбачає індивідуальну або спільну з іншими діяльність найманця з виконання бойових завдань, що ставлять перед ним особи, які здійснювали вербування, фінансування, матеріальне забезпечення чи навчання найманця або від яких залежить отримання ним матеріальної винагороди.

Один лише факт зарахування особи до збройних сил іншої держави і проходження в них військової служби, не є найманством і не тягне відповідальності за законодавством України.

Злочин є закінченим з часу вчинення хоча б однієї із перелічених вище дій.

Суб'єкт кримінального правопорушення в перших п'яти його формах - загальний. Що ж до шостої форми цього кримінального правопорушення, то у цьому випадку ознаки суб'єкта кримінального правопорушення (найманця) чітко перелічені у Примітці до ст. 447.

Під найманцем у цій статті слід розуміти особу, яка:

1) спеціально завербована в Україні чи за її межами для того, щоб брати на території України чи території інших держав участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності;

2) бере участь у воєнних або насильницьких діях з метою одержання будь-якої особистої вигоди;

3) не є ні громадянином (підданим) сторони, що перебуває у конфлікті, ні особою, яка постійно на законних підставах проживає на території, яка контролюється стороною, що перебуває у конфлікті;

4) не входить до особового складу збройних сил держави, на території якої здійснюються такі дії;

5) не послана державою, яка не є стороною, що перебуває у конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, яка входить до складу її збройних сил.

Найманця треба відрізнити від комбатанта – учасника збройного конфлікту на законних підставах. Ним є солдат, сержант чи офіцер, який служить у збройних силах тієї або іншої конфліктуючої сторони за призовом, контрактом, а також добровільно, має відповідні документи, особистий номер і військову форму.

Не можуть визнаватися найманцями особи, які безпосередньо не беруть участі у воєнних діях (медичний персонал, духовенство, журналісти), у тому числі особи, які працюють технічними інструкторами, пілотами транспортних

не бойових літаків, а зброю носять лише для самозахисту (визнання їх найманцями може порушити їхнє конституційне право на працю).

З суб'єктивної сторони, характеризується прямим умислом.

Обов'язковою ознакою є участь у воєнних або насильницьких діях саме з метою одержання будь-якої особистої вигоди. Очевидно, вигода у цьому контексті повинна носити матеріальний, але не обов'язково грошовий, характер.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

1. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА.

Іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України. Питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом.

До іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок може бути застосовано (крім передбачених у ст. 24 КУпАП) скорочення терміну тимчасового перебування в Україні, примусове повернення та видворення за межі України.

Відповідно до ст.26, 30 Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну та примусово видворенні, якщо їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України. Таке рішення приймає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, органу Служби безпеки України або органу охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України), з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурору про підстави прийняття такого рішення.

Примусове повернення не застосовується до іноземців та осіб без громадянства, які не досягли 18-річного віку, до іноземців та осіб без громадянства, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». У рішенні про примусове повернення зазначається строк, протягом якого іноземець або особа без громадянства повинні виїхати з України. Зазначений строк не повинен перевищувати 30 днів з дня прийняття рішення. Рішення про примусове повернення іноземців та осіб без громадянства може супроводжуватися заборонаю щодо подальшого в'їзду в Україну строком на три роки.

Іноземцям та особам без громадянства, до яких застосовано примусове видворення, забороняється подальший в'їзд в Україну строком на п'ять років.

2. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ.

Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

До осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені статтею 24-1 КУпАП.

У разі вчинення особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 121-127, частинами першою, другою і третьою статті 130, статтею 139, частиною другою статті 156, статтями 173, 174, 185, 190-195 КУпАП, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. З урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб (за винятком осіб, які вчинили правопорушення, передбачені статтею 185) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені статтею 24-1 КУпАП.

Стаття 24-1. Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх

За вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років можуть бути застосовані такі заходи впливу:

- 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- 2) попередження;
- 3) догана або сувора догана;
- 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінують, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

3. АДМІНІСТРАТИВНИЙ АРЕШТ.

Адміністративний арешт установлюється і застосовується лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень на строк до п'ятнадцяти діб. Адміністративний арешт призначається районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею).

Адміністративний арешт не може застосовуватись до вагітних жінок, жінок, що мають дітей віком до дванадцяти років, до осіб, які не досягли вісімнадцяти років, до інвалідів першої і другої груп.

Адміністративний арешт - найсуворіший захід адміністративної відповідальності. Суть його полягає в короткочасному, до 15 діб, позбавленні волі правопорушника з можливим використанням його на фізичних роботах без оплати праці. Застосовується адміністративний арешт лише районним (міським) судом (суддею) і лише в тих випадках, коли за обставинами справи і з врахуванням особи порушника застосування інших заходів буде визнано недостатнім. У зв'язку з цим у законодавстві за жоден адміністративний проступок арешт не встановлено як єдиний захід стягнення. Завжди є можливість застосувати попередження, штраф або виправні роботи.

Застосування адміністративного арешту передбачено за найсерйозніші проступки, які межують зі злочинами (дрібне хуліганство, злісну непокору, прояв неповаги до суду тощо).

Адміністративний арешт не може застосовуватися до ряду осіб: до вагітних жінок, жінок, що мають дітей віком до 12 років, неповнолітніх, інвалідів I та II груп (ст. 32), а також до військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів.

4. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ДОГОВІР В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

У системі публічного управління адміністративний договір застосовується у господарській, соціальній, духовній і адміністративно-політичній сферах діяльності держави. Це означає, що в процесі своєї діяльності органи державного управління можуть здійснювати власні повноваження шляхом не тільки видання актів управління, але й укладання адміністративних договорів

Юридична природа адміністративного договору полягає в тому, що він є актом застосування норм права, внаслідок чого реалізуються конкретні функції виконавчої влади.

Ст. 3 п. 14 Кодексу адміністративного судочинства України: *адміністративний договір* - дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди;

Адміністративний договір характеризується тим, що йому притаманні відносини змішаного типу: адміністративно-правові та цивільно-правові, влади та рівноправності.

Суб'єктом адміністративного договору виступає державний орган, посадова особа або суб'єкт з делегованими повноваженнями. В адміністративному договорі державний орган діє як суб'єкт, який здійснює виконавчу владу і має владні повноваження.

1. Обов'язковим суб'єктом адміністративних договірних відносин виступає орган публічної адміністрації.

2. Учасники адміністративного договору можуть перебувати не в однаковому становищі, коли орган управління зберігає владні повноваження адміністративного характеру і водночас несе певні зобов'язання перед другою стороною.

3. В адміністративному договорі обов'язково визначено, коли, з ким і на яких умовах він може бути укладений. Проте свобода розсуду, багатоваріантний вибір органу управління при укладенні адміністративного договору не виключаються. Головне, щоб він був укладений у межах компетенції.

4. Метою адміністративних договорів є головним чином реалізація публічних інтересів (договори в сфері управління державною власністю, договори, які забезпечують державні потреби та податкові угоди, та ін.).

Тобто адміністративний договір має на меті розмежувати повноваження та скоординувати дії, у тому разі, якщо суб'єкти у певній сфері мають рівну

компетенцію, яка ще не була розмежована і, як наслідок, призводить до певних колізій та казусів.

Особливість адміністративних договорів полягає і в тому, що вони є договорами організаційного характеру, як і сама діяльність публічної адміністрації.

5. АДМІНІСТРАТИВНИЙ НАГЛЯД.

Адміністративний нагляд є одним із способів діяльності публічної адміністрації.

Адміністративний нагляд поділяється на два види:

загальний;
спеціальний.

Загальний нагляд здійснюється:

а) стосовно невизначеного кола осіб (фізичних і юридичних) за дотриманням ними загальнообов'язкових правил, наприклад, рішень місцевих рад з питань охорони громадського порядку;

б) стосовно певного кола суб'єктів і за певним колом питань, наприклад, нагляд за дотриманням правил зберігання зброї, вибухових матеріалів, сильнодіючих речовин на підприємствах, в установах і організаціях.

Таким чином, можна визначити, що загальний адміністративний нагляд - це систематичне спостереження за точним і неухильним дотриманням посадовими особами і громадянами правил і норм, що регламентують громадський порядок і безпеку з метою попередження і припинення правопорушень, виявлення порушників і притягнення їх до відповідальності або вжиття до них заходів громадського впливу. Адміністративний нагляд здійснюють переважно органи внутрішніх справ, інспекції та відомства.

Спеціальний нагляд здійснюється за чітко визначеним колом осіб. Спеціальний адміністративний нагляд - це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами Національної поліції.

Коло осіб щодо яких здійснюється спеціальний адміністративний нагляд чітко визначено в ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі», а саме:

а) засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства;

б) засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів Національної поліції, систематично порушують громадський порядок і права інших громадян, вчиняють інші правопорушення;

в) засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

г) засуджених до позбавлення волі за злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи.

Адміністративний нагляд встановлюється лише щодо повнолітніх осіб:

Підставами для встановлення адміністративного нагляду є: вирок суду, що набрав законної сили, матеріали установ виконання покарань, матеріали органів Національної поліції.

6. АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ. ПОРЯДОК ЇХ НАДАННЯ.

Закону України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 року визначає: *Адміністративна послуга* - результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону.

Ознаки адміністративних послуг:

Адміністративна послуга надається за зверненням фізичної або юридичної особи.

Надання адміністративних послуг пов'язане із забезпеченням юридично значущих умов для реалізації суб'єктивних прав конкретної приватної особи.

Адміністративні послуги надаються виключно адміністративними органами через реалізацію владних повноважень.

Право на отримання особою конкретної адміністративної послуги та відповідне повноваження адміністративного органу має визначатися лише законом.

Результатом адміністративної послуги є адміністративний акт - рішення чи юридично значуща дія адміністративного органу, яким задовольняється звернення особи.

Порядок надання адміністративних послуг

1. Адміністративні послуги надаються суб'єктами надання адміністративних послуг безпосередньо або через центри надання адміністративних послуг.

Адміністративні послуги в електронній формі надаються з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі через інтегровані з ним інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування.

2. Фізична особа, у тому числі фізична особа - підприємець, має право на отримання адміністративної послуги незалежно від реєстрації її місця проживання, крім випадків, установлених законом.

3. Юридична особа має право на отримання адміністративної послуги за місцезнаходженням такої особи або у випадках, передбачених законом, - за місцем провадження діяльності або місцезнаходженням відповідного об'єкта.

4. Заява на отримання адміністративної послуги (далі - заява) подається в письмовій, усній чи електронній формі.

Письмова заява може бути подана суб'єкту надання адміністративної послуги особисто суб'єктом звернення або його представником (законним представником), надіслана поштою, а в разі надання адміністративних послуг в електронній формі - з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі через інтегровані з ним інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування.

Центри надання адміністративних послуг та суб'єкти надання адміністративних послуг у випадках, передбачених законодавством, а також на вимогу суб'єкта звернення забезпечують складання заяви в електронній формі, її друк та надання суб'єкту звернення для перевірки та підписання.

5. Перелік та вимоги до документів, необхідних для отримання адміністративної послуги, визначаються законом.

6. Забороняється вимагати від суб'єкта звернення документи або інформацію для надання адміністративної послуги, не передбачені законом.

7. Суб'єкт надання адміністративної послуги не може вимагати від суб'єкта звернення документи або інформацію, що перебувають у володінні суб'єкта надання адміністративних послуг або у володінні державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ або організацій, що належать до сфери їх управління.

7. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ.

Особливою категорією іноземних громадян виступають особи, які з певних причин не можуть знаходитись у межах країни їхнього громадянства, оскільки подальше перебування пов'язане із загрозою для їх життя, здоров'я або свободи. Оскільки такі особи є, по суті, іноземцями, то на них поширюються усі положення стосовно прав, обов'язків та обмежень іноземців та осіб без громадянства. У той самий час, підстави, з яких вони перебувають на території України, зумовлюють їх відмінний від інших іноземців адміністративно-правовий статус.

Питання, пов'язані з біженцями, регулюються Конституцією України, Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», іншими нормативно-правовими актами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» визначено порядок регулювання суспільних відносин у сфері визнання особи біженцем, особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, втрати та позбавлення цього статусу, а також встановлення правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту і яким надано тимчасовий захист в Україні

Біженець - особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси,

віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Особи, яких визнано біженцями користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, крім випадків, установлених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Особи, яких визнано біженцями в Україні, вважаються такими, які постійно проживають в Україні, з дня прийняття рішення про визнання їх біженцями.

Не може бути визнана біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, особа:

яка вчинила злочин проти миру, воєнний злочин або злочин проти людства і людяності, як їх визначено у міжнародному праві;

яка вчинила злочин неполітичного характеру за межами України до прибуття в Україну з метою бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, якщо таке діяння відповідно до Кримінального кодексу України належить до тяжких або особливо тяжких злочинів;

яка винна у вчиненні дій, що суперечать меті та принципам Організації Об'єднаних Націй;

яка до прибуття в Україну була визнана в іншій країні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;

яка до прибуття в Україну з наміром бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, перебувала в третій безпечній країні. Дія цього абзацу не поширюється на дітей, розлучених із сім'ями, а також на осіб, які народилися чи постійно проживали на території України, а також їх нащадків (дітей, онуків).

8. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ.

Стаття 36 Конституції України закріплює право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. При цьому ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Діяльність громадських об'єднань носить найрізноманітніший характер. Вона спрямована на здійснення та захист прав і свобод, задоволення

суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів.

Усі ці надзвичайно важливі засади знайшли своє втілення в Законі України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року, що повністю узгоджується з положеннями Конституції України.

Зазначений Закон дає офіційне визначення громадських об'єднань, під яким розуміється добровільне об'єднання фізичних осіб та юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Іншими словами, це нормативна, конституційно-правова основа для реалізації прав фізичних осіб та юридичних осіб приватного права на вільне об'єднання, тобто гарантована державою можливість фізичних та юридичних осіб вільно об'єднуватись для задоволення своїх економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів.

Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як *громадська організація* або *громадська спілка*.

Громадська організація - це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

Громадська спілка - це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

Засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації - 14 років.

Засновниками громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи. Засновниками громадської спілки не можуть бути політичні партії, а також юридичні особи, щодо яких прийнято рішення щодо їх припинення або які перебувають у процесі припинення.

Кількість засновників громадського об'єднання не може бути меншою, ніж дві особи.

Засновниками громадської спілки не можуть бути юридичні особи приватного права, єдиним засновником яких є одна і та сама особа.

Засновником громадської спілки не може бути юридична особа приватного права, якщо засновник (власник істотної участі) цієї юридичної особи внесений до переліку осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності, або щодо яких застосовано міжнародні санкції.

Засновником громадської організації не може бути особа, яку визнано судом недієздатною.

Повноваження засновника громадського об'єднання закінчуються після державної реєстрації громадського об'єднання в установленому законом порядку.

Утворення громадського об'єднання здійснюється на установчих зборах його засновників та оформлюється протоколом.

Громадське об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність із статусом юридичної особи або без такого статусу, підлягає державній реєстрації в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», протягом 60 днів з дня проведення установчих зборів.

У разі неподання (не надсилання) документів для реєстрації громадського об'єднання протягом 60 днів з дня утворення таке громадське об'єднання не вважається утвореним.

9. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНИХ АГЕНТСТВ

Державні агенства входять до системи центральних органів виконавчої влади. Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. система центральних органів виконавчої влади є складовою системи органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України.

Державні агенства виконують окремі функції з реалізації державної політики.

Основними завданнями центральних органів виконавчої влади є:

- 1) надання адміністративних послуг;
- 2) здійснення державного нагляду (контролю);
- 3) управління об'єктами державної власності;
- 4) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність;
- 5) здійснення інших завдань, визначених законами України.

У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління, центральний орган виконавчої влади утворюється як агенство.

На сьогоднішній день діють 16 державних агенств:

Агенство з управління державним боргом України

Державне агенство України з питань мистецтв та мистецької освіти

Державне агенство з енергоефективності та енергозбереження України

Державне агенство розвитку туризму України

Державне агенство автомобільних доріг України

Державне агенство водних ресурсів України

Державне агенство лісових ресурсів України

Державне агенство резерву України

Державне агенство меліорації та рибного господарства України

Державне агенство України з питань кіно

Державне агентство України з управління зоною відчуження
 Державне космічне агентство України
 Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів
 Державне агентство інфраструктурних проектів України
 Національне агентство України з питань державної служби
 Національне агентство з питань запобігання корупції

10. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНИХ ІНСПЕКЦІЙ

Державні інспекції входять до системи центральних органів виконавчої влади. Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. система центральних органів виконавчої влади є складовою системи органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України.

Державні інспекції виконують окремі функції з реалізації державної політики.

Основними завданнями центральних органів виконавчої влади є:

- 1) надання адміністративних послуг;
- 2) здійснення державного нагляду (контролю);
- 3) управління об'єктами державної власності;
- 4) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність;
- 5) здійснення інших завдань, визначених законами України.

У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають контрольні-наглядові функції за дотриманням державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними та фізичними особами актів законодавства, центральний орган виконавчої влади утворюється як інспекція.

На сьогоднішній день діють чотири державні інспекції:

Державна інспекція архітектури та містобудування
 Державна екологічна інспекція України
 Державна інспекція ядерного регулювання України
 Державна інспекція енергетичного нагляду України

11. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБ

Державні служби входять до системи центральних органів виконавчої влади. Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. система центральних органів виконавчої влади є складовою системи органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України.

Державні служби виконують окремі функції з реалізації державної політики.

Основними завданнями центральних органів виконавчої влади є:

- 1) надання адміністративних послуг;

- 2) здійснення державного нагляду (контролю);
- 3) управління об'єктами державної власності;
- 4) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність;
- 5) здійснення інших завдань, визначених законами України.

У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам, центральний орган виконавчої влади утворюється як служба.

На сьогоднішній день діють 24 державні служби:

Державна служба України з етнополітики та свободи совісті

Національна служба здоров'я України

Державна митна служба України

Державна податкова служба України

Державна аудиторська служба України

Національна соціальна сервісна служба України

Державна авіаційна служба України

Державна архівна служба України

Державна казначейська служба України

та інші

12. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Нормативно-правовим актом, який в основному визначає статус іноземців в Україні, тобто закріплює основні права, свободи та обов'язки іноземних громадян і осіб без громадянства, які перебувають в Україні, а також встановлює порядок їх в'їзду в Україну та виїзду з України, є Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р.

Відповідно до нього іноземець - це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав, а особа без громадянства - це особа, яка не розглядається як громадянин будь-якою державою в силу дії її закону.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають під юрисдикцією України, незалежно від законності їх перебування, мають право на визнання їх правосуб'єктності та основних прав і свобод людини.

Іноземці та особи без громадянства зобов'язані неухильно додержуватися Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, інтереси суспільства та держави.

13. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ДОДАТКОВОГО АБО ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ.

Особа, яка потребує додаткового захисту, - особа, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та цього Закону, але потребує захисту, оскільки така особа змушена була прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини і не може чи не бажає повернутися до такої країни внаслідок зазначених побоювань.

Додатковий захист - форма захисту, що надається в Україні на індивідуальній основі іноземцям та особам без громадянства, які прибули в Україну або перебувають в Україні і не можуть або не бажають повернутися в країну громадянської належності або країну попереднього постійного проживання через певні обставини.

Особи, які потребують тимчасового захисту, - іноземці та особи без громадянства, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження.

Тимчасовий захист - форма захисту, що є винятковим практичним заходом, обмеженим у часі, і надається в Україні іноземцям та особам без громадянства, які масово прибули в Україну і не можуть повернутися в країну постійного проживання через певні обставини.

Тимчасовий захист особам надається Кабінетом Міністрів України на строк до припинення обставин у країнах їх походження, у зв'язку з якими вони змушені були прибути на територію України, але не більш як на один рік. Строк тимчасового захисту може бути продовжено, але не більш як на один рік.

Статтею 3 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» передбачено заборону вислання або примусового повернення особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, до країни, з якої вони прибули та де їх життю або свободі загрожує небезпека.

Особа, яка потребує додаткового захисту або якій надано тимчасовий захист, не може бути вислана або примусово повернута до країни, де їх життю або свободі загрожує небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, а також з інших причин, що визнаються міжнародними договорами чи міжнародними організаціями, учасниками яких є Україна, як такі, що не можуть бути повернуті до країн походження.

Особа, яка потребує додаткового захисту або якій надано тимчасовий захист, не може бути вислана або примусово повернута до країн, де вони можуть зазнати катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання або з яких вони можуть бути вислані або примусово повернуті до країн, де їх життя або свободі загрожує небезпека за ознаками віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, а також з інших причин, що визнаються міжнародними договорами чи міжнародними організаціями, учасниками яких є Україна, як такі, що не можуть бути повернуті до країн походження.

Особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту, користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, крім випадків, установлених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України.

14. АРЕШТ З УТРИМАННЯМ НА ГАУПТВАХТІ.

Арешт з утриманням на гауптвахті один із видів адміністративних стягнень. Він встановлюється і застосовується лише у виключних випадках за окремі види військових адміністративних правопорушень на строк до десяти діб. Арешт з утриманням на гауптвахті призначається районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею).

Арешт з утриманням на гауптвахті не може застосовуватися до військовослужбовців-жінок.

15. ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАДЖЕНЬ.

Адміністративне провадження можна визначити як послідовну діяльність публічної адміністрації, урегульовану адміністративно-процесуальними нормами, щодо розгляду та вирішення тих чи інших однорідних груп адміністративних справ.

Адміністративні провадження різноманітні за своєю предметною характеристикою, саме тому не вщухають суперечки щодо їх класифікації.

Три види: нормотворчі, установчі та правозастосовчі. Для нормотворчих найхарактернішим є провадження з видання нормативних актів управління.

Для установчих: 1) провадження зі створення, реорганізації і ліквідації організаційних структур у сфері державного управління; 2) провадження з комплектування організаційних структур у сфері державного управління персоналом.

Правозастосовчі провадження є найбільшою групою адміністративних проваджень: 1) провадження із застосування заходів примусу в державному управлінні: а) дисциплінарне провадження; б) провадження у справах про адміністративні правопорушення; в) провадження із застосування заходів матеріального впливу; 2) провадження із застосування заходів заохочення і стимулювання в державному управлінні; 3) провадження з реалізації громадянами своїх прав і обов'язків: а) провадження щодо пропозицій, скарг,

заяв громадян; б) провадження з отримання громадянами дипломів, авторських свідоцтв, патентів і т. п.; тощо.

Інший поділ: адміністративно-процедурні; адміністративно-деліктні; адміністративно-судочинські.

Відповідно адміністративно-процедурні провадження поділили на «управлінські», «з надання адміністративних послуг» та «за зверненнями громадян».

Адміністративно-деліктні провадження - це провадження у справах про адміністративні проступки; провадження по застосуванню заходів припинення (наприклад огляд речей, індивідуальний огляд тощо).

До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження.

16. ВИДИ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.

Заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених цим Кодексом випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства. Заходи процесуального примусу застосовуються судом, як правило, негайно після вчинення порушення. Про застосування заходів процесуального примусу суд постановляє ухвалу (ст. 144 КАС України).

Згідно ст. 145 КАС України заходами процесуального примусу є:

- 1) попередження;
- 2) видалення із залу судового засідання;
- 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
- 4) привід;
- 5) штраф.

До однієї особи не може бути застосовано кілька заходів процесуального примусу за одне й те саме порушення.

Застосування до особи заходів процесуального примусу не звільняє її від виконання обов'язків, встановлених цим Кодексом.

17. ВИДИ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ.

а) Вищий (Кабінет Міністрів України);

б) центральні:

- міністерства;

- інші центральні органи виконавчої влади (державні служби, державні інспекції, державні агентства, державні бюро та комісії);

Цовв зі спеціальним статусом (НАЗК, Фонд держмайна, Антимонопольний комітет та інші)

центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України безпосередньо та через відповідних членів Кабінету Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади»);

в) місцеві:

- місцеві державні адміністрації (обласні, районні, м. Києва та Севастополя).

18. Види постанов у справі про адміністративний проступок.

Відповідно до ст. 284 КУпАП по справі про адміністративне правопорушення, орган (посадова особа) виносить одну з таких постанов:

- 1) про накладення адміністративного стягнення;
- 2) про застосування заходів впливу, передбачених статтею 24-1 КУпАП;
- 3) про закриття справи.

Постанова про закриття справи виноситься при оголошенні усного зауваження, передачі матеріалів на розгляд громадської організації чи трудового колективу або передачі їх прокурору, органу досудового розслідування, а також при наявності обставин, передбачених статтею 247 КУпАП.

19. Види примусових заходів в публічному адмініструванні.

Невід'ємною ознакою публічного адміністрування є метод примусу, що належить до найбільш жорстких засобів впливу, в діяльності публічної адміністрації він застосовується, як правило, у поєднанні з іншими прийомами та засобами.

До видів державного примусу відносять: кримінальний примус, цивільно-правовий примус, дисциплінарний примус, адміністративний примус.

Види адміністративних примусових заходів:

- заходи попередження;
- заходи припинення;
- заходи відповідальності.

20. Вимоги до позовної заяви.

Відповідно до ст. 160 КАС України у позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування.

Позовна заява подається в письмовій формі позивачем або особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Позовна заява може бути складена шляхом заповнення бланка позову, наданого судом.

На прохання позивача службовцем апарату адміністративного суду може бути надана допомога в оформленні позовної заяви.

В позовній заяві зазначаються:

- 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові - для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); поштовий індекс; ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України); реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України (якщо такі відомості відомі позивачу), відомі номери засобів зв'язку, офіційна електронна адреса або адреса електронної пошти;

3) зазначення ціни позову, обґрунтований розрахунок суми, що стягується, - якщо у позовній заяві містяться вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної оскаржуваним рішенням, діями, бездіяльністю суб'єкта владних повноважень;

4) зміст позовних вимог і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, а в разі подання позову до декількох відповідачів - зміст позовних вимог щодо кожного з відповідачів;

5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини;

6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору - у випадку, якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору;

7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися;

8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності), зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви;

9) у справах щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень - обґрунтування порушення оскаржуваними рішеннями, діями чи бездіяльністю прав, свобод, інтересів позивача;

10) у справах щодо оскарження нормативно-правових актів - відомості про застосування оскаржуваного нормативно-правового акта до позивача або належність позивача до суб'єктів правовідносин, у яких застосовується або буде застосовано цей акт;

11) власне письмове підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

Якщо позовна заява подається представником, то у ній додатково зазначаються відомості, визначені у пункті 2 частини п'ятої цієї статті стосовно представника.

У разі пред'явлення позову особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення.

Якщо позовна заява подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення позивача від сплати судового збору.

У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, необхідні для правильного вирішення спору.

21. Випадки, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається.

Стаття 258 КУпАП визначає випадки, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається.

Зокрема, протокол не складається у разі вчинення адміністративних правопорушень, розгляд яких віднесено до компетенції Національної поліції, адміністративних правопорушень, передбачених частиною другою статті 122-2, частинами другою, третьою статті 132-1, статтею 132-2 КУпАП, та адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксованих в автоматичному режимі, а також порушень правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксованих у режимі фотозйомки (відеозапису).

Протоколи не складаються і в інших випадках, коли відповідно до закону штраф накладається і стягується, а попередження оформлюється на місці вчинення правопорушення.

У випадках, передбачених частинами першою та другою цієї статті, уповноваженими органами (посадовими особами) на місці вчинення правопорушення виноситься постанова у справі про адміністративне правопорушення відповідно до вимог статті 283 КУпАП або залишається повідомлення про притягнення до адміністративної відповідальності за порушення правил зупинки, стоянки або паркування транспортних засобів у разі їх фіксації у режимі фотозйомки (відеозапису), крім випадків фіксації в автоматичному режимі правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, безпеки на автомобільному транспорті, що зафіксовані за допомогою засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі в автоматичному режимі, та правопорушень, передбачених статтею 132-2 КУпАП.

Якщо під час складання постанови у справі про адміністративне правопорушення особа осперить допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається, то уповноважена посадова особа зобов'язана скласти протокол про адміністративне правопорушення відповідно до вимог статті 256 КУпАП, крім випадків притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксованих в автоматичному режимі, безпеки на автомобільному транспорті, зафіксовані за допомогою засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі в автоматичному режимі, та правопорушень, передбачених статтею 132-2 КУпАП, або порушень правил

зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксованих у режимі фотозйомки (відеозапису). Цей протокол є додатком до постанови у справі про адміністративне правопорушення.

22. ВИПРАВНІ РОБОТИ.

Згідно ст. 31 КУпАП виправні роботи застосовуються на строк до двох місяців з відбуванням їх за місцем постійної роботи особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, і з відрахуванням до двадцяти процентів її заробітку в доход держави. Виправні роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею).

Дане стягнення може бути застосоване тільки як основне.

Виправні роботи відповідно до статті 31 КУпАП відбуваються за місцем постійної роботи порушника. На підставі постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді виправних робіт із заробітку порушника протягом строку відбування ним адміністративного стягнення провадяться відрахування в доход держави у розмірі, визначеному постановою.

У разі втрати працездатності, призову на строкову військову службу, взяття під варту, засудження до кримінального покарання у виді позбавлення або обмеження волі, або якщо невідоме місцезнаходження особи, постановою суду (судді) за поданням органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, виправні роботи замінюються штрафом, розмір якого визначається із розрахунку, що один день невідбутих виправних робіт дорівнює одному неоподаткованому мінімуму доходів громадян (ст. 322 КУпАП).

Відповідно до ст. 325 КУпАП у разі ухилення порушника від відбування виправних робіт постановою суду (судді) за поданням органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, невідбутий строк виправних робіт може бути замінено штрафом або адміністративним арештом.

Заміна виправних робіт штрафом застосовується за умови, що санкція статті, за якою на порушника накладено адміністративне стягнення, передбачає можливість застосування штрафу. Розмір штрафу в такому разі визначається із розрахунку, що один день невідбутих виправних робіт дорівнює одному неоподаткованому мінімуму доходів громадян.

Заміна виправних робіт арештом застосовується за умови, що санкція статті, за якою на порушника накладено адміністративне стягнення, не передбачає можливості застосування штрафу. Строк арешту визначається із розрахунку, що одна доба арешту дорівнює трьом дням виправних робіт, але не може перевищувати п'ятнадцять діб.

23. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ІНШИХ ОСІБ, НА ЯКИХ ПОШИРЮЄТЬСЯ ДІЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТАТУТІВ.

Стаття 15 КУпАП. Відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень

Військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування у разі винесення термінового заборонного припису, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, зазначені особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт. У разі притягнення таких осіб до відповідальності за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі направлення особи, яка вчинила таке насильство, на проходження програми для осіб, які вчинили домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, здійснюється на загальних підставах.

Інші, крім зазначених у частині першій цієї статті, особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну, у випадках, прямо передбачених ними, несуть за вчинення адміністративних правопорушень дисциплінарну відповідальність, а в інших випадках - адміністративну відповідальність на загальних підставах.

При порушенні правил дорожнього руху водіями транспортних засобів Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної спеціальної служби транспорту - військовослужбовцями строкової служби, а також вчиненні ними військових адміністративних правопорушень, передбачених главою 13-Б КУпАП, штраф як адміністративне стягнення до них не застосовується. У випадках, зазначених у цій статті, органи (посадові особи), яким надано право накладати адміністративні стягнення, передають матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності.

За вчинення військових адміністративних правопорушень військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б КУпАП, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

24. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ, ЗАФІКСОВАНІ В АВТОМАТИЧНОМУ РЕЖИМІ.

Адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі (за допомогою технічних засобів - приладів контролю за дотриманням правил дорожнього руху з функціями фото-, відеофіксації, які функціонують згідно із законодавством про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах), або за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису) (за допомогою технічних засобів з функціями запису, зберігання, відтворення і передачі фото-, відеоінформації), несе відповідальна особа - фізична особа або керівник юридичної особи, за якою зареєстровано транспортний засіб, а в разі якщо до Єдиного державного реєстру транспортних засобів внесено відомості про належного користувача відповідного транспортного засобу, - належний користувач транспортного засобу, а якщо в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань відсутні на момент запиту відомості про керівника юридичної особи, за якою зареєстрований транспортний засіб, - особа, яка виконує повноваження керівника такої юридичної особи.

У разі якщо транспортний засіб зареєстровано за межами території України і такий транспортний засіб відповідно до законодавства не підлягає державній реєстрації в Україні, до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, або за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису), притягається особа, яка ввезла такий транспортний засіб на територію України.

Відповідальна особа, або особа, яка ввезла транспортний засіб на територію України, звільняється від відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, або за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису), у випадках, передбачених статтею 279-3 КУпАП.

25. ВІДСТОРОНЕННЯ ВОДІВ ВІД КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ ТА ОГЛЯД НА СТАН СП'ЯНІННЯ.

Статтю 266 КУпАП визначено, що особи, які керують транспортними засобами, морськими, річковими, малими, спортивними суднами або водними

мотоциклами і щодо яких є підстави вважати, що вони перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, підлягають відстороненню від керування цими транспортними засобами, морськими, річковими, малими, спортивними суднами або водними мотоциклами та оглядові на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції.

Огляд особи, яка керувала транспортним засобом, морським, річковим, малим, спортивним судном або водним мотоциклом, на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, проводиться поліцейським з використанням спеціальних технічних засобів. Під час проведення огляду осіб поліцейський застосовує технічні засоби відеозапису, а в разі неможливості застосування таких засобів огляд проводиться у присутності двох свідків. Матеріали відеозапису обов'язково долучаються до протоколу про адміністративне правопорушення.

У разі незгоди особи, яка керувала транспортним засобом, морським, річковим, малим, спортивним судном або водним мотоциклом, на проведення огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують його увагу та швидкість реакції, поліцейським з використанням спеціальних технічних засобів або в разі незгоди з його результатами огляд проводиться в закладах охорони здоров'я. Перелік закладів охорони здоров'я, яким надається право проведення огляду особи на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують її увагу та швидкість реакції, затверджується управліннями охорони здоров'я місцевих державних адміністрацій. Проведення огляду осіб на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, в інших закладах забороняється.

Огляд осіб на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, здійснюється в закладах охорони здоров'я не пізніше двох годин з моменту встановлення підстав для його здійснення. Огляд у закладі охорони здоров'я та складення висновку за результатами огляду проводиться в присутності поліцейського. Кожний випадок огляду осіб на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, у закладі охорони здоров'я реєструється в порядку, визначеному спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я.

Огляд особи на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують її увагу та швидкість реакції, проведений з порушенням цих вимог, вважається недійсним.

Направлення особи для огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують її увагу та швидкість реакції, і проведення такого огляду здійснюються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

У разі відсторонення особи від керування транспортним засобом, морським, річковим, малим, спортивним судном або водним мотоциклом можливість керування цим транспортним засобом, морським, річковим, малим, спортивним судном або водним мотоциклом надається уповноваженій нею особі, яка має посвідчення водія (судноводія) відповідної категорії та може бути допущена до керування транспортним засобом, морським, річковим, малим, спортивним судном або водним мотоциклом.

26. ВСТУП НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ.

Право на державну службу мають повнолітні громадяни України, які володіють державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови, та яким присвоєно ступінь вищої освіти не нижче:

магістра - для посад категорій «А» і «Б»;

бакалавра, молодшого бакалавра - для посад категорії «В».

На державну службу не може вступити особа, яка:

- в установленому законом порядку визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена;

- має судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;

- відповідно до рішення суду позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади;

- піддавалася адміністративному стягненню за правопорушення, пов'язане з корупцією, - протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;

- має громадянство іншої держави;

- не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення;

- підпадає під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади».

Під час реалізації громадянами права на державну службу не допускаються будь-які форми дискримінації, визначені законодавством.

Вступ на державну службу здійснюється шляхом призначення громадянина України на посаду державної служби за результатами конкурсу.

Прийняття громадян України на посади державної служби без проведення конкурсу забороняється, крім випадків, передбачених Законом України «Про державну службу».

Особа, яка вступає на посаду державної служби вперше, набуває статусу державного службовця з дня публічного складення нею Присяги державного службовця, а особа, яка призначається на посаду державної служби повторно, - з дня призначення на посаду.

27. ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ.

Громадські роботи полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

Громадські роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) на строк від двадцяти до шістдесяти годин і відбуваються не більш як чотири години на день.

Громадські роботи не призначаються особам з інвалідністю першої або другої групи, вагітним жінкам, жінкам, старше 55 років та чоловікам, старше 60 років.

Постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) про накладення адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт надсилається на виконання органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, не пізніше дня, наступного за днем набрання нею законної сили.

Виконання стягнення у вигляді громадських робіт здійснюється шляхом залучення порушників до суспільно корисної праці, види якої визначаються органами місцевого самоврядування.

У разі втрати працездатності, призову на строкову військову службу, взяття під варту, засудження до кримінального покарання у виді позбавлення або обмеження волі, або якщо невідоме місцезнаходження особи, постановою суду (судді) за поданням органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, громадські роботи замінюються штрафом, розмір якого визначається з розрахунку, що чотири години невідбутих громадських робіт дорівнюють одному неоподаткованому мінімуму доходів громадян.

Строк стягнення у виді громадських робіт обчислюється в годинах, протягом яких порушник виконував визначену суспільно корисну працю.

Громадські роботи виконуються не більш як чотири години на день, а неповнолітніми - дві години на день.

28. ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ ТА СУСПІЛЬНО КОРИСНІ РОБОТИ ЯК АДМІНІСТРАТИВНІ СТЯГНЕННЯ.

Громадські роботи полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

Громадські роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) на строк від двадцяти до шістдесяти годин і відбуваються не більш як чотири години на день.

Громадські роботи не призначаються особам з інвалідністю першої або другої групи, вагітним жінкам, жінкам, старше 55 років та чоловікам, старше 60 років.

Суспільно корисні роботи полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, оплачуваних робіт, вид яких та перелік об'єктів, на яких порушники повинні виконувати ці роботи, визначає відповідний орган місцевого самоврядування.

Суспільно корисні роботи призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) на строк від ста двадцяти до трьохсот шістдесяти годин і виконуються не більше восьми годин, а неповнолітніми - не більше двох годин на день.

Суспільно корисні роботи не призначаються особам з інвалідністю першої або другої групи, вагітним жінкам, жінкам, старше 55 років та чоловікам, старше 60 років.

29. ДОКАЗИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.

Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: письмовими, речовими і електронними доказами; висновками експертів; показаннями свідків. Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування.

Суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом.

Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування.

Достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи.

Достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування.

Питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання.

30. ДОКАЗИ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.

Доказами в справі про адміністративне правопорушення, є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі або в режимі фотозйомки (відеозапису), які використовуються при нагляді за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, безпеки на автомобільному транспорті та паркування транспортних засобів, актом огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами.

Обов'язок щодо збирання доказів покладається на осіб, уповноважених на складання протоколів про адміністративні правопорушення, визначених КУпАП.

Орган (посадова особа) оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю.

31. ЗАХОДИ ВПЛИВУ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ.

До осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені статтею 24-1 КУпАП.

За вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років можуть бути застосовані такі заходи впливу:

- 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- 2) попередження;
- 3) догана або сувора догана;

4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінують, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

32. ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

Заходи адміністративного попередження застосовуються публічною адміністрацією, по-перше, коли факт вчинення правопорушення відсутній, але є реальні підстави вважати, що воно може бути скоєне і потрібно його не допустити, по-друге, коли потрібно попередити настання шкідливих наслідків при надзвичайних ситуаціях.

Вони становлять комплекс заходів впливу морального, матеріального, фізичного, організаційного та іншого характеру, які дають змогу попереджувати правопорушення, забезпечувати належний громадський порядок і громадську безпеку. Заходи адміністративного попередження можна поділити залежно від мети їх застосування на такі групи:

заходи, які застосовуються для попередження чи виявлення конкретних правопорушень та для забезпечення громадського порядку і громадської безпеки;

заходи, які застосовуються для запобігання негативним наслідкам надзвичайних ситуацій;

33. ЗАХОДИ ПРИПИНЕННЯ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

Заходи адміністративного припинення не відвертають, а безпосередньо припиняють протиправні діяння, що вчиняються, тобто правопорушення вже розпочалося (або закінчилось) і необхідно з'ясувати обставин справи, встановити особу порушника, створити умови для подальшого застосування до нього заходів адміністративної відповідальності. Заходи адміністративного припинення мають більш складну структуру, оскільки застосовуються з метою: вимога припинити протиправну поведінку; привід осіб, які ухиляються від явки до державних органів та установ; адміністративне затримання; зупинка транспортного засобу; заборона або зупинка певних робіт або експлуатації певних об'єктів. До допоміжних заходів належать: доставлення порушника до дільничного пункту поліції; адміністративне затримання (обмеження свободи дій і пересування порушника - на основі статей 261-263 КУпАП); огляд речей, особистий огляд; вилучення речей і документів, які стали предметом правопорушення або можуть бути доказами по справі; відсторонення водіїв від керування транспортним засобом та огляд водіїв на стан сп'яніння. *Заходи адміністративного припинення спеціального призначення*: заходи фізичного впливу (зокрема, види єдиноборств); спеціальні засоби (зокрема, газові балончики, гранати, наручники тощо); застосування вогнепальної зброї (її можуть застосовувати лише спеціалізовані особи в чітко визначених випадках) та інші.

34. ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН У СИСТЕМІ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАКОННОСТІ.

Звернення громадян - це спосіб забезпечення законності й дисципліни, який характеризується правом громадяни України звернутися до органів публічної адміністрації об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб із зауваженнями, скаргами і пропозиціями, що стосуються їхньої діяльності.

Пропозиція (зауваження) - звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява (клопотання) - звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їхніх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їхньої діяльності. Клопотання - письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Скарга - звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Електронна петиція.

35. ЗМІСТ ПРОТОКОЛУ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

У протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються: дата і місце його складення, посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (у разі її виявлення); місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення; нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення; прізвища, адреси свідків і потерпілих, якщо вони є; пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; інші відомості, необхідні для вирішення справи. Якщо правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі.

Протокол підписується особою, яка його склала, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності; при наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також і цими особами.

У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу цей факт фіксується поясненнями свідків такої відмови або відеозаписом, а також відповідним записом у

протоколі. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу, які додаються до протоколу, а також викласти мотиви свого відмовлення від його підписання.

При складенні протоколу особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснюються його права і обов'язки, передбачені статтею 268 КУпАП, про що робиться відмітка у протоколі.

36. СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ

Суб'єктивна сторона адміністративного проступку полягає у психічному ставленні суб'єкта до вчиненого антигромадського діяння. Основною ознакою є вина.

Вина охоплює дві можливі форми стану психіки: умисел (прямий і непрямий) і необережність (самовпевненість і недбалість).

Прямий умисел - це коли особа усвідомлює протиправність свого діяння, передбачає і бажає настання шкідливих наслідків.

Непрямий умисел - коли особа усвідомлює протиправність свого діяння, передбачає шкідливі наслідки і при цьому прямо не бажає, але свідомо допускає їх настання.

Самовпевненість - це передбачення можливості настання шкідливих наслідків свого діяння і легковажний розрахунок на їх запобігання.

Недбалість - це не передбачення настання шкідливих наслідків, але зобов'язання і можливість їх передбачити. Конструктивною ознакою складу в ряді випадків є і підлягає встановленню мета правопорушення.

Мета - це уявний образ результату, до якого прагне винний, його уявлення про ті бажані наслідки, що мають настати в результаті здійснення проступку.

37. ІНСТАНЦІЙНА ЮРИСДИКЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ.

1. Місцеві адміністративні суди (місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні адміністративні суди), вирішують адміністративні справи як суди першої інстанції, крім випадків, визначених ч.2-4 ст 22 КАСУ

2. Апеляційні адміністративні суди переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які знаходяться у межах їхньої територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції.

3. У випадках, визначених цим Кодексом, Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення апеляційного адміністративного суду.

4. У випадках, визначених цим Кодексом, Велика Палата Верховного Суду переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції.

5. Верховний Суд переглядає судові рішення місцевих та апеляційних адміністративних судів у касаційному порядку як суд касаційної інстанції.

38. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ І ПУБЛІЧНА АДМІНІСТРАЦІЯ

Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 № 794-VII.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України. Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів.

Кабінет Міністрів України є колегіальним органом. Кабінет Міністрів України приймає рішення після обговорення питань на його засіданнях. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри та міністри України.

Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у відповідних сферах суспільного і державного життя, виконання Конституції та законів України, актів Президента України, додержання прав і свобод людини та громадянина.

Постанова КМ України від 5 жовтня 2020 р. № 921 «Про утворення урядових комітетів та затвердження їх посадового складу».

Утворити такі урядові комітети:

Урядовий комітет з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, міжнародного співробітництва, культури, молоді, спорту та інформаційної політики;

Урядовий комітет з питань національної безпеки і оборони та правоохоронної діяльності;

Урядовий комітет з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, соціальної політики та у справах ветеранів;

Урядовий комітет з питань цифрової трансформації, освіти, науки та інновацій, охорони здоров'я, правової політики, захисту довкілля та природних ресурсів;

Урядовий комітет з питань економічної, фінансової політики, паливно-енергетичного комплексу, стратегічних галузей промисловості, розвитку громад і територій та інфраструктури.

39. КАТЕГОРІЇ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОСТУПКИ, ЩО РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ ЛИШЕ СУДАМИ.

Справи про адміністративні правопорушення розглядаються:

1) адміністративними комісіями при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад;

2) виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад;

4) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями), а у випадках, передбачених КУПАП, місцевими адміністративними

та господарськими судами, апеляційними судами, вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом України;

5) органами національної поліції

Діяльність судів регламентується Конституцією України, законами України «Про судоустрій України», «Про судову експертизу», «Про статус суддів» р. та іншими нормативно-правовими актами.

В останній час компетенція судів значно розширилася. Це пов'язано, по-перше, з необхідністю термінового (оперативного) застосування заходів адміністративного стягнення. Адміністративному провадженню не властива складна процедура розслідування справ. Строки розгляду справ є короткими: 1, 3, 5, 7, 15, доба (ст. 277 КпАП). Наприклад, суд повинен протягом однієї доби розглянути справу щодо заготівлі, переробки або збуту радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 422), або щодо незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КпАП). По-друге, до компетенції судів віднесено розгляд справ, де правопорушення за ступенем громадської небезпеки наближається до злочину. Наприклад, дрібне хуліганство (ст. 173 КпАП), неправомірне використання державного майна (ст. 184і КпАП) і т.д.

Також згідно зі ст. 221 суди мають право розглядати справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від 16 до 18 років і застосовувати до них заходи впливу, що перелічені у ст. 24і КпАП.

40. КОНТРОЛЬ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ.

В адміністративному праві України контроль розглядається в широкому розумінні як один із способів забезпечення законності дисципліни в публічному адмініструванні, а саме як процес спостереження за дотриманням нормативно-правових актів різними суб'єктами адміністративного права. Слід вказати, що у більшості зарубіжних країн контролюється передусім діяльність самих суб'єктів владних повноважень. Адже у зв'язку з широким колом останніх, якими наділені органи публічної адміністрації, якраз і зростають можливості для зловживання цими повноваженнями.

Сама контрольна діяльність здійснюється шляхом перевірок, планових і позапланових ревізій, обстежень, витребування звітів, проведення рейдів, оглядів та ін.. і включає в себе низку послідовних дій, яку можна розділити на три стадії: підготовчу, центральну та підсумкову. В свою чергу, вони самі наповнюються конкретними етапами-діями.

На підготовчій стадії: 1) обирається об'єкт контролю; 2) визначається предмет контролю встановлюється, що саме слід перевірити); 3) встановлюються засоби здійснення контролю; 4) підбираються (призначаються) особи, які здійснюватимуть контроль; 5) складаються плани його проведення.

На центральній стадії здійснюються збирання і оброблення інформації Зібрана інформація (часто одержана від різних джерел) аналізується, порівнюється з реальним станом справ на об'єкті, який перевіряється, оскільки

інформація, одержана від керівництва такого об'єкта та з інших джерел, часто не збігається.

До підсумкової стадії належать такі дії: 1) прийняття рішення за результатами контролю; 2) доведення його до адресата (а в необхідних випадках і до відома громадськості, правоохоронних органів інших осіб, зацікавлених у результатах контролю); 3) надання допомоги підконтрольній структурі в наведенні порядку на об'єкті; 4) контроль за виконанням рішень, прийнятих за підсумками контролю.

Контролю, як і будь-якому іншому виду діяльності, притаманні свої принципи. До них належать:

1) універсальність (це означає, що контроль має охоплювати всі ділянки державного, господарського та соціально-культурного будівництва);

2) систематичність (проводиться неодноразово, час від часу, а за певною схемою, постійно);

3) безсторонність (досягається шляхом покладення завдань контролю на осіб, які не зацікавлені в його результатах);

4) реальність (забезпечується наявністю необхідних кваліфікованих кадрів контролерів);

5) дієвість, оперативність, результативність (припускають швидке проведення контрольних дій контролюючим органом у разі одержання повідомлень про порушення, запобігання правопорушенням і причинам, що їм сприяли, своєчасне вжиття заходів щодо їх усунення, притягнення винних до відповідальності);

6) гласність (дає можливість, а у деяких випадках і стає обов'язком доведення результатів контролю до відома громадськості або правоохоронних органів, інших осіб, зацікавлених у результатах контролю).

Існують різноманітні класифікації видів контролю за різними критеріями, проте ми зупинимось лише на основних.

Залежно від характеру організаційних зв'язків контролюючого та підконтрольного суб'єктів виділяють внутрішній контроль та зовнішній.

Внутрішній контроль здійснюється в межах організаційної підпорядкованості суб'єктів, які здійснюють контроль, та суб'єктів, чия діяльність перевіряється. Внутрішній контроль здійснюється самими органами публічної адміністрації і відіграє важливу роль у зміцненні законності виконавської дисципліни, підвищенні рівня організованості і порядку в сфері публічного управління.

Основними об'єктами такого контролю слід вважати діяльність щодо забезпечення;

- реалізації прав і свобод громадян;

- надання управлінських послуг органами виконавчої влади, їх посадовими особами;

- відповідності фактичної діяльності органів публічної адміністрації нормативно визначеному обсягу їх повноважень;

- дотримання в діяльності згаданих органів вимог норм чинного законодавства.

При зовнішньому контролі така підпорядкованість суб'єктів відсутня. Здійснення зовнішнього контролю забезпечується за допомогою таких видів контролю з боку публічної адміністрації, як парламентський контроль; президентський контроль (хоча даний вид контролю може бути як зовнішнім, так і внутрішнім: наприклад у випадку президентської республіки); судовий контроль та контроль з боку громадськості.

Залежно від місця суб'єкта (який здійснює контроль) у системі органів публічної адміністрації виділяють контроль:

- 1) з боку законодавчої влади (парламентський контроль);
- 2) з боку Президента України та його апарату (президентський контроль);
- 3) з боку Кабінету Міністрів України (урядовий контроль);
- 4) з боку центральних органів виконавчої влади;
- 5) з боку місцевих органів виконавчої влади;
- 6) з боку органів судової влади;
- 7) з боку органів місцевого самоврядування;
- 8) з боку громадськості (громадський контроль);

Залежно від належності суб'єкта до державних або громадських структур виділяють: державний контроль та громадський контроль. Державний контроль - це одна з функцій державного управління, що полягає в оцінюванні правомірності діяльності об'єкта контролю та здійснюється відповідними державними органами (посадовими особами).

Залежно від управлінської стадії, на якій здійснюється контроль, виділяють: 1) попередній контроль, що має на меті не допустити прийняття незаконних рішень органами публічної адміністрації; 2) поточний (оперативний) контроль - спрямований на перевірку виконання суб'єктами владних повноважень, поставлених перед ними завдань і виконання ними своїх функцій; 3) наступний контроль - стосується перевірки вже прийнятих рішень органів публічної адміністрації. Залежно від призначення контролю виділяють:

- 1) загальний, що охоплює всі сторони діяльності контролюваного суб'єкта;
- 2) цільовий контроль окремого напрямку роботи.

Особливе місце серед видів зовнішнього контролю посідає контроль з боку органу законодавчої влади - парламентський контроль, що здійснюється Верховною Радою України. Аналіз діяльності парламентів різних країн (не є виключенням і Україна) дозволяє виділити наступні форми контролю:

а) регулярні обговорення в парламенті звітів уряду про його діяльність за певний період (ст. 85 Конституції України);

б) постановка питання про довіру уряду, яка після відповідного голосування як наслідок може мати його відставку (ст. 87 Конституції України);

в) інтерпеляція - сформульована депутатом або групою депутатів і подана в письмовій формі вимога до окремого міністра чи глави уряду з приводу конкретних дій або питань загальної політики (ст. 86 Конституції України).

г) діяльність омбудсмена (ст. 101 Конституції України визначає, що парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України (Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»), чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України).

Метою контролю, що його здійснює Уповноважений, є:

1) захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;

2) додержання та повага до прав і свобод людини і громадян и на;

3) запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;

4) сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність до Конституції України, міжнародних стандартів у цій галузі;

5) поліпшення і подальший розвиток міжнародної співпраці в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;

6) запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;

7) сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу.

Серед проблем, які мають місце в діяльності та організаційно-правовому статусі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, необхідно зазначити такі:

- акти реагування Уповноваженого не мають юридично-владного характеру. Тобто для зміни ситуації, де порушуються права, свободи та законні інтереси людей, Уповноважений повинен інформувати про виявлені порушення парламент, Кабінет Міністрів України та центральні органи виконавчої влади» громадськість через засоби масової інформації;

- відсутність права законодавчої ініціативи;

- відсутність повноважень стосовно забезпечення прав військовослужбовців та деяких інших категорій громадян

г) створення та діяльність постійних комісій (комітетів) парламенту та тимчасових слідчих комісій (ст. 89 Конституції України). Регламент Верховної Ради України визначає, що Верховна Рада може створювати, коли визнає за необхідне, тимчасові контрольні, ревізійні, слідчі комісії з будь-якого питання своєї компетенції. Завдання і коло повноважень таких комісій визначаються

Верховною Радою при їх створенні. Повноваження тимчасової контрольної, ревізійної чи слідчої комісії Верховної Ради припиняються автоматично з прийняттям Верховною Радою остаточного рішення щодо результатів роботи цієї комісії, а також у разі припинення повноважень Верховної Ради, яка створила цю комісію. Верховна Рада України у межах своїх повноважень створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України. Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду.

41. КОНФІСКАЦІЯ ТА ОПЛАТНЕ ВИЛУЧЕННЯ ПРЕДМЕТА, ЯКИЙ СТАВ ЗНАРЯДДАМ ВЧИНЕННЯ АБО БЕЗПОСЕРЕДНІМ ОБ'ЄКТОМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.

Відповідно до ст. 28 «Оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення».

Оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в його примусовому вилученні за рішенням суду і наступній реалізації з передачею вирученої суми колишньому власникові з відрахуванням витрат по реалізації вилученого предмета.

Порядок застосування оплатного вилучення і види предметів, які підлягають вилученню, встановлюються КУПАП та іншими законами України.

Мета стягнення у вигляді оплатного вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення - позбавити порушника права володіння предметом, який ним використовується незаконно або з порушенням загальнообов'язкових правил користування, встановлених законодавством. КУПАП передбачає можливість застосування оплатного вилучення транспортних засобів за повторне протягом року керування ними в стані сп'яніння або ухилення від проходження огляду на наявність сп'яніння (ч. 2 ст. 130) і за повторне керування цими засобами, не зареєстрованими (перереєстрованими) у встановленому порядку, з підробленим номерним знаком чи з номерним знаком, який не належить цьому засобу, або з умисно прихованим номерним знаком (ч. 5 ст. 121), а також вогнепальної зброї та боєприпасів до неї за порушення правил їх зберігання чи перевезення (ч. 1 ст. 191) і за ухилення від реалізації зброї та боєприпасів громадянами, у яких органами внутрішніх справ анульовано дозвіл на їх зберігання (ст. 193).

Відповідно до п. 13.7.7 Тимчасової інструкції з діловодства в місцевому загальному суді, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 17.02.2005 р. № 20, постанова про оплатне вилучення предмета, який став знаряддям учинення або безпосереднім об'єктом правопорушення, надсилається на виконання відділу державної виконавчої служби за місцезнаходженням цього предмета. Предмет, вилучений на підставі постанови про його оплатне вилучення, здається державним виконавцем для реалізації в порядку, встановленому законом. Суми, виручені від реалізації оплатно вилученого предмета, відповідно до коментованої статті, передаються

колишньому власникові з відрахуванням витрат, пов'язаних з проведенням виконавчих дій. Справа передається в архів суду після до матеріалів справи постанови державної виконавчої служби про виконання постанови.

Відповідно до ст. 37 Закону України «Про дорожній рух» переобладнання транспортних засобів, що призвело до зміни облікових даних механічного транспортного засобу, не відображене в його реєстраційних документах, невідповідність реєстраційних даних записам у свідоцтві про реєстрацію (технічному паспорті, технічному або реєстраційному талоні) може бути підставою для заборони експлуатації транспортних засобів із вилученням державних номерних знаків, а не вилученням самого транспортного засобу. Вилучення транспортного засобу в зазначених випадках або заборона експлуатації транспортних засобів із вилученням державних номерних знаків у випадках, не передбачених ст. 37 Закону України «Про дорожній рух», може бути оскаржено в судді і є підставою для визнання незаконними цих дій органів, що здійснюють контроль у сфері дорожнього руху.

42. МЕТОД АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.

Під методом адміністративного права слід розуміти сукупність прийомів (способів, засобів) впливу за допомогою яких встановлюється юридично владне і юридично підвладне положення суб'єктів у правовідносинах. Таким чином, характерною ознакою адміністративно-правових відносин є те, що їх виникнення обумовлено юридичною нерівністю сторін.

До прийомів, які використовуються в адміністративно-правовому регулюванні, належать приписи, заборони і дозволи. Вони містяться в адміністративно-правових нормах.

Приписи - це покладення прямого юридичного зобов'язання чинити ті чи інші дії в умовах, які передбачені нормою.

Заборони - це також фактично приписи, але іншого характеру, а саме: покладення прямих юридичних обов'язків не чинити тих чи інших дій в умовах, передбачених правовою нормою.

Дозволи - юридичний дозвіл чинити в умовах, передбачених нормою, ті чи інші дії, або утриматися ігши їх вчинення за своїм бажанням.

Приписи, заборони і дозволи використовуються для регулювання суспільних відносин не тільки адміністративним, а й іншими правовими галузями. Їх використання, наприклад, цивільним правом утворює цивільно-правовий метод регулювання суспільних відносин.

Адміністративно-правовий і цивільно-правовий методи регулювання відрізняються лише питомою вагою практичного використання того чи іншого регулятивного прийому.

Таким чином, метод адміністративно-правового регулювання, це не проста сукупність приписів, заборон і дозволів. Це їх сукупність у відповідній пропорції, пропорції, яка забезпечує владне і підвладне положення сторін у відносинах.

43. МЕТОДИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ.

Методами публічного адміністрування є певні способи практичного виконання суб'єктами публічної адміністрації своїх адміністративних зобов'язань, що відповідають характеру й обсягу наданої їм компетенції.

Особливості методів публічного адміністрування:

- у методах знаходиться своє вираження публічний інтерес;
- вони реалізуються в процесі публічного адміністрування;
- вони виражають упорядковуючий вплив публічної адміністрації на поведінку суб'єктів суспільства та становлять зміст цього впливу;
- у методах публічного адміністрування завжди міститься керівна воля держави, яка проявляється у юридично владних приписах публічної адміністрації;
- вони використовуються суб'єктами публічної адміністрації як засіб реалізації закріпленої за ними компетенції. Це означає, що юридична сила методів завжди знаходиться в межах повноважень того органу, який їх використовує;
- методи, як і будь-який зміст, мають свою форму, своє зовнішнє вираження. Для методів публічного адміністрування засобом зовнішнього вираження є форми публічного адміністрування (правові і неправові);
- вибір конкретних методів публічного адміністрування знаходиться у прямій залежності не тільки від особливостей організаційно-правового статусу суб'єктів публічної адміністрації, а насамперед - від особливостей об'єкта впливу (індивідуальний чи колективний, форма власності, адміністративно-правовий статус тощо).

Таким чином, за своїми ознаками метод публічного адміністрування є засобом цілеспрямованого владного впливу на суспільство. Такий підхід до його розуміння зближує методи публічного адміністрування з методом правового регулювання суспільних відносин. І перший, і другий є засобами регулюючого впливу, тобто виступають у ролі «носіїв» адміністративно-правових приписів, заборон і дозволів. Однак акценти при цьому різні: йдеться або про механізм правового регулювання (однаковий для всіх галузей права), або про владні засоби публічної адміністрації, які використовуються нею для виконання адміністративних зобов'язань. Методи правового регулювання поширюються на всіх учасників суспільних відносин, включаючи публічну адміністрацію та невідомі суб'єктів, в той час, як методи адміністрування використовуються тільки суб'єктами владних повноважень. У методах публічного адміністрування знаходять відповідне вираження методи адміністративно-правового регулювання, що, проте, не призводить до їх ототожнення, хоча в своєму правовому вираженні метод публічного адміністрування може співпадати з методом правового регулювання. Але для цього він повинен бути, по-перше, обов'язково юридично оформленим і, по-друге, мати нормативне вираження, тому що правове регулювання завжди нормативне. Методи ж публічного адміністрування переважно індивідуалізовані. Не всі вони є правовими.

Головним критерієм розмежування названих методів є: метод правового регулювання - функція адміністративного права; метод публічного адміністрування - функція суб'єкта адміністративного права, причому не будь-якого, а лише того, який одночасно є суб'єктом владних повноважень (публічна адміністрація).

Метод публічного адміністрування, будучи способом безпосереднього владного впливу з боку публічної адміністрації на певний об'єкт, несе у своєму змісті юридично владні повноваження, сукупність яких безпосередньо обумовлена змістом адміністративно-правового регулювання.

Проблема адміністративно-правових методів надзвичайно актуальна. Вона загострена в даний час у зв'язку з визнанням України країною з ринковою економікою, вступом до Світової організації торгівлі, суттєвими змінами в механізмі публічного управління і в організаційно-правовому статусі багатьох його суб'єктів і, що особливо важливо, об'єктів (наприклад, децентралізація влади, роздержавлення економіки, розвиток договірних відносин в діяльності публічної адміністрації). Під впливом цих змін ставиться питання про межі використання в якості методу публічного адміністрування односторонніх юридично владних розпоряджень публічної адміністрації, посилюється зворотний вплив об'єктів управління на його суб'єктів тощо.

Сьогодні набувають поширення такі методи публічного адміністрування, що мають потужний і ефективний потенціал впливу на поведінку людей (державний контроль (нагляд), диференційоване оподаткування, антимонопольне регулювання, видача ліцензій на право здійснення тієї чи іншої господарської діяльності та ін.). Ці методи спрямовані на захист публічних інтересів, посилення ролі публічної адміністрації у здійсненні заходів, спрямованих на забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Сукупність методів публічного адміністрування розподіляється на види за різними критеріями:

1) залежно від форми вираження:

- правові - містяться в нормативних та індивідуальних правових актах і тягнуть юридичні наслідки;

- неправові - характеризуються здійсненням суб'єктом публічної адміністрації певних дій організаційного характеру (наради, інструктажі тощо);

2) залежно від правових властивостей:

- нормативні - застосовуються з метою прийняття нормативних правових актів;

- індивідуальні - застосовуються з метою прийняття індивідуального адміністративного акта;

3) за ступенем владного впливу на об'єкти:

- імперативні - містять владні приписи, які зобов'язують до вчинення необхідних дій або належної поведінки;

- правові - дозволяють здійснювати певні дії (наприклад, приймати правові акти публічного адміністрування);

- заохочувальні - реалізуються за допомогою встановлення стимулів до правомірної поведінки суб'єктів адміністративного права;

- рекомендаційні - містять рекомендації щодо здійснення певних дій не обов'язкового характеру;

4) за суб'єктним складом:

- одноосібні (єдиноначальні);

- колегіальні.

Найбільш поширеним є розмежування методів публічного адміністрування:

залежно від міри використання владних повноважень публічної адміністрації:

- переконання;

- заохочення;

- примус.

2) залежно від ступеня врахування у владному впливі інтересів і правових можливостей його об'єктів:

- адміністративні;

- економічні.

Правильне застосування методів переконання, заохочення й примусу в процесі здійснення публічного адміністрування забезпечує найбільшу ефективність цієї діяльності, її максимальну ефективність, раціональне функціонування всіх адміністративно-правових інститутів, непохитність правових основ у державі. Ці методи є визначальними, повинні розумно поєднуватись, тобто не протистояти один одному, а доповнювати, підпорядковуватись публічним інтересам.

Метод переконання використовується публічною адміністрацією в процесі вжиття роз'яснювальних, виховних, заохочувальних та інших заходів з метою дотримання вимог чинного законодавства. Він спрямований на те, щоб громадяни самі виконували виражену в правових актах волю публічної адміністрації. Завдяки цьому методу досягається єдність волі законодавця і громадян, керівника і колективу, яка є необхідною умовою єдності дій.

Переконання - це процес послідовно здійснюваних дій правового та правового характеру, який включає такі елементи, як оволодіння увагою, прищеплення, вплив на свідомість, емоції, створення інтересу та ін. Громадяни добровільно підпорядковуються юридичним актам, якщо розуміють цілі й завдання владної діяльності, схвалюють їх, свідомо, активно беруть участь в їх здійсненні. Це означає, що за допомогою заходів переконання держава досягла бажаного впливу на свідомість і волю людей і у них сформувалися необхідна увага, внутрішня переконаність у доцільності юридичних приписів, дій адміністрації.

Переконання є пріоритетним методом впливу публічної адміністрації, оскільки використовується систематично, забезпечує добровільне виконання приписів, що сприяє здійсненню правомірної поведінки громадянами. Цьому сприяє розвинута за останні роки система засобів масової інформації, за

допомогою якої здійснюється оперативне оповіщення громадян про прийнятті правові акти, проведені заходи, роз'яснюється їх зміст. Крім цього, використання методу переконання не вимагає суттєвих матеріальних витрат (є економічно вигідним), на відміну від застосування заходів адміністративного примусу.

До заходів переконання відносять:

- навчання;

пропаганду, рекламу, агітацію з метою підвищення рівня правової свідомості та правової культури громадян (пояснення сутності законів, правової політики держави);

- роз'яснення завдань і функцій публічної адміністрації;

- виховання;

- інструктажі;

- обмін передовим досвідом.

Не менш суттєве значення мають такі прояви переконання, як інформування про досягнення публічної адміністрації як на вищому, так і на місцевому рівнях, створення дієвих програм соціально-економічного розвитку, публічні слухання, ефективна організація контролю тощо.

Метод заохочення сприяє забезпеченню законності і дисципліни як у діяльності публічної адміністрації, так і у її відносинах з громадянами за допомогою впливу на їх свідомість та інтерес через використання моральних і матеріальних заходів з метою стимулювання їх до правомірної поведінки.

За допомогою заохочення публічна адміністрація здійснює цілеспрямований вплив на інтереси осіб, формує їхню зацікавленість у здійсненні позитивних дій, чим спонукають громадян активізувати свої можливості.

44. МІНІСТЕРСТВА В ПУБЛІЧНІЙ АДМІНІСТРАЦІЇ.

Вперше органи виконавчої влади було організовано, як систему, після прийняття Указу Президента України «Про систему центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 року.

В зазначеному Указі визначалось, що до системи центральних органів виконавчої влади України входять міністерства, державні комітети (державні служби) та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Ст. 6 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» визначило Міністерство центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах, проведення якої покладено на Кабінет Міністрів України Конституцією та законами України. Міністерство очолює міністр України, який є членом Кабінету Міністрів України.

Порядок призначення на посаду та звільнення з посади, припинення повноважень на посаді міністра, а також статус міністра як члена Кабінету Міністрів України, визначаються Конституцією України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України».

Ст. 7. Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» визначає основні завдання міністерства:

- 1) забезпечення нормативно-правового регулювання;
- 2) визначення пріоритетних напрямів розвитку;
- 3) інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики;
- 4) узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентіві України та Кабінету Міністрів України;
- 4-1) забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні;
- 5) здійснення інших завдань, визначених законами України.

Міністр як член Кабінету Міністрів України здійснює повноваження, визначені Законом України «Про Кабінет Міністрів України», в тому числі щодо спрямування та координації діяльності центральних органів виконавчої влади.

Міністр як керівник міністерства:

- 1) очолює міністерство, здійснює керівництво його діяльністю;
- 2) визначає пріоритети роботи міністерства та шляхи виконання покладених на нього завдань, затверджує плани роботи міністерства, звіти про їх виконання;
- 3) в межах компетенції організовує та контролює виконання апаратом міністерства і територіальними органами міністерства Конституції України, законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України;
- 4) забезпечує виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України;
- 5) вносить Прем'єр-міністрові України пропозиції щодо призначення на посади першого заступника міністра, заступника міністра, заступника міністра - керівника апарату;
- 6) затверджує положення про самостійні структурні підрозділи апарату міністерства, призначає на посади та звільняє з посад їх керівників і заступників керівників, працівників патронатної служби міністра;
- 7) вносить Кабінету Міністрів України подання про утворення в межах граничної чисельності державних службовців та працівників апарату міністерства і коштів, передбачених на утримання міністерства, ліквідацію, реорганізацію територіальних органів міністерства як юридичних осіб публічного права, затверджує положення про них;
- 8) затверджує структуру апарату міністерства і його територіальних органів;
- 9) утворює, ліквідує, реорганізовує за погодженням з Кабінетом Міністрів України територіальні органи міністерства як структурні підрозділи апарату міністерства, що не мають статусу юридичної особи;

10) призначає на посади керівників територіальних органів міністерства за погодженням з головами місцевих державних адміністрацій та їх заступників і звільняє їх з посад;

11) вносить на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції у разі вмотивованої відмови Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голови Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голови обласної державної адміністрації (підтримки головою обласної державної адміністрації вмотивованої відмови голови районної державної адміністрації) погодити призначення керівника територіального органу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується міністром, керівника підприємства, установи, організації, що належить до сфери управління цього міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується міністром, про надання Кабінетом Міністрів України згоди на призначення такого керівника;

12) утворює, ліквідує, реорганізовує підприємства, установи, організації, що належить до сфери управління цього міністерства, затверджує їхні положення (статути), призначає на посади за погодженням з головами місцевих державних адміністрацій та звільняє з посад їх керівників, крім випадків, установлених законом, здійснює у межах своїх повноважень інші функції з управління об'єктами державної власності;

13) притягує до дисциплінарної відповідальності керівників державних підприємств, установ, організацій, що перебувають у сфері управління відповідного міністерства;

14) скасовує повністю чи в окремій частині акти територіальних органів міністерства;

15) порушує в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності першого заступника та заступників міністра, заступника міністра - керівника апарату;

16) порушує в установленому порядку питання щодо присвоєння рангу державного службовця заступнику міністра - керівнику апарату;

17) вирішує в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності керівників та заступників керівників самостійних структурних підрозділів апарату міністерства, керівників та заступників керівників територіальних органів міністерства, присвоює їм ранги державних службовців;

18) вносить подання щодо представлення в установленому порядку державних службовців та працівників апарату міністерства, його територіальних органів до відзначення державними нагородами України;

19) представляє міністерство у публічно-правових відносинах з іншими органами, підприємствами, установами та організаціями в Україні та за її межами;

20) у передбачених законодавством випадках погоджує призначення на посади та звільнення з посад керівників відповідних структурних підрозділів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій;

21) визначає обов'язки першого заступника міністра, заступників міністра та заступника міністра - керівника апарату, розподіл повноважень міністра між першим заступником міністра та заступниками міністра, які вони здійснюють у разі його відсутності;

22) скасовує повністю чи в окремій частині накази заступника міністра - керівника апарату;

23) залучає державних службовців та працівників територіальних органів міністерства, а за згодою керівників - державних службовців та працівників міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій до розгляду питань, що належать до компетенції міністерства;

24) приймає рішення щодо розподілу бюджетних коштів, головним розпорядником яких є міністерство;

25) утворює комісії, робочі та експертні групи;

26) скликає та проводить наради з питань, що належать до його компетенції;

27) підписує накази міністерства;

28) дає обов'язкові для виконання державними службовцями та працівниками апарату міністерства доручення;

29) здійснює інші повноваження відповідно до Конституції України, цього та інших законів.

Перший заступник міністра, заступник міністра

Міністр має першого заступника, та заступників, один з яких є заступником з питань боротьби з корупцією.

Перший заступник міністра *призначаються на посади та звільняються з посад Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України* відповідно до пропозицій відповідного міністра.

У разі звільнення міністра перший заступник міністра та заступники міністра звільняються з посад Кабінетом Міністрів України.

Особа, яка призначається на посаду першого заступника міністра чи заступника міністра, повинна відповідати вимогам до членів Кабінету Міністрів України, передбаченим Законом України «Про Кабінет Міністрів України».

Перший заступник міністра, заступники міністра дають обов'язкові для виконання державними службовцями та працівниками апарату міністерства та його територіальних органів (у разі утворення) доручення.

Посади першого заступника міністра та заступників міністра належать до політичних посад, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу.

Заступник міністра - керівник апарату призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України *за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозиції відповідного міністра.*

Заступник міністра - керівник апарату є державним службовцем.

Кандидатами на посаду заступника міністра - керівника апарату можуть бути громадяни України, які мають вищу освіту, і відповідають іншим вимогам, передбаченим законодавством про державну службу.

Основними завданнями заступника міністра - керівника апарату є забезпечення діяльності апарату міністерства, стабільності і наступності у його роботі, організація поточної роботи, пов'язаної із здійсненням повноважень міністерства.

Заступник міністра - керівник апарату відповідно до покладених на нього завдань:

- 1) організовує роботу апарату міністерства;
- 2) забезпечує підготовку пропозицій щодо виконання завдань міністерства та подає їх на розгляд міністрові;
- 3) організовує та контролює виконання апаратом міністерства Конституції та законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, наказів міністерства та доручень міністра, його першого заступника та заступників, звітує про їх виконання;
- 4) готує та подає на затвердження міністрові плани роботи міністерства, звітує про їх виконання;
- 5) забезпечує реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, контроль за її збереженням у апараті міністерства;
- 6) в межах своїх повноважень запитує та одержує в установленому порядку від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій в Україні та за її межами безоплатно інформацію, документи і матеріали, а від органів державної статистики - статистичну інформацію, необхідну для виконання покладених на міністерство завдань;
- 7) за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної бюджетної політики, затверджує штатний розпис та кошторис міністерства;
- 8) призначає на посади та звільняє з посад у порядку, передбаченому законодавством про державну службу, державних службовців апарату міністерства (крім тих, яких призначає на посади та звільняє з посад міністр), присвоює їм ранги державних службовців, приймає рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- 9) приймає на роботу та звільняє з роботи у порядку, передбаченому законодавством про працю, працівників апарату міністерства (крім тих, яких призначає на посади та звільняє з посад міністр), приймає рішення щодо їх заохочення, притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- 10) забезпечує формування в установленому порядку кадрового резерву міністерства, організацію підготовки, перепідготовки та підвищення

кваліфікації державних службовців та працівників міністерства, а також осіб, включених до кадрового резерву;

11) представляє міністерство як юридичну особу в цивільно-правових відносинах;

12) у межах повноважень дає обов'язкові для виконання державними службовцями та працівниками міністерства доручення;

13) з питань, що належать до його повноважень, підписує накази організаційно-розпорядчого характеру та контролює їх виконання;

14) вносить пропозиції міністрові щодо представлення державних службовців та працівників апарату міністерства до відзначення державними нагородами України;

15) у разі звільнення міністра здійснює його повноваження до призначення на цю посаду іншої особи, крім тих, які визначені пунктами 2, 5, 6 (за винятком звільнення), 7-10, 11 (за винятком звільнення), 20, 28 (у частині виконання повноважень міністра, які за Конституцією та законами України виконуються ним особисто) частини другої статті 8 та статтею 18 цього Закону.

Апарат міністерства є організаційно поєднана сукупність структурних підрозділів і посад, що забезпечують діяльність міністра, а також виконання покладених на міністерство завдань.

Керівником апарату міністерства є заступник міністра - керівник апарату. *Структуру апарату* міністерства затверджує міністр.

Працівники апарату міністерства *приймаються на роботу та звільняються з роботи заступником міністра - керівником апарату у порядку*, передбаченому законодавством про працю.

Звільнення міністра не може бути підставою для звільнення державних службовців та працівників апарату міністерства, крім працівників патронатної служби міністра.

Патронатна служба міністра. Міністр має право на формування патронатної служби міністра у межах граничної чисельності державних службовців та працівників міністерства і витрат, передбачених на утримання міністерства. Патронатна служба міністра здійснює консультування міністра, підготовку необхідних для виконання завдань міністерства матеріалів, забезпечує зв'язок із посадовими особами інших органів державної влади, організацію зустрічей та зв'язків із громадськістю, засобами масової інформації, а також виконує інші доручення міністра. *Міністр самостійно визначає персональний склад патронатної* служби міністра. Працівники патронатної служби міністра призначаються на посади та звільняються з посад міністром. Працівники патронатної служби міністра звільняються також у зв'язку із звільненням міністра.

До складу патронатної служби міністра можуть бути переведені державні службовці за їх згодою. Державні службовці, які були переведені до патронатної служби міністра з апарату міністерства чи його територіальних органів, після звільнення з її складу поновлюються на попередній посаді або призначаються на іншу рівноцінну посаду в цьому міністерстві. У разі

неможливості поновлення державного службовця на попередній посаді або призначення на іншу рівноцінну посаду, його може бути призначено за взаємною згодою на іншу посаду в цьому міністерстві. Працівники патронатної служби міністра не мають права давати доручення державним службовцям та працівникам міністерства.

Територіальні органи міністерства утворюються як юридичні особи публічного права в межах граничної чисельності державних службовців та працівників міністерства і коштів, передбачених на утримання міністерства, ліквідовуються, реорганізуються за поданням міністра Кабінетом Міністрів України. Територіальні органи міністерства можуть утворюватися, ліквідовуватися, реорганізуватися міністром як структурні підрозділи апарату міністерства, що не мають статусу юридичної особи, **за погодженням із Кабінетом Міністрів України.**

45. МІСЦЕ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОСТУПКИ.

Стаття 276 «Місце розгляду справи про адміністративне правопорушення» КУпАП визначає, що справа про адміністративне правопорушення розглядається за місцем його вчинення.

Справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 80, 81, 121-126, 127-1-129 і статтею 139 (коли правопорушення вчинено водієм) КУпАП, можуть також розглядатися за місцем обліку транспортних засобів або за місцем проживання порушників.

Справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 177 і 178 КУпАП, розглядаються за місцем їх вчинення або за місцем проживання порушника.

Справи про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, розглядаються за місцем оброблення та обліку таких правопорушень.

Справи про адміністративні правопорушення, передбачені частиною другою статті 122-2, частинами другою, третьою статті 132-1 КУпАП, зафіксовані за допомогою засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі в автоматичному режимі, розглядаються за місцем оброблення таких правопорушень. Справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 132-2 КУпАП, розглядаються за місцем їх виявлення.

Справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 203, 203-1, 204-1, 204-2 і 204-4 КУпАП, розглядаються за місцем їх виявлення.

Адміністративними комісіями справи про адміністративні правопорушення розглядаються за місцем проживання порушника.

Законами України може бути передбачено й інше місце розгляду справи про адміністративне правопорушення.

46. МІСЦЕВІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.

Конституція України визначає, що виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Кандидатури на посади голів районних державних адміністрацій Кабінету Міністрів України вносяться головами відповідних обласних державних адміністрацій. На кожну посаду вноситься одна кандидатура. Президент України може порушити перед Кабінетом Міністрів України питання про призначення головою місцевої державної адміністрації іншої кандидатури. Голови місцевих державних адміністрацій набувають повноважень з моменту призначення.

Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують: 1) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади; 2) законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян; 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку; 4) підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів; 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм; 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування; 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій. У межах бюджетних асигнувань, виділених на утримання відповідних місцевих державних адміністрацій, а також з урахуванням вимог ст. 18 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», їх голови визначають структуру місцевих державних адміністрацій. Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду **Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України на строк повноважень Президента України.**

Місцева державна адміністрація є органом виконавчої влади на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, який виконує повноваження державної влади, делеговані йому виконавчі функції відповідних рад через створювані управління, відділи та інші структурні підрозділи й діє під керівництвом голови місцевої державної адміністрації.

На території відповідних державних адміністрацій діють і місцеві (територіальні) органи міністерств та інших ЦОВВ. Їх взаємодія з адміністраціями, а також органами виконавчої влади вищого рівня в період реформування цих органів набуває важливого значення, насамперед у питанні забезпечення чітких субординаційних зв'язків між ними.

Важливою особливістю адміністративно-правового статусу місцевих органів є те, що в ньому певним чином поєднуються повноваження загальної та спеціальної компетенції. Зокрема, повноваження спеціальної компетенції здійснюють структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, до

відання яких віднесені питання функціонального чи галузевого управління. З огляду на це серед місцевих органів ЦОВВ виділяються органи двох типів:

1) органи, що підпорядковані центральним органам виконавчої влади, хоч і мають певні зв'язки з місцевими державними адміністраціями;

2) органи, що підпорядковані головам відповідних місцевих державних адміністрацій, хоч і мають враховувати вимоги реалізації завдань відповідних центральних органів виконавчої влади.

На виконання Конституції і законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, власних і делегованих повноважень голова місцевої державної адміністрації в межах своїх повноважень видає розпорядження, а керівники управлінь відділів та інших структурних підрозділів - накази.

Основними завданнями місцевих державних адміністрацій в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці є: виконання Конституції України, законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів, інших актів виконавчої влади вищого рівня; забезпечення законності й правопорядку, додержання прав і свобод громадян; виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку; підготовка та виконання відповідних бюджетів і програм; взаємодія з органами місцевого самоврядування; реалізація інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами місцевих повноважень.

В управлінні відповідних місцевих адміністрацій перебувають об'єкти державної власності. До них належать заклади освіти, культури, охорони здоров'я, масової інформації, інвестиційні фонди, засновниками яких є відповідні місцеві державні адміністрації, об'єкти, які забезпечують діяльність державних організацій, установ та служб, що перебувають на відповідному обласному та районному бюджеті, інші об'єкти відповідно до чинного законодавства.

У разі делегування повноважень районними чи обласними радами в управлінні державних адміністрацій перебувають також об'єкти спільної власності територіальних громад. Для управління цими об'єктами місцеві державні адміністрації наділені відповідними повноваженнями, які бувають двох видів:

1) права і обов'язки, зміст яких безпосередньо впливає з належності цих органів до системи саме виконавчої влади;

2) повноваження, якими наділяються місцеві адміністрації іншими органами.

Зокрема, місцеві адміністрації здійснюють повноваження місцевого самоврядування, делеговані їм радами відповідного рівня.

Додаткові повноваження органів виконавчої влади вищого рівня можуть передаватися місцевим державним адміністраціям Кабінетом Міністрів за

погодженням з Президентом України в межах, визначених Конституцією і законами України. При цьому передача місцевим Державним адміністраціям повноважень інших органів має супроводжуватися передачею відповідних фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для здійснення цих повноважень.

Повноваження місцевих державних адміністрацій поділяються на функціональні й галузеві.

До групи повноважень функціонального характеру належать, зокрема, питання забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян тощо. До групи галузевих повноважень належать повноваження місцевих державних адміністрацій у галузях: соціально-економічного розвитку відповідних територій; бюджету, фінансів та обліку; управління майном, приватизації та підприємництва тощо. Для реалізації зазначених повноважень місцеві державні адміністрації мають право проводити перевірки; одержувати відповідну статистичну інформацію; давати обов'язкові для виконання розпорядження керівникам підприємств та установ; порушувати питання про дострокове припинення повноважень відповідних рад, сільських, селищних і міських голів згідно з чинним законодавством.

Місцеві державні адміністрації здійснюють повноваження, делеговані їм обласними і районними радами відповідно до Конституції України, в обсягах і межах, передбачених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Водночас у діяльності обласних державних адміністрацій має бути підвищена ефективність контрольно-наглядових функцій за додержанням Конституції і законів, а також щодо здійснення державного управління і місцевого самоврядування з подальшим посиленням у діяльності районних державних адміністрацій розпорядчо-виконавчих функцій. До сфери контрольно-наглядової діяльності державних адміністрацій доцільно, зокрема, віднести: збереження і раціональне використання державного майна; додержання фінансової дисципліни; використання та охорону земель, лісів, надр; виконання правил торгівлі тощо.

Голова місцевої державної адміністрації діє самостійно в межах своєї компетенції. Він очолює державну адміністрацію, здійснює керівництво її діяльністю, несе відповідальність за виконання покладених на адміністрацію завдань і за здійснення нею своїх повноважень. Крім того, він представляє відповідну місцеву адміністрацію у відносинах з іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями, громадськими та іншими особами як в Україні, так і за її межами. На голову покладені повноваження, пов'язані з вирішенням кадрових питань, укладанням та розірванням контрактів з керівниками підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління відповідної державної адміністрації. Він регулярно інформує населення про стан виконання безпосередньо покладених на місцеві адміністрації повноважень.

Управління, відділи та інші структурні підрозділи місцевих адміністрацій здійснюють керівництво галузями управління, несуть відповідальність за їх розвиток. По горизонталі вони підпорядковані й підзвітні голові відповідної державної адміністрації, а по вертикалі - органам виконавчої влади вищого рівня - відповідним управлінням, відділам та іншим структурним підрозділам обласної державної адміністрації.

Організаційно-процедурні питання діяльності місцевих адміністрацій регулюються їх регламентами, що затверджуються головами відповідних адміністрацій. Типові регламенти місцевих державних адміністрацій затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Для правового, організаційного, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності місцевої державної адміністрації, підготовки аналітичних, інформаційних та інших матеріалів головою відповідної місцевої державної утворюється апарат місцевої державної адміністрації у межах виділених бюджетом коштів. Апарат очолює посадова особа - керівник апарату, який призначається на посаду головою місцевої державної адміністрації. Він же затверджує положення та визначає структуру апарату, призначає на посади і звільняє з посад керівників та інших працівників структурних підрозділів апарату.

Адміністративно-правовий статус інших (крім органів виконавчої влади) державних органів. Суб'єктами адміністративного права є, крім органів виконавчої влади, інші державні органи. Вони вступають у адміністративно-правові відносини з приводу виконання покладених на них обов'язків і реалізації належних їм прав у сфері державного управління.

За загальним правилом серед державних органів, які не належать до виконавчої гілки влади, переважна більшість бере участь в адміністративно-правових відносинах не безпосередньо, а через свій апарат. Це стосується насамперед органів законодавчої і судової влади, а також органів прокуратури.

Водночас існує низка специфічних державних органів, які тією чи іншою мірою здійснюють права й обов'язки у сфері адміністративно-правового регулювання не тільки через свій апарат, а й безпосередньо, тобто як власне органи. Це викликано наступними їх спільними рисами:

а) вони наділені правом приймати рішення, які обов'язкові для виконання певними органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, посадовими особами, суб'єктами підприємницької діяльності, громадянами;

б) вони є носіями певних обов'язків у сфері державного управління.

До таких органів належать Національний банк України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Рада національної безпеки і оборони України, Центральна виборча комісія, Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим, Вища Рада юстиції, деякі інші органи.

Відтак адміністративно-правовий статус інших (крім органів виконавчої влади) державних органів треба характеризувати, маючи на увазі дві групи суб'єктів адміністративного права, які представлені:

по-перше, апаратом певних державних органів;

по-друге, безпосередньо самими державними органами, не розмежовуючи адміністративну правосуб'єктність власне органу та його апарату.

47. ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ.

Об'єкт - це те, на що спрямоване посягання. Об'єктом адміністративного проступку є суспільні відносини. Коли ми говоримо про об'єкт проступку як *елемент його складу*, то маємо на увазі ознаки об'єкта, зазначені у відповідній нормі.

Об'єкти поділяються на **загальний, родовий, видовий і безпосередній**

Рівень узагальнення знижується при виділенні **родових**, ще більше - при виділенні **видових** об'єктів, і стає мінімальним якщо йдеться щодо **безпосередніх** об'єктів.

Загальний об'єктом адміністративних проступків є суспільні відносини що мають дві ознаки, по-перше, вони регулюються різними галузями права; по-друге, охороняються адміністративними санкціями.

Родовий об'єкт - це однорідна група суспільних відносин, що є невід'ємною і самостійною частиною загального об'єкта. Розподіл цього цілого (загального об'єкта) на частини (родові об'єкти) може проводитись за різними критеріями.

Видовий об'єкт - це різновид родового об'єкта. Видовий об'єкт утворюють спільні для ряду проступків суспільні відносини. Вони виступають відокремленою і досить самостійною частиною родового об'єкта. Наприклад, якщо взяти такий родовий об'єкт як власність, то її види - це *власність приватна, колективна, державна*.

Безпосередній об'єкт. Адміністративний проступок завдає шкоди конкретним суспільним відносинам, що охороняються адміністративною санкцією. Саме ці відносини є безпосереднім об'єктом проступку.

48. ОБМЕЖЕННЯ ПРИ ПРОХОДЖЕННІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ.

Обмеження державних службовців - це встановлені чинним законодавством певні обмеження (заборони), пов'язані з при_няттям, просуванням та припиненням державної служби, які мінімізують можливість учинення корупційних діянь та інших правопорушень.

Доцільно розділити їх на такі групи:

Обмеження, пов'язані з прийняттям на державну службу полягають у тому, що не можуть бути обраними або призначеними на посаду в державному органі та його апараті особи, які:

визнані в установленому порядку недієздатними або дієздатність якої обмежена;

мають судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;

відповідно до рішення суду позбавлені права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади;

піддавалися адміністративному стягненню за правопорушення, пов'язане з корупцією, - протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили

мають громадянство іншої держави;

не пройшли спеціальну перевірку або не надали згоду на її проведення;

підпадають під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади».

Також необхідно зазначити, що певним обмеженням може вважатися необхідність для осіб, які претендують на зайняття посад державних службовців подання за місцем майбутньої служби відомостей про доходи та зобов'язання фінансового характеру, зокрема й за кордоном, щодо себе і членів своєї сім'ї.

2. *Обмеження, пов'язані з просуванням по службі*, полягають у тому, що державні службовці не мають права:

1) бути членом політичної партії, якщо такий державний службовець займає посаду державної служби категорії «А». На час державної служби на посаді категорії «А» особа зупиняє своє членство в політичній партії;

2) обіймати посади в керівних органах політичної партії;

3) суміщати державну службу із статусом депутата місцевої ради, якщо такий державний службовець займає посаду державної служби категорії «А»;

4) залучати, використовуючи своє службове становище, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників бюджетної сфери, інших осіб до участі у передвиборній агітації, акціях та заходах, що організовуються політичними партіями;

5) у будь-який інший спосіб використовувати своє службове становище в політичних цілях.

Спеціальні обмеження пов'язані із дією антикорупційного законодавства в Україні, яке в першу чергу спрямовано на запобігання проявам корупції в органах публічної влади.

Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року передбачено:

обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища (ст. 22).

обмеження щодо одержання подарунків (ст.23).

запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними (ст. 24).

обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст.25).

обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування (ст.26).

обмеження спільної роботи близьких осіб (ст. 27).

49. ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОСТУПКИ.

Стаття 247 КУпАП. Обставини, що виключають провадження в справі про адміністративне правопорушення

Провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю за таких обставин:

- 1) відсутність події і складу адміністративного правопорушення;
- 2) недосягнення особою на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку;
- 3) неосудність особи, яка вчинила протиправну дію чи бездіяльність;
- 4) вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони;
- 5) видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення;
- 6) скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність;
- 7) закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених статтею 38 КУпАП;
- 8) наявність по тому самому факту щодо особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, постанови компетентного органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення, або нескасованої постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення, а також повідомлення про підозру особі у кримінальному провадженні;
- 9) смерть особи, щодо якої було розпочато провадження в справі.

50. ОБСТАВИНИ, ЩО ОБТЯЖУЮТЬ АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.

Стягнення за адміністративне правопорушення накладається у межах, установлених КУпАП та іншими законами України. При накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність.

Обставинами, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, визнаються:

- 1) продовження протиправної поведінки, незважаючи на вимогу уповноважених на те осіб припинити її;
- 2) повторне протягом року вчинення однорідного правопорушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню; вчинення правопорушення особою, яка раніше вчинила кримінальне правопорушення;
- 3) втягнення неповнолітнього в правопорушення;
- 4) вчинення правопорушення групою осіб;
- 5) вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин;
- 6) вчинення правопорушення в стані сп'яніння. Орган (посадова особа), який накладає адміністративне стягнення, залежно від характеру адміністративного правопорушення може не визнати дану обставину обтяжуючою.

51. ОБСТАВИНИ, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.

Стягнення за адміністративне правопорушення накладається у межах, установлених КУпАП та іншими законами України. При накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність.

Обставинами, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення, визнаються:

- 1) щире розкаяння винного;
- 2) відвернення винним шкідливих наслідків правопорушення, добровільне відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди;
- 3) вчинення правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання або при збігу тяжких особистих чи сімейних обставин;
- 4) вчинення правопорушення неповнолітнім;
- 5) вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до одного року.

Законами України може бути передбачено й інші обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення. Орган (посадова особа), який вирішує справу про адміністративне правопорушення, може визнати пом'якшувачими і обставини, не зазначені в законі.

52. ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.

Одним із основних центрів публічної влади, яка максимально наближена до людини, є органи місцевого самоврядування. Конституція України визначає, що народ України може здійснювати владу через органи місцевого самоврядування. Відповідно до ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Сутність місцевого самоврядування полягає в гарантованому державою праві територіальної громади, громадян та їх органів розв'язувати значну частину місцевих справ і управляти ними, діючи в межах закону, під свою відповідальність та в інтересах населення. Місцеве самоврядування має свою систему, що складається з територіальної громади; сільської, селищної та міської ради; сільського, селищного і міського голови; виконавчих органів сільської, селищної, міської ради; районних і обласних рад, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

53. ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ ПО СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ.

Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено прокурором, особою, щодо якої її винесено, а також потерпілим. Постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) про накладення адміністративного стягнення може бути оскаржена в порядку, визначеному КУпАП. Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено: 1) постанову адміністративної комісії - у виконавчий комітет відповідної ради або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному КАСУ з особливостями, встановленими КУпАП; 2) рішення виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради - у відповідну раду або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному КАСУ з особливостями, встановленими КУпАП; 3) постанову іншого органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення, постанову по справі про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксоване в автоматичному режимі - у вищестоящий орган (вищестоящий посадовій особі) або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному КАСУ, з особливостями, встановленими КУпАП. Постанову про одночасне накладення основного і додаткового адміністративних стягнень може бути оскаржено за вибором особи, щодо якої її винесено, чи потерпілого в порядку, встановленому для оскарження основного або додаткового стягнення; 4) постанову інспектора з паркування про накладення адміністративного стягнення - в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд у порядку, визначеному КАСУ, з особливостями, встановленими КУпАП. Скарга подається в орган (посадовій особі), який виніс постанову по справі про адміністративне правопорушення, якщо інше не встановлено законодавством України. Скарга, що надійшла, протягом трьох днів надсилається разом із справою органу (посадовій особі), правомочному відповідно до цієї статті її розглядати. Особа, яка оскаржила постанову у справі про адміністративне правопорушення, звільняється від сплати державного мита.

54. ОСНОВНІ ТА ДОДАТКОВІ ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ.

Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення - це зовнішній прояв протиправного посягання на об'єкт, що перебуває під охороною адміністративно-правових санкцій. Об'єктивну сторону складу утворюють ознаки, що характеризують зовнішній прояв проступку. Тобто це система передбачених нормою адміністративного права ознак, які характеризують зовнішній бік правопорушення. Вона включає в себе передусім такі ознаки, як:

саме протиправне *діяння* - дія чи бездіяльність (значна більшість порушення чинного законодавства, що вчиняється шляхом протиправних дій (наприклад, дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП), дрібне

хуліганство (ст. 173 КУпАП)), решта у формі бездіяльності - коли особа для того, щоб не допустити протиправної поведінки, повинна вчинити позитивні дії, але вона з якихось причин їх не вчиняє. Необхідними умовами бездіяльності є обов'язковість і можливість особи діяти в конкретній обстановці;

шкідливі наслідки діяння;

причинний зв'язок між протиправним діянням та шкідливими наслідками, що наступили;

час, місце, умови, способи та засоби вчинення правопорушення.

Протиправне діяння є *основною ознакою* об'єктивної сторони, всі ж інші ознаки є *додатковими*.

55. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В МІСТІ КИЄВІ.

Закон України «Про столицю України - місто-герой Київ» від 15 січня 1999 року.

Місто Київ як столиця України є: 1) політичним та адміністративним центром держави; 2) місцем розташування резиденції глави держави - Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, центральних органів державної влади; 4) місцем розташування дипломатичних представництв іноземних держав та міжнародних організацій в Україні. Столичний статус міста покладає на органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади додаткові обов'язки та гарантує цим органам надання з боку держави додаткових прав.

Особливості:

1. Систему адміністративно-територіального устрою міста Києва складають райони в місті.

2. Виконавчим органом Київської міської ради є Київська міська державна адміністрація, яка паралельно виконує функції виконавчої влади, що є особливістю здійснення виконавчої влади в місті Києві.

3. У районах міста Києва діють районні в місті Києві державні адміністрації, які підпорядковуються Київській міській державній адміністрації, а в разі утворення районних у місті Києві рад також є підзвітними і підконтрольними відповідним радам як виконавчі органи таких рад. У разі утворення районної в місті Києві ради на посаду голови районної в місті Києві державної адміністрації Президентом України призначається особа, яка обрана головою районної у місті Києві ради. У разі неутворення районної у місті Києві ради голова районної у місті Києві державної адміністрації призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України відповідно до Конституції України.

56. ПІДСТАВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

Юридичною підставою для притягнення особи до адміністративної відповідальності є вчинення нею адміністративного правопорушення

(проступку). Згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення, адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія або бездіяльність, яка посягає на права і свободи громадян, державний або громадський порядок, власність, на встановлений порядок управління, за що законодавством передбачена адміністративна відповідальність.

Фактичною підставою в кожному конкретному випадку становить адміністративне правопорушення, офіційне визначення якого дається в КУпАП. Так, ч.1 ст.9 адміністративним правопорушенням (проступком) визнає протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку передбачено адміністративну відповідальність.

57. Підсудність адміністративних справ апеляційним судам.

Відповідно до норм статті 184 КАСУ судом апеляційної інстанції в адміністративних справах є апеляційний адміністративний суд, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місцевий адміністративний суд (місцевий загальний суд як адміністративний суд чи окружний адміністративний суд), що ухвалив рішення.

Апеляційні адміністративні суди переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які знаходяться у межах їхньої територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції.

У випадку, визначеному частиною шостою статті 177 КАСУ, судом апеляційної інстанції є Вищий адміністративний суд України. Це стосується рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму, які оскаржуються до Вищого адміністративного суду України. Усі інші рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії, члена цієї комісії оскаржуються до Київського апеляційного адміністративного суду.

58. Підсудність адміністративних справ Верховному Суду.

Верховному Суду як суду першої інстанції підсудні справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, справи за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України, а також справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, рішень, дій чи бездіяльності органів, які обирають (призначають), звільняють членів Вищої ради правосуддя, щодо питань обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя, звільнення їх з таких посад, бездіяльності Кабінету Міністрів України щодо невнесення до Верховної Ради України законопроектів на

виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою.

У випадках, визначених цим КАСУ, Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення апеляційного адміністративного суду.

У випадках, визначених КАСУ, Велика Палата Верховного Суду переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції.

Верховний Суд переглядає судові рішення місцевих та апеляційних адміністративних судів у касаційному порядку як суд касаційної інстанції.

59. ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначається судом на строк від шести місяців до одного року, незалежно від того, чи передбачене воно в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КУпАП, коли з урахуванням характеру адміністративного правопорушення, вчиненого за посадою, особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за нею права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначається судом строком на один рік, коли його спеціально передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КУпАП.

60. ПОЗБАВЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРАВА, НАДАНОГО ГРОМАДЯНИНУ.

Позбавлення наданого даному громадянину права полювання застосовується на строк до трьох років за грубе або систематичне порушення порядку користування цим правом.

Позбавлення наданого даному громадянину права керування транспортними засобами застосовується на строк до трьох років за грубе або повторне порушення порядку користування цим правом або на строк до десяти років за систематичне порушення порядку користування цим правом.

Позбавлення права керування засобами транспорту не може застосовуватись до осіб, які користуються цими засобами в зв'язку з інвалідністю, за винятком випадків керування в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також у разі невиконання вимоги працівника міліції про зупинку транспортного засобу, залишення на порушення вимог встановлених правил місця дорожньо-транспортної пригоди, учасниками якої вони є, ухилення від огляду на наявність алкогольного, наркотичного чи

іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції.

Позбавлення права полювання не може застосовуватись до осіб, для яких полювання є основним джерелом існування.

61. ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ТА ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ.

Відповідно до Закону України «Про державну службу» (ст. 1) - Державна служба в Україні - це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів. Ці особи є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження.

Посада - це визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень. Посадовими особами відповідно до цього Закону вважаються керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій (ст. 2 Закону «Про державну службу» від 16.12.1993 р.).

Публічна служба як поняття соціальне застосовується для визначення характеру і способу діяльності людей, що відображає факт суспільного розподілу праці.

Публічна служба органічно пов'язана з державою та органами місцевого самоврядування, їх місцем і роллю в житті суспільства. В діяльності службовців публічної служби знаходять своє реальне втілення завдання і функції держави. Оскільки посада містить частку компетенції відповідних органів, вона невідривна від його структури і в той самий час має за свою мету організацію особового складу органу - службовців публічної служби. З посадою - первинним структурним підрозділом - зв'язаний комплекс питань: встановлення посад, правила та способи їх заміщення, порядок переведу з посади на посаду. Отже, публічна служба, якщо її розглядати з точки зору місця, яке вона посідає в організації держави, починається там, де встановлюється посада. Посада невідривна від організації державного апарату, органів місцевого самоврядування, встановлення посади завершує її.

Відповідно до ст.3, п.15 КАС України, публічна служба - діяльність на державних політичних посадах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, дипломатична служба, інша державна служба, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування.

62. ПОНЯТТЯ І ВИДИ СТЯГНЕНЬ ЗА КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.

Адміністративне стягнення - захід відповідальності, що застосовується з метою виховання особи, яка скоїла адміністративний проступок, а також

попередження скоєння нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

Адміністративне стягнення зазвичай знаходить свій прояв у моральному чи матеріальному впливі на правопорушника. Окремі види стягнень можуть одночасно поєднувати в собі моральне засудження, матеріальний вплив і тимчасове обмеження прав правопорушника. Зокрема, такі наслідки наступають за адміністративного арешту, позбавлення спеціальних прав і виправних робіт.

Загалом, усі стягнення, будучи пов'язаними між собою, утворюють єдину систему, що базується на підставах і меті їх застосування, можливості їх взаємозаміни. У цьому процесі основним чинником є мета, передбачувана стягненням. Мету стягнення складають (ст. 23 КУпАП): покарання правопорушника, припинення протиправного вчинку, відновлення порушених правовідносин, виправлення правопорушника та попередження можливих із його боку нових проступків, а також відшкодування завданих проступком збитків.

Види адміністративних стягнень закріплено в Кодексі України про адміністративні правопорушення (статті 24-32¹). До них законодавець відносить такі види:

попередження;

штраф;

оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;

конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;

позбавлення спеціального права, наданого громадянинуві (права керування транспортними засобами, полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

громадські роботи;

виправні роботи;

суспільно корисні роботи;

адміністративний арешт;

арешт з утриманням на гауптвахті.

Законодавством України може бути передбачено адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок.

63. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ.

Суб'єкт адміністративного проступку - є осудна особа, яка досягла певного віку і вчинила описаний у законі склад адміністративного проступку.

Види суб'єктів адміністративного проступку:

1) *загальний* - ті які повинна мати будь-яка особа (вік, осудність), вони загальні для всіх:

а) фізичні особи - це осудні особи, що досягли 16-річного віку, громадяни України, іноземці та особи без громадянства.

б) юридичні особи - це різні організації незалежно від форм власності, що підлягають адміністративній юрисдикції України.

Діючий Кодекс України про адміністративні правопорушення з моменту прийняття ніколи в якості суб'єктів не передбачав юридичних осіб. Їх відповідальність була встановлена в інших законах («Про громадські об'єднання», «Про рекламу»). Але 14.07.2015 р. КУпАП було доповнено ст. 14², яка встановила адміністративну відповідальність юридичних осіб за порушення правил дорожнього руху зафіксовані в автоматичному режимі.

2) *спеціальний* - ті, що вказують на особливості правового становища суб'єктів і дозволяють диференціювати відповідальність різних категорій осіб. До спеціальних суб'єктів відносяться:

військовослужбовці, призвані на збори військовозобов'язаних, працівники національної поліції, а також інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів; неповнолітніх (особи віком від 16 до 18 років); іноземців; службових осіб; батьків або осіб, які їх замінюють; народних депутатів; окремих спеціалістів; інших осіб залежно від специфіки їх професійних та трудових обов'язків, стану здоров'я тощо (це водії, експерти, перекладачі, вагітні жінки, інваліди та ін.).

Особливості правових статусів обумовлюють закріплення спеціальних ознак суб'єкта:

- притаманні лише окремим групам громадян;
- виникають на підставі індивідуально-правових актів або інших нормативних актів;
- відображають специфіку правового статусу цих суб'єктів;
- закріплені у КУпАП;
- закріплюються з метою диференціювати відповідальність різних категорій громадян.

64. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.

Адміністративне право (як галузь права) - це галузь права, засобами якої (норми, законодавство, способи реалізації норм, нормативні і індивідуальні акти) формуються, охороняються і захищаються публічні правовідносини, організується і забезпечується функціонування публічної адміністрації.

Адміністративне право (як наука) - це система знань про сукупність правових норм, що регулюють відносини управлінського характеру у названих сферах суспільства. Як наука адміністративне право має загальнонаукові завдання, а саме: виявлення, опис, пояснення процесів, явищ, закономірностей і формулювання на цьому ґрунті передбачень, прогнозів, рекомендацій щодо вдосконалення й розвитку адміністративної практики.

Адміністративне право, як навчальний курс - це навчальна дисципліна, яка вивчається в юридичних ВНЗ та інших навчальних закладах з метою ознайомлення майбутніх юристів, працівників управління із системою знань

про суспільні відносини управлінського характеру, щоб навчити їх застосовувати адміністративно-правові норми у практичній діяльності.

Адміністративне право, як навчальна дисципліна - це систематизовані відповідно до типової програми знання щодо предмета регулювання норм цієї галузі права, їх особливостей, встановленого порядку управління в різних галузях державної виконавчої влади та відповідальності у сфері державного управління.

Для категорії «поняття адміністративного права» *зміст* (або якісний вимір) акумулюється у **сукупності таких ознак**, як системність, підзаконність, поліструктурність, предмет адміністративного права, метод адміністративного права, публічність, владність, нормативність, галузевість, історико-генетична природа, соціальне призначення, принципи адміністративного права, функції адміністративного права, дефініція адміністративного права та інших.

65. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ.

Нормативне розуміння адміністративного проступку дає Кодекс України про адміністративні правопорушення, який був прийнятий у 1984 році. Саме він закріплює, як ми уже зазначали, у своїх статтях його поняття (ст. 9), визначає критерії за якими розмежовується вчинення адміністративного правопорушення умисно (ст. 10) і вчинення адміністративного правопорушення з необережності (ст. 11), описує діяння, які визнаються адміністративними проступками (ст. 41-212).

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність (ст. 9 КУпАП).

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Адміністративному правопорушенню властиві такі **загально-правові ознаки**:

1) передусім, це *дія* чи *бездіяльність*, тобто - *діяння*, а не думки, бажання чи інші подібні прояви психічної діяльності людей;

2) *суспільна шкідливість* (цю ознаку дехто ототожнює з антигромадською спрямованістю або суспільною небезпекою);

3) *протиправність* (подібне діяння завжди посягає на загальнообов'язкові правила, встановлені тим чи іншим нормативним актом);

4) *винуватість* (таке діяння, як прояв волі і свідомості особи, повинно бути завжди винним, тобто вчиненим умисно або з необережності);

5) *адміністративна карність* (подібне протиправне, винне діяння буде визнане адміністративним проступком тільки тоді, коли за його вчинення законодавством передбачено адміністративну відповідальність).

Крім цього, адміністративним правопорушенням властивий ще цілий ряд характерних ознак, які утворюють їх юридичні склади. Слід зауважити, що залежно від юридичних властивостей розрізняють **ознаки як такі, що мають юридичне значення, і які такого значення не мають**. В свою чергу юридичне значущі ознаки можуть входити до юридичного складу правопорушення (так звані конструктивні ознаки), інші ж з них до такого складу не входять (наприклад, обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність тощо).

66. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

Поняття *адміністративної відповідальності* на відміну від поняття *адміністративного проступку* не міститься в нормативно правових актах, а подається вченими-адміністративістами в навчально-науковій літературі.

Адміністративна відповідальність виступає одним з видів юридичної відповідальності.

Під *адміністративною відповідальністю* слід розуміти застосування уповноваженим органом чи посадовою особою адміністративного стягнення до особи, яка вчинила правопорушення, що за своїм характером не тягне за собою відповідно до чинного законодавства кримінальну відповідальність.

Адміністративну відповідальність, як і інші види правової відповідальності, за напрямком у часі можна розглядати як перспективну і ретроспективну:

перспективна відповідальність - це відповідальність «взагалі», безособово, відповідальність на майбутнє, як заборона, яка встановлена в нормативних актах та існує незалежно від факту скоєння правопорушення;

ретроспективна відповідальність - це результат конкретного протиправного вчинку, який реально настає щодо правопорушника у вигляді адміністративного стягнення.

Властивості адміністративної відповідальності:

це *один із самостійних видів правової відповідальності* (поряд з цивільною, дисциплінарною та кримінальною);

це *специфічна форма правового реагування з боку держави в особі її компетентних органів на певну категорію протиправних проявів*;

це *державно-репресивний захід як результат протиправної поведінки особи*;

це *один із заходів адміністративного примусу*;

це водночас *правовий обов'язок правопорушника дати відповідь перед повноважним державним органом щодо своїх неправомірних дій і понести за це певне покарання*;

засобами реалізації адміністративної відповідальності є *адміністративні стягнення*;

відсутність службового підпорядкування у правовідносинах між органами (посадовими особами), що її застосовують засоби адміністративної відповідальності та правопорушниками;

певними правами *щодо встановлення та застосування адміністративної відповідальності наділене значне коло державних органів (їх посадових осіб);*

це один із важливих *адміністративно-правових інститутів*, нормами якого значною мірою охороняється велика кількість суспільних відносин, урегульованих як адміністративно-правовими нормами, так і нормами інших галузей права;

адміністративна відповідальність реалізується *в установлених законом формах та порядку;*

суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

67. ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ.

Термін «публічна адміністрація» законодавцем на сьогодні не визначений, але ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства визначає поняття «публічної служби» як діяльність на державних політичних засадах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, дипломатична служба, інша державна служба, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування.

У вузькому розумінні під «публічною адміністрацією» розуміються «регіональні органи, місцеві та інші органи публічної влади», «центральні уряди» та «публічна служба». Під органами публічної влади при цьому розуміється: «інституції регіонального, місцевого або іншого характеру, інші органи, діяльність яких регулюється нормами публічного права або діями держав-членів; органи, наділені достатніми суверенними повноваженнями країни, які з формальної точки зору не є частиною адміністративного апарату держави-члена, але структура та завдання якого визначені в законі (причому ці завдання належать сфері функціонування держави)».

У широкому розумінні в європейському праві до «публічної адміністрації», крім органів публічної влади, відносять ті органи, які не входять до неї організаційно, але виконують делеговані нею функції. Водночас, як зазначається у Резолюції щодо публічної (державної) відповідальності, під «публічною владою» (або органами публічної влади), слід розуміти будь-яку установу публічного права (включаючи державу, регіональні та місцеві органи державної влади, незалежні публічні підприємства) та будь-яких фізичних осіб під час виконання ними повноважень офіційних органів.

Публічна адміністрація - є сукупністю державних і недержавних суб'єктів публічної влади, ключовими структурними елементами котрої є, по-перше, органи виконавчої влади і, по-друге, виконавчі органи місцевого самоврядування.

Публічна адміністрація включає, насамперед, *органи виконавчої влади та виконавчі органи місцевого самоврядування, а також державну службу та службу в органах місцевого самоврядування.*

А) органи виконавчої влади. Їх можна класифікувати за такими критеріями, як походження, порядок організації та діяльності, характер компетенції, час дії,

назва тощо. За походженням - первинні (Кабінет Міністрів України) та похідні (центральні та місцеві органи виконавчої влади); за порядком організації та діяльності - колегіальні (Кабінет Міністрів України та ін.) та єдиноначальні (міністерства, державні комітети та ін.); за характером компетенції - загальної (Кабінет Міністрів України), галузевої (Міністерство охорони здоров'я та ін.), міжгалузевої (Міністерство фінансів України та ін.), спеціальної (Служба безпеки України та ін.); за часом дії - постійні (Кабінет Міністрів України та ін.), тимчасові (спеціально створені органи); за назвою - кабінет, міністерство, державний комітет, служба тощо.

Б) важливу роль у системі органів виконавчої влади відіграють місцеві державні адміністрації, які є місцевими органами виконавчої влади. Вони, відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 21 травня 1997 р., здійснюють функції виконавчої влади, забезпечують досягнення визначених Конституцією та законами України завдань і цілей безпосередньо на місцях в областях, районах, у містах Києві та Севастополі.

Виконавчі органи місцевого самоврядування - органи, які відповідно до Конституції України та Закону «Про місцеві державні адміністрації» створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених цим та іншими законами;

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи.

В) Відповідно до Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. державна служба - це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо:

1) аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів;

2) забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів;

3) забезпечення надання доступних і якісних адміністративних послуг;

4) здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства;

5) управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням;

6) управління персоналом державних органів;

7) реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством.

Г) У відповідності до ст.140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у

сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції і законів України.

Сутність місцевого самоврядування полягає у гарантованому державою праві територіальної громади, громадян і їх органів в інтересах населення вирішувати в межах чинного законодавства і під власну відповідальність значну частину місцевих питань.

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. визначено: місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

68. ПОРЯДОК І ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ОСОБИСТОГО ОГЛЯДУ ТА ОГЛЯДУ РЕЧЕЙ.

Порядок і підстави проведення особистого огляду та огляду речей закріплені у ст. 264 КУпАП.

Особистий огляд може провадитись уповноваженими на те посадовими особами Служби безпеки України, органів Національної поліції, органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, воєнізованої охорони, цивільної авіації, митного органу і органів прикордонної служби, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, а у випадках, прямо передбачених законами України, також і інших органів.

Особистий огляд може провадитись уповноваженою на те особою однієї статі з оглядуваним і в присутності двох понятих тієї ж статі.

Огляд речей може провадитись уповноваженими на те посадовими особами Служби безпеки України, органів Національної поліції, органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, воєнізованої охорони, цивільної авіації, митного органу, органів прикордонної служби, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, природоохоронних органів, державними інспекторами з питань інтелектуальної власності, органів лісоохорони, органів рибоохорони, органів, що здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, а у випадках, прямо передбачених

законами України, також і інших органів. При вчиненні порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу уповноважені на те посадові особи органів, які здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, органів рибоохорони, а також поліцейські, військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України можуть провадити в установленому порядку огляд транспортних засобів.

Огляд речей, ручної кладі, багажу, знярядь полювання і лову риби, добутої продукції, транспортних засобів та інших предметів здійснюється, як правило, у присутності особи, у власності (володінні) якої вони є. У невідкладних випадках зазначені речі, предмети може бути піддано оглядові з участю двох понятих під час відсутності власника (володільця).

Про особистий огляд, огляд речей складається протокол або про це робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення або в протоколі про адміністративне затримання.

Особистий огляд, огляд речей у митних органах провадиться в порядку, встановленому Митним кодексом України.

69. ПОРЯДОК І ПІДСТАВИ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ ПОСВІДЧЕННЯ ВОДІЯ.

Поліцейські тимчасово вилучають посвідчення водія за наявності підстав вважати, що водієм вчинено правопорушення, передбачене КУпАП, за яке може бути накладено адміністративне стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом.

Про тимчасове вилучення посвідчення водія робиться запис у протоколі про адміністративне правопорушення (стаття 265-1 КУпАП).

До винесення судом постанови у справі про адміністративне правопорушення та набрання нею законної сили поліцейський видає водієві тимчасовий дозвіл (додаток 8 до Інструкції) на право керування транспортним засобом строком до трьох місяців з дати вилучення посвідчення.

У тимчасовому дозволі на право керування транспортним засобом з лицьового боку перекреслюються категорії транспортних засобів, права на керування якими водій не має, а також робляться такі записи:

- 1) дата тимчасового вилучення посвідчення водія;
- 2) посада, прізвище поліцейського, номер його нагрудного знака;
- 3) дата вчинення правопорушення;
- 4) серія та номер протоколу про адміністративне правопорушення;
- 5) стаття КУпАП, за якою складено протокол про адміністративне правопорушення, санкція якої передбачає накладення адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом.

У разі вчинення адміністративного правопорушення, за яке передбачено накладення адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортними засобами, особою, у якої посвідчення водія тимчасово вилучено за попереднє (попередні) адміністративне(і) правопорушення, тимчасовий дозвіл на право керування транспортним засобом, виданий у першому випадку, не поновлюється. У відповідних графах

тимчасового дозволу на право керування транспортним засобом поліцейський робить відмітки за фактом виявленого правопорушення.

Корінець до тимчасового дозволу на право керування транспортним засобом заповнюється поліцейським, який його видав, та надалі зберігається у відповідному підрозділі для здійснення належного контролю за правомірністю його видачі учасникам дорожнього руху.

Посвідчення водія вилучається до набрання законної сили постановою у справі про адміністративне правопорушення.

70. ПОРЯДОК І ПІДСТАВИ ТИМЧАСОВОГО ЗАТРИМАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ.

Тимчасове затримання транспортного засобу поліцейським проводиться у випадках, передбачених статтею 265-2 КУпАП, зокрема у разі, коли неможливо усунути причину затримання на місці виявлення адміністративного правопорушення, і передбачає примусове припинення використання такого транспортного засобу шляхом його блокування за допомогою технічних пристроїв або доставлення на спеціальний майданчик чи стоянку, якщо транспортний засіб створює значні перешкоди дорожньому руху.

Тимчасове затримання транспортного засобу здійснюється також у разі виявлення транспортного засобу боржника, оголошеного в розшук відповідно до статті 40 Закону України «Про виконавче провадження».

Поліцейському забороняється брати участь у здійсненні блокування або евакуації транспортних засобів у випадках, не передбачених законодавством.

Доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку здійснюється за допомогою спеціальних автомобілів - евакуаторів.

Для доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку поліцейський викликає евакуатор через чергового відповідного територіального органу Національної поліції України.

Після прибуття евакуатора поліцейський у присутності двох свідків і представника підприємства, установи або організації, яким належить евакуатор, складає акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу (додаток 9 до Інструкції) із зазначенням:

- 1) дати, часу, місця порушення і підстави для тимчасового затримання та доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку;
- 2) посади, місця роботи, прізвища, імені та по батькові поліцейського, який приймає рішення про тимчасове затримання і доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку;
- 3) типу, марки, державного реєстраційного номера, переліку візуальних недоліків та пошкоджень транспортного засобу, що тимчасово затримується і доставляється на спеціальний майданчик чи стоянку;
- 4) найменування, місцезнаходження та номера телефону підприємства, установи або організації, які доставляють транспортний засіб на спеціальний майданчик чи стоянку, державного реєстраційного номера евакуатора;
- 5) адреси місця зберігання транспортного засобу;

б) посади, прізвища, імені та по батькові особи, яка виконує роботи з доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку.

Зазначений акт підписують присутні під час його складання особи:

особа, яка прийняла рішення про тимчасове затримання транспортного засобу;

особа, що виконує роботи з доставлення такого засобу на спеціальний майданчик чи стоянку;

два свідки;

водій і страховий комісар у разі їх присутності.

До акта огляду та тимчасового затримання транспортного засобу за можливості додаються фотографія транспортного засобу, що підлягає тимчасовому затриманню, і перелік речей, які перебувають у ньому.

Один примірник акта огляду транспортного засобу (за винятком фотографій) надається водію, власнику (співвласнику) транспортного засобу у разі їх присутності. Інший примірник акта огляду транспортного засобу зберігається у матеріалах справи про адміністративне правопорушення.

Про тимчасове затримання транспортного засобу робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення.

У разі коли водій, що вчинив правопорушення, присутній під час тимчасового затримання транспортного засобу і порушення неможливо усунути на місці в максимально короткий строк, поліцейський оформляє протокол про адміністративне правопорушення. У протоколі робиться відповідний запис про тимчасове затримання транспортного засобу із зазначенням інформації про складення акта огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, що долучається до протоколу, а у випадках, передбачених КУпАП, вносить постанову у справі про адміністративне правопорушення без складення протоколу.

Якщо правопорушення може бути усунуте водієм у максимально короткий строк, поліцейський не проводить тимчасове затримання транспортного засобу і оформляє протокол про адміністративне правопорушення, а у випадках, передбачених КУпАП, вносить постанову у справі про адміністративне правопорушення без складення протоколу.

У разі коли водій з'являється на місці правопорушення під час виконання робіт із завантаження транспортного засобу, поліцейський не проводить тимчасове затримання транспортного засобу, а оформляє протокол про адміністративне правопорушення, а у випадках, передбачених КУпАП, вносить постанову у справі про адміністративне правопорушення без складення протоколу. При цьому правопорушення повинно бути усунуте у максимально короткий строк.

Транспортний засіб може бути тимчасово затриманий на строк, необхідний для вирішення справи про адміністративне правопорушення, але не більш як на три дні з дати такого затримання.

71. ПОРЯДОК ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ У СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ.

Порядок оскарження постанови по справі про адміністративне правопорушення регламентується вимогами Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Так, відповідно до ст.ст. 287, 288 вказаного Кодексу, постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено особою, щодо якої її винесено, а також потерпілим. Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено до наступних органів та установ: 1) постанову адміністративної комісії - у виконавчий комітет відповідної ради або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України; 2) рішення виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради - у відповідну раду або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України; 3) постанову іншого органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення, постанову по справі про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксоване в автоматичному режимі - у вищестоящий орган (вищестоящий посадовій особі) або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, у порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України. Постанову про одночасне накладення основного і додаткового адміністративних стягнень може бути оскаржено за вибором особи, щодо якої її винесено, чи потерпілого в порядку, встановленому для оскарження основного або додаткового стягнення. Скарга подається в орган (посадовій особі), який виніс постанову по справі про адміністративне правопорушення, якщо інше не встановлено законодавством України. Скарга, що надійшла, протягом трьох діб надсилається разом із справою органу (посадовій особі), правомочному відповідно до цієї статті її розглядати. Особа, яка оскаржила постанову у справі про адміністративне правопорушення, звільняється від сплати державного мита.

Відповідно до ст. 289 КупАП, скаргу на постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути подано протягом десяти днів з дня винесення постанови, а щодо постанов по справі про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, - протягом десяти днів з дня вручення такої постанови. В разі пропуску зазначеного строку з поважних причин цей строк за заявою особи, щодо якої винесено постанову, може бути поновлено органом (посадовою особою), правомочним розглядати скаргу.

72. ПРАВА ОСОБИ, ЯКА ПРИТЯГАЄТЬСЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

Відповідно до ст. 268 КУпАП, особа, яку притягують до адміністративної відповідальності, має право: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; під час розгляду справи

користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця в галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою здійснюється провадження; оскаржити постанову в справі. Справу про адміністративне правопорушення розглядають у присутності особи, яку притягують до адміністративної відповідальності. Під час відсутності цієї особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи.

73. ПРАВОВІ АКТИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ.

Правові акти публічного адміністрування становлять важливу правову форму реалізації владних повноважень щодо досягнення цілей і вирішення завдань, які ставляться перед публічною адміністрацією. Такі акти видаються органами виконавчої влади, однак вони також приймаються і державними органами, що належать до інших гілок державної влади, - органами законодавчої та судової влади.

Встановлення, застосування правових норм, укладення адміністративних договорів безпосередньо пов'язано з правовими актами. Такі акти є єдиним способом створення і застосування правових норм у процесі публічного адміністрування.

Поняття цих правових актів публічного адміністрування управління - проблема сучасного адміністративного права. В юридичній літературі, в тому числі й навчальній, їх найчастіше визначають як форму державного управління, документ, волевиявлення, припис, дію.

Правові акти публічного адміністрування визначають як владні, втілені у встановлену форму волевиявлення суб'єктів публічної адміністрації, що безпосередньо впливають на правові норми і відносини з метою їх удосконалення відповідно до публічних інтересів.

Можна визначити ознаки правових актів публічного адміністрування: ці акти - це, насамперед, дії; виступають формами діяльності публічної адміністрації, причому тільки формами правовими; вони мають волевий характер відповідно до волевої сутності самого права. Отже, правові акти публічного адміністрування - не просто дії, а волеві дії чи волевиявлення; ці акти не просто волевиявлення, а волевиявлення, що спричиняють правові наслідки, в ході реалізації завдань публічної адміністрації; загальним, спонукальним мотивом прийняття будь-якого акта публічного адміністрування є потреба в юридичному впливі на існуючі у цій сфері відносин (публічного управління, адміністративних послуг, адмін. відповідальності, оскарження дій та рішень суб'єктів владних повноважень); мають публічно-владний характер. Саме звідси випливає характер адміністративно-правових відносин як відносин із виконання публічною адміністрацією адміністративних зобов'язань; _ід законність. Владний характер правового акта не означає, що орган, який його

видає, діє на свій розсуд, поза будь-якими межами. Підзаконність правового акта означає, що він має відповідати усім вимогам законів та інших актів вищестоящих органів як за змістом, так і за порядком видання та формою закріплення; правовий акт публічної адміністрації може виступати варіантом її рішення; такий правовий акт приймається виключно повноважним суб'єктом публічної адміністрації; це переважно одностороннє волевиявлення повноважного суб'єкта публічної адміністрації; він встановлює правила належної поведінки у сфері публічного адміністрування; правовий акт публічного адміністрування може бути опротестований або оскаржений у встановленому чинним законодавством порядку (наприклад в порядку адміністративного судочинства);

За назвою та суб'єктом видання: Укази Президента, постанови та розпорядження КМУ, накази міністра, розпорядження голів місцевих державних адміністрацій тощо.

74. ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.

Предмет адміністративного права охоплює коло однорідних суспільних відносин, а саме:

- а) публічного управління;
- б) відносини адміністративних послуг;
- в) відносини відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність;
- г) відносини відповідальності суб'єктів суспільства (індивідуальних і колективних) за порушення встановленого публічною адміністрацією порядку і правил.

Відносини публічного управління. Виникають в ході здійснення публічно-управлінської діяльності. Складовими публічного управління є: державне управління (суб'єктом виступає держава в особі її органів і посадових осіб) та муніципальне управління (де суб'єктами виступають органи місцевого самоврядування).

Публічне управління - цілеспрямований, владний, підзаконний і обов'язковий для виконання вплив публічної адміністрації на суспільну систему з метою її удосконалення відповідно до публічних інтересів.

Відносини адміністративних послуг.

Відносини адміністративних послуг виникають у зв'язку із зверненнями фізичних та юридичних до суб'єкта владних повноважень, щодо реалізації суб'єктом звернення своїх прав, обов'язків, свобод та законних інтересів шляхом прийняття з їх боку адміністративного акту, який вирішує справу (видача паспорту громадянина України, для виїзду за кордон, дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрації тощо).

Відносини відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність виникають у зв'язку із наявністю публічно-правового спору щодо правомірного використання владних повноважень публічною адміністрацією. Реалізуються у двох формах: судового (звернення до суду

відповідно Кодексу адміністративного судочинства) та позасудового (адміністративного, звернення до вищестоящого органу (посадової особи)) оскарження рішень дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Відносини відповідальності суб'єктів суспільства (індивідуальних і колективних) за порушення встановленого публічною адміністрацією порядку і правил (відносини адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних та інших правопорушень).

75. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ І ПУБЛІЧНА АДМІНІСТРАЦІЯ.

Сутність та зміст основних повноважень Президента України викладені у ст. 106 Конституції України.

До повноважень Президент України в сфері виконавчої влади належать:

4) вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції;

5) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України;

7) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

8) скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

9) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;

10) очолює Раду національної безпеки і оборони України;

11) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

12) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

13) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації - з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

14) присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

15) створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби та інші.

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

76. ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА.

Принципами адміністративного судочинства є основні вимоги щодо справедливого розгляду і вирішення адміністративних справ. Діяльність адміністративних судів заснована як на загальних принципах судочинства, так і на галузевих принципах, тобто тих, що властиві тільки адміністративному судочинству. Відповідно до ч. 3 статті 2 КАС України основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є: верховенство права; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; обов'язковість судового рішення; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення.

77. ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

Принципи адміністративної відповідальності - це основні положення, закріплені в Конституції та інших законах України, на яких базується порядок притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності. До принципів адміністративної відповідальності належать: *верховенство права* - доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, ясними та передбачуваними); вирішення питань про юридичні права повинно, як правило, здійснюватися на підставі закону, а не за розсудом; рівність перед законом; влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно; права людини повинні бути захищені; повинні бути наявні засоби для врегулювання спорів без невинуватих витрат та відстрочок; наявність справедливого суду; держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права; принцип *законності* полягає у тому, що: до адміністративної відповідальності особа притягається тільки за передбачені законом діяння; адміністративні стягнення накладають тільки передбачені законом особи, в межах законної компетенції; принцип *доцільності* - полягає у тому, що застосування заходів адміністративної відповідальності має бути доцільним у конкретному випадку; принцип *обґрунтованості* полягає в тому, що довільне притягнення особи до адміністративної відповідальності не допускається; принцип *невідворотності* передбачає неминучість настання адміністративної

відповідальності для особи, яка вчинила адміністративний проступок; *принцип своєчасності* адміністративної відповідальності означає можливість притягнення правопорушника до відповідальності протягом строку давності, тобто періоду часу, не занадто віддаленого від факту правопорушення; *принцип справедливості* проявляється в тому, що санкція має відповідати ступеню суспільної небезпечності вчиненого діяння; *принцип гуманізму* (в тому числі, заборона нелюдського поводження, порушення честі і гідності особи) полягає у повазі до гідності і прав особи; *принцип індивідуалізації відповідальності* вимагає у кожному конкретному випадку враховувати при накладенні адміністративного стягнення характер вчиненого проступку, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність; *принцип відповідності провини та адміністративних стягнень* вимагає, щоб при виборі конкретного заходу адміністративного стягнення враховувались всі обставини вчиненого правопорушення і особа порушника.

78. ПРИПИНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ.

Відповідно до статті 83 Закону України «Про державну службу» державна служба припиняється: 1) у разі втрати права на державну службу або його обмеження (стаття 84); 2) у разі закінчення строку призначення на посаду державної служби (стаття 85); 3) за ініціативою державного службовця або за угодою сторін (стаття 86); 4) за ініціативою суб'єкта призначення (стаття 87); 5) у разі настання обставин, що склалися незалежно від волі сторін (стаття 88); 6) у разі незгоди державного службовця на проходження державної служби у зв'язку із зміною її істотних умов (стаття 43); 7) у разі виходу державного службовця на пенсію або досягнення ним 65-річного віку, якщо інше не передбачено законом; 8) у разі застосування заборони, передбаченої Законом України «Про очищення влади»; 9) з підстав, передбачених контрактом про проходження державної служби (у разі укладення) (стаття 88-1).

79. СИСТЕМА АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ.

Основними нормативно правовими актами, що визначають систему адміністративних судів є Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2016 р., Укази Президента України «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 2017 р. та «Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі» від 2004 р. Система адміністративного судочинства побудована наступним чином. Судиами першої інстанції є: по-перше, неспеціалізовані місцеві загальні суди. Вони поряд з адміністративними справами розглядають цивільні і кримінальні справи. Це районні, міські, районні у містах та міськрайонні суди; по-друге, окружні адміністративні суди. Місцеві загальні суди і окружні адміністративні суди є судами першої інстанції та не підпорядковані одне одному. Апеляційною інстанцією (тобто інстанцією, яка переглядає судові рішення, які не набрали

законної сили) для місцевих загальних судів та окружних адміністративних судів є апеляційні адміністративні суди. Вони створюються на територіях, що складаються з декількох областей. Вищою судовою інстанцією, касаційною інстанцією (переглядає судові рішення адміністративних судів першої інстанції та апеляційних адміністративних судів) в адміністративних справах є Верховний Суд, тобто Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду.

80. СПРАВИ, НА ЯКІ ПОШИРЮЄТЬСЯ ЮРИСДИКЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ.

Відповідно до статті 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема:

1) спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження;

1⁻¹) спорах адміністратора за випуском облігацій, який діє в інтересах власників облігацій відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;

2) спорах з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спорах між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;

4) спорах, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;

5) за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом;

6) спорах щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму;

7) спорах фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації;

8) спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;

9) спорах щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб;

10) спорах щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб;

11) спорах фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі», крім спорів, пов'язаних із укладенням державного контракту (договору) про закупівлю з переможцем спрощених торгів із застосуванням електронної системи закупівель та спрощеного відбору без застосування електронної системи закупівель, а також зміною, розірванням і виконанням державних контрактів (договорів) про закупівлю;

12) спорах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону у справах про правопорушення, передбачені Законом України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»;

13) спорах щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років»;

14) спорах із суб'єктами владних повноважень з приводу проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства;

15) спорах, що виникають у зв'язку з оголошенням, проведенням та/або визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу.

81. СПРАВИ, ЩО ПІДСУДНІ МІСЦЕВИМ АДМІНІСТРАТИВНИМ СУДАМ.

Відповідно до частини першої статті 20 КАС України місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні:

1) адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності;

2) адміністративні справи, пов'язані з виборчим процесом чи процесом референдуму, щодо:

оскарження рішень, дій чи бездіяльності дільничних виборчих комісій, дільничних комісій з референдуму, членів цих комісій;

уточнення списку виборців;

оскарження дій чи бездіяльності засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, що порушують законодавство про вибори та референдум;

оскарження дій чи бездіяльності кандидата у депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови, їх довірених осіб;

адміністративні справи, пов'язані з перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України, щодо:

примусового повернення в країну походження або третю країну іноземців та осіб без громадянства;

примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України;

затримання іноземців або осіб без громадянства з метою їх ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України;

продовження строку затримання іноземців або осіб без громадянства з метою їх ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України;

затримання іноземців або осіб без громадянства до вирішення питання про визнання їх біженцями або особами, які потребують додаткового захисту в Україні;

затримання іноземців або осіб без громадянства з метою забезпечення їх передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію;

4) адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ними рішень судів у справах, визначених пунктами 1-3 частини першої статті 20 КАС України;

5) адміністративні справи щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років».

82. СПРАВИ, ЩО ПІДСУДНІ ОКРУЖНИМ АДМІНІСТРАТИВНИМ СУДАМ.

Окружним адміністративним судам підсудні всі адміністративні справи, крім визначених частиною першою статті 20 КАС України а саме:

1) адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності;

2) адміністративні справи, пов'язані з виборчим процесом чи процесом референдуму, щодо:

оскарження рішень, дій чи бездіяльності дільничних виборчих комісій, дільничних комісій з референдуму, членів цих комісій;

уточнення списку виборців;

оскарження дій чи бездіяльності засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, що порушують законодавство про вибори та референдум;

оскарження дій чи бездіяльності кандидата у депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови, їх довірених осіб;

адміністративні справи, пов'язані з перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України, щодо:

примусового повернення в країну походження або третю країну іноземців та осіб без громадянства;

примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України;

затримання іноземців або осіб без громадянства з метою їх ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України;

продовження строку затримання іноземців або осіб без громадянства з метою їх ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України;

затримання іноземців або осіб без громадянства до вирішення питання про визнання їх біженцями або особами, які потребують додаткового захисту в Україні;

затримання іноземців або осіб без громадянства з метою забезпечення їх передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію;

4) адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ними рішень судів у справах, визначених пунктами 1-3 частини першої статті 20 КАС України;

5) адміністративні справи щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років».

Загальний класифікатор спеціалізацій суддів та категорій справ міститься у Додатку № 1 до наказу ДСА України № 622 від 21.12.2018 (зі змінами і доповненнями, внесеними наказами ДСА України № 984 від 10.10.2019, № 209 від 30.04.2020).

83. СТОРОНИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.

Відповідно до положень статті 46 КАС України сторонами в адміністративному процесі є *позивач та відповідач*.

Позивачем в адміністративній справі можуть бути громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, підприємства, установи, організації (юридичні особи), суб'єкти владних повноважень.

Позивачем в адміністративній справі щодо спорів, що виникають у зв'язку з проведенням та/або визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу можуть бути лише претенденти та/або учасники такого конкурсу.

Відповідачем в адміністративній справі є суб'єкт владних повноважень, якщо інше не встановлено КАС України.

Громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, громадські об'єднання, юридичні особи, які не є суб'єктами владних повноважень, можуть бути відповідачами лише за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень: 1) про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності громадського об'єднання; 2) про примусовий розпуск (ліквідацію) громадського об'єднання; 3) про затримання іноземця або особи без громадянства чи примусове видворення за межі території України; 4) про

встановлення обмежень щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (збори, мітинги, походи, демонстрації тощо); 5) в інших випадках, коли право звернення до суду надано суб'єкту владних повноважень законом.

84. СТРОКИ НАКЛАДЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ.

Кодекс України про адміністративні правопорушення у ст. 38. визначає, що адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні - не пізніше як через два місяці з дня його виявлення, за винятком випадків, коли справи про адміністративні правопорушення підвідомчі суду (судді).

Якщо справи про адміністративні правопорушення підвідомчі суду (судді), стягнення може бути накладено не пізніше як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні - не пізніше як через три місяці з дня його виявлення, крім справ про адміністративні правопорушення, зазначені у частинах третій - шостій цієї статті.

Адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого ч. 3 - 6 ст.164-14 «Порушення законодавства про закупівлі» КУпАП, може бути накладено протягом шести місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення.

Адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, а також правопорушень, передбачених статтями 212-15, 212-21 КУпАП, може бути накладено протягом шести місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення.

Адміністративне стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтями 204-1 і 204-2 КУпАП, може бути накладено протягом трьох місяців з дня їх виявлення, але не пізніше року з дня їх вчинення, а у разі вчинення таких правопорушень іноземцями або особами без громадянства, стосовно яких у встановленому законом порядку прийнято рішення про примусове повернення чи примусове видворення з України, - протягом часу, необхідного для їх виїзду з України, але не пізніше строку, визначеного законом для виїзду цих осіб з України чи забезпечення їх примусового видворення з України.

Адміністративне стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 130 КУпАП, може бути накладено протягом одного року з дня його вчинення.

У разі закриття кримінального провадження, але за наявності в діях порушника ознак адміністративного правопорушення, адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через три місяці з дня прийняття рішення про закриття кримінального провадження.

85. СУД АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ.

Стаття 292 КАСУ визначає, що судом апеляційної інстанції в адміністративних справах є апеляційний адміністративний суд, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місцевий адміністративний суд

(місцевий загальний суд як адміністративний суд чи окружний адміністративний суд), що ухвалив рішення.

Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції.

Велика Палата Верховного Суду переглядає в апеляційному порядку судові рішення Верховного Суду, ухвалені ним як судом першої інстанції.

86. ТЕРИТОРІАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ (ПІДСУДНІСТЬ) АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ.

Кодексом адміністративного судочинства України у ст. 25. визначено, що *підсудність справ за вибором позивача реалізовується у адміністративних справах* з приводу оскарження індивідуальних актів, а також дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які прийняті (вчинені, допущені) стосовно конкретної фізичної чи юридичної особи (їх об'єднань), вирішуються за вибором позивача адміністративним судом за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання (перебування, знаходження) цієї особи-позивача або адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача, крім випадків, визначених цим Кодексом.

Якщо така особа не має місця проживання (перебування) в Україні, тоді справу вирішує адміністративний суд за місцезнаходженням відповідача.

У разі невизначеності цим Кодексом територіальної підсудності адміністративної справи така справа розглядається адміністративним судом за вибором позивача.

Також у ст. 26. визначається *підсудність справ за місцем проживання або місцезнаходженням відповідача*

Позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено цим Кодексом.

Позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, якщо інше не передбачено цим Кодексом.

Також у ст. 27 Кодексу адміністративного судочинства України визначена *виключна підсудність*, яка поширюється на адміністративні справи з приводу оскарження нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, Національного банку України чи іншого суб'єкта владних повноважень, повноваження якого поширюються на всю територію України, крім випадків, визначених цим Кодексом, адміністративні справи з приводу оскарження рішень Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель та рішень у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, адміністративні справи за позовом Антимонопольного комітету України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, адміністративні справи, відповідачем у яких є дипломатичне

представництво чи консульська установа України, їх посадова чи службова особа, а також адміністративні справи про оскарження актів, дій чи бездіяльності органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів, та про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії вирішуються окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ.

Адміністративні справи з приводу оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, прийнятих на контрольних пунктах в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію, їхніх дій або бездіяльності вирішуються адміністративним судом за місцезнаходженням відповідного контрольного пункту.

87. ФОРМАЛЬНИЙ ТА МАТЕРІАЛЬНИЙ СКЛАД АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ.

З об'єктивної сторони правопорушення можуть бути із **матеріальним або формальним складом**.

Для **матеріального складу правопорушення** необхідною ознакою є настання шкідливих наслідків (наприклад, крадіжка, пошкодження таксофону, ДТП тощо), для правопорушення із **формальним** складом достатньо скоєння протиправного діяння, що утворює закінчене правопорушення (самовільне зайняття земельної ділянки, дрібне хуліганство).

У **матеріальних складах** правопорушень особливою ознакою є наявність причинного зв'язку між протиправним діянням і негативними наслідками, тобто протиправна поведінка особи повинна у часі передувати факту настання шкідливих наслідків.

88. ФОРМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ.

Форми публічного адміністрування - це зовнішні прояви конкретних дій органів виконавчої влади чи їхніх посадових осіб, в яких реалізується компетенція цих органів (осіб).

Форми публічного адміністрування повинні відповідати таким вимогам:

- не виходити за межі режиму законності;
- відповідати компетенції суб'єкта публічної адміністрації;
- відповідати змісту його адміністративних зобов'язань;
- відповідати змісту і характеру вирішуваних питань; сприяти задоволенню публічного інтересу;
- враховувати особливості конкретного об'єкта владного впливу.

Форми публічного адміністрування прямо чи опосередковано обумовлені тими юридичними приписами, за допомогою яких держава регулює діяльність публічної адміністрації. Вони закріплюються в Конституції України (статті 85,106 та 117), законах (наприклад, «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеве самоврядування») та підзаконних актах (положеннях про центральні органи виконавчої влади тощо). Суб'єкти публічної адміністрації обирають ті форми, які видаються за даних

конкретних умов найбільш виправданими та ефективними. Це означає що в процесі публічного адміністрування відповідні органи (посадові особи) на основі чинного законодавства самостійно встановлюють обов'язкові правила поведінки (норми права) з питань, що віднесені до їх компетенції. Якщо йдеться про органи виконавчої влади, то під час практичного виконання завдань, покладених на них, вони реалізують розпорядчі повноваження, змістом яких є виконання вимог закону шляхом прийняття більш деталізованих правових актів, а також актів правозастосування, що тягнуть за собою певні юридичні наслідки, тобто ведуть до виконання, зміни або припинення адміністративних правовідносин.

Таким чином, під формою публічного адміністрування слід розуміти зовнішньо виражену дію суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється в рамках їх компетенції для виконання поставлених перед ними завдань та тягне за собою певні наслідки.

Ознаки форм публічного адміністрування:

- 1) є способом зовнішнього вираження діяльності публічної адміністрації та її посадових осіб;
- 2) залежать від змісту компетенції публічної адміністрації;
- 3) обумовлені реалізацією завдань і функцій суб'єктів владних повноважень (виконання адміністративних зобов'язань) в рамках їх компетенції;
- 4) у більшості випадків вимагають юридичної регламентації;
- 5) вибір форм діяльності обумовлений специфікою поставленої мети, зумовлює найбільш ефективний варіант діяльності;
- б) тягнуть за собою певні наслідки.

Різноманітність форм публічного адміністрування, відмінності в їх характері, юридичній силі, та меті застосування роблять актуальною проблему їх класифікації.

Так, форми публічного адміністрування можна класифікувати за різними підставами:

- за ступенем юридичного вираження:
 - а) основні (видання правових актів);
 - б) похідні базуються на них, тобто різні дії, що тягнуть визначені юридичні наслідки що мають визначену юридичну спрямованість (реєстраційні, дозвільні, наглядові, попереджувальні, забезпечувальні дії тощо);
- за досягнутими результатами:
 - а) позитивне регулювання (затвердження програм соціально-економічного розвитку, видання положень про органи влади тощо);
 - б) реакція на негативні явища в публічному адмініструванні (застосування заходів адміністративної відповідальності);
- за спрямованістю:
 - а) що впливають на суспільні відносини в сфері публічного адміністрування (зовнішні);

б) що впливають на внутрішню управлінську діяльність структурних підрозділів публічної адміністрації (внутрішні);

- за колом осіб, на яких вони поширюються:

а) загальнообов'язкові;

б) адресовані конкретним суб'єктам;

- за характером і методам вирішення питань компетенції:

а) процедурні (наприклад підготовка і ухвалення управлінського рішення);

б) процесуальні (наприклад у рамках адміністративно-деліктного провадження);

- за суб'єктним складом:

а) односторонні;

б) дво- або багатосторонні (адміністративні договори);

- за суб'єктом ініціативи:

а) ті, що здійснюються публічною адміністрацією за власною Ініціативою в силу вимог закріпленої за ними компетенції;

б) ті, що застосовуються публічною адміністрацією за ініціативи інших суб'єктів (наприклад за зверненнями (заявами, скаргами) фізичних та юридичних осіб);

- за умовами застосування:

а) за звичайних умов громадського життя;

б) за умов надзвичайного стану;

- за юридичним змістом:

а) зобов'язуючі;

б) не правовим;

в) не правови.

В юридичній літературі існують й інші підстави класифікації форм публічного адміністрування, проте найбільш поширеними є дві класифікації: по-перше, за значенням наслідків, які виникають у результаті використання тієї чи іншої форми (наявності правового ефекту); по-друге, за ступенем правової регламентації процесу їх застосування.

За значенням наслідків, які виникають у результаті використання форм, виділяють: а) правові форми публічного адміністрування; б) неправові форми публічного адміністрування.

До правових належать форми, використання яких спричиняє виникнення юридичних наслідків. Зокрема видання правових актів, застосування примусових заходів тощо. Такі форми виступають як юридичні факти і можуть формувати адміністративно-правові відносини. До не-правових належать форми, які безпосередньо юридичного значення не мають і не спричиняють виникнення адміністративно-правових відносин. Такі форми або передують правовим (проведення ревізії за результатами якої видається правового акт), або використовуються за ними (нарада з приводу реалізації правового акта).

За ступенем правової регламентації процесу використання виділяють форми публічного управління.

1. Встановлення норм права (видання нормативних актів публічного адміністрування).
2. Застосування норм права (видання ненормативних актів публічного адміністрування, актів застосування норм права).
3. Укладання адміністративних договорів.
4. Здійснення реєстраційних та інших юридично значущих дій.
5. Проведення організаційних дій.
6. Виконання матеріально-технічних операцій.

Перші чотири форми є правовими, решта - не правовими. Саме такий поділ форм публічного адміністрування найповніше відображає діяльність публічної адміністрації, її широту та специфіку.

89. ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ІЗ СПЕЦІАЛЬНИМ СТАТУСОМ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ.

Систему центральних органів виконавчої влади складають міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади.

Система центральних органів виконавчої влади є складовою системи органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України.

Міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики.

Повноваження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади поширюються на всю територію держави.

Центральні органи виконавчої влади утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної політики як служби, агентства, інспекції.

Діяльність центральних органів виконавчої влади спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів згідно із законодавством.

Основними завданнями центральних органів виконавчої влади є:

- 1) надання адміністративних послуг;
- 2) здійснення державного нагляду (контролю);
- 3) управління об'єктами державної власності;
- 4) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність;
- 5) здійснення інших завдань, визначених законами України та покладених на них Президентом України.

Центральні органи виконавчої влади можуть здійснювати одне або кілька визначених частиною першою цієї статті завдань. У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління, центральний орган виконавчої влади утворюється як агентство.

90. ШТРАФ ЯК АДМІНІСТРАТИВНЕ СТЯГНЕННЯ.

Стаття 27 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначає, що **штраф** є грошовим стягненням, що накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених цим Кодексом та іншими законами України.

Необхідно наголосити, що це виключно грошове стягнення, яке є домінуючим видом, що передбачений як єдиний або альтернативний захід відповідальності за більшість адміністративних правопорушень.

Штраф - найбільш поширений вид адміністративного стягнення майнового характеру. Він накладається на правопорушників в адміністративному або судовому порядку у випадках і межах, передбачених законом. Розмір штрафу визначається переважно щодо офіційно встановленого розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян або, в окремих випадках, у кратному розмірі до вартості проїзду. Щодо посадових осіб, на відміну від громадян, чинним законодавством встановлені більш високі розміри стягнень.

Штраф має бути сплачений порушником не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, а в разі оскарження або опротестування такої постанови - не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги або протесту без задоволення. У разі відсутності самостійного заробітку в осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративне правопорушення, штраф стягується з батьків або осіб, які їх замінюють. Штраф, накладений за вчинення адміністративного правопорушення, вноситься порушником в установу банку України, за винятком штрафу, що стягується на місці вчинення правопорушення, якщо інше не встановлено законодавством України.